

การสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารพัดพุทธปรัชญาการศึกษา ของ
ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

นางสมพิศ โพล้งน้อย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาสารัตถศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2530

ISBN 974 - 568 - 398 - 1

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

013103

i 10292974

A SURVEY OF CONCEPTS AND PRACTICES CONCERNING THE ESSENCE OF BUDDHIST
PHILOSOPHY OF EDUCATIONS OF SECONDARY SCHOOL ADMINISTRATORS AND
INSTRUCTORS UNDER THE JURISDICTION OF DEPARTMENT OF GENERAL EDUCATION
IN BANGKOK METROPOLIS

MRS. SOMPIS PLONGNOI

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Education
Department of Foundations of Education

Graduate School

Chulalongkorn University

1987

ISBN 974-568-398-1

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพิศุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

โดย นางสาวสมพิศ โพล้งน้อย

ภาควิชา สารัตถศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคำหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรชัย)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วารินทร์ มาศกุล)
ประธานกรรมการ

.....
(อาจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน)
อาจารย์ที่ปรึกษา

.....
กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รัตนา ทุ่งคสวัสส์)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล)
กรรมการ

นางสมพิศ โหล่งน้อย: การสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถคุณพุทธปรัชญา
การศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา
ในกรุงเทพมหานคร (A SURVEY OF CONCEPTS AND PRACTICES CONCERNING
THE ESSENCE OF BUDDHIST PHILOSOPHY OF EDUCATION OF SECONDARY
SCHOOL ADMINISTRATORS AND INSTRUCTORS UNDER THE JURISDICTION OF
DEPARTMENT OF GENERAL EDUCATION IN BANGKOK METROPOLIS)

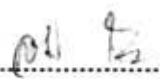
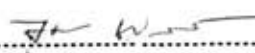
อ.ที่ปรึกษา . อาจารย์ ดร.จุมพล พุฒินทร์ชวิน , 376 หน้า

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะหาข้อสรุปสารัตถคุณพุทธปรัชญาการศึกษา จากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำมาสร้างเป็นเครื่องมือ สำหรับศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน แนวคิดในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต และเปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้ข้อสรุปสารัตถคุณพุทธปรัชญาการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ 13 ท่าน คือ ความหมายของการศึกษา ความมุ่งหมายของการศึกษา ธรรมชาติของมนุษย์ พุทธญาณวิทยากระบวนการของการศึกษา โรงเรียน ผู้บริหาร ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ครู นักเรียน วิธีสอน หลักสูตร การวัดผลและการประเมินผล และพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด นอกจากนี้ยังพบว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับสารัตถคุณพุทธปรัชญาการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา และค่านักเรียน มีการปฏิบัติทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ภาควิชา สารัตถคุณศึกษา
สาขาวิชา พื้นฐานการศึกษา
ปีการศึกษา 253๑

ลายมือชื่อนิติต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

SOMPIS PLONGNOI ; A SURVEY OF CONCEPTS AND PRACTICES CONCERNING THE ESSENCE OF BUDDHIST PHILOSOPHY OF EDUCATION OF SECONDARY SCHOOL ADMINISTRATORS AND INSTRUCTORS UNDER THE JURISDICTION OF DEPARTMENT OF GENERAL EDUCATION IN BANGKOK METROPOLIS. THESIS ADVISOR : CHUMPOL POOLPATARACHEWIN, ph.D. 376 PP.

This research study is aimed at getting the summation of the essence of the Buddhist philosophy of education from the experts in order to create it as an instrument for the study of contemporary, ideal, as well as future potential concepts and practices of the Buddhist philosophy of education and compare concepts and practices of the Buddhist philosophy of education of the secondary school administrators and instructors under the jurisdiction of the Department of General Education in Bangkok Metropolis.

The first part of this research findings revealed 13 aspects of the essence of Buddhist philosophy of education concensused by the experts: They are meaning of education, objective of education, educational process, school, administrator, relation between teachers and students, teacher, student, teaching method, curriculum, measurement and evaluation.

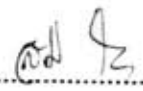
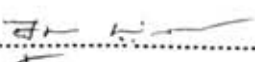
It was also found that those secondary school administrators and instructors who were affiliated with the Department of General Education in Bangkok commanded the highest concepts and practices on the Buddhist philosophy of education. They possessed the ideal and future potential concepts on Buddhist philosophy of education which corresponded mostly with those of the experts. Furthermore, the administrators and instructors were found to possess different concepts on Buddhist philosophy of education on the aspects, objectives of education and students at the statistical significance of .01 level, whereas they showed no significant difference at the level of .05 on every aspect of the practices of the Buddhist philosophy of education.

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา สวรรค์ศึกษา
สาขาวิชา พื้นฐานการศึกษา
ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิติ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

กติกิกรรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยดีก็เนื่องมาจากได้รับความกรุณาจากท่านผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยเฉพาะอาจารย์ ดร. จุฬพล พูลภัทรชีวิน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดเห็น และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบนมัสการพระคุณเจ้าพระราชาวงมณีที่ ได้กรุณาให้คำแนะนำและให้ข้อคิดเห็นในการทำวิทยานิพนธ์ เกือบทุกชั้นตอน รวมทั้งให้ความกระจ่างในเรื่องของพุทธปรัชญาการศึกษาแก่ผู้วิจัยด้วยความเมตตาโดยตลอด

ขอกราบนมัสการและกราบขอบพระคุณท่านผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้กล่าวนามไว้ในบทที่ 3 ที่ได้กรุณาให้การอนุเคราะห์ในการจัดทำข้อสรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษา ให้คำแนะนำและตรวจความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ประคอง กรวรรณสุต ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรธนา ปุณฺณโชติ ที่ได้กรุณาให้ความกระจ่างในเรื่องของสถิติเพื่อการวิจัย ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์สถาบันบริการคอมพิวเตอร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ให้คำแนะนำในการเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ตลอดจนให้บริการในการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอขอบพระคุณท่านผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ทั้ง 25 โรงเรียน ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามด้วยดี ขอกราบขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัยที่ได้ให้ทุนอุดหนุนส่วนหนึ่งเพื่อทำการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณ พี่ ๆ เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา จนทำให้ผู้วิจัยสามารถทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
สมพิศ โปลงน้อย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่	
1. บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	13
สมมติฐานของการวิจัย	14
ขอบเขตของการวิจัย	14
ข้อกีดขวางเบื้องต้น	16
วิธีดำเนินการวิจัย	18
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	22
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	23
2. เอกสาร การสัมภาษณ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	24
1 ความหมายของปรัชญา	25
2 ความหมายของการศึกษา	28
3 พุทธปรัชญา	30
3.1 ภูมิหลัง	30
3.2 อภิปรัชญา	32
3.3 ญาณวิทยา	38
3.4 คุณวิทยา	42
4 ปรัชญาเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติอย่างไร	42

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5	พุทธปรัชญาการศึกษา	49 ✓
5.1	ความหมายของการศึกษา	49
5.2	ความมุ่งหมายของการศึกษา	60
5.3	ธรรมชาติของมนุษย์	69
5.4	พุทธญาณวิทยา	73
5.5	กระบวนการของการศึกษา	77
5.6	โรงเรียน	83
5.7	ผู้บริหารโรงเรียน	86
5.8	ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน	90
5.9	ครู	93
5.10	นักเรียน	99
5.11	วิธีสอน	107 ✓
5.12	หลักสูตร	127 ✓
5.13	การวัดผลและประเมินผล	135
6	ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม	139
7	ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม	141
8	ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม.....	143
9	ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม	145
10	ปรัชญาการศึกษาอศติภาวะนิยม	147
11	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	149
3.	วิธีดำเนินการวิจัย	151
	การศึกษาคนคว่าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	151
	คิดค้อยู่เชี่ยวชาญทางค่านพุทธปรัชญาการศึกษา	151
	สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ	152
	หาข้อสรุปสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษา	152
	เลือกกลุ่มตัวอย่าง	154

สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	158
การเก็บรวบรวมข้อมูล	164
การวิเคราะห์ข้อมูล	166
4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	169
1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อสรุปสภารัตนพิทยปริญญ การศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญ	170
2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของผู้บริหาร และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร	173
ตอนที่ 1 สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม	173
ตอนที่ 2 แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพิทยปริญญ การศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในปัจจุบัน และแนวคิดเกี่ยวกับพิทยปริญญการศึกษาใน อุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต	180
ตอนที่ 3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตน พิทยปริญญการศึกษา ของผู้บริหารและอาจารย์	198
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	234
สรุปผลการวิจัย	237
1. ข้อสรุปสภารัตนพิทยปริญญการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ ..	237
2. ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ	238
อภิปรายผลผลการวิจัย	243
1. ข้อสรุปสภารัตนพิทยปริญญการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ ..	243
2. อภิปรายผลผลการวิจัยที่ได้จากการสำรวจ	291
ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	318
บรรณานุกรม	320
ภาคผนวก	332
ประวัติผู้วิจัย	376

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร	156
2	ตัวอย่างที่ใช้แทนแนวคิดและการปฏิบัติทางปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ จำแนกตามข้อความ	160
3	ตัวอย่างที่ใช้แทนสารัตถ์ของปรัชญาการศึกษาที่สมบูรณ์จำแนกตามข้อความ	162
4	ค่าความเที่ยงของแบบสอบถามจำแนกเป็นรายข้อ	164
5	จำนวนและร้อยละของแบบสอบถามที่แจกไปและที่ได้รับคืนมาจำแนกตามโรงเรียน	165
6	จำนวนและร้อยละของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามเพศ	174
7	จำนวนและร้อยละของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ	175
8	จำนวนและร้อยละของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิทางการศึกษา	176
9	จำนวนและร้อยละของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน	177
10	จำนวนและร้อยละของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามหมวดวิชาที่สังกัด	178
11	จำนวนและร้อยละของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามพื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา	179
12	ความถี่และร้อยละของแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามลัทธิ	180

13	ความดีและรอยละของการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา ของ ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญ ศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามลัทธิ	181
14	ความดีและรอยละของแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้ บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญ ศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามลัทธิในแต่ละด้าน ...	182
15	ความดีและรอยละของการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของ ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญ ศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามลัทธิในแต่ละด้าน....	184
16	ความดีและรอยละของแนวคิดเกี่ยวกับสารัตถภาพปรัชญาการศึกษา แต่ละด้านของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร	187
17	ความดีและรอยละของการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถภาพปรัชญาการศึกษา แต่ละด้านของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร	189
18	ความดีและรอยละของแนวความคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาใน อุดมคติของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามตัวเลือกพุทธ ปรัชญาการศึกษา	191
19	ความดีและรอยละของแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาใน อนาคตของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามตัวเลือกพุทธ ปรัชญาการศึกษา	192
20	ความดีและรอยละของแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาใน อุดมคติของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามตัวเลือกใน แต่ละด้าน	193

ศูนย์วิจัยทางสังคมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

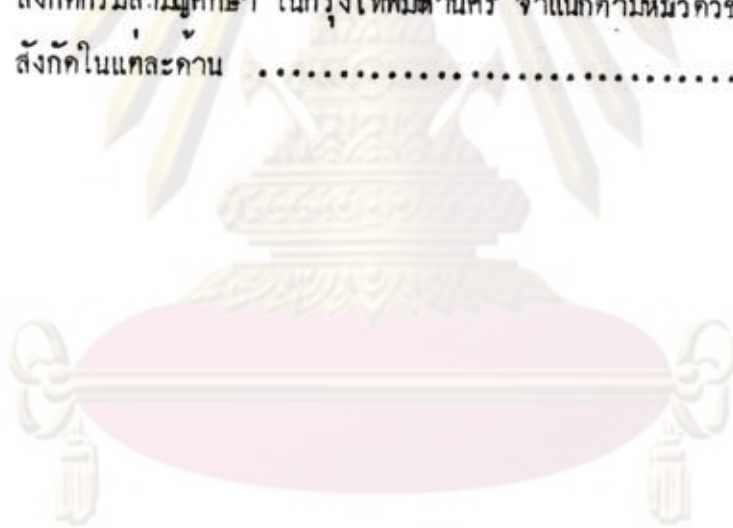
21	ความถี่และร้อยละของแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในโอกาสของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามตัวเลือกในแต่ละค่าน	195
22	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามลัทธิในแต่ละค่าน	199
23	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามลัทธิในแต่ละค่าน	201
24	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละค่าน	203
25	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละค่าน	205
26	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามเพศในแต่ละค่าน	207
27	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามเพศในแต่ละค่าน	209

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

28	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับ พุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุในแต่ละค้ำน	211
29	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยว กับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนก ตามอายุในแต่ละค้ำน	213
30	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับ พุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนก ตามวุฒิทางการศึกษาในแต่ละค้ำน	215
31	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยว กับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนก ตามวุฒิทางการศึกษาในแต่ละค้ำน	217
32	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับ พุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนก ตามประสบการณ์ในการทำงานในแต่ละค้ำน	219
33	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธ ปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามประสบการณ์ ในการทำงานในแต่ละค้ำน	221
34	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธ ปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามพื้นความรู้ ทางพระพุทธศาสนาในแต่ละค้ำน	223

ศูนย์วิจัยพุทธปรัชญา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

35	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับ พุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนก ตามพื้นที่ความรู้อาจารย์พุทธศาสนาในแต่ละค่าน	225
36	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับ พุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนก ตามหมวดวิชาที่สังกัดในแต่ละค่าน	226
37	ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธ ปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและ อาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามหมวดวิชาที่ สังกัดในแต่ละค่าน	228

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา การพัฒนาคนต่าง ๆ จำเป็นต้องอาศัยคนที่มีคุณภาพดี เพื่อช่วยให้การพัฒนาบรรลุตามเป้าหมาย การจัดการศึกษาให้แก่ประชากรตามแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้คนเป็นคนที่มีสมบูรณ์ เป็นคนที่มีคุณภาพดี คือมีทั้งความรู้ความสามารถในการทำกิจการทั้งปวงให้เจริญก้าวหน้า และมีคุณธรรมในจิตใจ

การจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาวะการณ์ของสังคมในปัจจุบันนี้ อีกแนวทางหนึ่ง คือการจัดการศึกษาตามแนวของพุทธปรัชญาการศึกษา เพราะนอกจากจะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ สามารถปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอแล้ว ยังส่งเสริมการพัฒนาทางจิตใจให้มีคุณธรรม มีความเมตตา กรุณา ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม อันจะทำให้เกิดความสุขอย่างแท้จริงในการดำเนินชีวิต และเกิดความสุขในสังคม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจ มีข้อความดังต่อไปนี้

ถึงแม้ว่าเราจะอยู่ในท่ามกลางความเจริญรุดหน้าแห่งยุคปัจจุบันนี้อย่างไร เราก็ต้องหัดหัดการรู้คิดทางคุณจิตใจ และศีลธรรมจรรยาไม่ได้อีก ทรงขามเราควรที่จะเอาใจใส่ซึ่งสอนกันให้หนักแน่นทั่วถึงยิ่งขึ้น เพื่อให้มีความคิด ความเข้าใจ ถูกต้อง สอดคล้องกับสถานการณ์แวดล้อมที่วิวัฒนาการไปไม่หยุดยั้ง คนเราต้องมีศาสนา คือความคิดหรือสิ่งที่ลึกลับประจำใจ อันเป็นแนวทางในใจประจำตัว และต้องมีการศึกษา คือความรู้ทาง ๆ ทั้งในคุณจิตใจ ทั้งในค่านวัตกรรม เพื่อประกอบกับตัวเพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ได้ ทั้งสองอย่างเป็นสิ่งสำคัญ

และเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้....¹

จากพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวแสดงให้เห็นถึงความห่วงใยในเรื่องคุณภาพของประชากร โดยเฉพาะการจัดการศึกษาควรให้ความรู้ ทั้งด้านจิตใจและด้านวัตถุ รวมทั้งต้องมีศาสนา คือ สิ่งยึดประจำใจ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

ทุกคนควรได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง เพื่อจะได้รู้จักพัฒนาตนเองในทุกด้าน และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคนอื่น ๆ ต่อไป ผู้ที่ได้รับการศึกษาจะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น เพราะมีปัญญาที่จะแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ได้ มีปัญญาที่จะรู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดเป็นจริง สิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ และที่สำคัญคือได้รับการชักเงาจิตใจให้ละเอียดอ่อนยิ่งขึ้น มีความเมตตา กรุณา รู้จักการเสียสละ การให้อภัย ไม่หลงอยู่ในกิเลสจนเกินสมควร เกิดความสงบในจิตใจ เกิดความพอใจ ในการปฏิบัติภารกิจทั้งปวง นับเป็นการส่งเสริมคุณค่าแก่ชีวิตอย่างแท้จริง

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งแก่ชีวิตมนุษย์ ซึ่งพระราชวรมุนี ได้ให้ความเห็น เรื่องการศึกษา ดังนี้

การศึกษาเป็นเรื่องของชีวิตและทำเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตนั่นเอง ชีวิตมีจุดหมายอย่างไร การศึกษาก็เพื่อให้ชีวิตถึงจุดหมายอย่างนั้น หมายความว่า จุดหมายของการศึกษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับจุดหมายของชีวิต ชีวิตที่มีจุดหมายก็คือชีวิตที่มีการศึกษา ขอมมีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการปรับตัวและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จนถึงขนาดที่สามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์แก่ตัวใคร่ ส่วนชีวิตที่ขาดการเรียนรู้และการฝึกอบรม ขอมเป็นชีวิตที่หยาบจนสมรรถภาพและไร้ประสิทธิภาพ ทั้งในการควบคุมรักษานิสัยขององค์ประกอบภายในของตนเอง และในการเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ถ้าทุกสิ่ง ๆ ใดคลุมความก็คือ "การศึกษาเป็นกิจกรรมของชีวิต โดยชีวิตและเพื่อชีวิต"²

¹อ้างใน คณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาจิตใจ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, มติใหม่ของการพัฒนาจิตใจ, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ประทีปวิทย์, 2528), หน้า 13-14.

²พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย. (กรุงเทพฯ:มหานคร:โรงพิมพ์การศาสนา 2528), หน้า 10 - 13.

จากความเห็นดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าชีวิตและการศึกษามีเป้าหมาย
 เกี่ยวกัน จึงกล่าวได้ว่า การศึกษานั้นเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นประโยชน์แก่ทุกคน

ดังนั้นในการพัฒนาประเทศจึงควรพัฒนาหลาย ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กัน
 นั่นคือพัฒนาทั้งทางค่านิยม และค่านิยมใจควบคู่กันไป เพื่อให้สามารถใช้สติปัญญา
 ในการปฏิบัติกิจการทั้งปวงได้อย่างมีเหตุผลถูกต้องและมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์
 อย่างสูงสุดแก่ตนเองและสังคม

เมื่อพิจารณาการจัดการศึกษาภายในประเทศตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน
 จะพบว่า การศึกษาของไทย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลง
 ของสังคม ในอดีตการจัดการศึกษาของไทย มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา
 เป็นอย่างมาก และสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตมิได้แยกการศึกษาออกจาก
 อย่างในปัจจุบัน แต่จะจัดสอนในวัด มีพระเป็นครูผู้สอน รูปแบบพื้นฐานของชีวิตไทย
 ในอดีต เกิดจากการให้การศึกษาสัมพันธ์กันระหว่างวัดไทย พระราชวัง และ
 ครอบครัวยุค 3 สถาบันนี้สร้างวัฒนธรรมไทยและบุคลิกภาพไทย

ครั้นเริ่มเข้าสู่สมัยปฏิรูป จนถึงปัจจุบัน เริ่มมีการจัดการศึกษาอย่างเป็น
 ทางการตามแบบอย่างต่างประเทศ ทั้งอังกฤษ ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา ในการ
 จัดการศึกษานั้น จะต้องมีการศึกษาเป็นแนวทางในการจัดเพื่อให้การศึกษา
 ดำเนินไปสู่เป้าหมายตามที่กำหนดไว้ ผู้มีอำนาจในการจัดการศึกษามีใคร่ ถ้ามี
 ความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาใด ก็จะกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาไปในแนว
 นั้น ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการศึกษา ปรัชญาการศึกษาช่วยวาง
 รูปแบบให้กับการศึกษา ยังช่วยสร้างภาพรวม ที่สมบูรณ์และกลมกลืนให้กับเป้าหมาย
 และเทคนิคทางการศึกษา ลักษณะเช่นนี้ ปรัชญาการศึกษาจะนำทางไปสู่จุดหมาย
 ที่วางไว้

เรื่องการจัดการศึกษาในปัจจุบันนี้หลายท่านให้ความคิดเห็นในแง่ต่าง ๆ
 กัน เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ความเห็นว่า โลกกำลังมีการศึกษา ชนิดที่เปรียบ
 ได้กับสัตว์ที่มีหางขาดอยู่ ซึ่งมีผลในทางนำโลกไปสู่ความวินาศมากกว่าที่จะนำไปสู่
 สันติภาพ โลกมนุษย์กำลังเต็มไปด้วยกิเลส ในแง่ของโลกะ โทสะ โมหะ มนุษย์ทั้ง

โลกจัดการศึกษาก้าวหน้าแต่ในทางวัตถุ โดยไม่ถนัดด้านจิตใจ มนุษย์จึงมีคุณธรรมทางด้านจิตใจน้อยลง ๆ การศึกษาจึงมีสภาพเหมือนสัตว์ทางควน ทางแก้อย่างอื่นไม่มี นอกจากธรรมจะกลับมา ธรรมจะกลับมาได้ก็คือ เมื่อมีการศึกษาที่มีลักษณะไม่เหมือนสัตว์ทางซาคเท่านั้น คือมีการศึกษาแต่วิชาหนังสือและวิชาชีพเท่านั้น ไม่มีการศึกษา เรื่องมนุษย์ที่มีคุณธรรมอย่างถูกต้องของมนุษย์กันเสียเลย³

ท่านเปรียบเทียบการศึกษาว่า ในปัจจุบันยังไม่สมบูรณ์ยังขาดการสอนในเรื่องจิตใจและความเป็นมนุษย์ แต่มักเน้นในเรื่องของวัตถุ จึงทำให้เกิดปัญหานานาประการ

พระราชวรมุนี กล่าวถึงการจัดการศึกษาในสมัยนี้ว่าการศึกษาในประเทศไทยเรา ปัจจุบันนี้ถือว่าเป็นตัวการอันสำคัญเหลือเกินที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมไทยในปัจจุบัน เพราะแรงจูงใจที่เกิดขึ้นในการศึกษานั้นไม่ใช่แรงจูงใจเพื่อการทำหน้าที่แต่เป็นแรงจูงใจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ เราเรียกว่าเป็นคุณค่าที่สนองความต้องการด้านคณหา มีไขสนองปัญญา นี่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งเราจะต้องมาช่วยกันแก้ไข⁴

จากคำกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การจัดการศึกษาของเรายังไม่ดีเท่าที่ควร เพราะไม่ได้เน้นให้ผู้เรียนใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต แต่มุ่งไปในด้านคณหาและแสวงหาผลประโยชน์เท่านั้น

พระราชวรมุนี ได้สรุปข้อผิดพลาดการศึกษาเท่าที่ผ่านมา ดังต่อไปนี้

1. ระบบการศึกษาของไทยที่ผ่านมามีทำให้ผู้ได้รับการศึกษามุ่งที่จะแข่งขันในการแสวงหารฐานะสังคม ความได้เปรียบทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดค่านิยมที่

³พุทธทาสภิกขุ, มหาวิทยาลัยคอตทางสุนัน. (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2525), หน้า 1-5.

⁴พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2528), หน้า 153.

เห็นแก่ตัวเอารัดเอาเปรียบ ทำให้เกิดปัญหาสังคมและเศรษฐกิจ

2. การศึกษาในปัจจุบันไม่ประสบผลสำเร็จในแง่จริยธรรม จริยศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการศึกษา แต่เท่าที่เป็นมาเป็นการท่องจำหัวข้อธรรมะ ความที่ครูบอกจกแล้วสอบเอาคะแนนไม่มีผลในทางปฏิบัติ

3. การศึกษาของไทยมุ่งด้านวิชาการหรือวิชาชีพที่เป็นอุปกรณเลี้ยงชีพมากเกินไป ทำให้คนรู้สึกเห็นแก่ตัวมากขึ้น ไม่คิดช่วยเหลือทำประโยชน์ต่อสังคม ใช้ชีวิตแบบเอาตัวรอด

4. การจัดการศึกษาไม่ช่วยให้คนได้เห็นคุณค่าและรู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ทำลายธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของตนเอง

5. การจัดหลักสูตรล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ประชาชนในชนบทไม่ได้รับบริการในด้านสาธารณสุข ความรู้ที่รับขั้นต้น ๆ ก็ไม่ช่วยเกื้อกูลสุขภาพทางกายได้ ส่วนในสังคมที่เจริญแล้วพร้อมด้วยบริการด้านสาธารณสุขแต่สุขภาพจิตเสื่อม

6. การศึกษาในปัจจุบันไม่สนองตอบความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชน วิชาการที่เรียนเช่นวิชาที่ห่างไกลตัวและชุมชน เรียนแล้วไม่สามารถเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

7. ปัญหาความเสมอภาคทางการศึกษา ปัจจุบันการจัดการศึกษาระบบโรงเรียนของรัฐ เป็นการศึกษาของชนที่มีโอกาสเหนือกว่าในสังคม

ปัญหาดังกล่าวข้างต้น สรุปเป็น 2 ลักษณะ คือ

- ปัญหาด้านเนื้อหาสาระของการศึกษา
- ปัญหาเรื่องระบบ รูปแบบและวิธีการจัดการศึกษา⁵

ปัญหาดังกล่าวจะเห็นว่าระบบวิธีการจัดการศึกษาไม่เกิดผลดีเท่าที่ควร และไม่ได้เน้นด้านจริยธรรม จึงทำให้เกิดเป็นปัญหาที่ต่อเนื่องไปถึงปัญหาสังคม วิธี

⁵ พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 117 - 124.

การแก้ปัญหาและข้อผิดพลาดดังกล่าว อันเนื่องมาจากการจัดการศึกษานั้น พระราชวรมุนีให้ความเห็นว่าควรนำพุทธธรรมมาแก้ปัญหา ดังนี้

หลักการบางอย่างทางพุทธธรรมที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหการศึกษาของสังคมไทย พุทธธรรมนั้นมีหลักการใหญ่อยู่ว่า การแก้ปัญหาหรือการพัฒนา มนุษย์ของทำจาก 2 คาน เขาประสานบรรจบกันสองคานนี้ อันค้ำ 1 คือ ทำจากข้างนอกเขามาหาข้างในเรียกว่าวินัย อันค้ำ 2 ทำจากข้างในออกไปข้างนอก เรียกว่าธรรม พุทธศาสนามีหลักการใหญ่นี้เรียกว่าธรรมกับวินัย รวมกันเป็นชื่อเรียกเต็มของพระพุทธศาสนาว่า ธรรม วินัย หลักนี้มักจะถูกลืมกันเสีย วินัยคือระเบียบชีวิต และระบบของสังคมที่วางขึ้นโดยสอดคล้องกับ ธรรม เอาธรรมเป็นพื้นฐาน ธรรมคือหลักความจริง ความถูกต้องดีงาม ที่เราแนะนำเรียนรู้อัน ใช้ในการอบรมฝึกฝนคน⁶

พระราชวรมุนี ยังได้ให้ข้อคิดทางการศึกษาโดยสรุปได้ว่า ในทางพุทธศาสนาถือว่า ความสุขเป็นแกนของจริยธรรม สิ่งหนึ่งทางการศึกษาจะต้องทำให้สำเร็จก็คือ ทำให้คนมีความสุข แต่ที่วั้นนี้หมายความว่า เราจะต้องสร้างให้เขารู้จักหั่งสุขขั้นต้น และสุขขั้นสูงทางจิตใจด้วย⁷

จากข้อความข้างต้นนี้ พอจะกล่าวได้ว่า ในการจัดการศึกษานั้น ควรนำพุทธธรรมมาเป็นหลักในการจัดการศึกษา โดยคำนึงถึงธรรมะและวินัย ในเรื่องการแก้ปัญหา ดังกล่าวแล้ว ยังมีนักการศึกษาอีกหลายคนให้ทัศนะคล้ายคลึงกัน คือให้นำพุทธปรัชญา มาเป็นปรัชญาการศึกษาไทย ดังเช่น สาโรช บัวศรี ได้พยายามชี้ให้เห็นว่าพุทธปรัชญาหรือพุทธศาสนา เป็นปรัชญาที่ควรจะนำมาเป็นแม่บทของปรัชญาการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะ " เป็นปรัชญาที่อยู่ลึกในใจของคนไทย เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นถ้าจะสร้างปรัชญาการศึกษาขึ้นจากพุทธปรัชญา ก็ไม่น่าจะเป็นที่ขัดข้องหรือบกพร่องอะไรมากนัก⁸....

⁶พระราชวรมุนี, มองอเมริกาแก้ปัญหาไทย. (กรุงเทพมหานคร: คำนสุชาการพิมพ์, 2528), หน้า 59.

⁷พระราชวรมุนี, มองอเมริกาแก้ปัญหาไทย, หน้า 72.

⁸สาโรช บัวศรี, ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทย. (กรุงเทพมหานคร: กุรุสภา, 2512), หน้า 9.

(และเหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ)... พุทธศาสนาเป็นศาสนาทางราชการของประเทศไทย พุทธปรัชญาก็น่าจะเป็นปรัชญาการศึกษาที่เป็นทางราชการของการศึกษาไทยได้ ค่าย⁹..."

จิตรกร ตั้งเจริญสุข แสดงความคิดเห็นว่าจุดบกพร่องของการพัฒนาประเทศไทย คือ ประชากรส่วนใหญ่ไร้คุณภาพ ทางแก้คือต้องปรับปรุงการศึกษาของประชาชนส่วนใหญ่อย่างเอาจริงเอาจังโดยมุ่งไปที่การพัฒนาในด้านจิตใจหมายถึงการสร้างเสริมจิตสำนึกในความเป็นไทยที่มีรากฐานมาจากพุทธธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ต้องเป็นการสร้างเสริมจิตใจแบบชาวพุทธให้เกิดขึ้นกับประชากรไทยอย่างแท้จริง นั่นคือ ในการจัดการศึกษาจะต้องมีพุทธปรัชญา เป็นแม่บท¹⁰

วิทย์ วิศทเวทย์ ได้สรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องข้อเสนอปรัชญาการศึกษาของไทยว่าเท่าที่ปรากฏนั้น เป็นที่น่าสังเกตุว่า การเสนอเป้าหมายทางการศึกษานั้นส่วนใหญ่ยึดพุทธศาสนา เป็นแม่บท¹¹

ความคิดเห็นต่อปรัชญาการศึกษาไทยของ คณีย์ เทียนพุทธ ได้กล่าวไว้ว่า "หวังเป็นอย่างยิ่งในอนาคตอันใกล้ เราคงมีปรัชญาการศึกษาไทย ที่มีพื้นฐานมาจากพุทธปรัชญา"¹²

⁹สาโรช บัวศรี, ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, 2525), หน้า 28.

¹⁰จิตรกร ตั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาของไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2525), หน้า 146 - 147.

¹¹วิทย์ วิศทเวทย์, "ปรัชญาการศึกษาไทย" เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 265, 2527. หน้า 110.

¹²คณีย์ เทียนพุทธ, "ปรัชญาการศึกษาไทยถึงเวลาแล้วที่จะใช้....พุทธปรัชญา," วารสารพัฒนาหลักสูตร ฉบับที่ 24 (กันยายน 2526): 20.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และปัทมา ฐิติวัฒนา กล่าวไว้ในบทนำของการวิจัย เรื่องศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานครว่า ปัจจุบันระบบความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาได้รับการนำขึ้นพิจารณา เน้นให้เห็นถึงความสำคัญโดยเฉพาะประเด็นที่ว่า ระบบดังกล่าวนี้ น่าจะเข้ามามีบทบาทเกี่ยวกับการศึกษาอย่างเป็นทางการ เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม¹³

จะเห็นได้ว่า นักการศึกษาหลายท่านมีความเห็นพ้องต้องกันว่า สังคมไทย เราควรที่จะนำพุทธปรัชญามา เป็นปรัชญาการศึกษาไทย นอกจากนั้นยังมีผลงานวิจัยที่สนับสนุนข้อสรุปนี้ เช่น ผลการวิจัย เรื่องแนวโน้มการศึกษาในระบบโรงเรียน ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และ 7 โดย ชนิตา รัชภัทเมือง และคณะ พบว่า แนวคิดปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ ผู้ทรงคุณวุฒิมีข้อเสนอแนะว่า การศึกษาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานสังคมและวัฒนธรรมไทยมากกว่าเลียนแบบต่างประเทศ พุทธศาสนาควรจะมีบทบาทในการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น การจัดการศึกษายังควรมีแนวทาง "การศึกษาตลอดชีวิต" และ "การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม" ต่อไป¹⁴ และผลงานวิจัย เรื่อง ทางเลือกในอนาคตของสังคมไทยในทัศนะของนักวิชาการ ของ ม.ล. พันธุ์สุรีย์ ลดาวัลย์ และคณะ พบว่า ในอีก 25 ปี ข้างหน้า ในปีประมาณ 2550 การศึกษาในประเทศไทย จะมีลักษณะ เป็นกระบวนการพยายามพัฒนาคุณค่าและคุณภาพชีวิตไปสู่การเรียนรู้ในเรื่องเกี่ยวกับชีวิต เพิ่มเติมน่าขึ้นกว่าการ เน้นเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เพื่อความอยู่รอดอย่างเคียว นอกจากนั้นกระบวนการศึกษา จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่มีเหตุผล และมีจริยธรรมเพิ่มมากขึ้น จุดมุ่งหมายสูงสุดของกระบวนการศึกษามุ่งสู่ "อิสรภาพของมนุษย์" ในด้านต่าง ๆ และระดับต่าง ๆ ของชีวิต เช่น อิสรภาพจากความทุกข์

¹³สัญญา สัญญาวิวัฒน์และปัทมา ฐิติวัฒนา, รายงานการวิจัย เรื่องศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 1.

¹⁴ชนิตา รัชภัทเมืองและคณะ, "ผลงานการวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย," ลำดับที่ 14 เรื่อง แนวโน้มการศึกษาระบบโรงเรียนในช่วงระยะแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และ 7. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า vi

เป็นคน¹⁵

ในการจัดการศึกษาคามแนวพุทธปรัชญา มีความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมไทย วัฒนธรรมไทยและที่สำคัญคือ พุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่อดีตกาล จนปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่ยังถือพุทธศาสนา พิฐุร มลิวัลย์ กล่าวว่ ประมาณร้อยละ 95 ของประชากรทั้งประเทศ เป็นพุทธศาสนิกชน¹⁶ จึงทำให้แน่ใจได้ว่า การจัดการศึกษาในแนวพุทธนั้นจะบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

ลักษณะเด่นของพระธรรมหรือพุทธปรัชญาคามหลักพุทธศาสนานั้น พระโสภณคณาภรณ์ กล่าวว่ ศาสนาธรรมเป็นสัจธรรมที่สามารถพิสูจน์ได้ทุกกาลทุกสมัย เพราะเป็นความจริงที่มีอยู่โดยธรรมชาติ สามารถยืนยันได้ทั้งส่วนเหตุและส่วนผล พระธรรมในพระพุทธศาสนาเน้นหนักเรื่องความเพียร สติ สัมปชัญญะ ย่อมสามารถสร้างความสำเร็จให้แก่คนได้ในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาเน้นไปที่การทำคนให้หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลส ไม่ให้คนเป็นทาสของตัณหา แม้แต่ทาสของสิ่งทีเรียกว่า พระธรรมพระผู้เป็นเจ้า¹⁷

จากคุณค่าที่เห็นอย่างเด่นชัดของพุทธปรัชญานี้ เมื่อเรานำพุทธปรัชญามาเป็นปรัชญาของการศึกษาไทย จะทำให้การจัดการศึกษาไทยมีคุณภาพยิ่งขึ้น

มีข้อที่น่าสังเกตุว่ามีหลายฝ่ายมีความเห็นตรงกันในเรื่องการนำพุทธปรัชญามาเป็นปรัชญาการศึกษาไทย มาเป็นเวลาหลายปีแล้วก็ตาม แต่การจัดการศึกษาไทยก็ยังไม่สำเร็จและยังไม่ไค้จัดเป็นรูปแบบที่ชัดเจน ยังไม่เป็นปรัชญาการศึกษาไทยอย่าง

¹⁵ พันธุสุรย์ สคาวัลย์และคณะ. ทางเลือกในอนาคตของสังคมไทยในทัศนะของนักวิชาการ, (เชียงใหม่: ขนบวรรณการพิมพ์, 2527), หน้า 164-165.

¹⁶ พิฐุร มลิวัลย์, พระพุทธศาสนาสำหรับประชาชนคอน 1. (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2527, 2527), หน้า 1.

¹⁷ พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), มองเรามองเขา. (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, 2528), หน้า 135-136.

เป็นทางการในประเด็นนี้ พระราชวรมุนี ให้ทัศนะว่า เป็นเพราะยังมีกระแสความคิดที่ไม่ลงกันและยังไม่ลงตัว ในฝ่ายของพุทธ เองอาจ เป็นไปได้ว่า การเสนอนั้นยังไม่ชัดเจนพอ จึงยังไม่ได้รับการยอมรับ ฝ่ายที่นิยมหรือศึกษามาในแนวคิดตะวันตกที่มีจำนวนมากก็ยังมีอิทธิพลมาก และยังไม่เข้าใจพุทธปรัชญา ทั้ง 2 ปัจจัยนี้ ปัจจัยที่ 1 สำคัญ ฝ่ายตัวเองต้อง เสนอแนวความคิดให้ชัดเจน เสนอให้ครบถ้วนกระบวนการระบบของมัน และทำให้ครอบคลุมซึ่งในระบะนี้ เป็นระบะหัวเลี้ยวหัวต่อที่ยังไม่ลงตัว¹⁸

จะเห็นได้ว่าการ เสนอพุทธปรัชญาการศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบัน ยังไม่ชัดเจนและไม่ครอบคลุมและยังไม่ลงตัว แต่อย่างไรก็ตามการนำพุทธปรัชญา มาเป็นแกนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย พระราชวรมุนีให้ความเห็นว่า นับว่าเป็นสิ่งดี ดีในแง่ที่ว่า แก่นค่านิยมของสังคมให้ถูกต้อง และก็มีผลต่อพฤติกรรมของคนทั้งหลายในสังคม เป็นการแก้ปัญหาค่านิยมและแก้ปัญหาทางค่านิยมความประพฤติทางจริยธรรมที่บกพร่อง แก้ปัญหาความสุขความทุกข์ในจิตใจมนุษย์ หมายความว่าแก้หลายระดับหรือมองอีกแง่หนึ่งแก้ปัญหาทางสังคมและบุคคล¹⁹

การนำพุทธปรัชญามาใช้ในการจัดการศึกษาไทย จะมีปัญหาเกี่ยวกับคนบางกลุ่มที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนาหรือไม่ ในประเด็นนี้พระราชวรมุนีให้ความเห็นว่า

ถ้ามองในแง่หลักความจริง ควรจะเป็นเพียงว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าให้หลักการที่นำมาใช้ใดจริง เกิดประโยชน์ เอาตัวแหของหลักความจริงมาใช้ในโลกคิดในรูปแบบ ไม่คิดอยู่ในคราในปาย และเมื่อเห็นวพุทธปรัชญาทอปัญหาใดดีกว่า ถิ่นนำมาใช้กันตนเอง ปรัชญาการศึกษาที่นำมาใช้ในปัจจุบันนี้ ทำไมไม่ถกเถียงกันหรือไม่รู้สึกเกียจว่าเป็นของคณุน คนนี้ไม่ใช่ศาสนาของตน ทำไมไม่พูดอยู่จน เช่น จอห์น คุย ไม่ใช่บาทหลวง ไม่ใช่ยูประกาศศาสนาคริสต์ ไม่ใช่ยูประกาศศาสนาอิสลาม แล้วเราก็นำปรัชญาของเขามาใช้ในการศึกษา ทำไมไม่บอกว่าเป็นใด ไม่ใช่คริสต์ศาสนาหรือไม่ใช่ศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เป็นเพราะเราเอาตัวแหของหลักความจริงนั้นมาใช้²⁰

¹⁸ สัมภาษณ์ พระราชวรมุนี, วัดพระพิเรนทร์, 21 เมษายน 2529.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

²⁰ สัมภาษณ์ พระราชวรมุนี, วัดพระพิเรนทร์, 21 เมษายน 2529.

ศาสนา หรือไม่ใช่ศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เพราะเราเอาตัวแท้ของหลักความจริงนั้นมาใช้²⁰

จากความคิดเห็นดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การนำพุทธปรัชญามาใช้ในการจัดการศึกษาไทยนั้น ไม่น่าจะมีปัญหาเกี่ยวกับคนกลุ่มใด ถึงแม้จะไม่ได้นับถือพุทธศาสนาก็ตาม เพราะเรานำตัวแท้ของหลักความจริงนั้นมาใช้ โดยไม่คิดในรูปแบบของศาสนา

หนึ่งการจัดการศึกษาในประเทศไทยปัจจุบัน แบ่งการศึกษาเป็น 4 ระดับ ได้แก่ระดับ ก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ซึ่งในระดับต่าง ๆ นี้ ระดับมัศึกษานับเป็นระดับที่สำคัญมากเพราะเด็กในวัยนี้ เป็น เด็กวัยรุ่นมีอายุประมาณ 12 - 17 ปี มีการเปลี่ยนแปลงทรวงร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาเป็นอย่างมาก เป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของการที่จะก้าวไปสู่ผู้ใหญ่ และมักจะเลียนแบบครู อาจารย์ หรือผู้ที่เด็กชอบเป็นพิเศษ ครู-อาจารย์ที่สอนในระดับนี้จึงนับว่ามีความสำคัญควรทำหน้าที่ดีของเด็ก และคอยอบรมเด็กให้เป็นคนดี มีคุณธรรม เพื่อให้เด็กวัยนี้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพสมบูรณ์ในอนาคต

ในค่านของหลักสูตรระดับมัธยมศึกษา ในปัจจุบันรัฐบาลให้ความสำคัญของการฟื้นฟูหลักสูตร และการเรียนการสอนเรื่องพระพุทธศาสนา ในระดับมัธยมศึกษาเป็นอันมาก เช่น ใคมีประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 2 ธันวาคม 2525 ให้มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมวิชาสังคมศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เกี่ยวกับจุดประสงค์วิชาสังคมศึกษาข้อ 3 ดังต่อไปนี้ "3. เพื่อเสริมสร้างให้มีคุณภาพในการดำรงชีวิต มีศีลธรรม คุณธรรมประจำใจ และมีคุณสมบัติต่าง ๆ อันพึงประสงค์ของสังคมไทย"²¹ แสดงถึงการเน้นให้นักเรียนมัธยมศึกษา เป็นคนที่มีคุณภาพดี โดยเฉพาะให้มีศีลธรรมและคุณธรรมประจำใจ เพื่อที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต นอกจากนี้ประกาศ

²⁰ สัมภาษณ์ พระราชวรณีย์, วัดพระพิเรนทร์, 21 เมษายน 2529.

²¹ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมวิชาสังคมศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ลงวันที่ 2 ธันวาคม 2525.

กระทรวงศึกษาธิการฉบับนี้ ยังได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขจุดประสงค์รายวิชา ส 101 ส 102 ประเทศของเรา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 รายวิชา ส 203 ส 204 เพื่อนบ้านของเราชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 รายวิชา ส 304 ส 305 โลกของเรา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 บางข้อ สิ่งสำคัญในจุดประสงค์ดังกล่าว เน้นถึงการให้ความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และเน้นให้นักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม อันจะนำมาซึ่งความสงบสุข ทั้งแก่ตนเอง สังคมไทย และความสงบสุขของโลก

เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการ เรียนการสอนคัมภีร์หลักสูตรที่ได้กำหนดไว้ ได้มีผู้ทำการวิจัยไว้ คือ

ในปี พ.ศ. 2508 พรทิพย์ สิงห์โตทอง วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์และประเมินหนังสือเรียนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น "เรื่องพระพุทธศาสนา" พบว่าความสอดคล้องของเนื้อหาของหนังสือเรียนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น "เรื่องพระพุทธศาสนา" ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2, 3 ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ กับจุดประสงค์วิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้ง 3 เล่ม โดยเฉลี่ย คิดเป็นร้อยละ 44.44, 56.08 และ 45.74 ตามลำดับ และคุณภาพของเนื้อหาในหนังสือดังกล่าวทั้ง 3 เล่ม โดยเฉลี่ยแล้วคุณภาพอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 49.88, 53.26, 55.01 ตามลำดับ โดยหนังสือเรียนสังคมศึกษา "เรื่องพระพุทธศาสนา" ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีคุณภาพของเนื้อหาวิชา ช่วยส่งเสริมให้เกิดมโนทัศน์ในวิชาพระพุทธศาสนามากที่สุด หนังสือเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีคุณภาพของเนื้อหาวิชา เพราะสมกับวุฒิภาวะและระดับชั้นของผู้เรียนมากที่สุด²²

²²พรทิพย์ สิงห์โตทอง, "การวิเคราะห์และประเมินหนังสือเรียนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เรื่องพระพุทธศาสนา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย, 2528), บทคัดย่อ.

ดังนั้นในเรื่องของเนื้อหาวิชาเรื่องพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษา
ตอนต้น จึงช่วยให้นักเรียนบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตรที่วางไว้ได้พอสมควร

ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับพระพุทธ
ศาสนาในรายวิชา ส 048 - ส 049 พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ส 0410
ส 0411 พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และ ส0412 ส 0413 พระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 รวม 6 รายวิชา อยู่ในหลักสูตรกลุ่มวิชาสังคมศึกษา เนื้อหาส่วน
ใหญ่เน้นหลักธรรม ที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต การฝึกสมาธิ ศาสนพิธีต่าง ๆ และ
การวิเคราะห์พุทธประวัติ พระธรรมวินัย รวมทั้งการฝึกปัญญา มารยาทในพิธีกรรม
ต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีเหตุผล มีคุณธรรมประจำใจ

นอกจากนี้โรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยส่งเสริม
เสริมการพัฒนาจิตใจของนักเรียน เช่น จัดตั้งชุมชนพุทธศาสน์ สำหรับนักเรียนที่สนใจ
ทางด้านพุทธศาสนา ศึกษาและร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา อันก่อให้เกิดความ
เข้าใจและซาบซึ้งในคุณค่าของพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การฝึกสมาธิ
ในบางโรงเรียนได้จัดให้มีการสอนเกี่ยวกับหลักธรรมะในวันอาทิตย์ โดยมีพระภิกษุเป็น
ผู้สอนเรียกกันทั่วไปว่า โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ บางแห่งจัดสอนที่วัด กิจกรรม
ต่าง ๆ เหล่านี้ ช่วยส่งเสริมให้นักเรียน เกิดค่านิยมที่ดีและมีคุณธรรมประจำใจ ซึ่งสอดคล้อง
กับจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ผู้บริหารและอาจารย์ใน
โรงเรียนมีส่วนที่จะเสริมสร้างคุณลักษณะดังกล่าวแล้วแก่นักเรียนในโรงเรียนเป็นอย่างมาก
ดังนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติของผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียน
มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร อันเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา
ว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติ เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาอย่างไร
บ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. หาข้อสรุปสภารัตถพุทธปรัชญาการศึกษา จากผู้เชี่ยวชาญเพื่อจัดสร้าง
เครื่องมือในการสำรวจแนวคิด และการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน
แนวคิดในอุดมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต

2. เพื่อศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติ เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน ของผู้บริหาร และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

3. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต ของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

4. เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติ เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของ ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานของการวิจัย

แนวคิดและการปฏิบัติ เกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษา ของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา เป็นสำคัญ ส่วนปรัชญาการศึกษา อีก 5 ลัทธิ ได้แก่ลัทธิพิพัตถนการนิยม อรรถิถาวนนิยม ปฏิรูปนิยม สารัตถนิยม นัรัตนนิยม นั้นศึกษาเพียงเพื่อเป็นส่วนประกอบเท่านั้น

2. ในเรื่องของพุทธปรัชญาการศึกษา จะศึกษาเรื่องต่อไปนี้

2.1 ภูมิหลัง

2.2 พุทธปรัชญา

2.2.1 อภิปรัชญา

2.2.2 ญาณวิทยา

2.2.3 คุณวิทยา

2.3 ปรัชญาเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติอย่างไร

2.4 พุทธปรัชญาการศึกษา

2.4.1 ความหมายของการศึกษา

2.4.2 ความมุ่งหมายของการศึกษา

2.4.3 ขรรษชาติของมนุษย์

2.4.4 พุทธญาณาวิทยา

2.4.5 กระบวนการของการศึกษา

2.4.6 โรงเรียน

2.4.7 ผู้บริหาร

2.4.8 บทบาทหน้าที่ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

2.4.9 ครู

2.4.10 นักเรียน

2.4.11 วิธีสอน

2.4.12 หลักสูตร

2.4.13 การวัดผลและประเมินผล

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

4. ตัวแปรที่จะศึกษา

4.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่

4.1.1 สภาพภาพของการเป็นผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียน

มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

4.1.2 เพศ

4.1.3 อายุ

4.1.4 วุฒิกการศึกษา

4.1.5 ประสบการณ์ในการทำงาน

4.1.6 ทักษะวิชาที่สอน

4.1.7 พื้นความรู้ทางพุทธศาสนา

4.2 คิวแปรตาม ได้แก่แนวคิดและการปฏิบัติในเรื่องพุทธปรัชญา การศึกษา ปรัชญาการศึกษาลัทธิพิชานากาณนิยม อรรถิกาวนิยม ปฏิรูปนิยม สวรรคตนิยม นිරันตรนิยม ในระดับมัธยมศึกษา ดังต่อไปนี้

- 4.2.1 ความหมายของการศึกษา
- 4.2.2 ความมุ่งหมายของการศึกษา
- 4.2.3 ขรรมาชาติของมนุษย์
- 4.2.4 พุทธญาณวิทยา
- 4.2.5 กระบวนการของการศึกษา
- 4.2.6 โรงเรียน
- 4.2.7 ผู้บริหารโรงเรียน
- 4.2.8 ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน
- 4.2.9 ครู
- 4.2.10 นักเรียน
- 4.2.11 วิธีสอน
- 4.2.12 หลักสูตร
- 4.2.13 การวัดผลและประเมินผล

ขอกลง เบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้คือว่า

1. แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสวรรคตพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เป็นสิ่งที่สามารถสำรวจได้จากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น

2. แบบสอบถามเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษามีทั้งหมด 4 ตอน ในแต่ละตอน มีคำถามทั้งหมด 13 ข้อ ความคิวแปรตามในข้อ 4.2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา 4 ตอน ได้แก่

- แบบสอบถามแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน
- แบบสอบถามการปฏิบัติทางปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน

- แบบสอบถามแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ
- แบบสอบถามแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่คาดหวังว่าจะเป็นไปได้จริงในอนาคต

ในแต่ละข้อคำถามจะมีตัวเลือกหลายตัว ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามมีสิทธิเลือกตอบได้ข้อละ 1 ตัวเลือกเท่านั้น

3. เกณฑ์สำหรับกำหนดระดับแนวคิดและการปฏิบัติทางปรัชญาการศึกษา
 ครั้งนี้ถือว่า ถ้าความถี่และค่าร้อยละในปรัชญาการศึกษาสถิติสูงสุด ถือว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวคิดและการปฏิบัติในดัชนีปรัชญาศึกษานั้น ๆ สูงสุด และถ้าความถี่และค่าร้อยละในปรัชญาการศึกษาสถิติต่ำสุด ถือว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวคิดและการปฏิบัติทางปรัชญาศึกษานั้น ๆ ต่ำสุด

4. เกณฑ์การกำหนดระดับอายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน
 หมวดวิชาที่สังกัด และพื้นความรู้ทางศาสนา ของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เกณฑ์ต่อไปนี้

4.1 อายุ ของผู้บริหารและอาจารย์ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้อายุน้อย คือช่วงอายุระหว่าง ต่ำกว่า 20 ปี ถึง 40 ปี และกลุ่มผู้สูงอายุมากคืออายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป

4.2 วุฒิการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้มีความรู้ต่ำกว่าปริญญาตรี ถึงปริญญาตรี และกลุ่มผู้มีความรู้สูงกว่าปริญญาตรี

4.3 ประสบการณ์การทำงานของผู้บริหารและอาจารย์ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประสบการณ์น้อย ตั้งแต่ช่วงเวลาการทำงานต่ำกว่า 1 ปี ถึง 10 ปี และกลุ่มผู้ประสบการณ์มาก คือมีช่วงเวลาการทำงานตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป

4.4 หมวดวิชาที่สังกัดของผู้บริหารและอาจารย์ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มผู้สังกัดหมวดวิชาสามัญ ได้แก่หมวดวิชาสังคมศึกษา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ

วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ 2. กลุ่มผู้สังกัดหมวดวิชาชีพ ได้แก่ หมวดวิชาพลานามัย
 3. กลุ่มอื่น ๆ สำหรับผู้บริหาร ได้แก่ ผู้อำนวยการหรือครูใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ
 หรือผู้ช่วยครูใหญ่ สำหรับอาจารย์กลุ่มอื่น ๆ หมายถึงผู้ที่สังกัด หมวดวิชาที่มีใคร่暮ไว้ใน
 ในตัวเลือกของแบบสอบถาม ได้แก่ ครูแนะแนว และครูศิลปะ

5.5 พื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มี
 พื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา นักธรรมตรี - โท - เอก เปรียญตรี - โท - เอก
 และกลุ่มที่ไม่มีพื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ติดต่อผู้เชี่ยวชาญทางค่านุทธปรัชญาการศึกษา
3. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
4. หาข้อสรุปสารัตถ์ค่านุทธปรัชญาการศึกษา
5. เลือกกลุ่มตัวอย่าง
6. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
7. เก็บรวบรวมข้อมูล
8. วิเคราะห์ข้อมูล
9. สรุปและอภิปรายผล

ทั้งนี้รายละเอียดจะแยกค่อไป

ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วรวบรวมเป็นส่วนประกอบของงานวิจัย

ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเชิงลึกจากคณาจารย์

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลเชิงลึกจากคณาจารย์ด้วยวิธี Snowball - Effect โดยให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านบอกชื่อผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน แล้วหาความถี่โดยตั้งเกณฑ์ค่าสูงสุด 3 โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 ท่าน จึงแสดงไว้ในบทที่ 3

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ 2 วิธีคือ ครั้งแรกเป็นแบบมีคำถามที่แน่นอน (structured Interview) ตอนที่ 2 แบบไม่มีคำถามที่แน่นอน (Unstructured Interview)

หาข้อสรุปสารัตถ์คณาจารย์

การวิจัยครั้งนี้หาข้อสรุปสารัตถ์คณาจารย์ดังนี้

1. สรุปสารัตถ์คณาจารย์จากเอกสารและคำสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญในแต่ละหัวข้อรวม 13 หัวข้อ
2. นำบทสรุปที่ได้ มาทำ เป็นแบบสอบถามชนิดให้ระดับคะแนน 5 ระดับ และให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน ให้ระดับคะแนน แล้วนำมาสรุปผลตามคะแนนที่ได้ เรียงจากมากมาหาน้อย
3. นำผลของการสรุปนี้มาเรียบเรียงเป็นความเรียง รวม 13 หัวข้อ แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจ แก้ไข หรือ เสนอแนะ ความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญที่เห็นด้วยกับบทสรุป เกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด ถือว่าข้อสรุปนั้นใช้ได้

เลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบหลายชั้น

(Multi Stage Sampling) โดยสุ่มตัวอย่างจากเขตบริการการศึกษาใน กรุงเทพมหานคร 8 เขต มาประมาณ ร้อยละ 60 ได้จำนวน 5 เขต คือเขตบริการ การศึกษา 1, 2, 3, 6 และ 7 แล้วสุ่มกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารจากสูตรของ Krejcie and Morgan โดยสุ่มมา 39 %²³ ได้จำนวน 250 คน รวมจำนวนโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 25 โรงเรียนด้วยวิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ตามเปอร์เซ็นต์ของแต่ละเขต

กลุ่มตัวอย่างอาจารย์ผู้สอน สุ่มจากจำนวนประชากร 4003 คน จาก 25 โรงเรียน โดยคำนวณจากสูตรของ Krejcie and Morgan โดยสุ่มมา 9 %²⁴ ด้วยวิธีสุ่มอย่างง่าย ได้จำนวนอาจารย์ 361 คน

ได้กลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนรวม 611 คน ดังแสดงรายละเอียด ในบทที่ 3

สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสาร์คตพหุขปรัชญาการศึกษา แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบเลือกตอบ (Multiple Choice) จำนวน 7 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเพื่อสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสาร์คตพหุขปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน เป็นแบบเลือกตอบ โดยแบ่งเป็นตอนที่เกี่ยวกับแนวคิดปรัชญาการศึกษาปัจจุบัน 13 ข้อ และการปฏิบัติเกี่ยวกับสาร์คตพหุขปรัชญาการศึกษาอีก 13 ข้อ รวม 26 ข้อ

²³Krejcie, Robert V., and Morgan, Daryle W. Educational and Psychological Measurement. n.p. 1960, PP. 607-610.

²⁴Ibid, PP. 607 - 610.

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถาม แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ใน
 อุดมคติ 13 ข้อ และสิ่งที่คาดหวังว่าจะเป็นไปได้ในอนาคต อีก 13 ข้อ เป็น
 แบบเลือกตอบ และมีคำตอบ 26 ข้อ

แบบสอบถามนี้สร้างขึ้นจากบทสรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ
 เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ให้นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องและความตรงตามเนื้อหา
 (Content Validity) และให้นำไปทดลองใช้กับอาจารย์โรงเรียนวัดประดู่
 ในทรงธรรม จำนวน 30 คน แล้วหาค่าความเที่ยง (Reliability) ได้ค่าความเที่ยง
 ระหว่าง .7035 ถึง .9692

เก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยให้นำแบบสอบถามไปแจกยังกลุ่มตัวอย่างและรับคืนด้วยตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้.-

1. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

วิเคราะห์ข้อมูลจากข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ ด้วยวิธี วิเคราะห์เนื้อหา

แล้วนำเสนอในรูปแบบกราฟ

2. ข้อมูลจากแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยวิธีการทางสถิติดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบ แบบสอบถาม

วิเคราะห์โดยใช้ตารางร้อยละ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถ์พุทธ

ปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในปัจจุบัน วิเคราะห์

โดยใช้ตารางร้อยละ

ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และแนวคิด
 เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคต วิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถ์

พุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ ตามตัวแปร เพศ อายุ วุฒิการศึกษา

ประสบการณ์ในการทำงาน หมวดวิชาที่สอน พื้นฐานความรู้ทางพุทธศาสนา วิเคราะห์
โดยการทดสอบด้วยค่าไคสแควร์ (Chi - Square)

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

สารัตถ	หมายถึง	แก่นแท้ เนื้อหา สำคัญ
แนวคิด	หมายถึง	ความเชื่อหรือทัศนคติทางการศึกษา ที่ผู้บริหารและอาจารย์ใช้เป็นหลักในการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษา หรือใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาแก้ปัญหาต่าง ๆ ทางการศึกษาในแต่ละสถาน
การปฏิบัติ	หมายถึง	การกระทำหรือการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร
พุทธปรัชญา	หมายถึง	แนวคิดที่เป็นข้อสรุปของแก่นปรัชญาทางพระพุทธศาสนา
พุทธปรัชญาการศึกษา	หมายถึง	แก่นความคิดของปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญา
โรงเรียนมัธยมศึกษา	หมายถึง	โรงเรียนที่จัดการศึกษาในระดับต่อจากประถมศึกษา ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้บริหาร	หมายถึง	ผู้อำนวยการหรือครูใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ หรือ ผู้ช่วยครูใหญ่ฝ่ายวิชาการและฝ่ายปกครอง หัวหน้า หมวดวิชาต่าง ๆ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร
อาจารย์	หมายถึง	อาจารย์ประจำการที่ทำการสอนในโรงเรียนมัธยม ศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับประโยชน์ดังนี้

1. ได้ข้อสรุปสารัตถ์ของพุทธปรัชญาการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งจะ เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา
2. ได้เครื่องมือที่ใช้สำรวจแนวคิดและการปฏิบัติ เกี่ยวกับสารัตถ์ของพุทธปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน และเครื่องมือสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และที่คาดหวังว่าจะ เป็นจริงในอนาคตที่เป็นมาตรฐาน
3. ผลจากการวิเคราะห์จะทำให้ทราบว่าปัจจุบันนี้ ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา มีแนวคิดและการปฏิบัติตามแนวพุทธปรัชญาศึกษามากน้อยเพียงใด
4. ได้ข้อสรุปว่า ผู้บริหารและอาจารย์ระดับมัธยมศึกษา มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และที่คาดหวังว่าจะ เป็นจริงในอนาคตอย่างไร
5. จากข้อค้นพบใหม่ จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการจัดการศึกษาของชาติในอนาคต เป็นพื้นฐานความรู้ในการพิจารณาและตัดสินใจของผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนการศึกษาชาติต่อไป
6. เป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาวิชาปรัชญาการศึกษา และพุทธปรัชญาการศึกษา รวมทั้งผู้สนใจโดยทั่วไป

เอกสาร การสัมภาษณ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะกล่าวถึงเอกสาร การสัมภาษณ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยจะเสนอคำถามสำคัญดังนี้

1. ความหมายของปรัชญา
2. ความหมายของการศึกษา
3. พุทธปรัชญา
 - 3.1 ภูมิหลัง
 - 3.2 อภิปรัชญา
 - 3.3 ญาณวิทยา
 - 3.4 คุณวิทยา
4. ปรัชญาเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติอย่างไร
5. พุทธปรัชญาการศึกษา
 - 5.1 ความหมายของการศึกษา
 - 5.2 ความมุ่งหมายของการศึกษา
 - 5.3 ขรรมาชาติของมนุษย์
 - 5.4 พุทธญาณวิทยา
 - 5.5 กระบวนการของการศึกษา
 - 5.6 โรงเรียน
 - 5.7 ผู้บริหารโรงเรียน
 - 5.8 ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน
 - 5.9 ครู
 - 5.10 นักเรียน
 - 5.11 วิธีสอน

5.12 หลักสูตร

5.13 การวัดผลและการประเมินผล

6. ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม
7. ปรัชญาการศึกษาวันตรนิยม
8. ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม
9. ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม
10. ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายของปรัชญา

เป็นที่เข้าใจกันว่า การนิยามความหมายของคำว่า ปรัชญานั้น ยังมีความแตกต่างกันไปตามความคิดเห็นของแต่ละท่าน แต่อย่างไรก็ตามควรจะทราบถึงความหมายตามรูปศัพท์เดิมไว้บ้างพอสังเขป ดังนี้

คำว่า ปรัชญา มาจากคำเดิมในภาษาอังกฤษว่า Philosophy แต่คำภาษาไทยที่ใช้นี้ เป็นคำที่ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้น โปทธรย์ สินดารัตน์ อธิบายว่า ความรากศัพท์ ปรัชญา เป็นคำภาษาสันสกฤต มาจากคำว่า ชญา แปลว่า รู้ เข้าใจ เมื่อเติม อุปสรรค พร ซึ่งแปลว่า โกล สูงสุด ประเสริฐ ลงไปข้างหน้า จึงกลายเป็นคำว่า ปรัชญา ซึ่งอาจให้ความหมายได้ว่า เป็น ความรอบรู้ รู้กว้างขวาง หรือความรู้อันประเสริฐ ถ้าพิจารณาตามรูปศัพท์ภาษาอังกฤษ คำว่า Philosophy มาจากภาษกรีก 2 คำ สนิษกัน คือ Philos กับ Sophia คำว่า Philos หรือ Philia แปลว่า รักหรือความรัก (Love) ส่วนคำว่า Sophia นั้น แปลว่า ความรู้ ความปราถเปรี๊อง (Wisdom) เมื่อรวมกันเข้าเป็น Philosophy จึงหมายถึง ความรักในความรู้ หรือความรักในความรู้ โดยเน้นไปที่ทัศนคติ นิสัย ความตั้งใจ คือเน้นที่กระบวนการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในการจะหาความรู้¹

ความแตกต่างกันนี้ คือจุดเน้นต่างกัน ความหมายในภาษาไทย เน้นที่ตัวความรู้ หรือผู้รู้ ส่วนความหมายในภาษาอังกฤษ เน้นที่กระบวนการในการจะหาความรู้ แต่ก็มีส่วนเหมือนกัน คือเน้นเรื่องความรู้

นอกจากความหมายดังกล่าวแล้ว ยังมีความหมายของปรัชญาในทัศนะของนักการศึกษา นักจิตวิทยา นักปรัชญา หรือผู้เชี่ยวชาญอีกหลายท่าน ซึ่งล้วนแต่มีความแตกต่างกันออกไปตามความคิดเห็นของแต่ละท่าน จะขอยกมาลงสังเขปเท่านั้น

อริสโตเติล (Aristotle) อธิบายว่า "ปรัชญา คือ ศาสตร์ที่สืบค้นสิ่งที่เป็นอยู่ในลักษณะที่มันเป็นอย่าง"²

ปีเตอร์ เอ็ม โอลินส์ (Peter M. Ollins) กล่าวว่า "ปรัชญาเป็นศาสตร์ที่พยายามศึกษาหาเหตุผล เพื่ออธิบายปัญหาเบื้องต้น หรือหลักการความคิดที่ซับซ้อนสูงสุดทั้งหมด หรือเป็นศาสตร์ของความคิดเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานที่เกี่ยวกับธรรมชาติ"³

คริสโตเฟอร์ เจ ลู คัส (Christopher J. Lucas) ได้ให้ความหมายปรัชญาไว้ ดังนี้

¹ไพฑูริย์ สินลาวัณย์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 2.

² As Quoted in Jame R. Hamilton, et al, Reading for an Introduction to Philosophy of Education (New York: Macmillan Publishing Co., 1976), p. 1.

³ Peter M. Ollins, "The Philosophy of Teaching Philosophy" Improvement College and University Teaching (No. 4 Autumn, 1975), pp. 282-283.

1. ปรัชญา คือ ทศนะของบุคคลที่มีต่อโลกและชีวิต
2. ปรัชญา คือ วิธีการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและการแสวงหาความรู้ด้วย

เหตุผล

3. ปรัชญา คือ ความพยายามที่จะหาภาพรวม
4. ปรัชญา คือ การวิเคราะห์ภาษา เพื่อให้เข้าใจความหมาย ความคิด

ของภาษาในเชิงเหตุผล

5. ปรัชญา คือ กลุ่มของปรัชญาและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ใช้ในการแก้ปัญหา⁴

จากความคิดเห็นทั้ง 3 ทศนะนี้ พอจะมองเห็นว่า ปรัชญานั้นเป็นศาสตร์อย่างหนึ่งที่พยายามหาเหตุผลด้วยการคิดค้นหาทางแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างมีวิจารณ์ญาณ

เมื่อมาพิจารณา ปรัชญาในทศนะของปราชญ์ไทย และปราชญ์ตะวันตก พบว่ามีจุดร่วมกันในเรื่องของความคิดและเหตุผล

อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์ กล่าวว่า "ปรัชญา คือการจัดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และประสบการณ์ทางจริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และศาสนาให้เป็นระบบ วิเคราะห์ความคิดรวบยอดทั่วไป และความคิดรวบยอดทางวิทยาศาสตร์ พิจารณาความสมเหตุสมผลของความคิดเหล่านั้น และนำความคิดเหล่านั้นมาสัมพันธ์กันและกัน วิธีการของปรัชญา คือคิดหาเหตุผลตามหลักตรรกวิทยา"⁵

ทศนะดังกล่าวนี้ เน้นความคิดรวบยอดที่มีเหตุผลร่วมกันของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และศาสนา

อีกท่านหนึ่งที่มีความคิดเห็นในเรื่องความหมายของปรัชญาสอดคล้องกัน คือ ภิญโญ สาขร ท่านกล่าวว่า

⁴Christopher J. Lucua, What is Philosophy of Education (New York: The Macmillan Company, 1956), p. 32

⁵อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักนายก, 2514), หน้า 17-18.

ปรัชญา หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้ทั้งปวงของมนุษย์ จึงเน้นที่ปรากฏการณ์ที่เป็นจริง สัจธรรมและสุนทรียภาพ ที่ประกอบด้วยตรรกวิทยา ศิลปธรรม จริยธรรม ค่านิยม และพฤติกรรมของมวลมนุษย์ ซึ่งศาสตร์ชนิดนี้มุ่งแสวงหาหลักการและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สามารถนำมาจัดระเบียบของความรู้ทั้งปวงในจักรวาล⁶

ทัศนะนี้ แสดงให้เห็นว่าปรัชญานั้นศึกษาปรากฏการณ์ที่เป็นจริง ทุกสิ่ง ด้วยหลักแห่งเหตุผล เป็นสำคัญ

จึงพอจะสรุปได้ว่า โดยความหมายแล้ว ปรัชญาจะศึกษาถึงสิ่งที่เป็นความจริง ธรรมชาติ ชีวิต จักรวาล ด้วยหลักการของเหตุและผล

2. ความหมายของการศึกษา

ได้มีการให้คำนิยามของ คำว่า การศึกษา ไว้มากมาย ซึ่งแต่ละความหมายล้วนแต่มีจุดยืนที่แตกต่างกันออกไป คำว่าการศึกษาที่ใช้อยู่ในภาษาไทยนั้น วิจิตร เกจิวิสิษฐ์ อธิบายว่า

ในรูปศัพท์ของสันสกฤต คำว่า ศึกษา คือ สิกฺษา มาจากรากศัพท์ว่า สกฺ ในความหมายว่า สามารถ เมื่อกลายรูปมาเป็น ศัพท์ว่า สิกฺษา ก็มี ความหมายว่า

1. การเล่าเรียน การแสวงหาความรู้
2. ความปรารถนาที่จะเป็นผู้สามารถกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ความปรารถนาที่จะครอบงำ (Prevail)

3. การสอน การฝึก
4. วิชาหนึ่งใน 6 ของเวททางค์ สอนการออกเสียงถ้อยคำและกฎของการออกเสียง

⁶ ภิญโญ สาทร, "วิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาไทย" เอกสารประกอบการบรรยายวิชาวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525, หน้า 1 (อค์สำเนา)

5. มารยาท (Modesty) และความถ่อมตน (Humility)

คำว่าศึกษาที่มาจากรากศัพท์ของบาลีว่า ศึกษา มีความหมายว่า ยึดมั่นในวิชา ผู้ยังต้องศึกษา สิ่งที่ต้องศึกษา⁷

ในรูปศัพท์ของตะวันตก คำว่า Education มีความหมาย 2 คำ ควบคู่กัน คำแรก Education มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า Educere ซึ่งมีความหมายว่า ดึงออก ฉะนั้น คำว่า Education จึงหมายถึงการดึงเอาพลังที่ซ่อนอยู่ภายในตัวบุคคลออกมาพัฒนา ปักฝน ปักหัด ส่วนความหมายอีกคำหนึ่ง Education มาจากรากศัพท์เดิมว่า Educare ซึ่งหมายถึงการหล่อหลอม ฉะนั้นคำว่า Education ตามความหมายนี้จึงหมายถึงการอบรม สั่งสอน การให้ความรู้⁸

จากความหมายดังกล่าวนี้ การศึกษาจึง เป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลให้เกิดความรู้

ยังมีนักการศึกษาและนักปรัชญาให้ความหมายของ คำว่า การศึกษา อีกหลาย ท่าน จะขอยกตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) กล่าวว่า

การศึกษา คือชีวิตในปัจจุบัน ไม่ใช่การเตรียมตัวเพื่อชีวิตในอนาคต⁹

ดังนั้น จอห์น ดิวอี้ เน้นการศึกษาเพื่อชีวิตในปัจจุบัน แนวการจัดการศึกษาของเขาจึง เน้นเรื่องของการมีประสบการณ์ เรียนด้วยการลงมือกระทำเอง

⁷ วิจิตร เกศวสินธุ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 125-127.

⁸ J.M. Price, A Survey of Peligeous Education (New York: Ronald Press, 1940), p. 13

⁹ Arthur K. Ellis, et al, the Foundation of Education (Englewood Cliffs, N.J: Frentice-Hall, 1981), p. 85.

พระราชวรมนี ให้ความหมายของการศึกษาไว้สรุปได้ดังนี้

ความหมายของการศึกษา

1. มองในแง่สภาพที่เผชิญ การศึกษาคือการแก้ปัญหาของมนุษย์ ถ้าไม่มีปัญหา การศึกษาก็ไม่มี
2. มองในแง่ที่ประสบผล การศึกษาคือการให้ชีวิต
 - ก. แง่ลบ หลุดพ้นจากปัญหา ปราศจากสิ่งบีบคั้น ชักข้อง
 - ข. แง่บวก เข้าถึงสิ่งที่ตั้งงาม สิ่งทีประเสริฐ หรือสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตพึงได้ มีอิสรภาพ สุขสมบูรณ์
3. มองในแง่ความสัมพันธ์ของชีวิตกับปัจจัยแวดล้อม การศึกษา คือ การทำให้ มนุษย์พ้นจากการคั่งงั่ง คั่งงั้นกับปัจจัยภายนอก มีความสมบูรณ์ในตัวเองขึ้นโดยลำดับ¹⁰

จากทัศนะดังกล่าว เป็นการเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษากับชีวิต เพราะการศึกษาทำให้เกิดความรู้ เป็นแสงสว่างนำชีวิตให้เข้าถึงสิ่งที่ตั้งงาม สามารถแก้ปัญหา และไม่เป็นทาสของสิ่งแวดล้อมภายนอก อาจกล่าวสรุปได้ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการ ที่ทำให้เกิดความรู้ เพื่อพัฒนาชีวิตให้มีชีวิตที่ตั้งงาม

3. พุทธปรัชญา

การศึกษาดังพุทธปรัชญา จำเป็นต้องมีความรู้เรื่องภูมิหลัง อภิปรัชญา ญาณวิทยา และคุณวิทยา จึงจะมีความเข้าใจพุทธปรัชญาได้ดียิ่งขึ้น ดังจะได้เสนอรายละเอียดตามลำดับต่อไป

3.1 ภูมิหลัง

พุทธปรัชญา เป็นปรัชญาจากพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่บังเกิดขึ้น เมื่อ 2500 ปีเศษมาแล้ว บังเกิดขึ้นในท่ามกลางความสับสนวุ่นวายภายในสังคมในชมพูทวีป ทั้งค่านิยม เศรษฐกิจ และทางการเมือง พระราชวรมนี

¹⁰พระราชวรมนี, ปรัชญาการศึกษาไทย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2528), หน้า 38-39.

อธิบายว่า ในทางการเมืองนั้น เป็นช่วงที่มีการทำสงครามแผ่ขยายอำนาจออกไป ในบางรัฐมีสภาพความตึงเครียดอยู่มาก ประชาชนบางกลุ่มถูกกดขี่และมีชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์เวทนา บางกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ ก็อยู่ด้วยความมัวเมาในความสุข และเป็นทาสของวัตถุบางกลุ่ม เมื่อนายค่อมความไร้สาระแห่งชีวิตในโลกนี้ จึงปลัดคิวออกจากสังคมไปอยู่ตามป่า เพื่อค้นหาชีวิตนิรันดร หรือชีวิตอมตะ ทางค่านสังคมนั้นคนในสังคมถูกแบ่งออกเป็น 4 วรณะ โดยใช้ชาตีกำหนดเป็นเครื่องแบ่งถือตามคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาที่มีอยู่แล้วในสมัยนั้น คนในแค่วรณะ มีสิทธิ์ เกียรติ ฐานะทางสังคมแตกต่างกันไป ตามวรรณะอันเป็นชาตีกำเนิกของคน วรรณะที่สูงที่สุด ได้แก่วรรณะพราหมณ์ รองลงมาได้แก่ วรรณะกษัตริย์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร คนจัณฑาลหรือพวกนอกวรรณะ ไม่มีสิทธิ์ที่จะได้รับการศึกษาเลย

สภาพความได้เปรียบเสียเปรียบ และความเหลื่อมล้ำกันมากในสังคม สภาพความเป็นอยู่ที่มีการแข่งขัน แย่งชิง เบียดเบียน ความคับแคบของจิตใจ และความลุ่มหลงมัวเมาเกินสมควรในการดำรงชีวิต ก่อให้เกิดความทุกข์ลำบากเป็นอันมาก จากสภาพการณ์เช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้เจ้าชายสิหัตถะ ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองแคว้นสาकยะ คิดค้นหาทางที่จะช่วยดับความทุกข์ โดยการเสด็จออกบรพชาจนในที่สุดได้ค้นพบทางแห่งความดับทุกข์ คริสฺฐ์เป็นพระพุทฺธเจ้า¹¹

จากภูมิหลัง ทำให้ทราบว่าพระพุทฺธศาสนาเกิดขึ้นในสภาวะแวดล้อมที่มีปัญหาต่างๆ ประการ และผู้คนในสังคมมีความทุกข์ยาก วุ่นวายสับสน ดังนั้นจุดหมายหลักของพุทธปรัชญาจึงเพื่อความดับทุกข์เพื่อให้การดำรงชีวิตมีความทุกข์น้อยที่สุดหรือจนถึงขั้นนิพพาน คือสามารถดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง ด้วยการทำความเข้าใจ และปฏิบัติตามหลักอริยสัจ 4 ได้แก่ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หลักธรรมะในข้อนี้ ได้ชี้ให้เห็นทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

¹¹ พระราชวรมณี, พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขกายใจ, 2528), หน้า 2 - 4.

พระพุทธศาสนา ยังส่งเสริมลัทธิมนุษยชน ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ถือว่าทุกคนเท่าเทียมกัน ทุกคนสามารถศึกษาหาความรู้เป็นคนดีได้ เน้นเรื่องการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตที่ถูกคองเหมาะสม อย่างมีเหตุผล นั่นคือการครองชีวิตด้วยทางสายกลาง¹² และนี่คือแนวทางของพุทธปรัชญานั้นเอง

เนื่องจากพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นในซีกโลกตะวันออก ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ เช่นประเทศลังกา พม่า จีน รวมทั้งประเทศไทย จึงรับเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ในประเทศไทยมีการนับถือพระพุทธศาสนามาช้านานตั้งแต่สมัยโบราณ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ พระโสภณคณาภรณ์ กล่าวว่า "ชนชาติไทยเริ่มนับถือพระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 6 ในอาณาจักรอัยลาว แต่การนับถือนั้นนับถือในหมู่ชนชั้นสูง ต่อมาสมัยนางเจ้าและสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก มีวัดจำนวนมากมาย และเจริญรุ่งเรืองต่อมา ถึงสมัยสุโขทัย อยุธยา จนกระทั่งถึงยุครัตนโกสินทร์¹³ ปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย มีประชากรไทยทั้งประเทศนับถือพระพุทธศาสนาประมาณ 90 %

จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาบ้านคูเมืองของไทยมาโดยตลอด และคนไทยส่วนใหญ่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา คือ เน้นการปฏิบัติเพื่อการแก้ความทุกข์ทั้งปวง

3.2 อภิปรัชญา (Metaphysics)

อภิปรัชญา พิจารณาเรื่องเกี่ยวกับปัญหา ทฤษฎีของความเป็นจริง คอบคำถามและหาความหมายของความจริงแท้ว่าคืออะไร อะไรคือธรรมชาติของจักรวาล พื้นพิภพ และชีวิตมนุษย์

¹² พระราชวรมุนี, พุทธธรรม, หน้า 7.

¹³ พระโสภณคณาภรณ์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิ้วพร, 2529), หน้า 385-421

อภิปรัชญาของพุทธปรัชญานั้น พระราชวรมุนีให้ทัศนะดังนี้

พระพุทธเจ้าไม่สนใจที่จะทรงพยากรณ์ปัญหาโลกแตก เช่นปัญหาเกี่ยวกับโลกเที่ยงโลกไม่เที่ยง โลกมีที่สิ้นสุด โลกไม่มีที่สิ้นสุด, ตัวชีวิตหรืออาคัมภีร์, ตัวคุณกับร่างกายเป็นอันเดียวกันหรือไม่, หรือเป็นคนละอย่างตายแล้วเป็นอย่างไร ซึ่งในสมัยโบราณในพระพุทธศาสนากลางถึงบ่อย ๆ แต่พระพุทธเจ้าไม่ตรัสตอบในเรื่องเหล่านี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุผลว่าปัญหาดังกล่าวนั้นไม่ใคร่ช่วยให้เกิดความรู้อะไรที่จะทำให้คลายกิเลส ซึ่งจะทำให้สิ้นความทุกข์ไปได้ จะถกเถียงกันอย่างไร ปัญหาที่แท้จริงก็คงอยู่ตามเดิม พระพุทธเจ้าจะตรัสตอบเฉพาะสิ่งที่เกิดประโยชน์แก่ชีวิต เช่น เรื่องอริยสัจ 4 คือ เรื่องทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ ทางไปถึงความดับทุกข์ เพราะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอยู่อย่างแท้จริง นำไปสู่ความดับทุกข์ได้ ปัญหาอภิปรัชญาดังกล่าว อุปมาเช่น คนที่ถูกยิงควย ถูกศรอาบยาพิษ แล้วคนเขาจะถอนลูกศร จะไปถามหมอมาถอนลูกศรออก ก็ไม่ยอมจะต้องรูก่อนว่า คนที่ยิงเป็นใคร เกิดในวรรณะไหน รูปร่างสูงต่ำค่าชาวยังไง ลูกศรนั้นทำด้วยอะไร ทุกอย่างถามอย่างละเอียดก่อน แล้วจึงจะยอมให้ถอนลูกศรออก ถ้าอย่างนั้นคงจะตายก่อนยังไม่ทันใคร่รู้ความจริง เป็นอุปมาในเรื่องของอภิปรัชญา โดยแน่นอนเราถือว่าพระพุทธศาสนา ไม่สนใจในอภิปรัชญา สนใจแต่สิ่งที่ปฏิบัติได้ ไซ้ใดในชีวิตจริง ถือว่ามีปัญหาของมนุษย์ก็คือองแกปัญหาอันใหญ่หมดสิ้นไปโดยวิธีการ สืบสาวหาสาเหตุ มองถึงผลที่คู่ของการว่าเป็นไปไค แล้ววางวิธีแก้ไข ซึ่งเป็นลักษณะของพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งทัศนชางนอกเมื่อมาศึกษาแล้วก็ถือว่าเป็นลักษณะที่ต่างกับศาสนาทั้งหลาย¹⁴

จากคำอธิบายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาสนใจปัญหาอภิปรัชญา แต่ไม่สนใจแบบนักปรัชญา เพราะพระพุทธศาสนาเน้นการปฏิบัติที่จะทำให้ชีวิตพ้น จากความทุกข์

ศูนย์วิจัยพุทธวิทยา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

14 สัมภาษณ์ พระราชวรมุนี, วัดพระพิเรนทร์, 21 เมษายน 2529

ความคิดเห็นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น นักปราชญ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวต่างประเทศ จะมองพระพุทธศาสนาว่าไม่ใช่ศาสนา ไม่ใช่ปรัชญาเพราะได้นำไปประเมินตามความเข้าใจของตนตามพื้นฐานความเข้าใจในศาสนาของตน ในเรื่องนี้พระราชาวรมณี อธิบายไว้ว่า ประจักษ์ถึงความหมายของศาสนาและปรัชญาจากความเข้าใจแบบของเขา เมื่อเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา เขาก็บอกว่าไม่ใช่ศาสนาในความหมายของเขา เขามองว่าคงผูกพันกับสิ่งที่อยู่พ้นวิสัยมนุษย์ มีความผูกพันกับพระผู้เป็นเจ้า เขามองความหมายแบบนี้ พระพุทธศาสนาไม่เป็นเช่นนั้น เขาก็บอกว่าพระพุทธศาสนาไม่ใช่ religion ไม่เป็นศาสนา พอพูดถึงปรัชญา เขามองความหมายในแง่แบบของเขา แล้วมาดูพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นแบบอย่างนั้น เขาก็ว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นปรัชญา จะอย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาก็เป็นพระพุทธศาสนา แต่มีลักษณะพิเศษที่เด่นชัดขึ้นมา เมื่อไปเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น¹⁵

ดังนั้นในเรื่องของความคิดเห็นและการตีความหรือการประเมินว่าพระพุทธศาสนา คืออะไรแน่ เป็นศาสนาหรือไม่ เป็นปรัชญาหรือไม่ นั้นขึ้นอยู่กับแนวคิดและเหตุผลของแต่ละท่าน ซึ่งปราชญ์ก็ยังมีความเห็นไม่ลงตัวในเรื่องนี้ ในเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นปรัชญาหรือไม่นี้ พระราชาวรมณี ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า "มีผู้ให้ทัศนะไว้อีกอย่างหนึ่งว่า ศาสตร์ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้นไม่ใช่ปรัชญา แต่ว่าการที่ผู้รับฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว หรือคนที่เป็นศิษย์รุ่นหลังมาพิจารณาหาเหตุผลเกี่ยวกับคำสอนของพระองค์หรือหลักธรรมของพระองค์นั้นแหละเป็นปรัชญา"¹⁶

¹⁵ สัมภาษณ์ พระราชาวรมณี, 21 เมษายน 2529.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน.

ปัญหาทั้งกล่าวนี้จึงยังสรุปลงตัวแน่นอนไม่ได้

ลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนา ในสายตาของนักปราชญ์ภายนอก มอง และสรุปลักษณะของพระพุทธศาสนา ดังที่พระราชาวรมุนี ไคฉิไชยไว่ สรุปความ ได้ดังนี้ ในแง่บวกของพระพุทธศาสนามีลักษณะดังนี้คือ

1. เป็น Empirical ใช้แบบอาศัยความรู้ตรงซึ่งมีประจักษ์ คือ อาศัยความรู้ประจักษ์แก่ตนเอง ไม่ต้องใช้การคิดหาเหตุผลคาดคะเน
2. เป็น Scientific เป็นวิทยาศาสตร์ มุ่งความสัมพันธ์โดย เหตุผล
3. เป็น Pragmatic คือ เป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ ถือประโยชน์ ในทางปฏิบัติเป็นสำคัญ ไม่สนใจเรื่องอภิปราย
4. เป็น Therapeutic เป็นลักษณะการบำบัดโรค เหมือนคนรักษา โรค มีทุกข์ มีปัญหาเกิดขึ้น ก็ให้วินิจฉัยว่าเป็นอะไร สืบค้นหาว่าเกิดจากอะไร พิจารณาว่าจะแก้ได้ไหม ผลที่หมายเป็นอย่างไร แล้ววางวิธีปฏิบัติและวางวิธีรักษา
5. เป็น Phytological เป็นเรื่องที่แก้ปัญหา โดยสนใจที่ตัวมนุษย์ ปัญหาของมนุษย์ ชรรรมชาติของมนุษย์ กลไกในการพัฒนามนุษย์ ไม่คงไปยุ่งกับว่าโลก นี้เที่ยง ไม่เที่ยง มีที่สุข ไม่มีที่สุข เกิดจากใคร พระเจ้าสร้างหรือไม่ ไม่จำเป็นต้อง สนใจช่วยซ้ำในการที่จะปฏิบัติพระพุทธศาสนาให้เกิดผล
6. เป็น Democratic เป็นประชาธิปไตย เช่นไม่ถือเรื่องวรรณะ จะเป็นวรรณะไหนก็ได้ ปฏิบัติถูกต้องแล้วก็สำเร็จผล มีกรรมเป็นเครื่องวัด กรรมดี กรรมชั่ว
7. มุ่ง Individual มุ่งไปที่บุคคล แม้ว่าจะถือเรื่องสังคมสำคัญ เหมือนกัน แต่ในขั้นสุดท้ายแล้วก็นับที่ตัวบุคคล เพราะความบุคคลแต่ละคนจะเข้าถึง โภชัญญา หรือการตรัสรู้ได้ด้วยตนเอง

ในแง่ลบกล่าวว่าพระพุทธศาสนานั้น

1. พระพุทธเจ้าประกาศศาสนา ไม่มี Authority ไม่มีอำนาจ

บุกขาด

2. พระพุทธเจ้าประกาศศาสนาที่ไม่คงอาศัยพิธีกรรม

3. พระพุทธเจ้าประกาศศาสนาที่ไม่คงอาศัยการ เก็งความจริงทาง

ปรัชญา

4. พระพุทธศาสนาประกาศศาสนาไม่คงอาศัย Tradition

5. พระพุทธเจ้าประกาศศาสนาที่คงอาศัยความเพียรความพยายาม

ด้วยตนเองอย่างแรงกล้า

6. พระพุทธเจ้าประกาศศาสนาที่ไม่คงอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ¹⁷

จากข้อคิดเห็นทั้งแง่บวกและแง่ลบดังกล่าวนี้ พระราชวรมุนีแสดงทัศนะว่า "ผู้ที่ศึกษาถึงพระพุทธศาสนา จะมองเห็นลักษณะพิเศษของพุทธศาสนาที่ไม่เหมือนศาสนาทั้งหลายในแง่ของการไม่สนใจปัญหาอภิปรัชญา และปัญหาอภิปรัชญานั้นสำหรับชาวพุทธก็เป็นเรื่องส่วนตัวที่ใครอยากสนใจก็สนใจไป แต่ไม่เป็นเรื่องพื้นฐานของศาสนา คือการยอมรับพระพุทธศาสนา การที่จะได้รับประโยชน์ของพระพุทธศาสนาไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้"¹⁸

ในเรื่องของอภิปรัชญานั้นผู้เชี่ยวชาญหลายคนให้ความสนใจ และมีความเห็นต่างกันไปบ้าง สมควรที่จะนำมาศึกษาถึงความคิดเห็นของท่านดังต่อไปนี้

สมเด็จพระญาณสังวร ให้ข้อคิดเห็นว่า "อภิปรัชญาในแนวพุทธนั้น ควรจะเป็นเรื่อง วิมุตติ ความหลุดพ้น"¹⁹ แต่อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระญาณสังวร ได้กล่าวถึง

¹⁷ สัมภาษณ์ พระราชวรมุนี, 21 เมษายน 2529.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณสังวร, วัดบวรนิเวศวิหาร, 29 เมษายน 2529.

พระพุทธองค์ว่า ไม่ตรัสตอบ หรือไม่ทรงพยากรณ์ปัญหาโลกแตก อันเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมากในครั้งพุทธกาล ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ 10 ประการ ได้แก่ โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง, โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด, ชีวะก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ชีวะเป็นอย่างอื่น สรีระเป็นอย่างอื่น ถัดจากตายไปตถาคคมียู่ ถัดจากตายไปตถาคคไม่มี ถัดจากตายไปตถาคคมียังไม่มี ค้วย, ถัดจากตายไปตถาคคมีก็ไม่ใช่ไม่มีก็ไม่ใช่, แต่พระองค์จะทรงพยากรณ์เรื่องทุกข์และการแก้ทุกข์ ซึ่งเป็นไปอยู่ในปัจจุบัน อันเป็นปัญหาที่จะพึงแก้ไขในปัจจุบัน²⁰

อีกท่านหนึ่งที่แสดงทัศนะทางค่านอกปรัชญาไว้ คือ ลาโรซ บัวศรี กล่าวว่า

ในแง่ Metaphysics พุทธปรัชญากล่าวว่า ชีวิตหรือโลกหรือปรากฏการณ์ทั้งปวง ที่เราถือว่าจริงจังนั้น มีลักษณะเป็น ทุกข์ อนิจจัง และอนัตตา ซึ่งรวมเรียกว่า ไตรลักษณ์ ส่วนไม่มีตัวตนอะไรทั้งสิ้น²¹

อภิปรัชญา ในทัศนะของ สุนทร ๗ รังษี คือ

ในแง่ของพุทธ สิ่งจริงแท้ เรียกว่า ปรมัตถธรรม 4 ได้แก่ จิต เจตสิก รูป นิพพาน²²

จากทัศนะเกี่ยวกับอภิปรัชญาตามแนวพุทธ ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาสนใจปัญหาอภิปรัชญา แต่ไม่ใช่สนใจแบบนักปรัชญา เพราะพุทธศาสนาเน้นการปฏิบัติ ทั้งจะทำให้ชีวิตพ้นจากความทุกข์

²⁰ สมเด็จพระญาณสังวร, ลักษณะพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 23-25.

²¹ ลาโรซ บัวศรี "ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทย," วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ปี 7 ฉ.3 (ตุลาคม 2515) หน้า 27.

²² สัมภาษณ์ สุนทร ๗ รังษี, รองศาสตราจารย์ ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 28 สิงหาคม 2529.

3.3 ญาณวิทยา (Epistemology)

ญาณวิทยา ว่าด้วยการกำเนิดของความรู้ ความรู้คืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร

ญาณวิทยาของพุทธปรัชญา พุทธปรัชญาจัดเป็นปรัชญาอินเดียระบบหนึ่ง วิจิตร เกศวิสิษฐ์ กล่าวว่่าปรัชญาอินเดียทุกระบบถือว่าญาณวิทยาเป็นสาร์ตละส่วนหนึ่งของปรัชญา มาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งปัจจุบัน เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ ทุกระบบของปรัชญาอินเดีย เห็นว่า อวิชชา หรือความรู้ไม่แจ้ง เป็นมูลรากของทุกข์ นักคิดของอินเดียจึงมุ่งค้นหา วิธีการรู้และกระบวนการรู้ที่แท้จริง เพื่อจะได้พบความจริงและสามารถเอาชนะความทุกข์ หรือลดความทุกข์ของชีวิตให้น้อยลงได้²³

จากข้อคิดนี้ ถ้านำมาพิจารณาถึงพุทธปรัชญาแล้ว ก็ต้องจัดว่าเรื่องเกี่ยวกับ ญาณวิทยาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของพุทธปรัชญา ทั้งนี้เพื่อให้ชาวพุทธสามารถรับรู้ ค้นหาความรู้ ได้อย่างแท้จริง ถูกต้อง เกิดความรู้ที่เป็นจริงเพื่อสามารถกำจัดความทุกข์ข้อได้

ผู้เชี่ยวชาญอีกท่านหนึ่งที่มีความเห็นสอดคล้องกันคือ พระราชวรมณี ท่านให้ ทิศนะว่า

อายตนะเป็นทางรับรู้ เป็นแห่งแห่งการรับรู้ คนเราถ้าไม่มีอายตนะ โลก ก็หมดไปด้วย โลกปรากฏแก่เราที่ทางอายตนะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นการ รับรู้²⁴

ทิศนะจึงกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของญาณวิทยาเป็นอย่างมาก และสิ่งสำคัญในพุทธญาณวิทยา คือ อายตนะ ซึ่งเป็นแห่งแห่งการรับรู้ ถ้าไม่มีอายตนะ เป็นทางแห่งการรับรู้แล้ว ก็ไม่สามารถรู้ความจริงในโลกนี้ได้ คงมีแต่ความมืดมัว อัน เป็นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งปวง

²³ วิจิตร เกศวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 102.

²⁴ สัมภาษณ์ พระราชวรมณี, 21 เมษายน 2529.

การเกิดความรู้ นั้น มีขั้นตอนหรือกระบวนการต่อเนื่องกันหลายขั้นตอน ดัง
ที่พระราชวรมณี ได้อธิบายไว้ดังนี้

การเกิดความรู้ คือ การที่อายุคนะภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น
ภายใน ก็มีอายุคนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่นรส สัมผัสทั้งภายใน และ
ขรรคมารวมกระทบกัน เช่น ตากับรูปมากกระทบกันก็เกิดความรู้ เรียกว่า
การเห็น หูกับเสียงมากกระทบกันเรียกว่าได้ยิน จมูกกับกลิ่นมากกระทบกัน
เกิดความรู้ คือได้กลิ่น เป็นการเกิดความรู้และความรู้ต่าง ๆ ก็มีเกิดมา
เช่นนั้น เมื่อถึงขั้นนี้ ความรู้ก็จะมีกำหนดหมายเรียกว่า สัญญา ทำให้รู้
สิ่งที่ใคร่ปรารถนามีอาการ มีคุณสมบัติต่าง ๆ อย่างไร เช่นได้ยิน ก็รู้ว่า
เสียงอะไร เสียงแหลม เสียงทุ้ม เสียงดัง เสียงเบา หรือได้เห็นรูปก็รู้
ว่า สูงต่ำ รูปทรงสีฐาน สีสน้อย่างไร นี่เป็นข้อมูลของความรู้ที่เข้ามา
สัญญากำหนดหมายไว้ แล้วมาปรุงแต่งอันนี้คือ โมกข์ อันนี้เรียกว่าโค อันนี้มา
เกิดสังขาร คิดหาหนทางจะโคสิ่งนั้นหรือหลีกเลี่ยงจากสิ่งนี้ การปรุงแต่งเรียกว
ว่าสังขาร จะสัมพันธ์กับความรู้สึกที่เรียกว่าเวทนา สุข หรือทุกข์ ถ้าทำให้
เรารู้สึกเกิดความสุขสบายเราก็ชอบ อยากโค ถ้าทำให้รู้สึกไม่สบายก็อยาก
จะหลีกเลี่ยงหรือทำลายเสีย ความคิดปรุงแต่งก็มาจากพวกนี้ เขาไปปรุงแต่ง
ขึ้น ความคิดของมนุษย์ที่ออกมาต่างๆ ก็มาจากสิ่งนี้

มีข้อที่น่าสนใจก็คือ อายุคนะภายในตามความหมายของพระพุทธศาสนา
มีโคหนายถึงเพียงประสาทรูทง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น ภายใน แต่จนแต่ได้
เอาใจเป็นอายุคนะ 6 ด้วย เพราะความรู้บางอย่างเป็นความรู้ประจักษ์
ซึ่งชัดขึ้นมา แต่ความเป็นความรู้ที่รับไม่โคโดยอายุคนะอื่น เช่น ความรู้สึกดี
ใจ เสียใจ ความรู้สึกโศกเศร้าเป็นสิ่งที่รับรู้ด้วยอายุคนะที่ 6 คือ ใจ
ความรู้ประเภทนี้ เป็นตัวสำคัญที่นำไปสู่ความรู้ประเภทที่โครับจากประสาท
ทง 5 มาปรุงแต่ง

อีกประการหนึ่งคว่าในภาษาไทย อาจเป็นความสับสน คำว่า อารมณ์ใน
ทางธรรมะ คือสิ่งที่ใคร่ปรารถนาไม่ว่า หวงคำ หู จมูก ลิ้น ภายใน ใจ รูปที่เรา
เห็น เสียงที่เราได้ยินก็เรียกว่าอารมณ์ ²⁵

จากกระบวนการของการรับรู้และเกิดความรู้ดังกล่าวแล้ว ในขั้นตอนของการรับรู้ โดยเฉพาะขั้นตอนของการคิดปรุงแต่ง ชอบหรือไม่ชอบ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นขณะรับรู้ นี้ว่าเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งพระราชวรมุนี ใค้อธิบายว่า "ในขั้นตอนของการคิดชอบ หรือไม่ชอบนั้นจะเกิดจริยธรรมขึ้น ดังนั้นในกระบวนการรับรู้จึงมีเรื่องจริยธรรมไปพร้อม ๆ กัน กล่าวได้ว่าญาณวิทยาไม่ได้แยกจากจริยศาสตร์ และจริยศาสตร์ไม่ได้แยกจากญาณวิทยา"²⁶

จากคำอธิบายดังกล่าว ทำให้สามารถเข้าใจขั้นตอนของกระบวนการรับรู้ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และโดยเฉพาะขั้นตอนของการเกิดจริยธรรม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะถ้ามีความคิดเห็นในทางที่ดีที่ถูกต้อง ก็จะรับรู้สิ่งนั้น ๆ ในทางที่ถูกต้อง ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง แต่ถ้ามีความคิดเห็นต่อเรื่องนั้น ๆ ในทางที่ไม่ชอบหรือในทางที่ไม่ถูกต้อง ก็จะรับรู้สิ่งนั้นไม่ตรงกับความเป็นจริง ซึ่งมีผลต่อการส่งเสริมค่านจริยธรรม

สำหรับความเห็นในเรื่องดังกล่าวนี้ วิจิตร เกศวิสิษฐ์ กล่าวว่า "ปรัชญาอินเดียยุคพระมนันต์ล้วนถือว่า ความรู้และความสมบูรณ์ทางจริยะ มีความจำเป็นต่อกันและกัน บางครั้งก็ถือว่า ความรู้เป็นอุปกรณที่จะนำไปสู่ชีวิตที่ดี บางครั้งก็ถือว่า ความบริสุทธิ์ทางจริยะมีความจำเป็นสำหรับความรู้ที่สมบูรณ์ จากข้อสังเกตนี้ สรุปได้ว่าในทัศนะของปรัชญาอินเดีย ความรู้และจริยะ เป็นสองด้านของความสมบูรณ์ที่แยกกันไม่ได้"²⁷

จากความคิดเห็นนี้ แสดงให้เห็นว่า แสดงให้เห็นว่า ญาณวิทยานั้นจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการมีจริยธรรม ทั้งความรู้และจริยธรรม เป็นสิ่งที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังนั้นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ๆ ค่านจริยธรรม จึงต้องแก้ไขตั้งแต่กระบวนการของการรับรู้

²⁶ สัมภาษณ์ พระราชวรมุนี, 30 กันยายน 2529.

²⁷ วิจิตร เกศวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520),

ความคิดเห็นเกี่ยวกับญาณวิทยาจากผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน มีความเห็นสอดคล้องกัน ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร กล่าวว่า "ญาณวิทยาในพุทธปรัชญา ได้แก่ สุต จิต ภาวนา เกิดจากการฟัง การคิดพิจารณา จากการปฏิบัติ"²⁸

สุนทร ฃ รังษี มีความเห็นเช่นเดียวกันคือ ความรู้เกิดขึ้นได้ 3 ทางคือ

1. สุตตามยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการฟัง
2. จิตตามยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการคิด
3. ภาวนามยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม²⁹

สาโรช บัวศรี มีความเห็นสอดคล้องกัน ดังนี้
ในแง่ Epistemology พุทธปรัชญาถือว่า มนุษย์เกิดความรู้ด้วยสัญญา เช่น ไคยีน ไคพิง ไคสัมผัส ฯลฯ (ตรงกับสมัยใหม่ที่ว่า Learning by doing) ประการหนึ่ง และมนุษย์เกิดความรู้ด้วยทิจู (ตรงกับสมัยใหม่ที่ว่า Learning by thinking) ประการหนึ่ง และมนุษย์เกิดความรู้ด้วยญาณ (ตรงกับสมัยใหม่ที่ว่า Learning through insight) อีกประการหนึ่ง³⁰

ถ้าพิจารณาความคิดเห็นของทั้ง 3 ท่านแล้ว จะพบว่าทั้ง 3 ท่านมีความเห็นตรงกันว่า ความรู้สามารถเกิดขึ้นได้ 3 ทาง คือจากการฟัง หรือผ่านประสาทสัมผัส จากการคิด และเกิดจากการฝึกฝนอบรม จนเกิดความรู้ในระดับสูงขึ้นไป

ไคกล่าวถึงทางแห่งการรับรู้และกระบวนการของการรับรู้แล้ว ปัญหาต่อไปคืออะไรคือความรู้ที่แท้จริง ซึ่งในเรื่องนี้พระ ราชวรมณี ไคชี้แจงไว้ ดังนี้

²⁸ สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณสังวร, 29 เมษายน 2529.

²⁹ สัมภาษณ์ สุนทร ฃ รังษี. 28 สิงหาคม 2529.

³⁰ สาโรช บัวศรี "ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทย", วารสาร คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๗ ๓ (ตุลาคม 2515) หน้า 29

ความรู้ที่แท้จริงตามทัศนะของพุทธ คือความรู้ที่มั่นคงเป็นจริง ไม่ใช่ความรู้ที่อยากให้เป็น หรือคิดปรุงแต่งให้เป็น ในชั้นของการรับรู้ ถ้าใครเห็นความที่เป็นจริง โดยไม่มีสิ่งใดเคลือบอยู่ ก็จะไ้ความรู้ที่แท้จริง³¹

ดังนั้น ความรู้ที่แท้จริง ก็คือความรู้ที่มั่นคงเป็นจริง

ในเรื่องของความรู้³² วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ กล่าวว่า "พุทธปรัชญาเน้นความรู้ที่ถูกต้อง ว่าทำลายอวิชชามูลรากของความทุกข์ได้ และเป็นเหตุให้ความดีเกิดขึ้นได้"³²

พอจะกล่าวได้ว่า ความรู้ที่ถูกต้องนั้นเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้มีขึ้นแก่ทุกคน เพราะเป็นการเพิ่มพูนความดีงามในสังคม และนำความเจริญมาสู่ประเทศชาติ

ภาวนวิธาน³³มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในทางพุทธปรัชญาถือว่า เป็นแหล่งทำให้เกิดความรู้ในบุคคลและเกิดจริยธรรมในบุคคลไปพร้อม ๆ กัน การไ้รับความรู้ที่ถูกต้อง จะช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น มีความสุข สามารถสร้างสรรค์พัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้

3.4 คุณวิทยา (Axiology)

คุณวิทยาแยกออกเป็น 2 เรื่อง คือ Ethics ซึ่งเป็นเรื่องของจริยธรรมและเรื่อง Aesthetics เป็นเรื่องของความงาม คุณค่าทั้ง 2 เรื่องนี้ ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสนใจ เรื่องของจริยธรรมมากกว่า เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตที่ดำรง

3.4.1 Ethics

พระราชวรมนี ไ้อธิบายเรื่องของ Ethics ไว้ดังนี้

Ethics คือ เรื่องของจริยธรรม หมายถึงชีวิตที่ดำรงเป็นชีวิตอย่างไร ชีวิตที่ดำรงหรือชีวิตที่ควรจะเป็นเกิดจากความประพฤติสิ่งที่ดีควรปฏิบัติ ความดีงามที่มนุษย์ควรจะทำให้เกิดมีขึ้น ดำเนินชีวิตของตนตามหลักพระพุทธศาสนา จะเห็นว่ Ethics หรือชีวิตที่ดำรงนี้เรียกว่า พรหมจริยะ เป็นชีวิตที่ดำเนินไปถูกต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง เพราะความ

³¹ สัมภาษณ์ พระ ราชวรมนี, 30 กันยายน 2529.

³² วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาท",

จริงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้เกิดความถูกต้องในการดำเนินชีวิตได้ ถ้า
ดำเนินชีวิตไม่ถูกต้องขัดกับความเป็นจริง ก็เกิดปัญหาขึ้น นี่คือเรื่องของสัจ
ธรรม หรือกฎทศมธรรมชาติ ฉะนั้นทศปรัชญาปัจจุบันก็คือ Ethics สัมพันธ์
กับ Notaphysics แต่ทศปรัชญาของเราดีกว่าจริยธรรมสอดคล้องกับ
สัจธรรม และต้องมีสัจธรรมเป็นพื้นฐาน คืออาศัยหลักความจริงหรือกฎธรรม
ชาติตามที่เป็นอย่างนั้นเอง. มาวางเป็นแนวทางหรือเป็นหลักแห่งความประพฤติ
ปฏิบัติของมนุษย์ ที่จริงก็คือมนุษย์ควรปฏิบัติให้ถูกต้องสอดคล้องกับความจริง
ของธรรมชาติ เช่นกฎแห่งเหตุและผล เมื่อทำอันนั้นอันนั้นก็เกิดขึ้น เมื่อทำ
อันนั้นอันนั้นนั้นก็เกิดขึ้น เราจะประพฤติตนให้ดีโลกก็ประพฤติให้สอดคล้อง
กับความจริง ถ้าประพฤติไม่สอดคล้องผลก็ไม่เกิดตามที่ต้องการ การดำเนิน
ชีวิตก็ผิด ไม่โดยผลดี ไม่เป็นชีวิตที่ดี ตัวอย่างง่าย ๆ เช่น เหตุดี ผลดี
เหตุชั่ว ผลชั่ว เมื่อต้องการผลดี ก็ต้องสร้างเหตุที่ดีให้เกิดผลดี ให้ความ
รู้ในสัจธรรมนั้นมาประพฤติ คือทำสิ่งที่ดีให้เกิดผลดี นี่คือความสอดคล้องกัน
ระหว่างสัจธรรมกับจริยธรรม

เป็นอันว่า ในทัศนะของพุทธปรัชญานั้น จริยศาสตร์ ต้องมีสัจธรรม
เป็นพื้นฐาน และอาศัยความรู้ในสัจธรรมนั้นมาประพฤติ ชีวิตที่ดีงามก็คือ
ชีวิตที่ประพฤติถูกต้องที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ หรือสัจธรรม โดยมีสัจ
ธรรมเป็นรากฐาน³³

จากคำอธิบายดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า Ethics คือเรื่อง
ของจริยธรรม หมายถึงชีวิตที่ดีงาม เป็นชีวิตที่ดำเนินไปถูกต้องสอดคล้องกับความ
เป็นจริง ความเป็นจริงคือเรื่องของสัจธรรมหรือกฎทศมธรรมชาติ และความเป็นจริง
หรือสัจธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้เกิดความถูกต้องในการดำเนินชีวิต หรืออาจ
กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า จริยศาสตร์ต้องมีสัจธรรมเป็นพื้นฐาน โดยอาศัยความรู้ในสัจธรรม
นั้นมาประพฤติปฏิบัติ กลายเป็นชีวิตที่ดีงาม ดังนั้นทั้งสัจธรรมและจริยธรรม จึงต้อง
สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยจริยธรรมต้องอาศัยสัจธรรม แต่สัจธรรมไม่ต้องอาศัยจริ
ยธรรม

ทำให้พอใจที่จะปฏิบัติอยู่ในศีล เป็นประจำขาดไม่ได้ และมีความสุขที่จะอยู่กับศีล อันนี้สำคัญ คนโดยมากรู้จักความดีกันอยู่ รู้จักความชั่วกันอยู่ แต่ไม่เห็นงามในความดี แต่ไปเห็นงามในความชั่ว จึงละชั่วทำดีได้ไม่ถนัด ต่อเมื่อเห็นสกปรกในความชั่ว และเห็นความงามในความดี จึงจะทำให้ปฏิบัติความดีกันยิ่งขึ้น พอใจที่จะอยู่กับความดี เพราะฉะนั้นต้องเข้าใจถึงความงามของพุทธศาสนาในข้อนี้ จึงจะพอใจให้ละชั่วทำดีเห็นงามในความดี และปฏิบัติในความดี ใค้มีหมวดธรรมอันสองให้เห็นความงามในพุทธศาสนาอยู่มาก ทงแต่พระรัตนโคย..."³⁵

จากคำอธิบายข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความหมายของความงามในพระพุทธศาสนา จุดสำคัญของความงาม คือ การเห็นความงามในความดี จะทำให้พอใจที่จะปฏิบัติความดี และปฏิบัติความดีกันมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการเข้าถึงความงามในพุทธศาสนา จึงอยู่ที่การเห็นความงามในความดี

ความเห็นในเรื่องความงามนี้ พระราชาวรมุนี ให้ทัศนะว่า

ในแง่ของ Aesthetics เรื่องความงามตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่าสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุปัจจัยมีระเบียบของมันอยู่แล้ว เพราะสิ่งที่เป็นไปตามปัจจัย มีกฎเกณฑ์ มีระเบียบเป็นความงามงมอยู่ในตัว เพราะฉะนั้นถือว่าธรรมชาติมีความงามอยู่ทั่วไป แลวแลวจะสามารถมองเห็นไคหรือไม ในเมื่อเป็นเช่นนั้น ทานดูบรรดษรรณะแลว จึงสามารถมองเห็นให้เห็นงามไปไคทงหมด คลายกับว่า ไคพัฒนาความสามารถ ทานอยากจะมองไคงามก็มองงามไค ทานต้องการไครู้สึกในทางตรงข้ามก็ทำไค ทานเรียกว่า อินทรีย์ภาวนา เรียกวา การฝึกอินทรีย์ เช่นกรณืที ตามองเห็นสิ่งทีคนธรรมดาว่าไมงาม พระอรหันตอาจจะมองไคงามก็ไค เหมือน

ศูนย์วิจัยพระพุทธยาศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁵สมเด็จพระญาณสังวร, ลักษณะพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 20-21.

เหมือนกับว่า ธรรมชาตินั้นมีศักยภาพที่จะให้ เห็นงานไถ่อยู่ในตัว คือไม่ใช่
ศักยภาพ ผลักเป็นของมันอย่างนั้นเอง ถ้าถือความเป็นระเบียบเป็นความ
งาม ก็มีความงามอยู่ในตัว ผู้ที่เป็นคนสามัญก็อาจมองไม่ความถี่ใญ่ของคน
เห็นเป็นความงามขางไม่งามขาง แต่สำหรับพระอรหันตคนข ถ้าต้องการ
ให้ เห็นงานก็มอง เห็นงานไถ่ทงนั้น³⁶

จากทัศนะดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ความงามในชั้นสูงสุดตามแนวพระพุทธ
ศาสนา ก็คือ บุคคลที่สามารถพัฒนาจิตใจใญ่สูง เช่น พระอรหันต ผู้บรรลุธรรมะ ย่อม
จะสามารถมอง เห็นความงามทุกอยางตามที่ เป็นอยู่ตามธรรมชาติ คือสามารถมองทุก
อยางให้งามไถ่ทั้งหมด ความงามซึ่งมีอยู่ทั่วไปตามธรรมชาติ นั้น คนสามัญทั่วไปอาจมอง
เห็นงามคางกัน ขึ้นอยู่กับระคัมการพัฒนาจิตใจ

คังนั้นในเรื่องของคุณค่าแห่งความงาม จึง เป็นสิ่งที่ประณีตมาก ถ้าใถ่มีการ
พัฒนาให้จิตใจมีความละเอียคอ่อน เข้าใจสัจธรรม เห็นคุณค่าเห็นความงามตามที่ เป็น
อยู่ตามธรรมชาติ เห็นความงามในความดี ช่วยกันปฏิบัติแต่ความดี นอกจากจะเป็นการ
พัฒนาตนเองแล้ว ยังนับว่าบุคคลนั้น เป็นผู้มีความงามอยควย

โดยสรุป พุทธปรัชญา เป็นปรัชญาที่ไม่สนใจปัญหาทางอภิปรัชญา เช่น เกี่ยว
กับที่นักปรัชญาสนใจ แต่จะสนใจ เรื่องของการปฏิบัติจริง เพื่อการค่าเนนชีวิต โดยสนใจ
การคัมความทุกข์ คานญาเวททยา เนนเรื่องการให้ความรู้ที่แท้จริงและถูกต้องแก่ทุกคน
โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ โดยให้เกิดปัญญาสามารถมอง เห็นความรู้คามที่มั่นเป็นจริง มี
ความคัมมีเหตุมีผลอยางถูกต้อง และมีจริยธรรม คานญาเวททยานั้น ทั้งในคานจริยศาสตร์
และคานทริยศาสตร์ หรือความงาม เนนการนำความรู้ในสัจธรรมมาใช้ในการค่าเนน
ชีวิต มองเห็นคุณค่าแห่งความงามของการทำดี ตามหลักสัจธรรมซึ่งจะนำไปสู่การมี
ชีวิตที่ราบรื่นและงคาง

4. ปรัชญาเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติอย่างไร

ในที่นี้จะเสนอความเกี่ยวข้องของปรัชญากับการปฏิบัติทางการศึกษาหรืออาจเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษาในเรื่องนี้ ได้มีผู้ให้ทัศนะไว้หลายท่าน ซึ่งล้วนแต่มีความสอดคล้องกันดังนี้

วิจิตร เกศวิสิษฐ์ กล่าวว่า ปรัชญาบริสุทธิ์แบ่งเนื้อหาเป็น 3 สาขา คือ เมตาฟิสิกส์ ญาณวิทยา และคุณวิทยา ปรัชญาการศึกษาซึ่งมีปรัชญาบริสุทธิ์เป็นพื้นฐานจึงมีขอบข่ายและปัญหาเริ่มต้นจากแนวคิดของ ปรัชญา บริสุทธิ์แล้วก้าวออกมาสู่ปัญหาทางการศึกษา ตัวอย่างเช่น จากปัญหาเมตาฟิสิกส์ เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ก้าวไปสู่การพิจารณาจุดมุ่งหมายทางการศึกษา จากปัญหาเกี่ยวกับญาณวิทยาเกี่ยวกับความรู้ก้าวไปสู่การปฏิบัติในการสอนและการเรียน และจากปัญหาเกี่ยวกับจริยศาสตร์ว่ามนุษย์ควรจะทำอย่างไร ก้าวไปสู่การประเมินค่าเกี่ยวกับความรู้และจริยศาสตร์ว่าควรจะมีค่าสำคัญมากน้อยต่างกันอย่างไร หรือจะทำอย่างไร จึงจะให้มีความรู้และจริยะเกิดขึ้นพร้อมกันไปด้วย เป็นต้น³⁷

ทัศนะดังกล่าวนี้ คือ เพื่อนำแนวคิดจากปรัชญาบริสุทธิ์ มาเป็นแนวทางการจัดการศึกษา โดยพิจารณาถึงปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อจัดวางเป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษา กระบวนการเรียนการสอน เนื้อหาวิชาที่จะสอน และเทคนิคการให้ความรู้และจริยแก่ผู้เรียน

ทัศนะจากนักการศึกษาอีกท่านหนึ่ง คือ วิทย์ วิศทเวทย์ ท่านกล่าวว่า

ปรัชญามีส่วนช่วยนักการศึกษา โดยการกำหนด เป้าหมายหรือกำหนดสิ่งอันมีค่าสูงสุดในการดำเนินกิจการการศึกษา การศึกษามีไว้เพื่อชีวิต และควรจะต้องมีไว้เพื่อชีวิตที่ดี ชีวิตที่ดีที่สุดหรือน่าพึงปรารถนาที่สุดเป็นอย่างไร นั่นเป็นสิ่งที่นักปรัชญาเสนอค่าตอบโดยโยงไปถึงธรรมชาติของมนุษย์ ชีวิตมนุษย์นั้นต้องอยู่ในสังคมกับผู้อื่น

³⁷วิจิตร เกศวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท"

ปัญหาจึงทอดไปถึงลักษณะของสังคมที่ที่ อันเป็นเรื่องที่ปรัชญาการเมือง และปรัชญาสังคมแสวงหา เมื่อใดมติดีเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว จุดหมายของการศึกษาก็จะหลั่งไหลออกมาเอง เมื่อใดจุดหมายอันแน่ชัดแล้ว เนื้อหาของหลักสูตร บทบาทของครูในกระบวนการศึกษา บทบาทของโรงเรียนในสังคมก็จะกำหนดไว้ชัดเจนยิ่งขึ้น³⁸

จากทัศนะดังกล่าวนี้ ปรัชญาช่วยให้คำตอบที่ชัดเจนเพื่อการจัดการศึกษาคตามแนวทางของปรัชญา ทั้งในด้านจุดหมายของการศึกษา หลักสูตร ครู โรงเรียน กระบวนการศึกษา

ศักดิ์ ประสงค์ประทานพร นักการศึกษาอีกท่านหนึ่ง กล่าวว่า

ปรัชญา มีความสัมพันธ์กับการศึกษานั้นตั้งแต่จุดเริ่มต้น เพราะเมื่อเรามีทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการศึกษาไปในทางใด เราก็ย่อมจะสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาไปในทางนั้น ความสัมพันธ์ระดับแรก คือปรัชญาการศึกษาช่วยวางรูปแบบให้การศึกษานอกจากนี้ ปรัชญาการศึกษายังช่วยสร้างภาพรวมที่สมบูรณ์และกลมกลืนให้กับเป้าหมายและเทคนิคทางการศึกษา ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ปรัชญาการศึกษากระทำโดยการเชื่อมโยงวิชาการทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา³⁹

ทัศนะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า ปรัชญาการศึกษาช่วยวางรูปแบบ ภาพรวมเป้าหมาย เทคนิคทางการศึกษา ให้มีความกลมกลืนกัน เพื่อเป็นแนวทางการจัดการศึกษา

สรุปได้ว่า ปรัชญา มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติทางการศึกษา โดยเป็นแนวทางที่ชัดเจน ทั้งในด้านจุดหมาย หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ครู โรงเรียน นักเรียน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง

³⁸วิทย์ วิศทเวทย์, "ปรัชญากับการศึกษา," ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาของการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 33.

³⁹ศักดิ์ ประสงค์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษามับพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: บารมีการพิมพ์, 2523), หน้า 38.

5. พุทธปรัชญาการศึกษา

พุทธปรัชญาการศึกษา เป็นปรัชญาการศึกษาที่มาจากพุทธปรัชญา อันเป็นปรัชญาแม่บท ในเรื่องนี้ สาโรช บัวศรี กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาเป็นเพียงหน่อหนึ่งแยกออกจากปรัชญาเท่านั้นเอง หมายความว่า ครั้งแรกต้องมีปรัชญาแม่บทเสียก่อนแล้วค่อยมา นักการศึกษาเลือกเอาหลักบางประการ จากปรัชญาอันเป็นแม่บทนั้นมาดัดแปลงร้อยกรองขึ้นเป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการศึกษาโดยเฉพาะ แล้วเรียกระบบแห่งความคิดที่สร้างขึ้นนั้นว่า ปรัชญาการศึกษา⁴⁰

งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนข้อตกลงเบื้องต้นที่ว่าพุทธปรัชญาการศึกษาเป็นหน่อของพุทธปรัชญาตามนัยที่กล่าวไว้แล้วโดยผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดและหาข้อสรุปเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาจากนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธปรัชญาการศึกษา จากเอกสาร จากการศึกษาสัมภาษณ์และข้อสรุปที่น่าเสนอนี้ ได้ผ่านความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญรอบที่ 3 แล้ว จึงจะนำเสนอในลำดับต่อไป

5.1 ความหมายของการศึกษา

ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธปรัชญาการศึกษาได้ให้ทัศนะ เรื่องความหมายของการศึกษาต่าง ๆ กัน ดังนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุให้ทัศนะ เรื่องความหมายของการศึกษา โดยสรุปดังนี้ "การศึกษาคือ การศึกษาตัวเองให้รู้จักความถูกต้อง ประพฤติปฏิบัติความดีให้ดีที่สุด เป็นตัวของตัวเอง ให้สำเร็จประโยชน์ด้วยตนเอง คับทุกข์ได้สิ้นเชิง เรียกว่าการศึกษาตามแนวพุทธ เรื่องเรียนหนังสือ เรียนคัมภีร์นั้น เป็นส่วนประกอบให้เราศึกษาตัวเอง"⁴¹ การศึกษาคือเพื่อให้มนุษย์ได้สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรได้ การศึกษาคือความมุ่งที่การทำลายสัญชาตญาณอย่างสัตว์ ซึ่งติดค้ำมนุษย์มาแต่กำเนิด การทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ จะทำให้มนุษย์ได้รับผลคือ การได้สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรได้ คือบรมธรรม⁴² คือ นิพพาน ในทางพระพุทธศาสนา คำว่านิพพาน แปลว่าเย็น เย็นอย่าง

⁴⁰ สาโรช บัวศรี "ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทย," วารสารคณะกรรมกรการศึกษาแห่งชาติ, 7 (ตุลาคม 2525), 7

⁴¹ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, สวนโมกขพลาราม, 28 ตุลาคม 2529.

⁴² พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, หน้า 36 - 68.

ถูกต้องไม่มีกิเลส กิเลสได้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นความ รั้น ง่ายนิด
กิเลสเหล่านี้ จะเป็นความเย็นที่ถูกต้อง คือนิพพาน⁴³

พระโสภณคณาภรณ์ แสดงทัศนะเรื่องความหมายของการศึกษาสรุปได้ดังนี้
การศึกษาหมายถึง การเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของ
บุคคลเท่านั้น เน้นไปในด้านพัฒนาปัญญา ความคิดเห็นของบุคคลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ
ชีวิต การทำตนเองให้รอดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วยประการต่าง ๆ จนถึงหลุดพ้นจาก
ทุกข์ มีสุขอย่างแท้จริง ดังนั้นในชั้นของการศึกษาจึงแบ่งเป็นระบบคือทั้งการศึกษาค้นคว้า
ประสาธน์สัมพันธ์ การลงมือปฏิบัติตามเรื่องที่ศึกษามา โดยสรุป ก็คือศึกษาเรียนรู้ความโกรธ
สร้างของอริยสัจ ได้แก่

ให้เรียนรู้ในกระบวนการของธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น คำร้องอยู่แล้วหายไป
ตามเหตุปัจจัย พยายามแสวงหาความรู้ในชั้นนี้ให้มากที่สุด

การเรียนรู้เรื่องของเหตุให้เกิดผล ไฉนมองเห็นโทษของสิ่งเหล่านั้น แล้ว
เพียรพยายามลดละบรรเทาให้ดับไป

ศึกษาเรียนรู้ในเชิงของความหมายแห่งชีวิตของคนแต่ละคนที่เกิดมา คือต้อง
การความสุข

แม่เหล็กการ และวิถีการ เพื่อจะให้บุคคลเรียนรู้เกิดความเข้าใจแล้วลงมือ
ปฏิบัติผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจะทำหน้าที่ชักจูงเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ได้⁴²

รัฐจวน อินทรกำแหง ให้ทัศนะต่อความหมายของการศึกษา ดังนี้
"การศึกษา คือ การให้ผู้นับเรียนมีความเจริญในทุกขั้นตอนของชีวิต สามารถ
ใช้ความรู้ที่ได้รับการอบรมศึกษาไปแก้ปัญหาได้ รู้จักหน้าที่เพื่อหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง"⁴³

⁴³ ชูชีพหาสมิกกู, บรมธรรมฉบับย่อ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขกายใจ
2525), หน้า 14 - 15.

⁴⁴ สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, วัดบวรนิเวศวิหาร, 15 กันยายน 2529.

⁴⁵ สัมภาษณ์ รัฐจวน อินทรกำแหง, สวนโมกขพลาราม, 28 ตุลาคม 2529.

วิจิตร เกิดวิศิษฐ์ กล่าวถึงความหมายของการศึกษา ดังนี้

หัวใจของพุทธศาสนา การศึกษาคควรดูความประพฤติทำให้เป็นคนดี มีจริยศาสตร์กำกับ สอนวิชาโลกิยะแทรกจริยศาสตร์ให้โต

พุทธศาสนกรบางส่วนเป็นจิตวิทยา เช่นการอ่านใจคนว่ามีแนวทางไหน ก็ให้การศึกษาไปในแนวนั้น อานนสัยคนโต

พุทธศาสนเน้นเรื่อง ทฤษฎี หรือปริยัติ ถ้าขาดการปฏิบัติ และปฏิเวธก็ไรผล

บุคคลควรรู้ทางโลก รู้ทางธรรม ต้องมีจริยะด้วย อะไรที่เป็นสัจจะของตะวันตกที่ศีก์รับได้ เลือกสรรมาใช้ได้⁴⁶

วิทย์ วิศทเวทย์ ให้ความเห็นเรื่องความหมายของการศึกษา ดังนี้

ตามแนวพุทธ อุดมคติสุดยอกคือนิพพาน แต่ในทางการศึกษานั้นความเกี่ยวของกับสิ่งสูงสุดของศาสนา นิพพานคืออะไร คงตีความอาจจะหมายถึงการที่มนุษย์เป็นอิสระทางใจ หลุดพ้นจากการบีบบังคับของโลกภายนอก หรือคือความสงบทางใจ หรือคือการใช้ความสำคัญแก่จิตใจมากกว่าวัตถุ เน้นความสุขทางใจมากกว่าวัตถุ ความสุขทางใจเกิดจากการที่เป็นอิสระแก่ตัวเอง สิ่งจากภายนอกมีความสำคัญน้อยต่อความสุขของชีวิต การศึกษาของพาไปสูงๆคนนั้น แต่ไม่จำเป็นที่จะไปสูงชั้นสุดยอก สอนใหม่มนุษย์มีชีวิตที่ดี ความสุขทางใจเป็นใหญ่ รู้จักตัวเอง รู้จักควบคุมกิเลสตัณหาของตนเอง เน้นความเป็นคนที่สมบูรณ์⁴⁷

ประสาน ทองภักดี กล่าวถึงความหมายของการศึกษา ดังนี้

"คือการศึกษาอบรม โดยเน้นที่ตัวผู้ศึกษาให้เรียนรู้ทั่ว ๆ ไป และให้เกิดคิดเป็นนิสัย"⁴⁸

สุนทร ๗ รังษี ให้ความหมายของการศึกษา โดยสรุป

สิกขา ๓ คือ ศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา

สิกขา คือการศึกษานั้นเอง หมายถึงการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความประพฤติดีขึ้น เนื่องจากพุทธศาสนายกย่องผู้ที่มีความรู้ดี และมีความประพฤติดี ว่าเป็นผู้ประเสริฐ

⁴⁶สัมภาษณ์ วิจิตร เกิดวิศิษฐ์, รองศาสตราจารย์ ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 15 สิงหาคม 2529.

⁴⁷สัมภาษณ์ วิทย์ วิศทเวทย์, ศาสตราจารย์ ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 8 ตุลาคม 2529.

⁴⁸สัมภาษณ์ ประสาน ทองภักดี, อาจารย์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 4 กันยายน

ที่สุดทั้งในหมู่เทวดาและมนุษย์

บุคคลที่มีความสมบูรณ์ ถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติ เป็นผู้ประเสริฐสุด แสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญาถือว่า การศึกษาหาความรู้ เป็นการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น แต่ความรู้นั้นจะต้องมาคู่กับความประพฤติเสมอ

ศีลสิกขา หมายถึง การศึกษาที่ควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ให้เรียบร้อยปราศจากโทษ

จิตสิกขา หมายถึง การควบคุมจิตใจของตนเองให้มั่นคงหรือตั้งมั่น เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาในชั้นปัญญาสิกขา .

ปัญญาสิกขา คือการศึกษาโดยไขปัญหาพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริง

ทั้ง 3 ประการเกี่ยวเนื่องกันและกัน อุปการะกันและกัน โดยถือว่า การศึกษาในระดับต้นคือ ศีลสิกขา เป็นอุปการะแก่การศึกษาระดับจิตสิกขา การศึกษา ระดับ 2 คือ จิตสิกขา เป็นอุปการะแก่การศึกษาระดับที่ 3 คือ ปัญญาสิกขา

วิชาจรณสัมปยุโน เห็นว่า ความรู้อย่างเดียวไม่พอ จำเป็นต้องมีความประพฤติดีด้วย คือมีความรู้จะนำไปสู่ความประพฤติดี จึงจะเป็นคนที่ได้รับการศึกษาที่สมบูรณ์⁴⁷

วคิน อินทสระ กล่าวถึงความหมายของการศึกษาคามหลักไตรสิกขา เช่นเดียวกันและยังให้ทัศนะว่า

"มนุษย์ เมื่อแยกออกไปจะเป็นสองส่วน คือ กาย กับ จิต ซึ่งศีลจะช่วยการศึกษาทางกาย ทางวาจา ส่วนสมาธิ กับปัญญา ช่วยการศึกษาทางจิต

ไม่ว่าจะศึกษาอะไร หรือเรียนรู้อะไร ให้มุ่งไปตามแนวของศีล สมาธิ ปัญญา หรือหลักไตรสิกขา"⁵⁰

⁴⁹ สัมภาษณ์ สุนทร ณ รังษี, 28 สิงหาคม 2529.

⁵⁰ สัมภาษณ์ วคิน อินทสระ, อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, 5 กันยายน 2529.

ความหมายของการศึกษาในทัศนะของพระราชาชนมุนี

" การศึกษาคือ การทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากปัญหาและอำนาจครอบงำของปัจจัย
แวดล้อมภายนอก เข้าถึงสิ่งที่ดำรง หรือสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตทั้งมีและไม่มีสภาวะสมบุรณ์"⁵¹

ด้วยกระบวนการของไตรสิกขา"⁵² " การศึกษานั้นไม่ใช่เป็นการศึกษาเพื่อตัวคนเดียว
การศึกษาเพื่อชีวิต หรือที่เรียกว่า การศึกษาเพื่อชีวิต และธรรมชาติก็ได้"⁵³

สุนน อมรวิวัฒน์ กล่าวถึงการศึกษาโดยสรุปดังนี้

การศึกษา หมายถึงการฝึกหัดอบรมคนทั้งทางกายวาจาใจ เพื่อให้รู้จัก
ละเว้นสิ่งที่ควรละเว้น และรู้จักปฏิบัติในสิ่งที่ควรปฏิบัติ การศึกษาที่แท้จริงต้องรู้จัก
วิเคราะห์ตนเองและผู้อื่น แลแสวงหาข้อควรปรับปรุงแก้ไข ข้อควรพัฒนาในแง่ตนเอง
และสังคม เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ต้องทำสม่ำเสมอ การ
ศึกษาไม่สามารถเกิดได้อย่างฉับพลัน ต้องอาศัยกระบวนการฝึกหัดฝึกเถาะ⁵⁴

"การศึกษา คือการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา เพื่อ
สามารถนำชีวิตไปสู่สภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิม ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น และสามารถ
ทำให้ออกุศลน้อยลง"⁵⁵

⁵¹ พระราชาชนมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 35-47

⁵² พระราชาชนมุนี, "ความคิดแห่งสำคัญของการศึกษา" ศึกษาศาสตร์ตาม
แนวพุทธศาสตร์. (กทมะ: กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 55.

⁵³ พระราชาชนมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพฯ:วันพระ: โรงพิมพ์การศาสนา
2528), หน้า 124 - 138.

⁵⁴ สัมภาษณ์ สุนน อมรวิวัฒน์, คาสตราจารย์. ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2 ตุลาคม 2529.

⁵⁵ สัมภาษณ์ ระวี ภาวิไล, คาสตราจารย์. ภาควิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 21 สิงหาคม 2529.

ความหมายของการศึกษาตามความคิดเห็นของพระธรรมญาณมุนี สรูปโคตังนี้

พระธรรมญาณมุนี กล่าวว่า การศึกษา คือการเตรียมชีวิต (การจัดหาสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นให้พอสำหรับการดำรงชีวิตให้มั่นคง) และการดำเนินชีวิตให้งอกงาม ให้ปลอดภัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ภูมิธรรม เป็นพื้นฐาน อาชีพ เป็นการตั้งตน และสังคมเป็นการขยายคนให้กว้างขวาง

โดยมีการเรียนรู้เป็นพื้นฐาน เกิดจากการฝึกหัดอบรม การฝึกอาชีพ และการสังเกตพิจารณา

เพื่อให้รู้จักเกิดรู้จักอยู่ใหญ่ รู้จักเชื่อฟังกัน ความมีวินัย และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ สามารถประกอบอาชีพและมีความเป็นอยู่ดีกับคนอื่นอย่างคนได้⁵⁶

ความหมายของการศึกษา ตามความเห็นของ สาโรช บัวศรี สรูปโคตังนี้

ทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า มนุษย์ประกอบด้วย รูปและนาม

รูป หมายถึง ร่างกาย อันได้แก่ สี่พระ ล่ำตัว แขน ขา กระดูก สมอง หัวใจ ลำไส้ เลือด ฯลฯ

นาม หมายถึง ส่วนที่เกี่ยวกับจิตใจ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เวทนา หมายถึง ความรู้สึกต่าง ๆ ของเรา

สัญญา หมายถึงการจำได้หมายรู้

สังขาร หมายถึงความคิดหรือการคิด

วิญญาณ หมายถึงการรู้หรือการ เรียนรู้ หรือความรู้

สรุปว่ามนุษย์ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวม 5 ประการ ชั้น 5 นี้ สร้างโลกะ โทสะ โมหะ ให้แก่ตนเองทั้งสิ้น ซึ่งเรียกว่า อกุศลมูล

ดังนั้น การศึกษาตามแนวคิดนี้คือ การพัฒนาชั้น 5 เพื่อว่า โลกะ โทสะ โมหะ จะลดน้อย หรือหมดไปในที่สุด และได้บรรลุชีวิตที่ดี

⁵⁶พระธรรมญาณมุนี (กิตติทินนเถระ), ธรรมญาณนิพนธ์ (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์การพิมพ์, 2528), หน้า 305-306

โดยการได้รับการศึกษาให้อ่านออกเขียนได้ ผักผ่อนในหน้าที่เป็นพลเมืองที่
ได้รับการฝึกฝน การประกอบอาชีพที่สุจริต ได้รับการสั่งสอนอบรมเรื่องจริยธรรมอย่าง
เพียงพอ

ผล คือ มนุษย์ผู้นั้นจะเกิดความรู้ ความเข้าใจในชีวิตของคนรู้จักละอายต่อ
ความชั่ว ปฏิบัติตนตามแนวทางจริยธรรมที่ได้เล่าเรียนมา โลกะ โทสะ โมหะ ของเขา
จะลดลงตามลำดับ ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตก็จะลดลง ตามกันไปด้วย อาจกล่าวได้ว่า ได้
ประสบกับชีวิตที่ศุภสมควร⁵⁷

การศึกษาในความหมายของ สุนน อมรวิวัฒน์

การศึกษา เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในแง่ของการฝึกฝน และปฏิบัติจริงว่า
ความหมายของ "มนุษย์" คือผู้ที่มีใจสูง การฝึกปฏิบัติที่แท้จริงในทุกวิถีทาง คือ การฝึก
ฝนจิตใจของคนผู้เป็นสัตว์โลก ให้เปลี่ยนแปลงสภาพของจิตใจ สัตว์โลกมาเป็นจิตใจของ
มนุษย์ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นกระบวนการของการเรียนการสอน และการฝึกอบรม ซึ่ง
เป็นการปฏิบัติจนเกิดปัญญาด้วยตนเอง⁵⁸

ความหมายของการศึกษาในความหมายของ วีระบุทธิ วิเชียรโชติ โดยสรุปดังนี้

การศึกษา คือ ระบบโครงสร้างและระบบการศึกษาตลอดชีพ ในการพัฒนา
ศักยภาพของบุคคล และสังคม เพื่อให้บรรลุถึงอุดมลักษณะการ แห่งความสุข ความเจริญ
ทั้งทางโลกและทางธรรม (ศักยภาพ คือความสามารถที่มีแฝงอยู่ทั้งทางโลกและทางธรรม)

อุดมลักษณะการ คือ ลักษณะและอาการสูงสุด ที่ศักยภาพได้รับการพัฒนา เช่น
สติปัญญา ของคน ได้รับการพัฒนาสูงสุด

ศักยภาพของบุคคล หมายถึง ศักยภาพในการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

1. การรับรู้ ความคิด และสติปัญญา

⁵⁷สาโรช บัวศรี, "ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์," ศึกษาศาสตร์
ตามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: กราฟิเคดาร์พิมพ์, 2526), หน้า 11-12.

⁵⁸สุนน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ(กรุงเทพฯ
นคร : ตีรณสาร, 2528), หน้า 19.

2. อารมณ์ หักเหน็ด ค่านิยม และจริยธรรม
3. แรงจูงใจ พลังใจ และปณิธาน
4. ทักษะ
5. บุคลิกภาพ
6. ความสามารถในการสังคม
7. ความถนัดและอาชีพ
8. ความเจริญทางร่างกาย และสุขภาพอนามัย
9. ความเป็นพลเมืองดี

บุคคลที่พัฒนาศักยภาพของคนจนบรรลุถึงอุดมการณ์แห่งความสุข ความเจริญ ทั้งทางโลก ทางธรรม คือ อารยชน⁵⁹

ความหมายของการศึกษาในความหมายของ จิตรกร คังเกษมสุข

"การศึกษา ตามแนวพุทธปรัชญา เป็นการศึกษาที่ช่วยให้คนไทยมีวัฒนธรรมทาง จิตใจและกาย เป็นเป้าหมายประการสำคัญ และมีความรู้ ความสามารถในการประกอบ อาชีพ โดยการฝึกอบรมเพื่อยกระดับจิตใจ และสติปัญญาของมนุษย์ให้สูงขึ้น เพื่อช่วยให้ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทางร่างกายและจิตใจ"⁶⁰

ความหมายของการศึกษา ของหลวงประดิษฐาโยควิบูลย์ โดยสรุป มีดังนี้

การศึกษา คือ การอบรมจนเกิดสติปัญญา สามารถจะเผชิญปัญหาชีวิตได้ใน ท่านองคสองธรรม ทุกคนต้องมีปัญหาชีวิต

โดยต้องอบรมในเรื่องศีลธรรม ปัญญา อาชีพ และสุขภาพอนามัย

เพื่อให้มีสติปัญญาที่สามารถเผชิญปัญหาชีวิตได้ ในท่านองคสองธรรมและสามารถ

⁵⁹ วีระยุทธ วิเชียรโชติ, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. (กรุงเทพมหานคร: กราฟิการ์, 2526), หน้า 32.

⁶⁰ จิตรกร คังเกษมสุข, พุทธปรัชญาการศึกษาไทย. (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย 2525), หน้า 88-89.

บำเพ็ญคนให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและคนอื่น⁶¹

ความหมายของการศึกษา ของ เอกวิทย์ ๗ ถलग โดยสรุปความว่า

การศึกษาคือการเป็นไปเพื่อการหลุดพ้น ความหลุดพ้นในเชิงวิชาการศึกษา หมายถึง ความหลุดพ้นทางปัญญา หรือหลุดพ้นจากความไม่รู้ โดยเริ่มจากการอ่านออก เขียนได้ ขึ้นไปจนถึงให้รู้วิชาต่าง ๆ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเข้าใจสรรพสิ่งได้ดีขึ้น เป็นลำดับจนกระทั่งแตกฉานถึงพร้อมแดนของวิทยาการและเทคโนโลยีสาขาต่าง ๆ แล้วบุกเบิกให้วิทยาการเหล่านั้น ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีกจนไม่รู้จักจบสิ้น และอาจนำมาซึ่งความหลุดพ้นจากสภาพค้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคม การมีศิลปวัฒนธรรมค่า และในทางจริยธรรมเพื่อให้คนคลายความทุกข์ลงเป็นลำดับ โดยให้อ่านออกเขียนได้ วิเคราะห์และสังเคราะห์วิชา การ เพื่อคลายความทุกข์ลง⁶²

การศึกษาในทัศนะของ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ

การศึกษาคือการที่ชีวิตจะมีได้หรือไม่ในสมัยปัจจุบัน คำว่า การศึกษาในปัจจุบันนี้ หมายถึง ความสามารถที่จะเจริญเติบโตไปสู่จุดหมายอันพึงประสงค์ ความเจริญเติบโตนี้ มีทั้งทางกาย ทางสมอง และทางจิตใจ

คำว่า ได้รับการศึกษา ในเมื่อการศึกษามีความหมายถึงความเจริญงอกงาม ผู้ได้รับการศึกษาหรือคนมีการศึกษาก็ต้องมีความหมายว่า ผู้ที่ได้รับการนำทางไปสู่ความเจริญ หรืออีกนัยหนึ่ง ผู้ที่สามารถที่จะเจริญงอกงามได้

เจริญงอกงาม หมายถึงเจริญทางกาย ทางสมอง ทางใจ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

⁶¹ หลวงประดิษฐาโยควิบูลย์. แนวคิทางปรัชญาการศึกษาไทย เล่ม 1. (กรุงเทพฯ: ศึกษาสารศรัทธาวิทยาลัย ศิลปากร, 2521), หน้า 15.

⁶² เอกวิทย์ ๗ ถलग, "อันอาจจะนำไปสู่ปรัชญาการศึกษาที่เป็นของเราเอง,"

เจริญทางกาย หมายความว่าอย่างไร หมายถึงว่า มีความรู้ในเรื่องสุขภาพอนามัย มีคนเข้าใจในเรื่องการรักษาสุขภาพอนามัยของตนและชุมชนที่เข้าเป็นสมาชิกอยู่ การได้รับการนำทางไปสู่ความเจริญ ดังกล่าวนี้ คือการศึกษาในทางกาย

ความเจริญทางสมอง หรือ Intellectual นักการศึกษาในปัจจุบันใช้คำนี้โดยมีความหมายว่า การนำทางไปสู่ความสามารถที่จะใช้ความคิดอย่างแจ่มแจ้ง คิดอย่างลึกซึ้งและคิดอย่างยุติธรรม หมายถึงคิดด้วยใจเป็นกลาง การให้มีความคิดเช่นนี้ได้ ต้องได้เรียนประวัติศาสตร์ เพื่อเข้าใจบรรพบุรุษของเขาว่าทำความคิด อะไรไว้ ทำผิดพลาดถึง อย่างไร ต้องเรียนภูมิศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจภาวะแวดล้อมธรรมชาติ ต้องเรียนหลักวิชาวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจโลกที่เขาอาศัยอยู่ เพื่อจะได้สามารถควบคุมภาวะทางธรรมชาติในโลกนั้นอีกต่อหนึ่ง และความรู้อื่น ๆ อีกหลายประการ

ความเจริญทางจิตใจ เป็นความเจริญที่สำคัญที่สุด แต่เข้าใจยากที่สุดอบรมและรักษาไว้ได้ยากที่สุด บุคคลอาจจะเจริญทางกายและเจริญทางสมอง แต่อาจไม่มีความสามารถที่จะเจริญในด้านจิตใจเลย อาจจะกล่าวได้ว่า นี่คือการไม่สำเร็จของระบบการศึกษาทั่วโลก เห็นได้จากการศึกษาที่ก้าวหน้าเพิ่มขึ้น การข่มขืนฆ่าเรา และโรคจิตชนิดต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอยู่ทั่วไป

บุคคลจะแสดงว่าตน เป็นผู้มีความเจริญในด้านนี้ก็โดยรู้จักควบคุมตนเองไว้ได้ โดยใช้ปัญญาในเมื่อต้องเผชิญกับภาวะที่ก่อความคับแค้นต่าง ๆ ดังนี้ เราจึงจะแน่ใจได้ว่าเขาเป็นผู้ควบคุมอารมณ์ ของเขาให้อยู่ในอำนาจของสติปัญญาของเขาได้แนบ ความเจริญทางความคิดนึกอันสอดคล้องประสานกับความเจริญทางจิตใจ นั้นแหละ คือจุดหมายปลายทางอันแท้จริงของการศึกษา⁶³

กิติมา ปรีดีติลล มีความเห็นในเรื่องความหมายของการศึกษา คามแนวคิดของพุทธศาสนา ไว้ว่า

การศึกษาคือพัฒนาการของขั้น 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ)⁶⁴

⁶³บุญเหลือ เทพยสุวรณ, ม.ธ. "การศึกษาตามพุทธวิธีจะได้อะไรหรือไม่ ในสมัยปัจจุบัน," วารสารวัฒนธรรมไทย 20 (เมษายน 2524): 15-19.

⁶⁴กิติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, 2525), หน้า 141.

แสง จันทร์งาม ให้คำนิยามของ "การศึกษา" ตามหลักพระพุทธศาสนาว่า การศึกษา คือ กระบวนการเรียนรู้ความจริงระดับต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีในตัวผู้รู้เอง ในคนอื่นและในสิ่งแวดล้อม การศึกษาในพระพุทธศาสนาประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

1. ปรัชญา การศึกษาเพื่อให้รู้ความจริงเกี่ยวกับเรื่อง
 - ของโลกและจักรวาล (ภพภูมิต่าง ๆ)
 - ของชีวิตว่าชีวิตคืออะไร เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง ต่างจากสัตว์อื่นอย่างไร
 - เป้าหมายสูงสุดของชีวิต
 - เรื่องการปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดนั้น
2. ปฏิบัติ หมายถึงการตัดกาย วาจา ใจ ของตนตามหลักการเท่าที่ได้ศึกษามาแล้วโดยพิศดาร ไค่แก่ การสร้างมรรคมงคล 8 ให้เกิดขึ้นในตนโดยข้อ ไค่แก่ การตัดกาย วาจา คุ้มศีล คัดจิตใจคุ้มสมาธิ และปัญญา
3. ปฏิเวธ หมายถึง ความรู้ระดับสูงที่เกิดขึ้นจนเกิดการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นในตัวผู้⁶⁵

ความหมายของการศึกษาตามความคิดเห็นของ สุลักษณ์ ศิวรักษ์

การศึกษาควร เป็นไปโดยนัยแห่งพุทธภาษิตที่ว่า "ไม่คิดเพื่อ เบียดเบียนตนเอง ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น เมื่อคิดย่อมคิดเพื่อ เกื้อกูล ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และเกื้อกูลแก่ ชาวโลกทั้งหมดที่เดียว" ความหมายนัยนี้ เห็นว่าทุกคนต่างมีหน้าที่ในสังคมดำเนินตาม หลักแห่งไตรสิกขาความเป็นไปในโลก ย่อมเป็นไปเพื่อความสว่าง ความสะอาด และ ความสงบ⁶⁶

⁶⁵แสง จันทร์งาม, "วิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์," ศึกษาศาสตร์ตาม แนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 27.

⁶⁶สุลักษณ์ ศิวรักษ์, วรรณไวทยาการ (ชุมนุมบทความทางวิชาการ, ชุดการศึกษา), (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราสังคมศาสตร์ 2514), หน้า 63.

ขอสรุปจากญีเขี้ยวชาญ

การศึกษา หมายถึง การฝึกฝนอบรม โดยการพัฒนาศีวิต ด้วยอภิสติสิกขา อภิจิตสิกขา อภิปญญาสิกขา ให้ความเจริญด้วยคุณลักษณะที่ต้งามทุกชั้นตอน คชอกถึง การบรรลุนิพพาน

5.2 ความมุ่งหมายของการศึกษา

ความคิดเห็นเกี่ยวกับความมุ่งหมายของการศึกษาคามแนวพุทธปรัชญา จากการสัมภาษณ์ญีเขี้ยวชาญ ใ้แนวความคิด่าง ๆ กันดังต่อไปนี้

สมเด็จพระญาณสังวร กล่าวว่า "ในเรื่องความมุ่งหมายของการศึกษานั้น แล้วแต่จะพิจารณา เราคงตั้งเป้าหมายก่อนว่า เพื่ออะไร เช่น เพื่อความหลุดพ้น เพื่ออิสระ จุดไหนควรจะหยุดไหน เช่น คำสอนมุ่งประโยชน์ในปัจจุบัน คองมองสิ่งต่าง ๆ สำหรับชีวิตปัจจุบัน มีพุทธธรรมที่มุ่งสอนเพื่อประโยชน์หน้า เรามีวันนี้ เราต้องมีวันหน้า มีชั่วโมงนี้ คองมีชั่วโมงหน้า เพื่อประโยชน์ต่อไป เพื่อให้หลุดพ้นคอง เน้นคานพุทธและคานจิตใจ คานจิตใจนี้มีประโยชน์มาก"⁶⁷

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระญาณสังวร ใ้สรุปความมุ่งหมายของการศึกษาว่า: " เพื่อให้เกิดปัญญาและกิเลสลดลง"⁶⁸

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า "ความมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง มัฎฐาทั้งปวง เน้นมนุษย์ เน้นที่สุดแห่งความเป็นมนุษย์ ใ้สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะได้"⁶⁹

พระโสภณคณาภรณ์ แสดงทัศนะว่า

"จุดมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้ผู้ศึกษาได้พัฒนาพฤติกรรมในชั้นของศีลสมาธิปัญญา สามารถแก้อกฏตนเอง คนอื่น ๆ ในสังคม ประเทศชาติ สิ่งสำคัญคือความสงบ คับกิเลส คับทุกข์ได้ บรรลุเป็นอริยบุคคล"⁷⁰ ด้วยการ

⁶⁷ สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณสังวร, 29 เมษายน 2529.

⁶⁸ สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณสังวร, 8 กันยายน 2529.

⁶⁹ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, 28 ตุลาคม 2529.

⁷⁰ สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529.

1. พัฒนาให้มีระเบียบวินัย มีความเคารพในกฎเกณฑ์แบบแผน
2. สามารถควบคุมความคิด อารมณ์ตนเองได้ ตามหลักของอินทรียัสังวร
3. พัฒนาให้สามารถดำรงชีวิตด้วยหลักสัมมาทิฐิ ทั้งในการแสวงหาและใช้จ่าย
4. พัฒนาให้สามารถเข้าใจแก่นแท้ของการไม่จับจ่าย 4 เพื่อไม่ให้หลงติดใน

คานิยม

5. พัฒนาให้เป็นคนมีวัชระธรรม ในด้านต่าง ๆ เช่นการแต่งกาย และกิจกรรมอื่น ๆ ตามหลักสหธรรม

ทั้งนี้ผู้ศึกษาสามารถบรรลุเป้าหมายของการศึกษาได้ โดยจะพัฒนาในด้าน การแก้ทุกข์ต่อตนเอง คนอื่น สังคม ประเทศชาติ โดยเป็นบุคคลที่อยู่ในอริยมรรค 8 ประการ⁷¹

รัชจวน อินทระก่าแห่ง ให้สัมภาษณ์ว่า

“จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือการไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ให้แต่ละคนทำหน้าที่อย่างถูกต้อง ให้สอดคล้องกับหัวใจของพระพุทธศาสนา”⁷²

สุน อมรวิวัฒน์ อธิบายว่า

ความมุ่งหมายของการศึกษา มุ่งพัฒนาบุคคลและสังคม ให้เป็นผู้มีความรู้ที่ประจักษ์แจ้ง สามารถปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ คิดอย่างถูกต้องตามท่านองคสองขรรคม และเกิดประโยชน์หรือความหลุดพ้นจากปัญหา มีอิสรภาพทั้งภายนอกและภายในจิตใจ ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งแวคล้อมและวัตถุ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานแจ่มใสตลอดเวลา

จุดมุ่งหมายที่แท้จริงมี 3 ระดับ คือ มุ่งพัฒนาตนเอง สังคม และมนุษยชาติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบัน อนาคต และหลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง⁷³

ศูนย์วิทยุวิทยุพยากร

⁷¹ พระโศภนคณาภรณ์, เอกสารบรรยายประกอบวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา. คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528. หน้า 1 - 2.

⁷² สัมภาษณ์ รัชจวน อินทระก่าแห่ง, 28 ตุลาคม 2529.

⁷³ สัมภาษณ์ สุน อมรวิวัฒน์, 2 ตุลาคม 2529.

วิจิตร เกกวิสิษฐ์ กล่าวว่า

"จุดมุ่งหมายของการศึกษา ค่านิยมทางศีลธรรม พัฒนาการ สังคม สติปัญญา จิต
อารมณ์ ให้มีความรู้หาเลี้ยงชีพได้ อยู่ในกรอบของศีลธรรม"⁷⁴

วสิน อินทสระ กล่าวว่า

"จุดมุ่งหมายของการศึกษา มุ่งให้พ้นทุกข์ เช่นทุกข์ทางเศรษฐกิจ สามารถนำ
มาช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจ พ้นจากความยากจนได้ เป้าหมายสำคัญจึงเน้นค่านิยม
ค่านิยม จิตใจ ความประพฤติ ค่านิยมต่าง ๆ ได้ และสามารถที่จะอยู่เหนือความทุกข์ได้
ทุกรูปแบบ"⁷⁵

ประสาน ทองภักดี กล่าวว่า

"จุดมุ่งหมายของทางการศึกษา ให้ผู้เรียนได้รับการศึกษา ให้รู้จักตนเอง ทำตัว
ให้พ้นทุกข์ได้ แก้ปัญหาชีวิตได้ทุกระดับ ทุกเวลา ทุกสถานที่"⁷⁶

ความคิดเห็นเรื่องจุดมุ่งหมายของการศึกษา ของผู้เชี่ยวชาญจากเอกสาร
มีดังนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ แสดงความคิดเห็นในเรื่องความมุ่งหมายของการศึกษา
สรุปได้ดังนี้คือ

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อดับทุกข์ทั้งปวงให้หมดสิ้น ทุกข์ในที่นี้หมายถึง ทุกข์ที่เกิดจากกิเลส
อันเป็นเหตุให้เราสูญเสียความเป็นมนุษย์ เพราะการศึกษาในพระพุทธศาสนานั้นหมายถึง
การสามารถทำให้บุคคลเอาชนะโลกนี้ทั้งหมด (ไม่ต้องการลาภยศทางวัตถุใด ๆ)
เอาชนะโลกอื่นทั้งหมด (ไม่ต้องการไปเกิดในคติอื่น) และทำให้อยู่เหนือโลกทั้งปวง
(คดับกิเลสโดยสิ้นเชิง ไม่เกิดในโลกไหนอีกต่อไป)

⁷⁴ สัมภาษณ์ วิจิตร เกกวิสิษฐ์, 15 สิงหาคม 2529.

⁷⁵ สัมภาษณ์ วสิน อินทสระ, 5 กันยายน 2529.

⁷⁶ สัมภาษณ์ ประสาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529.

2. เพื่อส่งเสริมศีลธรรมทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์ คือสร้าง ความถูกต้อง เพื่อความก้าวหน้าทั้งทางวัตถุและจิตใจ ต้องชี้ให้เห็นถึงความสุข 2 อย่างคือ ความสุขทางกาย ซึ่งยิ่งเสวยยิ่งต้องการมาก และทำความเคียดแค้นแก่ตนเองและผู้อื่น กับความสุขทางจิต ซึ่งยิ่งแสวงหาเท่าไรยิ่งทำความรุ่มเย็นให้มากเท่านั้น

3. เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะมนุษย์ไม่ได้อยู่คนเดียว แต่อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วย มนุษย์จึงต้องซจึคความเห็นแก่ตัวและร่วมมือกัน เสริมสร้างสันติสุข ในชุมชนและในโลก

ในการจัดการศึกษาในโรงเรียน มีจุดมุ่งหมายข้างต้นเป็นหลักคือไปนี้คือ พุทธศึกษา ต้องให้มีความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่สำคัญที่สุดของชีวิต รู้ว่าเกิดมาทำไม เกิดมาเพื่ออะไร สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้คืออะไร อยู่ที่ไหน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ควรได้รับการสั่งสอนตั้งแต่อนุบาล

จริยศึกษา ต้องบังคับตนเองได้ถูกต้อง มีระเบียบวินัย ทำลายความเห็นแก่ตัวและพวกพ้อง และเต็มไปด้วยความสำรวมมัชยัสดี

พลศึกษา ต้องประกอบด้วยกำลังฝ่ายกายและกำลังฝ่ายจิต ในเมื่อ พลศึกษาคือการศึกษาเพื่อใช้กำลัง จึงต้องมีกำลังชนิดนี้ด้วย (กำลังฝ่ายจิต) ไม่ควรมีแต่กำลังกล้ามเนื้อสำหรับชกต่อยหรือแสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง เท่านั้น

หัตถศึกษา ต้องประกอบด้วยวิชาเทคนิคต่าง ๆ เพื่อผู้เรียนจะได้นำไป ใช้ในการประกอบสัมมาชีพ

ผลจากการปฏิบัติ คือผู้เรียนได้เข้าถึงสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต คัมพุทธ์ทั้งปวง ให้หมดสิ้น เอาชนะโลกนี้ โลกอื่น โลกทั้งปวง (ให้ผู้เรียนเข้าถึงระคัมโลกุตตระ) 77

77 พุทธศาสนิกษุ, การศึกษาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : สมชาย การพิมพ์, 2527), หน้า 77- 149

จุดหมายของการศึกษา ตามความคิดของพระราชาวรมุณี สรุปลike ดังนี้

จุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นอันเดียวกับจุดมุ่งหมายของชีวิต เรียกความ
ภาษาพระว่า ความหลุดพ้น (วิมุตติ freedom) ได้แก่ ความปลอดโปร่ง โล่ง
เป็นอิสระ อาจมองได้ 2 แง่คือ

1. ในแง่ลบ หมายถึงภาวะที่พ้นจากความบีบคั้น ถูกมัด
ซัดข้อง ปราศจากขอบกพรอง
2. ในแง่บวก หมายถึงภาวะที่มีความเป็นใหญ่ในตัว ซึ่งทำ
ให้พร้อมที่จะทำ (และไม่ทำ) การใดก็ได้ตามปรารถนา ⁷⁸

นอกจากนี้ พระราชาวรมุณี กล่าวในเรื่องจุดมุ่งหมายการศึกษาว่าเป็น
การแสวงหาจุดหมายให้กับชีวิต

" ชีวิตที่มีจุดหมายก็คือ ชีวิตที่มีการศึกษา ปัญหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของ
ชีวิตนั้น ไม่ใช่การแสวงคำตอบว่า คือ แต่เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับความควร แทนที่จะตั้ง
คำถามว่าชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร ซึ่งไม่มีคำตอบได้และไม่มีตัวสภาวะที่เป็นคำตอบ
ควรจะตั้งคำถามใหม่ว่า ชีวิตควรอยู่เพื่ออะไรและอย่างไร ซึ่งการศึกษาจะช่วยตอบ
ปัญหาข้อนี้ " ดังนั้นการศึกษาจึง เป็นกระบวนการที่จะทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจ
ครอบงำของสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ และปรับตัวให้อยู่ในสิ่งแวดล้อมได้คือ พอที่จะสรุปได้ว่า
" จุดหมายของชีวิตก็คือความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า คือ การมี
อิสรภาพ ซึ่งได้แก่การประสบความสำเร็จที่ทำให้ยู่รอดและหลุดพ้นอยู่เหนือภาวะที่ถูก
บีบคั้นด้วยการค้ำทรนต่อสู้ " ⁷⁹

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

⁷⁸ พระราชาวรมุณี, ปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนา, 2528), หน้า 39

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-13

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวพุทธ สาโรช บัณฑิต กล่าวไว้ 2 ระดับ คือ ระดับสำหรับบุตรองเรือนอยู่ กับระดับของผู้ที่ไม่ครองเรือนอีกแล้ว สรุปโดยสังเขปคือ

1. ความมุ่งหมายอันสูงสุดของการศึกษาในระดับผู้ที่ไม่ครองเรือนอีกแล้ว คือ นิพพาน

การเล่าเรียนการปฏิบัติธรรมทั้งปวง ก็เพื่อจะไต่คว้าทุกขเสียดังนี้เอง โดยดับสาเหตุของทุกข ซึ่งได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลงผิด ที่เรียกว่า อุกุศลมูล ชีวิตที่ดับอกุศลมูลโดยสิ้นเชิงนั้น ย่อมเป็นชีวิตที่เป็นสุขสงบที่สุด เป็นชีวิตที่ร่มเย็นที่สุด เป็นชีวิตที่ดีที่สุด *Summum bonum* ที่เรียกว่า นิพพาน

ผู้ศึกษาคองเจ้าเรียนและปฏิบัติตามแนวทางมรรค 8

2. ความมุ่งหมายของการศึกษาในระดับของผู้ที่ยังครองเรือนอยู่ หรือฆราวาส คือ ชีวิตที่มีบูรพาการ

การศึกษาเล่าเรียนเพื่อบรรลุถึงชีวิตที่ร่มเย็นตามควรแก่ภพนี้ โดยการดับหรือระงับปัญหาความต่าง ๆ ของชีวิตให้เหลือน้อยลงที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยพยายามลดอกุศลมูลของคนอื่น เป็นสาเหตุพื้นฐานให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ชีวิตประสบความร่มเย็นพอสมควร เรียกว่า ชีวิตที่มีบูรพาการ

บูรพาการ คือ

1. ชีวิตที่มีบูรพาการ คือชีวิตที่มีความเต็ม ชีวิตที่สมบูรณ์ ย่อมเป็นชีวิตที่มีสมมุติเปรียบได้กับเส้นตรง คือชีวิตที่มีปัญหาน้อยที่สุด เรียกว่าเป็นชีวิตที่ร่มเย็น ย่อมมีร่างกายแข็งแรง มีโรคภัยไข้เจ็บน้อยมาก มีจริยธรรมสูง จิตใจได้รับการอบรม เรื่องความดี มีศีลธรรมและวินัย เป็นพลเมืองดี มีความรู้ รู้จักประกอบสัมมาอาชีพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ในทางตรงกันข้าม ชีวิตที่มีปัญหามากมายทั้งในด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม ฯ เป็นชีวิตที่ไม่สมบูรณ์ หรือไม่มีบูรณาการ เปรียบได้กับเส้นตรงที่ตกลงมาเป็นมุม

3. สิ่งที่จะช่วยยกเส้นตรงที่ตกลงมาให้กลับเป็นเส้นตรงตามเดิม หรือเรียกว่า มีสภาพเป็นบูรณาการ นั้น คือการศึกษา⁸⁰

ประสาน ทองภักดี ให้ทัศนะด้านความมุ่งหมายของการศึกษา สรุปได้ ดังนี้

สอนให้ทุกคนรู้จักสอนตัวเอง เพื่อให้พ้นทุกข์ (แก้ปัญหาชีวิตได้) คำว่าทุกข์แบ่ง ออกเป็น 2 ชั้น คือ ทุกข์ชั้นนอกกับทุกข์ชั้นใน

- ทุกข์ชั้นนอก ได้แก่ความทุกข์อันเกิดจากความขาดแคลนปัจจัยในการครองชีพ เน้นปัญหาไปในทางเศรษฐกิจและสังคม เช่นความยากจนข้นแค้น การมีหนี้สิน รุงรังพันตัว ความค่าค้อยในสังคม เป็นต้น

- ทุกข์ชั้นใน ได้แก่ทุกข์ที่เกิดจากกิเลสรัศมีรังใจ เป็นทุกข์ที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นทุกข์ลึกถึงขั้วซ่อน อาจทำให้คนถึงฆ่าตัวตายได้⁸¹

วิบุตย์ วิเชียรโชติ กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาว่า เน้นการพัฒนา คนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะที่ดีงาม 7 ประการ คือ

1. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้ เป็นผู้รู้จักเหตุ
2. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้ เป็นผู้รู้จักผล
3. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้ เป็นผู้รู้จักตนของตนเอง
4. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้ เป็นผู้รู้จักประมาณ
5. การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้ เป็นผู้รู้จักกาล

⁸⁰ สาโรช บัวศรี, "ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์", ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 12 - 17.

⁸¹ ประสาน ทองภักดี, "กลวิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์", ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 41.

6. การศึกษา เพื่อพัฒนาคนให้ เป็นผู้รู้จักชุมชนและวัฒนธรรมของสังคมที่ตน เป็นสมาชิกอยู่

7. การศึกษา เพื่อพัฒนาคนให้ เป็นผู้รู้จักบุคคล ⁸²

นอกจากนี้ วีรยุทธ วิเชียรโชติ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า จุดมุ่งหมายสูงสุด ของปรัชญาการศึกษาแบบอารยนิยมก็คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็น " อารยชน " เพื่อพัฒนาสังคมให้เป็น " อารยประชาคม " และพัฒนาวัฒนธรรมให้เป็น " อารยธรรม "

คำว่า " อารยะ " ในที่นี้มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า " อารยนิยม " ดังนั้น " อารยชน " ก็คือผู้ที่นิยมและมีความสุขความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม

" อารยประชาคม " ก็คือ ประชาคมที่นิยมและมีความสุข ความเจริญ ทั้งทาง โลกและทางธรรม

" อารยธรรม " ก็คือ วัฒนธรรมที่นิยมและมีความสุขความเจริญทั้งทางโลก และทางธรรม ⁸³

สังวร พรหมเสน ให้ทัศนะของความมุ่งหมายของพุทธปรัชญาการศึกษาสรุปได้ดังนี้ ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนานั้น สาระสำคัญอยู่ที่การสร้างและการ เสริมความรู้เพื่อพัฒนาชีวิต หรือยกระดับชีวิตจิตใจให้สูงขึ้นโดยลำดับ จากอนารยะมาสู่ความ เป็นอารยะ ทั้งในแง่ปัญญาและประพฤติกกรรมที่แสดงออกมามีภายนอก

ในการพัฒนาชีวิตหรือยกระดับชีวิตจิตใจให้สูงขึ้นอย่างเป็นผล ตามแนวพุทธศาสตร์ นั้นมีความจำเป็นอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในฐานะผู้ทำการที่รู้ (พุทธสาวก) ไม่ใช่ในฐานะผู้ทำเพื่อ รู้สัมมาสัมพุทธ แต่รู้เพื่อทำตาม (อนุพุทธ) นั่นคือ จะต้องเรียนรู้หรือเข้าใจวิธีการสร้าง ความรู้อย่างถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ)

⁸² วีรยุทธ วิเชียรโชติ, การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: กราฟิควอร์ท, 2526), หน้า 36

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32

คามหลักของพระพุทธเจ้านั้น เราควรศึกษา

1. ความจริงเกี่ยวกับชีวิตตนเองให้เข้าใจ
2. ความจริงเกี่ยวกับหลักแห่งการกระทำ (กฎแห่งกรรม) และผลแห่ง

การกระทำ ⁸⁴

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาคามพุทธวิธีสรุปได้ดังนี้

แท้ที่จริงแล้วการศึกษาคามแนวพุทธวิธี และการ

ศึกษาคามความหมายของนักการศึกษาสมัยปัจจุบัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าหากบุคคลใด จะต้องเป็น " ที่พึ่งแก่ตนเอง " ความนับแห่งพระพุทธศาสนาแล้ว บุคคลนั้นก็ต้องได้รับการนำทาง เข้าไปสู่ความเจริญทุกด้านทุกทาง (กาย สมอง ใจ) ดังนั้น คนที่เป็นผู้มีการศึกษาจะเป็นคามพุทธวิธี หรือคามแบบแนววิคิตคาม ผู้นั้นจะต้อง เป็นผู้มีความสามารถที่จะ เจริญงอกงามไปสู่ความคิดและความรู้สึกอันถูกต้อง เมื่อ เป็นเช่นนี้ ผู้ใดได้รับการศึกษา ที่แท้จริงคามแนวการศึกษาในปัจจุบันกับผู้ที่ได้รับการศึกษาคามแนวพุทธวิธี ก็คือผู้ที่มีการศึกษาแบบเดียวกันโดยอัตโนมัติกันเอง และการศึกษาคามแนวนั้นก็ทำได้ยากมากแม้ในประเทศที่นับถือพุทธศาสนาเอง ยังนิยมการท่องจำ นิยมสิ่งและรูปภายนอก นิยมการออกประกาศนียบัตร ปริญญา โดยมีได้มีความเข้าใจถึงวิธีการสอนของมนุษย์เลยและไม่รู้ว่า คนไม่รู้ เรื่องเหล่านั้น ⁸⁵

กิตติมา ปรีศศิริลล มีความเห็นในเรื่องความมุ่งหมายของการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความงอกงามในชั้น 5
2. มุ่งให้พัฒนาสังคมได้ คือ มีความรู้ ความเข้าใจ และใช้ปัญญาเกี่ยวกับเกณฑ์ของสังคม มีความร่วมมือกันตลอดจนเคารพนับถือ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน

⁸⁴ สังวร พรหมเสน, "ปรัชญาการศึกษาคามแนวพุทธศาสตร์", ศึกษา ศาสตร์คามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 21

⁸⁵ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ,มด, " การศึกษาคามพุทธวิธีจะมีได้หรือไม่ในสมัยปัจจุบัน ", วารสารวัฒนธรรมไทย 20(เม.ช.2524): 19

3. มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล เพื่อจะได้้นำการรู้จักคิดนี้ไปแก้ ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้⁸⁶

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ

ความมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความเจริญทุกขั้นตอนทั้งด้าน ความประพฤติ จิตใจ ปัญญา เป็นคนที่สมบูรณ์

5.3 ธรรมชาติของมนุษย์

ความคิดเห็นเกี่ยวกับ เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ตามแนวพุทธปรัชญา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้แนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

ธรรมชาติมนุษย์ ในทัศนะของสมเด็จพระญาณสังวร

"ธรรมชาติของมนุษย์ มีปัญหาที่ไต่มาพร้อมกับชาติ (การเกิด) จึงพัฒนา ตนเองได้ การศึกษามีส่วนช่วยพัฒนาปัญญาให้สูงขึ้น และมนุษย์เกิดมามีกิเลส แต่ในทาง พระพุทธศาสนาไม่ถือว่าเป็นธรรมชาติ จึงแสดงว่าคนเราจะกิเลสได้"⁸⁷

ท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะว่า

"สิ่งที่ธรรมชาติสร้างมา วิวัฒนาการทางจิตใจ เน้นถึงสุดยอดของความ เป็นมนุษย์ ตั้งแต่เป็นคน จนเป็นมนุษย์มากขึ้น ๆ แล้วถึงที่สุดแห่งความเป็นมนุษย์ เรียกว่า เป็นวิวัฒนาการของความเป็นมนุษย์ตามที่ธรรมชาติกำหนดให้ กำหนดว่าเป็นแบบวิวัฒนาการ หยุดไม่ได้ ต้องเป็นไปเรื่อย ๆ มนุษย์ก็อยู่ในกระแสอันนี้ เป็นวิวัฒนาการไปเรื่อย ๆ จนไปถึงยอดสุดของความ เป็นมนุษย์ ซึ่งจะเรียกว่าพระอรหันต์ หรือ พระพุทธเจ้าก็ตาม"⁸⁸

⁸⁶ กิติมา ปรีดีดิถก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, 2523), หน้า 141.

⁸⁷ สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณสังวร, 8 กันยายน 2529.

⁸⁸ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, 28 ตุลาคม 2529.

พระโสภณคณาภรณ์ ให้ทัศนะเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ สรุปลikeดังนี้

ธรรมชาติของมนุษย์ถือว่าเป็นกระบวนการของธรรมชาติ เป็นกระบวนการของเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น คำวางอยู่โดยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ปัจจัยของมนุษย์นั้นประกอบด้วย 2 ฝ่าย

ฝ่ายรูปธรรม คือในเชิงชีววิทยา เป็นการผสมระหว่างเชื้อของพ่อและแม่ และในขณะเดียวกันก็อาจมีจิตหรือวิญญาณซึ่ง เป็นคุณสมบัติพิเศษที่มีอยู่ในตัว

ฝ่ายนามธรรม คือ กิเลส กรรม วิญญาณ ทำให้เป็นชีวิต

ชีวิตต้องครบทั้งสองอย่าง คือรูปธรรม นามธรรม จึงจะเกิดเป็นชีวิตขึ้นมาได้ มีเฉพาะอันใดอันหนึ่งไม่เกิดเป็นชีวิต แม้คำวางอยู่ก็ไม่เป็นคน ⁸⁹

ในทัศนะของพระราชาวรมุนี

"ธรรมชาติของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา ถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ในแง่ของการศึกษา มนุษย์มีศักยภาพ สามารถที่จะฝึกฝนตนเอง ให้เป็นพุทธะได้" ⁹⁰

ธรรมชาติของมนุษย์ ในทัศนะของ สุนทร ฃ รังษี

"มนุษย์ประกอบด้วยรูปและนาม คือร่างกายกับจิต เน้นความสำคัญของจิตมากกว่าร่างกาย สภาพแวดล้อมและการศึกษาอบรมมีส่วนในการพัฒนา ทำให้เป็นคนดี หรือ เลวได้" ⁹¹

ธรรมชาติของมนุษย์ ในทัศนะของ วศิน อินทสระ

"มนุษย์เกิดมาพร้อมกิเลสและกรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษาอบรมทำให้มนุษย์พัฒนาขึ้นได้ อาจดีขึ้นหรือเลวลง" ⁹²

89 สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529.

90 สัมภาษณ์ พระราชาวรมุนี, 21 เมษายน 2529.

91 สัมภาษณ์ สุนทร ฃ รังษี, 28 สิงหาคม 2529.

92 สัมภาษณ์ วศิน อินทสระ, 5 กันยายน 2529.

ระวี ภาวิไล กล่าวว่

"มนุษย์มีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ใจ กับ กาย ทั้งสองอย่างจะต้องอิงอาศัยกัน มนุษย์มีทั้งดีและเลว เป็นสิ่งที่เปลี่ยนได้มีวิวัฒนาการได้"⁹³

รณฺจวน อินทรกำแหง กล่าวว่

"ธรรมชาติมนุษย์นั้นมีกิเลส จึงต้องการที่จะให้ได้อย่างใจอยู่เสมอ การศึกษาอบรมมีส่วนช่วยพัฒนาชีวิตของบุคคลเหล่านั้นให้มีความเจริญก้าวหน้าได้"⁹⁴

ประसान ทองภักดี กล่าวว่

"ในทัศนะของพระพุทธศาสนาเห็นว่า มนุษย์มีกิเลส เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจ คือ มีโลภะ โทสะ โมหะ พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนเพื่อให้มนุษย์พ้นจากกิเลสนี้"⁹⁵

ธรรมชาติของมนุษย์ ในทัศนะของ สุนน อมรวิวัฒน์ สรุปได้ดังนี้

มนุษย์เป็นสิ่งที่มีชีวิต ลักษณะความธรรมชาติของสิ่งที่มีชีวิตจะมีความเปลี่ยนแปลง และมีปัญหา ลักษณะการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาตินั้น ไม่สามารถควบคุมบังคับได้ จึงควรทำความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ใน 3 ลักษณะ คือไปนี้

1. ไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นลักษณะทางรูปธรรม

2. กิเลส 3 ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นลักษณะทางนามธรรม

ลักษณะกิเลสทั้ง 3 มีลักษณะที่ไม่พึงปรารถนา การศึกษาจะช่วยให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง รู้เท่าทันสิ่งที่มีผลกระทบจิตใจและอารมณ์ต่าง ๆ รู้เท่าทันความทุกข์จนสามารถใช้สติปัญญาแก้ไขและหลุดพ้นจากความทุกข์นั้นได้

3. การรู้จักเห็นขุภรรณและสิ่งแวดลอม ว่าคนเรามีความแตกต่างกันระหว่างบุคคล มีความสามารถแตกต่างกัน การฝึกอบรมต้องเป็นไปตามธรรมชาติ ⁹⁶

⁹³ สัมภาษณ์ ระวี ภาวิไล , 21 สิงหาคม 2529.

⁹⁴ สัมภาษณ์ รณฺจวน อินทรกำแหง , 28 ตุลาคม 2529.

⁹⁵ สัมภาษณ์ ประसान ทองภักดี , 4 กันยายน 2529.

⁹⁶ สัมภาษณ์ สุนน อมรวิวัฒน์ , 2 ตุลาคม 2529.

วิทย์ วิศทเวทย์ กล่าว เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ สรุปได้ดังนี้

มนุษย์มีอำนาจฝ่ายสูงและฝ่ายต่ำ การศึกษาคือการพยายามให้อำนาจฝ่ายต่ำ หรือความต้องการที่เกินธรรมชาติ เกินพอดี ถัดลงมาจึงอันนี้ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม ไม่ให้ออกนอกทาง ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็มีปัญญา อำนาจฝ่ายต่ำสามารถอยู่ในความควบคุมของปัญญา คือ สมาธิได้ มนุษย์มีทางรอดจากการพันทุกข์ได้ ชจิตได้ คับได้ ตามแนวพุทธ จึงไม่ใช่การมองโลกในแง่ร้าย แต่เป็นการมองโลกตามความเป็นจริง ความทุกข์เป็นปรากฏการณ์สามัญ ⁹⁷

วิจิตร เกกวิสิษฐ์ กล่าวว่า

"มนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ มีจิต มีร่างกาย เป็นอนัตตา เปลี่ยนแปลงได้ จิตมีองค์ประกอบหลายอย่างที่รวมกัน เช่นเดียวกับกาย ถ้าจิตใจชั่วก็ให้องค์ประกอบทางความคิดดี ๆ เข้าไป"⁹⁸

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ

ธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์อันประเสริฐ มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้
อย่างเต็มที่

⁹⁷ สัมภาษณ์ วิทย์ วิศทเวทย์ , 8 ตุลาคม 2529.

⁹⁸ สัมภาษณ์ วิจิตร เกกวิสิษฐ์, 15 สิงหาคม 2529.

5.4 พุทธญาณวิทยา

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่อง พุทธญาณวิทยา จากการสัมภาษณ์
ผู้เชี่ยวชาญ ไท่แนวความคิดต่าง ๆ ดังนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ แสดงทัศนะว่า

พุทธญาณวิทยา ในความหมายของพระพุทธศาสนา ญาณทุกอย่างที่จะทำ
ให้เป็นพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะ พุทธศาสนิกชนที่มีความรอบรู้ รู้อย่างถูกต้อง พร้อมทั้ง
รู้สิ่งต่าง ๆ พร้อมทั้งเหตุ พร้อมทั้งปัจจัยของมัน รู้อะไรเป็นไปได้อย่างไร เป็น
ไปไม่ได้ ที่มันเป็นไปได้อย่างไร มันเป็นอย่างไร สามารถทำให้ได้ตามนั้น เพื่อให้เกิดเป็นผู้ที่
สมบูรณ์ขึ้นมา เรียกว่าพุทธญาณ เช่น ความรู้เกี่ยวกับ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รู้อถึงเหตุ
ไม่ตกอยู่ในความหลง หลงรัก หลงชัง หลงเกลียด เป็นต้น ⁹⁹

พุทธญาณวิทยา ในทัศนะของพระราชาวรมุนี ท่านกล่าวว่า

แหล่งที่มาของความรู้ คือ อายคนะทั้ง 6 เริ่มจากอายคนะภายใน
ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มากระทบกับอายคนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น
รส สัมผัสทางกาย และธรรมารมณ์ เกิดเป็นความรู้พร้อมกับมีความรู้สึก สุข ทุกข์
เฉย ๆ ถ้าไม่ตกอยู่ในความครอบงำของความคิดปรุงแต่งว่า ชอบ ไม่ชอบ ก็จะได้
ความรู้ที่แท้จริง ในขั้นของการคิดชอบ หรือไม่ชอบนั้นจะเกิดจริยธรรมขึ้น ดังนั้นใน
กระบวนการของความรู้ จึงมีเรื่องจริยธรรมไปพร้อม ๆ กัน

ความรู้ที่แท้จริง คือความรู้ตามที่เป็นจริง ไม่ใช่ความรู้ที่อยากให้เป็น
หรือคิดปรุงแต่งให้เป็น เช่น ความรู้เรื่องอริยสัจ 4 เป็นต้น ¹⁰⁰

⁹⁹ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, 25 ตุลาคม 2529.

¹⁰⁰ สัมภาษณ์ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร, 30 กันยายน 2530

พระโสภณคณาภรณ์ กล่าวว่า

"พุทธญาณวิทยา มุ่งใช้ปัญญาพิจารณาความจริง ๆ ขึ้นไปถึงระดับวิปัสสนา โดยให้ยูเรียนรู้ความจริงเป็นจุดเริ่มต้น คือให้เรียนรู้ โดยมองจากขั้น 5"¹⁰¹

ประสาน ทองภักดี ให้ทัศนะเรื่องพุทธญาณวิทยา สรุปได้ดังนี้
พุทธญาณวิทยา จัดความรู้ไว้ 3 ระดับคือ

1. ระดับสัญญา สามารถที่จะจดจำเนื้อหา ข่าวสารต่าง ๆ ได้ดีหรือจะเรียกว่าขั้นรู้
2. ระดับทิวฐิ ความเห็นหรือทัศนะ เข้าใจใคควยใจอย่างแจ่มแจ้ง หรือเรียกว่าขั้นเข้าใจ
3. ระดับญาณ เห็นแจ้งฉคครบถ้วนสมบูรณ์ด้วยอำนาจญาณพิเศษ หรือเรียกว่าขั้นฝังใจ¹⁰²

สุนทร ณ รังษี ให้ทัศนะเรื่องพุทธญาณวิทยา สรุปได้ดังนี้

ญาณวิทยา คือสาขาของปรัชญาที่ว่าด้วยความรู้ ความรู้ตามทรรศนะของพุทธปรัชญาเกิดไค้ 3 ทางคือ

1. สุตคามยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการฟัง เป็นความรู้สึกที่เกิดโดยผ่านประสาทสัมผัส หมายถึงความรู้โดยฟังคำบอกเล่าจากผู้อื่น ความรู้ที่ได้รับโดยผ่านทางประสาทสัมผัสทางอื่นก็สงเคราะห์เข้าในความรู้ประเภทนี้
2. จินตคามยปัญญา ความรู้เกิดจากการคิด ไค้แก่ความรู้ที่เราเอาข้อมูลทางประสาทสัมผัสมาวิเคราะห์โดยใช้ความคิด ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเพิ่มพูนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ก. สูงกว่า ข, ข. สูงกว่า ค, ค. สูงกว่า ง. ไค้สูงที่สุด (คอบ ก.)

¹⁰¹ สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529.

¹⁰² สัมภาษณ์ ประสาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529.

3. ภาวนามยปัญญา ความรู้เกิดจากการฝึกฝนอบรม หรือการพัฒนาความรู้ เช่น คน ๆ หนึ่งไม่เคยเป็นช่างปูนมาก่อน ก็หัดโยกปูนจนในที่สุดก็มีฝีมือในการโยกปูน นี่คือความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝน ฝึกหัด ฝึกอบรม เป็นความรู้ที่รู้แจ้งด้วยตนเอง ด้วยประสบการณ์ของตนเองเป็นเวลานานพอสมควร ในระดับสูงสุดจะดับกิเลสได้ ชั้นนี้ต้องใช้เวลานานจนความชำนาญเป็นของตนเอง ¹⁰³

วสิน อินทสระ กล่าวถึงเรื่องพุทธญาณวิทยา สรุปได้ดังนี้

พุทธญาณตามพุทธศาสนา โดยทั่วไปญาณวิทยาหมายถึง ทฤษฎีแห่งความรู้ เช่น ความรู้หมายถึงอะไร บ่อเกิดของความรู้คืออะไร เราจะแสวงหาความรู้ได้อย่างไรบ้าง ดังนั้น ในหัวข้อนี้เราจะพูดถึงปัญญา พูดถึงวิชา

บ่อเกิดของความรู้ หรือปัญญา ได้แก่

- ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียน ความรู้ที่ได้จากสัคคัมภัง เรียกว่า สุกมยปัญญา

- ความรู้ที่ได้จากความคิด การครีครอง การหาเหตุผล เรียกว่า จินตมยปัญญา

- ความรู้ที่ได้จากการอบรม ฝึกฝน การปฏิบัติ เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

พุทธญาณวิทยาจะต้องเรียนเกี่ยวกับเรื่อง

1. อริยสัจสี่
2. ปฏิจจนูปบาท
3. ไตรลักษณ์
4. ชั้นที่ 5

ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดวิชา ทำให้เกิดปัญญา ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง คือชีวิตและคือโลก มีธรรมที่มีชื่อเรียกว่า ปัญญาวิชรธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เจริญทางปัญญา มีอยู่ 4 ข้อด้วยกันคือ

¹⁰³ สัมภาษณ์ สุนทร ณ รั้งมี, 8 สิงหาคม 2529.

1. รู้จักคบคนดี รู้จักเข้าหาคนดี
2. หมั่นสวดบทปริตังขรรวม
3. การปฏิบัติให้สมควร ตามฐานะของตน
4. รู้จักคิดโดยแยบคาย เรียกว่า โยนิโสมนสิการ¹⁰⁴

พุทธญาณวิทยา ในทัศนะของ วิทย์ วิศทเวศย์

"ความแนวพุทธ เชื่อในเรื่องของปัญญา และให้ความสำคัญกับศรัทธา ศรัทธาทำให้เราเกิดความตั้งใจที่จะฝึกฝนศึกษา แต่ไม่ใช่ตัวพิสูจน์ความจริง เพียงพาให้เราหาความจริง แต่ปัญญานำไปสู่การพิสูจน์ความจริง"¹⁰⁵

วิจิตร เกกวิสิษฐ์ ให้ทัศนะเกี่ยวกับพุทธญาณวิทยา ดังนี้

"พุทธญาณวิทยา ความรู้เกิดได้หลายทาง ความรู้ทางประสาทสัมผัส ความรู้โดยเหตุผล ความรู้โดยการคิด ความรู้ทางประจักษ์ ความรู้พิเศษโดยอาศัยสมาธิ"¹⁰⁶

สุนน อมรวิวัฒน์ อธิบายถึงพุทธญาณวิทยา สรุปได้ดังนี้

พุทธญาณวิทยา ความรู้ในทางพุทธศาสนาเป็นความรู้ที่วางไว้อย่างกลมกลืนระหว่าง ปรีชาปฏิบัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ และความรู้ที่แท้จริงต้องอยู่บนพื้นฐานของสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ความรู้ ความคิด ความสามารถที่ถูกต้อง ถ้าไม่อยู่ในสัมมาทิฐิ จะเป็นการศึกษาที่เป็นภัย

ชั้นต่อมา มีญาณทัศนะ

และวิมุกตติ คือการพ้นจากปัญหา ความรู้นั้นควรจะนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

¹⁰⁴ สัมภาษณ์ วศิน อินทสระ, 5 กันยายน 2529.

¹⁰⁵ สัมภาษณ์ วิทย์ วิศทเวศย์, 7 ตุลาคม 2529.

¹⁰⁶ สัมภาษณ์ วิจิตร เกกวิสิษฐ์, 15 สิงหาคม 2529.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัมมาทิฐิ->ญาณทัสนะ->วิมุกตักิ¹⁰⁷

ข้อสรุปจากยูเชียวชาด

พุทธฉายาวิทยา : มนุษย์รับรู้โดยทางสัมผัสทั้ง 5 และจิตใจ พร้อมกับการรับรู้ นั้นก็เกิดความรู้สึก การกำหนดหมาย จดจำ และความคิด ถ้าหากกระบวนการรับรู้และคิด นั้นไม่ถูกกิเลสครอบงำ ก็จะได้ความรู้ที่แท้จริง เช่น อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท ชั้นที่ 5 ไตรลักษณ์ เป็นต้น

5.5 กระบวนการของการศึกษา

จากการสัมภาษณ์ยูเชียวชาดนักพุทธปรัชญาการศึกษา เรื่องกระบวนการของการศึกษา ท่านยูเชียวชาดได้ให้ความคิดเห็นต่าง ๆ ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร ให้ทัศนะดังต่อไปนี้

กระบวนการของการศึกษาคือหลัก 3 ข้อ ไม่ทำบาป ตรีภคธอง ชำระจิตใจให้ขงใส หลักธรรมคือ ศีล สมาธิ ปัญญา เท่ากับกระบวนการของการศึกษา¹⁰⁸

พระราชวรภุมณี ให้ทัศนะเรื่องกระบวนการของการศึกษา สรุปได้ดังนี้

"กระบวนการของการศึกษา ก็คือ กระบวนการแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง หมายถึง กระบวนการทำลายอวิชชาและคัมภีร พร้อมกับสร้างเสริมปัญญา ฉันทะ และกรุณา คัมภีร ซึ่งเป็นกรแก้ปัญหาเทียม อาจนำมาใช้แก้ปัญหาลักษณะหนึ่งในกระบวนการแก้ปัญหาได้ไ้เมื่อเป็นอุปกรณของปัญญา และปัญญาคอยกำกับ แต่เป็นวิศิกควรหลีกเลี่ยง ถ้าสามารถหลีกเลี่ยงได้ (เช่น วิธให้รางวัล)"¹⁰⁹

¹⁰⁷ สัมภาษณ์ สุนน อมรวิวัฒน์, 2 ตุลาคม 2529.

¹⁰⁸ สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณสังวร, 5 กันยายน 2529.

¹⁰⁹ พระราชวรภุมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 31 - 32.

- คำว่า อวิชชา คือภาวะแห่งความไม่รู้ หลงผิด 110
- ตัณหา คือ ภาวะทะยานอยาก คึ้นรน 111
- ปัญญา คือ ความรู้ความเข้าใจมองเห็นได้ชัดเจน โดยใช้ความคิดอย่างถูก 112
- กรุณา คือ ความรู้สึกที่เชื้อแต่ผู้อื่นออกไปแก่ผู้อื่น 113
- ฉันทะ คือ ความไม่รู้อุจความจริง ต้องการเข้าถึงสาระหรือแก่นแท้ หรือความดีงามสูงสุดของสิ่งต่าง ๆ และความไม่ทำเพื่อเข้าถึงจุดหมายที่มองเห็นนั้น ฉันทะคือความไม่รู้อุจไม่ทำนี่จะเป็นพลังสำคัญในการดำเนินการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง 114

พระราชวรมุนี อธิบายว่า กระบวนการของการศึกษามี 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา (สิกขาหรือหลักการศึกษา 3 ประการ) คือ

1. การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีพะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา (ศีล)
2. การฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา (สมาธิ)
3. การฝึกอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แก้ไข้ปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นในสิ่งต่าง ๆ ตบถิเสศดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระของใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา)

โดยอาศัยหลักปฏิบัติที่เรียกว่าวิธีแก้ปัญหของอารยชน เป็นพื้นฐาน เรียกตามคำบาลีว่า อริยมรรค แปลว่าความดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทำให้เป็นอริยชน

110 เรื่องเดียวกัน หน้า 27.

111 เรื่องเดียวกัน หน้า 27.

112 เรื่องเดียวกัน หน้า 28.

113 เรื่องเดียวกัน หน้า 28.

114 เรื่องเดียวกัน หน้า 29.

อริยมรรคมีราชาจะเอียงของการปฏิบัติ 8 ประการ คือ

1. ทัศนะ แนวความคิด ความเชื่อถือ ค่านิยมที่ทำงานถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริง หรือตรงตามสภาวะ เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)
2. ความคิด ความคำวิจิตรองเป็นไปในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุข เช่น คิดในทางเสียสละหวังดี และความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ (คำริชอบ)
3. การพูดที่สุจริต ตรงความจริง เป็นไปในทางสร้างสรรค์ก่อประโยชน์ ไม่โกหก ไม่พยายาคาย ไม่เพ้อเจ้อเขื่อนขอย เรียกว่า สัมมาวาจา (วาจาชอบ)
4. การกระทำที่เที่ยง สุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข เรียกว่า สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
5. การประกอบอาชีพที่สุจริต เรียกว่า สัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ)
6. การเพียรพยายามในทางที่เที่ยง ชอบธรรม เรียกว่า สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
7. การมีสติกำกับตัว ควบคุมใจไว้ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลานั้น ระลึกได้ถึงสิ่งที่ต้องใช้ สิ่งที่ต้องทำ สิ่งที่เกี่ยวข้องมีประโยชน์ เรียกว่า สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
8. ความมีจิตตั้งมั่น จิตใจดำเนินอยู่ในกิจ ในงานหรือในสิ่งที่กำหนด ใฝ่สมาธิเสมอ แน่วแน่ เป็นอันหนึ่งอันเดียว สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน พร้อมทั้งจะใจงานทางปัญญาอย่างโดยลดี เรียกว่า สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ) ¹¹⁵

นอกจากนี้พระราชวรมนี ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

กระบวนการของการศึกษาเพื่อทำลายอวิชชา-ตัณหา และเสริมสร้างปัญญากรูณานั้น แบ่งเป็นช่วงตอนสำคัญ ได้ 2 ตอนคือ

1. ตัวการศึกษาที่แท้ คือ มรรคมงคล 8 หรือไตรสิกขา เป็นส่วนที่อยู่ในตัวบุคคล เกิดขึ้นที่ตัวบุคคลเอง การศึกษาเริ่มขึ้นเมื่อเกิดสัมมาทิฏฐิ คือ ตัวปัญญาที่แท้เบื้องต้น

¹¹⁵ พระราชวรมนี, "ความคิด : แหล่งสำคัญของการศึกษา", ศึกษาศาสตร์ ความแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 55-56.

2. ตัวประกอบของการศึกษา คือ เครื่องเหนี่ยวนำชักจูงให้การศึกษา เกิดขึ้นแก่บุคคล เป็นส่วนบุพภาคแห่งการศึกษา และเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนประคับประคอง การศึกษามีตัวประกอบ 2 อย่างคือ ปรโตโสสะ และโยนิโสมนสิการ¹¹⁶

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงกระบวนการของการศึกษาโดยสรุป คือ กระบวนการของการศึกษา ได้แก่ ศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา¹¹⁷ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องชายุทธหลาย ท่านมีความเห็นสอดคล้องกัน ได้แก่ วิทย์ วิศทเวทย์¹¹⁸ ประสาน ทองภักดี¹¹⁹

สุมน อมรวิวัฒน์ กล่าวถึงกระบวนการของการศึกษาไทย โดยสรุป ดังนี้
กระบวนการศึกษา จะต้องทำต่อเนื่องกันเป็นระบบ ตั้งแต่

Input Process Output

Input ในกระบวนการศึกษา ได้แก่บุคคลและวัตถุ แต่ตามหลักของพระ-
พุทธศาสนาจะเน้นบุคคลมากกว่าวัตถุ

บุคลากรในกระบวนการศึกษา ได้แก่บุคลากรต่าง ๆ ได้แก่ ครู นักเรียน ผู้
ปกครอง ผู้บริหาร บริการ คำนวณวัตถุได้แก่งบประมาณ สถานที่ ตำรา ทรัพยากรต่าง ๆ
และเวลาในสถานของพุทธมจะใช้ธรรมชาติแวดล้อมและตัวบุคคล เป็นสำคัญ

ในกระบวนการเรียนการสอน ทุกฝ่ายจะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ซึ่ง
ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ได้นำหลักการนี้มาใช้ในการเรียนการสอน ด้วยวิธีจากใจถึงใจ

คือการพัฒนาตัวบุคคลจากความไม่รู้ เป็นผู้รู้จากความเข้าใจไปสู่ความดี
จึงเป็นการพัฒนาสังคมสันติสุข¹²⁰

รัชฎวณ อินทรกำแหง กล่าวว่า สถาบันการศึกษาควรเน้นวิธีการจัดการศึกษา
ที่ส่งเสริมการศึกษาให้เป็นที่ไปตามพุทธปรัชญาการศึกษา โดยเฉพาะการไม่ยึดมั่นถือมั่นไม่ผูกพัน
ในความรู้มากเกินไป¹²¹

¹¹⁶ พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 36-37.

¹¹⁷ สัมภาษณ์: พุทธทาสภิกขุ, 25 ตุลาคม 2529.

¹¹⁸ สัมภาษณ์: วิทย์ วิศทเวทย์, 7 ตุลาคม 2529.

¹¹⁹ สัมภาษณ์: ประสาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529.

¹²⁰ สัมภาษณ์: สุมน อมรวิวัฒน์, 2 ตุลาคม 2529.

¹²¹ สัมภาษณ์: รัชฎวณ อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529.

สุนทร ๗ รั้งมี กล่าวถึงกระบวนการของการศึกษาโดยสรุป ดังนี้
กระบวนการเรียนการสอน ใช้หลักอภิวัยสัจ 4 คือ

1. สอนให้รู้จักปัญหา (รู้จักทุกข์)
2. สอนให้รู้จักสาเหตุของปัญหา (รู้จักเหตุให้เกิดทุกข์)
3. สอนให้รู้จักการขจัดปัญหา (รู้ความดับทุกข์)
4. สอนวิธีแก้ปัญหา (รู้จักวิธีปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์)

ถ้าทำให้ถูกวิธี เด็กจะไม่เบื่อ ทำความลำบากชั้น¹²²

วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ กล่าวว่

"กระบวนการของการศึกษา เริ่มต้นให้วิเคราะห์คนก่อนว่าแต่ละคนมีพื้นเพ
อุปนิสัยเป็นอย่างไร ควรจะใช้วิธีใด บางคนเริ่มด้วยการให้จำ คิด หรือทำ"¹²³

ประสาน ทองภักดี กล่าวว่

กระบวนการของการศึกษา ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า จัดเป็นองค์
ศึกษา 3 คือ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)

ศีล ได้แก่ความประพฤติเรียบร้อยทางกาย และวาจา ความประพฤตินี้มี
ละเอียดคมี่หยาบ บิดกันตามประเภทของบุคคล พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในเรื่องศีล
ไว้แตกต่างกันคือ ศีล 5, ศีล 8, ศีล 10, ศีล 227, และศีล 311

สมาธิ ได้แก่การทำจิตให้แน่วแน่มั่นคง เป็นหลักการควบคุมตนเอง

ปัญญา ได้แก่ความรู้ การศึกษาเล่าเรียนวิชาการทุกแขนง เรามุ่งให้เกิด
ปัญญา ต้องการรู้ในสิ่งที่ยังไม่รู้¹²⁴

¹²² สัมภาษณ์ . สุนทร ๗ รั้งมี, 28 สิงหาคม 2529

¹²³ สัมภาษณ์ วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, 15 สิงหาคม 2529

¹²⁴ สัมภาษณ์ ประสาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529

วไลยพร ภวภูตานนท์¹²⁵ ๗ มหาสารคาม และกิติมา ปรีดีดิถ¹²⁶
กล่าวถึงวิธีการเรียนรู้แบบพุทธสรุปได้ดังนี้

วิธีการเรียนรู้แบบพุทธ มีองค์ประกอบ 5 ประการคือ

1. การฟัง
2. การจำ
3. การสาธยาย
4. การเพ่งพินิจด้วยใจ
5. การเข้าใจชัดเจนและถูกต้อง

วิรุฒ วิเชียรโชติ อธิบายเรื่องการเรียนรู้ว่า

การเรียนรู้ตามนัยแห่งปรัชญาการศึกษาแบบอารยนิยมก็คือ กระบวนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แก่ไขระบบพฤติกรรมประจำบุคคลิกภาพและประจำบทบาท เพื่อให้บุคคลและสังคมพัฒนาศักยภาพของตนจนสามารถบรรลุถึงอุดมการณ์แห่งความสุข ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม

จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ นั้น อาจเกิดขึ้นได้บุคคลใดในระบบพฤติกรรม กล่าวคืออาจ เกิดขึ้นเนื่องจากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก่ สิ่งแวดล้อมภายนอก หรือ สิ่งแวดล้อมภายใน หรืออาจ เกิดขึ้นเนื่องจากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก่ ใ้ระบบพฤติกรรมทางกาย และทางวาจาโดยตรงก็ได้ แต่ขสสุดท้ายย่อมจะส่งผลให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และแก่ไขระบบพฤติกรรมทั้งระบบ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

¹²⁵ วไลยพร ภวภูตานนท์ ๗ มหาสารคาม จิตวิทยาพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ มหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2527), หน้า 126-127.

¹²⁶ กิติมา ปรีดีดิถ, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา หน้า 138

ในกระบวนการเรียนรู้ จำเป็นต้องศึกษาตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ชัดเจน เพื่อจะได้จัดประสบการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลสำหรับแต่ละบุคคล เพราะสิ่งแวดล้อมอย่างเดียวกัน อาจมีความหมายมีค่า และมีผลสำหรับบุคคลแต่ละบุคคล ไม่เหมือนกันหรือไม่เท่ากัน 127

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ

กระบวนการของการศึกษา เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล ที่มีการกระทำต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ ควบคู่กระบวนการของศีล สมาธิ ปัญญา คือ ความประพฤติดี จิตใจที่มีคุณภาพ มีความรู้ความเข้าใจ

5.6 โรงเรียน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องโรงเรียน จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้แนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร ให้ทัศนะในเรื่องโรงเรียนดังนี้

"โรงเรียนควรมีลักษณะแบบปัจจุบันนี้ มีหลักการสอนที่เป็นไปตามแนวธรรม จิตสถานที่ให้ร่มรื่น" 128

127 วิจารณ์ วิเชียรโชติ, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร. กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 32-33.

128 สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณสังวร, 29 เมษายน 2529.

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า

"โรงเรียนเป็นที่อบรมเยาวชนให้เป็นคนดี โดยหลักธรรมะ อบรมให้เขา
เป็นบุตรที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี เป็นเพื่อนที่ดี เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ เป็นสาวกที่ดีของ
ศาสนา และให้เขาเป็นมนุษย์ที่เต็ม" ¹²⁹

พระราชวรมณี ให้ทัศนะเรื่องโรงเรียน ดังนี้

"โรงเรียนควรจัดให้มีทั้งการให้การศึกษาหาความรู้ทางวิชาการ วิชาชีพ
และความเอาใจใส่ใกล้ชิดระหว่างครู และนักเรียน เปิดปณิธานนักเรียนรู้จักคิด คือต้อง
มีความเป็นกัลยาณมิตร และเน้นให้เกิดโยนิโสมนสิการ รวมทั้งมีความสัมพันธ์อันดีกับ
วัด" ¹³⁰

พระโสภณคณาภรณ์ ให้ทัศนะดังนี้

"โรงเรียนควรมีสภาพแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลต่อการศึกษา เช่น มีความสงบ
มีอากาศดีมีร่มไม้ อยู่ในสภาพที่ดีแล้วสบายใจ ทำใจให้ถึงพร้อมที่จะเข้าไปศึกษาเล่าเรียน
โรงเรียนที่ดีหมายถึงมีสถานที่ สภาพภูมิอากาศดี มีลมพัดเย็น มีอากาศดี มีบุคคลิกดี
เนื้อหาวิชาที่นำมาเรียนดี เกื้อกูลต่อคนและสถานที่เหล่านี้เป็นอุปการะการศึกษาได้ จะ
เป็นประโยชน์มาก" ¹³¹

¹²⁹ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, 28 ตุลาคม 2529.

¹³⁰ สัมภาษณ์ พระราชวรมณี, 29 เมษายน 2529.

¹³¹ สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, 18 กันยายน 2529.

รัฐจวน อินทรกำแหง กล่าวว่

"โรงเรียนควรมีสภาพแวดล้อมที่เรียบง่าย ส่งเสริมให้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติให้เด็กได้สัมผัสกับธรรมชาติ จะทำให้เขาลดละความอยาก ความต้องการทางวัตถุลงได้"¹³²

สุนทร ฆ.รังษี กล่าวถึงโรงเรียนตามแนวพุทธดังนี้

"ควรจัดบรรยากาศและจัดสภาพโรงเรียนให้ดี ให้เด็กมีความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมที่ดี ชักจูงเด็กไปในทางที่ดี มีจุดประสงค์ให้นักเรียนมีความรู้ดีและความประพฤติดี ดังนั้นการจัดโรงเรียนให้มีสภาพเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเยาวชนให้ เป็นคนดีตามอุดมคติ เป็นสิ่งที่ควรทำ"¹³³

ประสาน ทองภักดี กล่าวว่

"โรงเรียนในทางพุทธศาสนา ใช้ธรรมชาติทุกหนทุกแห่งที่เป็นธรรมชาติถือเป็นโรงเรียนทั้งหมด โดยมีเงื่อนไขว่าต้องมีลักษณะเป็นกายวิเวก จิตวิเวก และอุปวิเวก ซึ่งเป็นที่สงบและเหมาะสม"¹³⁴

วิทย์ วิศทเวทย์ กล่าวว่

"โรงเรียนต้องเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา ไม่สอนให้คนแข่งกันเห็นแก่ตัว สอนให้แข่งกันกับตัวเอง ไม่แข่งกันกับผู้อื่นเพราะสวนทางกับพุทธ"¹³⁵

วิจิตร เกศวิสิษฐุ์ กล่าวว่

"โรงเรียน เป็นโรงเรียนไม่มีชั้นเรียนก็ได้ หรือแบบโคกก็ได้ ควรเป็นที่สร้าง

¹³² สัมภาษณ์ รัฐจวน อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529.

¹³³ สัมภาษณ์ สุนทร ฆ.รังษี, 28 สิงหาคม 2529.

¹³⁴ สัมภาษณ์ ประสาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529.

¹³⁵ สัมภาษณ์ วิทย์ วิศทเวทย์, 7 ตุลาคม 2529.

ความรู้และศีลธรรม ที่สำคัญคือ ระบบจริยธรรมในโรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด" ¹³⁶

สุนน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่

โรงเรียนเป็นสถานที่ที่จัดการกระบวนการทางการศึกษาอย่างมีระบบ โรงเรียนต้องมีลักษณะเป็นธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนผู้สอน สร้างสิ่งแวดล้อมที่สะอาด สงบ ไม่เน้นวัตถุ ไม่ใช่ที่พ่นน้ำเย็นมาถักซังในห้องสี่เหลี่ยม โรงเรียนที่แท้จริงจะต้องเปิดกว้างไปสู่บ้าน ชุมชน และมีบทบาทใกล้ชิดกับผู้ปกครอง ¹³⁷

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ

โรงเรียนควรมีบรรยากาศ เกื้อกูลต่อความสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่อบรมและให้ความรู้พื้นฐานอันจำเป็นต่อชีวิต มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติ เข้าถึงวิถี บ้านและชุมชน

5.7 ผู้บริหารโรงเรียน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องผู้บริหารโรงเรียนจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญได้แนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่

"ผู้บริหาร คือผู้นำ ต้องมีหลักการบริหารให้ได้อย่างในความหมายธรรมะก็ให้บรรลุ นิพพาน ไม่ต้องพูดว่าบริหารครูในโรงเรียน ในบ้านเมืองอย่างไร แต่ความหมายที่สำคัญของผู้บริหาร จะคงยกสถานะทางวิญญาณของบุคคลให้สูงขึ้น บริหารให้สำเร็จอย่างนี้ใจได้ บริหารในลักษณะที่ยกสถานะทางวิญญาณของเด็ก ๆ ให้สูงขึ้น จนเป็นมนุษย์ที่เลิศในโลก" ¹³⁸

¹³⁶ สัมภาษณ์ วิจิตร เกตุวิศิษฐ์, 15 สิงหาคม 2529.

¹³⁷ สัมภาษณ์ สุนน อมรวิวัฒน์, 2 ตุลาคม 2529.

¹³⁸ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, 28 ตุลาคม 2529.

พระโสภณคณาภรณ์ ให้ทัศนะในเรื่องนี้ว่า

ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ มีความคิดดี มีความสามารถดี มีความประพฤติดี

ซึ่งความสามารถ มี 3 ระดับ

1. มีความสามารถที่จะรักษา สถลนภาพขององค์กรที่บริหารอยู่ได้
2. มีความสามารถพัฒนางานที่มีอยู่แล้วให้ก้าวหน้าต่อไป
3. มีความสามารถในการบุกเบิกสร้างสรรค์ กล่าวคือ กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดง

กล้าพูด มีความคิดดี คิดชอบ คิดได้ และมีคุณธรรม คือถือหลักพรหมวิหาร 4 ¹³⁹

ประธาน ทองภักดี กล่าวว่า

"ผู้บริหารโรงเรียน ต้องบริหารตนเองเป็นตัวอย่าง โดยตั้งมั่นในคุณธรรม
ความดี" ¹⁴⁰

วศิน อินทสระ กล่าวถึงผู้บริหารในแนวพุทธว่า

"ผู้บริหาร ควรอยู่ในธรรมของผู้บริหาร ซึ่งมีพรหมวิหาร 4 เมตตา กรุณา
มุทิตา อุเบกขา" ¹⁴¹

วิจิตร เกศววิสิษฐ์ กล่าวว่า

"ผู้บริหาร ควรเป็นคนดี รักเด็ก สนใจเด็ก" ¹⁴²

สุนทร ณ.รังษี กล่าวว่า

"ผู้บริหาร ควรใช้หลักพรหมวิหาร 4, ขรวาชาธรรม 4, สังคหวัตถุ 4 หลัก
พุทธธรรมทั้ง 3 หลักดังกล่าว ถ้าครูสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม ก็จะเป็นประโยชน์

¹³⁹ สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529.

¹⁴⁰ สัมภาษณ์ ประธาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529.

¹⁴¹ สัมภาษณ์ วศิน อินทสระ, 5 กันยายน 2529.

¹⁴² สัมภาษณ์ วิจิตร เกศววิสิษฐ์, 15 สิงหาคม 2529.

ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของครูเป็นอย่างมาก¹⁴³

สุนน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า

"ผู้บริหารใช้หลักพรหมวิหาร 4 คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา"¹⁴⁴

รัฐจวน อินทรกำแหง อธิบายถึงผู้บริหารการศึกษาดังนี้

ผู้บริหารควรเป็นผู้มีคุณธรรม สร้างสมความเป็นผู้มีธรรมะ เข้าใจหัวใจของธรรมะที่เรียกว่า สัพเพ ชุมมา นาลิ อภินิเวนาสาย แลวนำเรื่องนี้มาปฏิบัติก็จะสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า เรื่องความทุกข์และดับความทุกข์ เมื่อนำธรรมมาขอนี้ไปปฏิบัติแล้ว ผู้บริหารจะสามารถปฏิบัติงานด้วยความสนุก สนาน รื่นเริง เบิกบานแจ่มใส เพราะมีความพึงพอใจในการที่สามารถทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง และเป็นการจัดเวลาความยึดมั่นถือมั่น แมแต่ในสิ่งที่เรียกว่าเป็นความสุขของตนเอง พิจารณาใจของคนจะใคร่เป็นคุณทุกข¹⁴⁵

ศักดิ์ดา ปรากฏประทานพร กล่าวว่า

ในด้านการบริหารการศึกษาจะต้องกระทำในลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยที่สุด ผู้บริหารจะคงใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายและปฏิบัติต่อบุคคลอย่างมีมนุษยธรรมเสมอกันหมด¹⁴⁵

เนื่องจากทัศนะของผู้เชี่ยวชาญ กล่าวถึงหลักธรรมะ เรื่องพรหมวิหาร 4 สรรวาธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 สำหรับใช้เป็นหลักในการปฏิบัติของผู้บริหารโรงเรียน ในที่นี้จะขอนำหลักธรรมะดังกล่าวมาเสนอไว้พอสังเขป ดังนี้

¹⁴³ สัมภาษณ์ สุนทร ณ รั้งมี, 28 สิงหาคม 2529.

¹⁴⁴ สัมภาษณ์ สุนน อมรวิวัฒน์, 2 ตุลาคม 2529.

¹⁴⁵ สัมภาษณ์ รัฐจวน อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529.

¹⁴⁶ ศักดิ์ดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน (กรุงเทพฯ มหานคร: โอเคียนสโตร์, 2526), หน้า 165.

หลักพรหมวิหาร 4

1. เมตตา คือความรักใคร่ปรารถนาคืออยากให้เขามีความสุข มีจิตใจอันแต่ไม่ตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า
2. กรุณา คือความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์
3. มุทิตา คือความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข มีจิตใจของใสมั่นเทิ่ง
4. อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจคธาขี้ผึ้ง 147

หลักสรวาสาธรรม 4 จากพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม

1. สัจจะ คือความจริง ข้อเท็จจริงใจ ทุกจริง ทำจริง
2. ทมะ คือการฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าทางสติปัญญา
3. ขันติ คือความอดทน ทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ท้อแท้ใจไม่ทอดนอย
4. จาคะ คือความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง 148

หลักสังคหวัตถุ 4 จากพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม

1. ทาน คือการให้
2. ปิยวาจา คือวาจาเป็นที่รัก หรือวาจาชวนซึ่งใจ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี
3. อัตถจริยา คือการประพฤติประโยชน์บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

147 พระราชวรมุนี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพมหานคร : คานสุภาการพิมพ์, 2528), หน้า 148-149

148 พระราชวรมุนี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 135

4. สมานัตตตา คือความอ่อนเสมอ คือท่าคนเสมอกันเสมอปลาย ร่วมสุข
ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ร่วมผล¹⁴⁹

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ

ผู้บริหารโรงเรียนควรเป็นคนดี ความประพฤติดี มีคุณธรรม โดยยึดหลัก
พรหมวิหาร 4 และสังกตวัตถุ 4 ตลอดจนมีความเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ ความคิด
ความสามารถดี

5.8 ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนจาก
การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้แนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า

“พบปะทวความสัมพันธ์ครูและนักเรียน ควรมีในหลักวิชาครู ต้องการความเข้าใจ
ซึ่งกันและกันให้เกิดความผูกพัน รักใคร่ ไว้วางใจ โดยไม่ต้องใช้การบังคับบัญชาผู้เข้เมื่ ต้องมี
ส่วนทำให้เกิดความไว้วางใจว่าครูมีประโยชน์แก่เขาแน่ แล้วก็จะเคารพเชื่อฟัง โดยการ
ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ปัจจุบันครูไม่ค่อยจะเป็นตัวอย่างที่ดี ทำอะไร เด็กก็เสื่อม
ความศรัทธา ความนับถือ ความไว้วางใจ ครูก็เลยสอนกันไม่ได้”¹⁵⁰

พระโสภณคณาภรณ์ กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนว่า

“ครูต้องสร้างใจเด็กยอมรับนับถือ ยอมรับความคิดเห็น ความรู้ความมีคุณธรรม
ของครู ยอมรับว่าเป็นที่พึ่งที่นำนักได้ เป็นที่ไว้วางใจเชื่อใจของเด็กได้ แล้วเด็กก็จะมอบกาย
ถวายชีวิตได้”¹⁵¹

¹⁴⁹ พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 167-168

¹⁵⁰ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, 28 ตุลาคม 2529.

¹⁵¹ สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529..

ประสาธน์ ทองภักดี¹⁵² และวิจิตร เกกวิสิษฐ์¹⁵³ ให้ทัศนะดังนี้
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ไข่นักทศ 6" ดังนี้
หน้าที่ของครูจากหนังสือนวโกวาทของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา
วชิรญาณวโรรส เรื่องทศ 6 มีดังนี้

ครูยอมอนุเคราะห์ศิษย์ควยสถานทั้ง 5 คือ

1. แนะนำดี
2. ใ้เรียนดี
3. บอกศิลปให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง
4. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง
5. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

หน้าที่ของศิษย์จากหนังสือนวโกวาท ศิษย์พึงบำรุงควยสถานทั้ง 5 คือ

1. ควยลุกขึ้นยืนรับ
2. ควยเข้าไปยืนคอยรับใช้
3. ควยเชื่อฟัง
4. ควยอุปัฏฐาก
5. ควยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ¹⁵⁴

¹⁵² สัมภาษณ์ ประสาธน์ ทองภักดี, 4 กันยายน 2529.

¹⁵³ สัมภาษณ์ วิจิตร เกกวิสิษฐ์, 15 สิงหาคม 2529.

¹⁵⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชิรญาณวโรรส, นวโกวาท
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2527), หน้า 76.

สุนทร ๗ รังษี กล่าวว่

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนนั้น ครูผู้ถ่ายทอดต้องรับผิดชอบ
 กุณกันและกัน หมายถึงครูต้องรับผิดชอบคอยศิษย์ ศิษย์ก็ต้องมีความรับผิดชอบ
 ต่อครู ในทางพุทธศาสนา เมื่อพระภิกษุรับโศภมาเป็นศิษย์ ภิกษุรูปนั้นของผู้
 แลจักเตือนศิษย์ให้เคารพเอาใจใส่สุภธรรมตั้งสติให้มั่นคง จะละเลยไม่ได้
 จะแสดงอาการกระด้างกระเดื่องไม่ได้ ศิษย์ต้องเคารพครูอาจารย์ ควรมี
 การศึกษาหลักษณะนี้ใหม่มาก ปัจจุบันนี้จิตใจไปมาๆ แต่ในสังคมไทยก็ยังมีคุ
 ถาน้อยโดยถือว่าครูอาจารย์มีบุญคุณ มีบางคนถือว่าครูเป็นผู้รับเงินเดือน รับ
 จ้างมาสอนเขาจึงไม่เคารพ เพราะรับเอาอารยธรรมตะวันตกมา จึงควร
 แกไขตั้งแต่ระดับประถม มัธยม ระดับอุดมศึกษาคงจะแก้ไขยาก¹⁵⁵

รณจวน อินทรกำแหง กล่าวว่

บทบาทและความสัมพันธ์ของครูและนักเรียนนั้น ถ้าหากว่าผู้เป็นครูอาจารย์มี
 เวลาที่จะให้แก่ลูกศิษย์มากยิ่งขึ้น ไม่ถือเป็นเพียงว่าเวลาที่สอนในโรงเรียนมีความสำคัญ
 เพียงพอแล้ว และมีเวลาที่จะให้แก่ลูกศิษย์ด้วยการเห็นใจ เข้าใจ พุ่มเทอุทิศเวลาให้
 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนย่อมจะมีมากยิ่งขึ้นและแทนที่จะเรียกว่า ผู้สอนกับ
 ผู้เรียน เราก็คงจะเรียกว่า ครูกับลูกศิษย์ ก็จะทำให้ความสัมพันธ์นี้ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น¹⁵⁶

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ

ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ครูและนักเรียนให้ปฏิบัติความหลักทิศ 6
 โดยให้มีความใกล้ชิด เอาใจใส่ รับผิดชอบต่อกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกันทั้งในและ
 นอกห้องเรียน

¹⁵⁵ สัมภาษณ์ สุนทร ๗ รังษี, 28 สิงหาคม, 2529.

¹⁵⁶ สัมภาษณ์ - รณจวน อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529.

5.9 ครู

ผู้เชี่ยวชาญให้ทัศนะเรื่องครูตามแนวพุทธ ดังนี้
 สมเด็จพระญาณสังวร¹⁵⁷ พระราชวรมนี¹⁵⁸ พระโสภณคณาภรณ์¹⁵⁹
 พระครูวิจิตรธรรมคุณ (วาสน์ นิลประภา)¹⁶⁰ สุนทร ฃ รั้งมี¹⁶¹ บุญมี แทนแก้วและ
 คณะ¹⁶² มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ครูควรปฏิบัติคามหลักทิศ 6 (ทิศเบื้องขวา) ดังนี้

1. แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี
2. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
3. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
4. ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ
5. สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ คือสอนให้ศิษย์สามารถใช้วิชาเลี้ยงชีพ

และรู้จักดำรงรักษาคติในการดำเนินชีวิตด้วยดี

¹⁵⁷ สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณสังวร, 29 เมษายน 2529.

¹⁵⁸ พระราชวรมนี, ธรรมบุญชิวีก, หน้า 64

¹⁵⁹ สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529.

¹⁶⁰ พระครูวิจิตรธรรมคุณ (วาสน์ นิลประภา), ทิศ 6 หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529, หน้า 15-16.

¹⁶¹ สัมภาษณ์ สุนทร ฃ รั้งมี, 28 สิงหาคม 2529.

¹⁶² บุญมี แทนแก้วและคณะ, วิชาปรัชญา 103 (พุทธศาสน์), หน้า 5-6.

พระราชวรมนี¹⁶³ พระโสภณคณาภรณ์¹⁶⁴ วิจิตร เกิดวิสิษฐ์¹⁶⁵
 ประสาน ทองภักดี¹⁶⁶ บุญมี แ่นแก้วและคณะ¹⁶⁷ มีความเห็นสอดคล้องกัน
 ว่าควรควรทำหน้าที่กัถยาณมิตร ดังนี้ คือ

1. ปิโย ทำคนให้เป็นที่รัก
2. กรุ ทำคนเป็นที่นาเคารพ
3. กาวนิโย ปีกอบรมตนเองอยู่เสมอ ให้มีความสามารถต่าง ๆ
4. วตุตา สามารถหุคชี้แจงเหตุผลได้
5. วจน กุ ชโม ออกทนคอดอยคำ
6. คัมภีร์ กณฺ กตุต สามารถขยายข้อความที่ยากเป็นง่าย
7. โน จฏฐาเน นิโย ชเย ไม่ชักนำไปในทางที่เสียหาย

¹⁶³ พระราชวรมนี, ขรรคมบุญชิวีก, หน้า 61-62.

¹⁶⁴ พระโสภณคณาภรณ์, เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, หน้า 14 - 17.

¹⁶⁵ วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท," หน้า 145 - 146.

¹⁶⁶ สัมภาษณ์ ประสาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529.

¹⁶⁷ บุญมี แ่นแก้วและคณะ, วิชาปรัชญา 103, หน้า 29.

วศิน อินทสระ ให้ทัศนะเรื่องครู รูปใดดังนี้

ครูที่จะเป็นครูในอุดมคติ จะต้องมียุคุณสมบัติดังนี้

- ทำคนให้เป็นคนน่ารัก เป็นคนหนักแน่น
- พยายามฝึกฝนตนเอง แสวงหาความรู้อยู่เสมอ
- สนใจสิ่งรอบตัว
- ชยันสอน
- หมั่นซักเตือน
- มีความอดทน
- สามารถสอนให้ยากเป็นง่ายได้ สอนให้ลึก ให้สั้น ให้กว้างได้
- มีชีวิตที่เป็นแบบอย่างแก่นักเรียน
- ควรสร้างความปลอดภัยในความเป็นครูของคนให้หนักแน่นจะคงเป็นครูที่ดี¹⁶⁸

พระราชวรมนี ให้ทัศนะเกี่ยวกับหน้าที่ของครูรูปใดดังนี้

พระพุทธศาสนามองเห็นครูในฐานะบุคคลซึ่งทำหน้าที่ 2 ประการด้วยกันคือ

หน้าที่ประการที่ 1 ท่านเรียกว่าเป็นศิลปทายก หรือศิลปทายกคือผู้ให้หรือผู้

ถ่ายทอดศิลปวิทยา

หน้าที่ประการที่ 2 ได้แก่ความเป็นกัลยาณมิตรซึ่งแปลว่าเพื่อนที่ดีหรือเพื่อนแท้ แต่ความหมายทางพุทธศาสนายกของศัพท์นี้เป็นคำแสดงหน้าที่ของครู ตั้งแต่ผู้เป็นบรมครู คือพระพุทธเจ้า การกิจของครูในฐานะกัลยาณมิตรก็คือการที่จะช่วยชี้ช่องทางให้ศิษย์หรือผู้ที่รับการอบรมสั่งสอนนั้นเป็นคนรู้จักคิด รู้จักมองความหมายของสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้อง รู้จักแสดงออกอย่างมีเหตุผล และมีความรับผิดชอบและรู้จักการดำเนินชีวิตที่ดี พุคสัน ๆ ว่า มีปัญญา และคุณธรรม คือการกิจของครูที่แท้จริง¹⁶⁹

¹⁶⁸ สัมภาษณ์ วศิน อินทสระ, 5 กันยายน 2529.

¹⁶⁹ พระราชวรมนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 53-57.

ท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะเกี่ยวกับครู สรุปได้ดังนี้

"ครูจะต้องยกสถานะทางวิญญาณของเด็กให้สูงขึ้น จนเป็นมนุษย์ที่พิเศษในโลก"¹⁶⁹
 ครูเป็นปฐมนิเทศคุณ คุณค่าสูงสุดก็คือทำให้โลกดีขึ้น และมีหน้าที่สอนให้ศิษย์รู้อจริง ช่วยให้ศิษย์
 หลบจากความทุกข์¹⁷⁰

วิทย์ วิศทเวทย์ ให้ทัศนะ ดังนี้

"ครูตามแนวพุทธ เน้นที่บุคลิกภาพของครูมากกว่า เน้นความสามารถ ครูต้อง
 เป็นคนดี"¹⁷¹

วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ กล่าวว่า

"ครูต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในทางจริยธรรม มีความรู้และความประพฤติกดี"¹⁷²

สุนน อมรวิวัฒน์ กล่าวถึงครูตามแนวพุทธว่า

"ครูจะต้องเป็นกัลยาณมิตร และต้องสร้างศรัทธา"¹⁷³

รัฐจวน อินทรกำแหง กล่าวถึงครูตามแนวพุทธ ดังนี้

"ครู ควร เป็นผู้ที่มีความสามารถสอนศิษย์ให้มีความรอดในทางธรรมะซึ่ง
 หมายถึง ความรอดทางกายและความรอดทางจิต"¹⁷⁴

¹⁶⁹ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, 28 กันยายน 2529.

¹⁷⁰ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะที่ควรเค็มลงในชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, 2527), หน้า 39-40.

¹⁷¹ สัมภาษณ์ วิทย์ วิศทเวทย์, 7 ตุลาคม 2529.

¹⁷² สัมภาษณ์ วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, 18 สิงหาคม 2529.

¹⁷³ สัมภาษณ์ สุนน อมรวิวัฒน์, 2 ตุลาคม 2529.

¹⁷⁴ สัมภาษณ์ รัฐจวน อินทรกำแหง, 25 ตุลาคม 2529.

ครู ในทัศนะของ วิจิตร เกศววิสิษฐ์ กล่าวถึงครู สรุปได้ดังนี้

บทบาทของครูในทัศนะของพุทธปรัชญา เป็นเพียงมีศุภุเทถ์ เป็นกัลยาณมิตร บางครั้งอาจมีลักษณะการถ่ายทอดวิชาแบบให้ของจำ แต่ก็นับสนุนให้ศิษย์นำไปปรับคิดใคร่ครวญ และนี่ก็คือการสนับสนุนให้มีการค้นคว้า และวิจัยใ้ด้วยตนเองต่อไป

ครู และคุณสมบัติของครู คำว่าครูนั้นมีคำที่ใช้ในความหมายนี้ 4 คำ คือ

1. อุปัชฌายะ แปลว่า ผู้เข้าไปเพ่ง หมายความว่า ผู้เข้าไปเพ่งหรือผู้ถูกความดีความชั่วของศิษย์
2. อาจารย์ยะ แปลว่า มุคคอันศิษย์พึงประหลศึโดยเอื้อเอื้อ
3. สัตถา แปลว่าผู้สั่งสอน
4. ครู หรือ กุรุ แปลว่า ผู้ควรเคารพ หรือหนัก 175

ครูในทัศนะของพระธรรมญาณมุนี-สรุปได้ดังนี้

ฐานันดรพิเศษอันหนึ่งของครูคือ เป็นปูชนียบุคคล ความเป็นปูชนียบุคคลของครูก็อยู่ที่การที่นำคนไปสู่ "ชีวิตบริสุทธิ์" ด้วย "กำลังแห่งความถูกต้อง" บุคคลานและทุกทางครูจะสามรถนำศิษย์ไปสู่ชีวิตบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นเครื่องป้องกันปัญหาเป็นเครื่องแก้ปัญหา อันเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการศึกษา ก็เพราะครูยึดถือความถูกต้องเป็นหลักการ คือครูเป็นผู้ "มีชีวิตบริสุทธิ์เอง" ความถูกต้องเท่านั้นที่สร้างชีวิตบริสุทธิ์

ชีวิตบริสุทธิ์เท่านั้นที่สร้างสิ่งอันพึงประสงค์ คือ

1. ความสงบเรียบร้อย
2. ความเจริญรุ่งเรืองของการทำงาน หน้าที่ มุคค หมายความว่าทุกภาวะพิเศษะระออก

ทางนิรันดร

ความถูกต้อง คือปฏิบัติกรต่าง ๆ ทุกทาง ทั้งการท่า การพูด การคิด ที่เหมาะจะสมแก่สภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริง คำแห่งหน้าที่และความรับผิดชอบ ภาวการณ์ที่เป็นปัจจุบัน เหตุผล ความจริง และภาวะพิเศษ 176

175 วิจิตร เกศววิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธรศาสนาฝ่ายเถรวาท," หน้า 145 - 146.

176 พระธรรมญาณมุนี, "ความคิดและข้อเขียนในเวลาที่ว่าง," พระธรรมญาณมุนี 80. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2: 27), หน้า 5 - 6

จิตรกร ทั้งเกษมสุข กล่าวไว้ว่า "ครูเป็นศิลปทายก หรือผู้ถ่ายทอดศิลปวิทยาให้แก่ศิษย์ และครูจะต้องเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ด้วย"¹⁷⁷

แสง จันทร์งาม กล่าวถึงครูที่ติดตามหลักพุทธศาสนา สรูปคุณสมบัติของครูได้ดังนี้

1. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิต
2. ไม่ถือตัวไม่หยิ่งยโส
3. มีความอดทน ใจเย็น
4. มีความยุติธรรมไม่เห็นแก่หน้า
5. มีความรอบคอบ
6. มีความประพฤติในเคารพบูชา
7. รู้จักภูมิสภิสัญญาของนักเรียน¹⁷⁸

ทองรัชฎ์ ศตะนาวิณ กล่าวถึงลักษณะของครู สรูปได้ดังนี้
ครู มีลักษณะ ดังนี้คือ

1. มีความรู้ ครูต้องนึกว่าจะสอนคนไม่รู้ให้รู้ จึงต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ เป็นนักค้นคว้า เป็นนักศึกษา ผู้ที่สอนจริยศึกษาก็ต้องหาความรู้จากหลักธรรมในศาสนา ศึกษาสภาพแวดล้อมของสังคม ศึกษากฎหมาย จารีต ประเพณี และความเปลี่ยนแปลงของสังคม ศึกษาจิตวิทยา มีความรู้วิชาครูเป็นพื้นฐาน

2. มีกาย วาจา ใจบริสุทธิ์ คือเป็นบุคคลควรแก่การนับถือ ได้แก่ กายสุจริต วาจาสุจริต ใจสุจริต ไม่ทำสิ่งใดเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งจะเป็นทางกาย ทางวาจา หรือทางใจก็ตาม

¹⁷⁷ จิตรกร ทั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคซีดีไทย, 2525), หน้า

¹⁷⁸ แสง จันทร์งาม, "วิชาสอนตามแนวพุทธศาสตร์," ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาควิชา 2. (กรุงเทพมหานคร: กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 28-30.

3. สามารถถ่ายทอดวิชาให้ผู้อื่นรู้ รู้ได้ นั่นก็เกี่ยวกับวาทศิลป์ จะคงพูดให้ผู้อื่นรับและเข้าใจได้ ใ้ภาษาที่ถูกต้อง ชัดถ้อยชัดคำ
4. มีใจเมตตา กรุณา คิดจะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ เมื่อศิษย์ตกอยู่ในสภาพที่ไม่ดี ครูก็พยายามช่วยให้พ้นสภาพนั้น
5. มีมรรยาทในสังคม หมายถึงกิริยา วาจา อันเป็นที่ยอมรับของสังคม ว่าเรียบร้อย คิงาม¹⁷⁹

ข้อสรุปจากคุณเชียวชาญ

ครู เป็นคนดี มีความเป็นกัลยาณมิตร และเป็นสัปทหายก พร้อมทั้งมีคุณสมบัติความหลักทศ 6 (ทศเบ็องชวา)

5.10 นักเรียน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่อง นักเรียน ตามแนวพุทธ จากคุณเชียวชาญ ใ้แนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร

¹⁷⁹ทองวัณท์ ศตะนาวิน. ตามรอยพระบรมครู. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2513. หน้า 33-37.

ผู้เชี่ยวชาญให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนักเรียนตามแนวพุทธ ดังนี้
 สมเด็จพระญาณสังวร¹⁸⁰ พระโสภณคณาภรณ์¹⁸¹ พระครูวิจิตร
 ขรรณคุณ (วาศน์ นิลประภา)¹⁸² สุนทร ฆ. รังษี¹⁸³ บุญมี แทนแก้วและคณะ¹⁸⁴
 ให้ทัศนะเรื่องนักเรียนตามแนวพุทธที่สอดคล้องกัน คือนักเรียนควรมีบทบาทและหน้าที่
 ตามหลักทศ 6 (ทศเมืองขวา) คือ

1. ควบจุกขันยืนรับ
2. ควบเข้าไปยืนคอยรับใช้
3. ควบเชื่อฟัง
4. ควบอุปัฏฐาก
5. ควบเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

¹⁸⁰ สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณสังวร, 5 กันยายน 2529.

¹⁸¹ พระโสภณคณาภรณ์, เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาพุทธปรัชญาการ
 ศึกษา หน้า 13.

¹⁸² พระครูวิจิตรขรรณคุณ (วาศน์ นิลประภา), ทศ 6 หนึ่งสี่สอนพระพุทธ
ศาสนาแก่เด็ก, หน้า 17-18.

¹⁸³ สัมภาษณ์ สุนทร ฆ. รังษี, 28 สิงหาคม 2529.

¹⁸⁴ บุญมี แทนแก้วและคณะ, วิชาปรัชญา 103, หน้า 190-191

ท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะในเรื่องนี้ว่า

"ผู้เรียนใหม่ลักษณะ 3 คือ เป็นบุตรดี ศิษย์ดี เพื่อนดี"¹⁸⁵

พระโสภณคณาภรณ์ ให้ทัศนะในเรื่องนักเรียน .สรุปได้ดังนี้

ผู้ศึกษาคงต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

ก. สามารถเรียนรู้ได้เร็วโดยต้อง

1. เป็นผู้มีความศรัทธา คือมีความเชื่อมั่นในตัวผู้สอน
2. เป็นผู้มีความรักใคร่ชอบพอกัน มีระบบการย่อยอาหารดี สุขภาพกาย จิตดี
3. ไม่เป็นคนโอ้อวด เปิดเผยตนเองตามความเป็นจริง ไม่มีมรรยาท
4. เป็นผู้มีความพากเพียรพยายาม ทำงานที่จะต้องทำให้สำเร็จ
5. เป็นผู้มีความเข้าใจเหตุผลของเรื่องต่าง ๆ ได้

ข. มีคุณธรรมที่เป็นหลักใจของผู้ศึกษา โดย

1. มีความเชื่อมั่นในตัวเอง
2. มีวิริยะ ความเพียรพยายาม
3. มีสติ ความระลึกได้

ค. มีคุณธรรมที่จะนำไปประสบความสำเร็จในการศึกษา คือมีฉันทะ

วิริยะ จิตตะ วิมังสา

ง. มีคุณธรรมที่จะให้เขาถึงความรู้ คือ

1. มีความมั่นใจตนเอง มีความตั้งใจแน่วแน่มั่นคง
2. เขาหาผู้สอนที่สามารถ เปิดเผยความจริงได้
 - นั่งใกล้ผู้สอน กำหนดพิจารณาข้อความที่ครูสอน
 - มีความพร้อมที่จะศึกษาวิชาการนั้น
 - เรียนวิชาการต่าง ๆ ด้วยความเคารพตนเอง ครูผู้สอน
 - มีความตรงจำดี
 - พิจารณาเนื้อหาวิชาด้วยความคิดที่สมเหตุสมผล

¹⁸⁵ สัมภาษณ์ พุทธทาสภิกขุ, 28 ตุลาคม 2529.

- ทำให้เรื่องที่น่ามาพิจารณาปรากฏชัดเจนแก่ใจตนเอง คือ เข้าใจ
- เห็นแจ้งด้วยปัญญาอันชอบ ประกอบด้วยความยั้งคิดในสิ่งต่าง ๆ

ผู้ศึกษาทุกระดับชั้น จึงต้องมีหลักใจในการคุ้มครองรักษาให้เป็นบุคคลที่มีที่พึ่ง
พื่อนัก คือธรรม 10 ประการ คือ

1. ศีล เป็นคนมีระเบียบวินัยในตนเอง
2. พานุสัจจะ มีการศึกษาระดับมาก พบเห็นมาก จำได้มาก
3. กัลยาณมิตรคณา คบหาคนดีเป็นมิตร
4. โสวจิตตภา เป็นผู้วางนอนสอนง่าย
5. กิงกรณีเยสุ ทุกขตา มีความขยันในงานอันเป็นหน้าที่
6. ชัมมกามตา มีความเพลิดเพลินกับการเรียนการศึกษา
7. วิริยะ มีความเพียร
8. สันโทษ ปรบใจให้รู้จักพอที่ พอประมาณ
9. สติ มีความระลึกใค ระลึกทัน
10. ปัญญา มีความรอบรู้ในสิ่งต่าง ๆ มองได้กว้าง 186

ศูนย์วิทยทรัพยากร

186 พระโสภณคณาภรณ์, เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, หน้า ๙-13

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประธาน ทองภักดี กล่าวถึงนักเรียนตามแนวพุทธ สรุปลงได้ดังนี้

ผู้เรียนต้องอยู่ในหัวข้อ ส. จ. ป. ล. (4 เป็น)

ส. สุตะ พึงตั้งใจฟัง (ฟังเป็น)

จ. จินตน์ คิค (คิคเป็น)

ป. ปุจฉา ถาม (ถามเป็น)

ล. ลิขิต เขียน (เขียนเป็น)

ทั้งนี้คุณสมบัติผู้เรียน ต้องตั้งใจฟัง ตั้งใจเรียน 187

วศิน อินทสระ กล่าวถึงลักษณะของนักเรียน สรุปลงได้ดังนี้

ลักษณะผู้เรียนตามแนวพุทธ ควรมีลักษณะดังนี้

- ตั้งใจเรียน
- ถือการเรียนเป็นหลัก
- ความประพฤติต้องปรับปรุงให้ดีขึ้น
- อ่อนน้อมถ่อมตน
- ระมัดระวังกิริยาต่อครู คอสาขารณะ 188

สุนน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า

ลักษณะผู้เรียนต้องเป็นพหูสูต (ฟังมาก จำได้ พุททอภิปรายจนเกิดความเข้าใจใส่ใจ พิจารณาและสรุปสาระด้วยปัญญา เข้าใจอย่างประจักษ์แจ้ง) และมีอิทธิบาท 4

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

187 สัมภาษณ์ ประธาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529.

188 สัมภาษณ์ วศิน อินทสระ, 5 กันยายน 2529.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)" 189

รัฐจวน อินทรกำแหง กล่าวถึงนักเรียนตามแนวพุทธ ดังนี้

" ผู้เรียนสามารถรับวิชาการ นำมาทำความเข้าใจ และปฏิบัติได้" 190

วิจิตร เกศวสิษฐ์ กล่าวถึงนักเรียนตามแนวพุทธว่า ควรจะ

" เป็นคนดี รู้ทางโลกทางธรรม เป็นสัจบุรุษ เป็นพหูสูตร สนใจความรู้วิชาการ
ใหม่ ๆ ปฏิบัติได้ความหลักทิศ 6" 191

แนวคิดของผู้เชี่ยวชาญ ค้นคว้าจากเอกสาร มีดังนี้

พระราชวรมณี อธิบายหน้าที่ของนักเรียน สรุปได้ดังนี้

- หน้าที่ที่สัมพันธ์กับหน้าที่ของครู-อาจารย์ในแง่ที่เป็นศิษย์ปทยกคือการรับศิลป
วิทยาจากศิษย์ปทยก

- หน้าที่โดยตรงคือ การสร้างการศึกษาให้เกิดขึ้นแก่ตน หรือการทำตนให้เป็น
ผู้มีการศึกษา หน้าที่นี้สัมพันธ์กับหน้าที่ของครูในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตร รู้จักคิดที่เรียกว่า
โยนิโสมนสิการของตนเอง

การศึกษาทำให้ผู้ได้รับการศึกษามีความเจริญงอกงาม เป็นประโยชน์แก่ตนเอง
และผู้อื่น 192

นอกจากนี้ พระราชวรมณี ได้อธิบายเรื่องนักเรียนเพิ่มเติมสรุปได้ดังนี้

ลักษณะและคุณธรรมของนักเรียน มี 2 แง่คือ

189 สัมภาษณ์ สุนน อมรวิวัฒน์, 2 ตุลาคม 2529.

190 สัมภาษณ์ รัฐจวน อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529.

191 สัมภาษณ์ วิจิตร เกศวสิษฐ์, 15 สิงหาคม 2529.

192 พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษา . (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา
2528), หน้า 176-178.

1. แง่ความสัมพันธ์กับครู ความสัมพันธ์กับนักเรียนด้วยกัน

2. เรื่องของตนเอง การพัฒนาสติปัญญา

หลักการพัฒนาปัญญา ทำให้สติปัญญาเกิดขึ้นได้แก่

1. สัมปรีตสังสวะ เสวนาธรรม คบหาผู้ทรงคุณภูมิธรรมและภูมิปัญญา

2. สัมผัสมีสสวะ หวังคู่คำสอน เอาใจใส่ สติกับรับฟังแสวงหาความรู้จาก

บุคคลผู้รู้และจากหนังสือสื่อมวลชน

3. โยนิโสมนสิการ คิดให้แยบคาย คือ รู้เห็น ได้ทั้งสิ่งไกลแล้วรู้จักคิด

พิจารณาด้วยตนเอง โดยแยกแยะให้เห็นสภาวะ สืบสาวเหตุผลว่า นั่นคืออะไร เกิดได้
อย่างไร มีข้อคุณและโทษอย่างไร

4. ขรรมานุชรรวมปฏิบัติ ปฏิบัติให้ถูกหลัก นำสิ่งที่ได้เรียนมารับฟังและไตร่ตรอง

เมื่อเห็นแล้วก็นำไปปฏิบัติ นอกจากคิดแล้วต้องทำเป็นด้วย ต้องให้หลักย่อยสอดคล้องกับ
หลักใหญ่¹⁹³

ศูนย์วิทยทรัพยากร

¹⁹³พระราชนิพนธ์. เอกสารประกอบคำบรรยาย วิชาพื้นฐานการศึกษาทาง

ศาสนาและจริยธรรม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528 หน้า 33.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จิตรกร คังเกษมสุข ให้ทัศนะในเรื่องนักเรียน สรุปได้ดังนี้

"นักเรียนจะต้องเป็นค้ำของตัวเองในการที่จะเชื่อในความรู้นั้นมวล อันผู้รู้นั้นหลายได้เคยแผ่ไว้" นั่นคือ จักต้องเป็นผู้มีความละเอียดลึกซึ้งในการศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ อย่างถึงแก่น หรือเป็นผู้มีวิญญาณแห่งการ เป็นนักวิจัย ซึ่งธรรมชาติของนักวิจัยกว่าจะยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ย่อมต้องสำรวจตรวจสอบหาข้อมูลอย่างละเอียดละออทุกแง่มุมก่อนเสมอ จากนั้นจึงจะนำเอาความรู้แจ้งเห็นจริงอันค้นพบนั้นออกเผยแผ่แก่สาธารณชน

ทางที่จะช่วยให้บรรลุ คือ อริยสัจ 4

สภาวะที่ปราศจากทุกข์ (การค้นพบทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ สภาวะที่ปราศจากทุกข์)¹⁹⁴
 เนื่องจากท่านผู้เชียวชาญได้กล่าวถึงหลักธรรมที่ ยึด เป็นหลักปฏิบัติ เพื่อให้ นักเรียนมีลักษณะเป็นนักเรียนคานแนวพุทธ จึงได้นำเรื่องอิทธิบาท 4 มาอธิบายไว้ด้วย ดังนี้

จากพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม กล่าวถึงอิทธิบาท 4 ดังนี้
 อิทธิบาท 4 (คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ
 แห่งผลที่มุ่งหมาย)

1. ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ คือต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ยศศักดิ์ ชื่นไป
2. วิริยะ หมายถึง ความเพียร คือขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อุตุน เอาธุระไม่ทอดเลย
3. จิตตะ หมายถึง ความคิด คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตปักใจไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป
4. วิมังสา หมายถึง ความไตร่ตรอง หรือหคลอง คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง ตรวจสอบ หาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการ

¹⁹⁴ จิตรกร คังเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคซีทีไทย, 2525), หน้า 131.

วางแผน วัตถุประสงค์หาวิธีแก้ไข ปรับปรุง เป็นต้น¹⁹⁵

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ

คุณสมบัติของนักเรียน คือปฏิบัติตามหลักข้อ 6 (พิศเบื่องขวา) โดยเคารพ เชื่อฟัง ตั้งใจเล่าเรียน วิชาใช้ใกล้ชีวิตจริง เพื่อให้รับแบบอย่างที่ดีจากครู พร้อมกับฝึกคน ให้เป็นพหูสูต ยึดหลักอิทธิบาท 4

5.11 วิธีสอน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่อง วิธีสอน ตามแนวพุทธ จากสารสัมพันธ์ ผู้เชี่ยวชาญ ได้แนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงวิธีสอน สรุปได้ดังนี้

"ในเรื่องวิธีสอนให้เน้นสิ่งที่ควรรู้ มุ่งใหม่ปฏิบัติได้ ให้เน้นเหตุผล ให้รู้สิ่งที่ควรรู้ มุ่งใหม่ปฏิบัติได้"¹⁹⁶

"สอนให้เดินสายกลาง สอนให้ช่วยตัวเอง สอนให้รู้จักกฎแห่งเหตุผล มีเหตุ และปัจจัยปรุงแต่ง จะคงจัดการที่เหตุในกฎทอง จึงจะได้รับผลตามที่ต้องการ สอนเน้นหลักปฏิบัติว่าอย่าทำชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ จะเห็นนิพพาน"¹⁹⁷

พระโสภณคณาภรณ์ กล่าวว่า

วิธีสอนนั้น ควรตรวจสอบศึกษาภูมิหลังผู้เรียนก่อน เพื่อนำเนื้อหาและวิธีสอนไปใช้กับผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม วิธีสอนให้เน้นไปในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน จะใช้วิชาใดก็ได้ ตามลักษณะภูมิหลังของผู้เรียน¹⁹⁸

¹⁹⁵ พระราชวรมุนี, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพมหานคร: กานสุชาการพิมพ์, 2526), หน้า 186-187.

¹⁹⁶ สัมภาษณ์: พุทธทาสภิกขุ, 28 ตุลาคม 2529.

¹⁹⁷ พุทธทาสภิกขุ, หลักธรรมะสำหรับนักศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2527).

¹⁹⁸ สัมภาษณ์: พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529.

พระโสภณคณาภรณ์ อธิบายถึงพุทธจริยาที่น่าสนใจ สรุปได้ดังนี้

พระพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้และทรงแสดงธรรมแก่โลกแล้ว ชื่อว่าทรงสมบูรณ์ด้วยพระคุณ 3 ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ พระองค์ทรงช่วยโลกด้วยความกรุณาโดยมุ่งไปที่

1. อุดมคติ คือ เพื่อประโยชน์ พระธรรมที่ทรงแสดงจึงแบ่งออกเป็นประโยชน์ 3 ระดับคือ

- มุ่งที่ประโยชน์ปัจจุบัน อันอาจอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่คนทั้งหลายตามสมควรแก่ฐานะ หน้าที่ อาชีพของเขาเหล่านั้น

- มุ่งประโยชน์ในกาลภายหน้า เน้นไปที่ความสุขกายและสบายใจเป็นหลัก ประโยชน์ระดับนี้สามารถติดตามไปได้ในภพชาติต่าง ๆ

- ประโยชน์อย่างสูงสุด เป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ มรรคผล นิพพาน ซึ่งคนสามารถสัมผัสได้ทั้งในโลกนี้และโลกต่อไป

2. หิคาย เพื่อแก้กมลแก่คนทั้งหลาย พระธรรมนั้นมีลักษณะแก้กมลตามสภาพแก่กรรมข้อใดจะแก้กมลแก่ใครนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องวิเคราะห์เป็นราย ๆ ไป

3. สุขาย คือ เพื่อความสุขแก่สัตว์ทั้งหลาย ธรรมที่เป็นประโยชน์อันมีลักษณะแก้กมลนั้น จะต้องออกมาในรูปของความสุขชั้นต่าง ๆ เป็นสำคัญ พระธรรมที่ทรงแสดงสั่งสอนจึงอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่กรรมนั้น ๆ 198

นอกจากนี้ พระโสภณคณาภรณ์ ยังได้อธิบายเพิ่มเติมสรุปได้ดังนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีหลักในการแสดงธรรม หรือว่าอาการในการสอนธรรม 3 ประการคือ

- ทรงสั่งสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้อะไรเห็นจริงในสิ่งที่เขาคควรรับรู้ เห็น คือใครมีพื้นฐานทางสติปัญญาความสามารถและความจำเป็นที่จะรู้เรื่องอะไร พระองค์ก็จะทรงแสดงในเรื่องนั้นแก่เขา

198 พระโสภณคณาภรณ์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิลพร, 2529), หน้า 45-46

- ทรงแสดงมีเหตุ ที่ผู้ฟัง เมื่อพิจารณาความไป กำหนดคคิกคามไป จะเกิด
ความเห็นจริงตามนั้นได้

- ทรงแสดงธรรมเป็นอสังขาร คือใครก็ตามเมื่อปฏิบัติตามที่ทรงแสดง
ไว้อย่างไรก็ตาม ผลจะเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้นั้น ตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ ¹⁹⁹

ในการสอนนั้น ทรงมีหลักการสอนดังกล่าวแล้วคือ มุ่งไปที่คนนั้น ๆ จะได้รับ
ประโยชน์ สามารถแก้ทุกข์และอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ฟัง ธรรมที่พระองค์นำมาสอนจึงมีน้อย
อุปมาเหมือนใบไม้ในป่ากับใบไม้ในกำมือ คือที่ทรงรู้นั้นมากเหมือนใบไม้ในป่า แต่ที่ทรงนำ
มาสอนนั้นเหมือนใบไม้ในกำมือเท่านั้น เพราะเหตุดังกล่าวแล้ว ²⁰⁰

พระโสภณคณาภรณ์ กล่าวถึงการสอนธรรมว่าเป็นสิ่งที่ละเอียดประณีต กังคำ
อธิบายสรุปได้ดังนี้

งานการสอนธรรม ประคิมฐานพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า เป็นงานที่ละเอียด
ประณีต เพราะทรงมุ่งให้เป็นธรรมที่แก้ทุกข์แก่คนและอำนวยความสะดวกเป็นความสุขดังกล่าว
แล้วจึงทรงมีกิจหลักที่เรียกว่า พุทธกิจ ในแต่ละวัน เพื่อบำเพ็ญจริยา 3 ประการของพระ
องค์ให้สมบูรณ์ คือ

- เวลาเช้า เสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการ ไปรศัสต์ว์โลกผู้ต้องการบุญ
- ในเวลาเย็น ทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจในการฟังธรรม
- ในเวลาค่ำ ทรงประทานพระโอวาทให้ภรรยาและภิกษุทั้งหลาย
- ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรมและตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย
- ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูศัสต์ว์โลก ที่อาจจะรูธรรมซึ่งพระองค์ทรง
แสดงแล้วได้รับผลตามสมควร แก่อุปนิสัย บารมีของคนเหล่านั้น

¹⁹⁹ พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ), ประวัติศาตร์พระพุทธศาสนา,
(กรุงเทพมหานคร : ทางหุ่นส่วนจำกัดศิพพร, 2529), หน้า 46-47

²⁰⁰ พระโสภณคณาภรณ์, ประวัติศาตร์พระพุทธศาสนา, หน้า 62-63.

จะเห็นได้ว่า การแสดงธรรมของพระองค์นั้น เป็นระบบการทำงานที่มีการศึกษา
 ขอบเขต การประเมินผล การสรุปผลในการแสดงธรรมทุกครั้ง²⁰¹

นอกจากนี้ พระโสภณคณาภรณ์ ยังได้สรุปหลักการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ดังนี้
 หลักการสอน จากหลักการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า เช่น

1. สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง
2. กล่าวธรรมสั้น ๆ ในกรณีผู้ฟังอยู่ในสภาพพร้อมที่จะฟัง
3. ประทานหลักคำสอนในลักษณะเจาะจงบุคคล
4. เน้นบ่อย ๆ ซึ่งแจ้งซ้ำจนนักเรียนนำไปปฏิบัติตาม
5. สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
6. ธรรมเทศนา มักเป็นเรื่องยาวพอสมควร

หลักในการสอนทั้ง 6 วิธีข้างต้น ทรงใช้วิธีการสอน 3 วิธี

1. ทรงแสดงเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริง นำไปใช้ประโยชน์
2. ทรงตั้งสอนมีเหตุ ที่ผู้ฟังพิจารณาตามไปจะเกิดความเข้าใจได้
 - ทรงแสดงไปโดยสวนเคียว
 - ทรงย้อนถามให้เขาคอบ
 - ทรงจำแนกอธิบาย
 - ถ้าเรื่องไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง ผู้ถามจะพักไม่คอบไม่แสดงเรื่องนั้น

²⁰¹ พระโสภณคณาภรณ์, ประวัติศาสดาพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร :
 ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิลพร, 2529), หน้า 47-48

องค์ประกอบในการแสดงการสอน เช่น

1. สอนจากวัตถุธรรมไปหานามธรรม-จากง่ายไปหายาก
2. มุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟัง
3. ทรงมีคำสอนเป็นอัสจรรย ผู้ศึกษาปฏิบัติจะได้รับผลตามสมควรแก่การ

ประเพณีปฏิบัติ 202

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) อธิบายถึงวิถีชีวิตที่แบบคายนี สรุปลikeดังนี้

การทำให้คนรู้จักคิด หรือคิดเองอันเป็นจุดเริ่มของการศึกษา และจำเป็นสำหรับการที่จะมีการศึกษาเสนอวิถีชีวิตที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. โยนิโสมนสิการประเภทพัฒนาปัญญาโดยตรง มุ่งให้เกิดความรู้เข้าใจความเป็นจริงตรงตามสภาวะแท้ ๆ เน้นที่การซจคอวิชา เป็นเครื่องนำไปสู่โลกุตระสัมมาทิฏฐิ อาจเรียกว่า โยนิโสมนสิการระดับสัจธรรม

2. โยนิโสมนสิการประเภทสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลูกเร้าให้เกิดคุณธรรมหรือกุศลธรรมต่าง ๆ เน้นที่การสัดหรือซมคัณฑา เป็นเครื่องนำไปสู่โลกิยสัมมาทิฏฐิ อาจเรียกว่า โยนิโสมนสิการระดับจริยธรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร

202 พระโสภณคณาภรณ์, เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, หน้า 26-30

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิธีคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ 10 วิธี

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย
2. วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ
3. วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมชาติ
4. วิธีคิดแบบแก้ปัญหา
5. วิธีคิดแบบบรรดธรรมลักษณะ
6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก
7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม
8. วิธีคิดแบบอธิบายปลุกเร้าคุณธรรม
9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน
10. วิธีคิดแบบวิเศษवाद ²⁰³

วิธีคิดทั้ง 10 วิธีนี้ พระราชวรมุนี ได้อธิบายไว้ สรุปได้ดังนี้

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

คือการพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ให้รู้จักสภาวะตามที่มีมันเป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา ค้นหาหนทางแก้ไข ด้วยการสืบสาวหาเหตุผลและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา จะเรียกว่าวิธีคิดแบบอหิทัปปัจจยคา หรือแบบปัจจยการก็ได้ ในทางปฏิบัติแยกได้ 2 อย่างคือ

ก. คิดแบบปัจจยสัมพันธ์ คือ เมื่อพบปรากฏการณ์อย่างหนึ่งอย่างใด ก็มองหัจฉัยอันและชักโยงออกไปถึงปัจจัยต่าง ๆ ทั้งหลายที่เข้ามาสัมพันธ์นั้น ก่อให้เกิดผลหรือปรากฏการณ์นั้น ๆ ขึ้น

ข. คิดแบบสอบสวน หรือตั้งคำถามเมื่อประสบพบเห็นสิ่งใด ๆ ที่ควรพิจารณา ก็คอยตั้งคำถามแก่ตนว่า ทำไม เพราะอะไร แล้วคิดสืบสาวหาเหตุปัจจัยต่อไป

²⁰³ พระราชวรมุนี, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 60-70

2. วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ หรือกระจายเนื้อหา

เป็นวิธีคิดที่มุ่งเพื่อเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามสถานะของมัน สิ่งทั้งหลายหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่อุบัติขึ้น เกิดจากส่วนประกอบย่อย ๆ มาประมวลกันเข้า เมื่อแยกแยะกระจายออกไปให้เห็นองค์ประกอบย่อย ๆ ใดแล้ว จึงจะรู้จักสิ่งนั้น เรื่องราวนั้นได้ถูกต้องแท้จริง จึงจับจุดที่เป็นปัญหาได้

3. วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมชาติ

คือมองเหตุการณ์ สถานการณ์ ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย อย่างรู้เข้าใจธรรมชาติธรรมชาติของมัน ซึ่งจะต้องเป็นไปอย่างนั้น ในฐานะที่มันเป็น สิ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ประชุมกัน จึงจะต้องเป็นไปอย่างนั้น กล่าวคือการที่มันเกิดขึ้นแล้วจะต้องดับไปไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่คงอยู่ตลอดไป ขึ้นต่อเหตุปัจจัยของมัน วิธีคิดที่ถูกต้อง ต้องดำเนินไปให้ครบ 2 ชั้นตอน คือ

ก. ชั้นที่หนึ่ง รู้เท่าทันและยอมรับความจริง เป็นชั้นวางใจ วางท่าที่ต่อสิ่งทั้งหลาย โดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นท่าที่แห่งปัญญา เช่นเมื่อประสบสถานการณ์ที่ไม่น่าปรารถนาขึ้น เราจะต้องมองตามความเป็นจริง ไม่มองตามความอยากของเรา เช่นอยากให้เป็นหรืออยากไม่ให้เป็น

ข. ชั้นที่สอง แก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นชั้นปฏิบัติคือสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นท่าที่แห่งปัญญา คือรู้ว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นไปอย่างไรก็ยอมเป็นไปตามเหตุปัจจัย ขึ้นต่อเหตุปัจจัย ไม่ขึ้นต่อความอยากของเราหรือของใคร ๆ เมื่อเราต้องการให้มันเป็นอย่างไร ก็ต้องทำให้เหตุปัจจัยให้ได้เป็นอย่างนั้น ถ้าเหตุปัจจัยไม่พร้อมที่จะให้เป็น มันก็ไม่เป็น

4. วิธีคิดแบบแก้ปัญหา หรือวิธีคิดแบบอริยสัจ

เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องจากวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดานั้นเอง คือเมื่อเข้าใจคติธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย วางใจได้แล้ว ตกใจใจว่าจะแก้ปัญหาที่ตัวเหตุปัจจัย จากนั้นก็ดำเนินความนึกคิดไปตามอริยสัจนี้ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดครูทุกข์ คือแจกแจงแสดงปัญหา ว่าความเข้าใจปัญหาสภาพและขอบเขตของปัญหา สภาพสิ่งที่เป็นปัญหา ให้เข้าใจชัดเจนว่าเป็นอะไร คืออะไร เป็นที่ตรงไหน (ทุกข์)

ขั้นที่ 2 สืบสวนเหตุแห่งทุกข์ที่พึงจะละ คือวิเคราะห์ค้นหามูลเหตุหรือ
ต้นคอของปัญหา ซึ่งจะคงแก้ไข กำจัด หรือทำให้หมดสิ้นไป (สมุทัย)

ขั้นที่ 3 เติงหมายชัดซึ่งการดับทุกข์ ที่จะให้สำเร็จ คือ เติงเห็น
ชัดเจจนถึงภาวะปราศจากปัญหา ซึ่งมุ่งหมายว่า คืออะไร เป็นไปได้จริงหรือไม่ เป็น
ไปได้อย่างไร มีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายและหลักการทั่วไป หรือคัมภีระบวณการ
ของการแก้ปัญหา ก่อนที่จะวางรายละเอียด และกลวิธีปลีกย่อยในขั้นดำเนินการ (นิโรธ)

ขั้นที่ 4 จักวางวิธีการดับทุกข์ ที่จะต้องปฏิบัติ คือ เมื่อมีความชัดเจน
เกี่ยวกับเป้าหมายและหลักการทั่วไปแล้ว ก็กำหนดวางวิธีการ แผนการและรายการสิ่ง
ที่จะต้องทำในการที่จะแก้ไข กำจัดสาเหตุของปัญหาให้สำเร็จ เพื่อเตรียมการลงมือแก้ไข
ปัญหาต่อไป (มรรค)

5. วิธีคิดแบบบรรณธรรมสัมพันธ์

เป็นวิธีคิดในระดับปฏิบัติการหรือการลงมือทำ คือการที่จะปฏิบัติกิจ กระทำ
การต่าง ๆ โดยรู้เข้าใจถึงหลักการและความมุ่งหมายของเรื่องนั้น ๆ จะดำเนินไปเพื่อ
จุดหมายอะไร เพื่อให้การปฏิบัติโดยจากความมุ่งหมายนั้น ไม่กลายเป็นปฏิบัติที่เคลื่อนไหว
คลาด เคลื่อนลอย งามาย

6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก

คือมองให้ครบทั้งข้อดีและข้อเสีย และทางแก้ไข ทางออกให้หลุดรอด
ปลอดภัย จากขอบกพร่องต่าง ๆ เป็นวิธีมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง
เน้นการศึกษาและยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ทุกแง่ทุกด้าน เพื่อปฏิบัติสิ่งนั้น ๆ
เรื่องนั้น ๆ ได้พอเหมาะไม่ผิดพลาด วิธีคิดแบบนี้พระพุทธรเจ้าทรงเน้นมาก

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม

หรือการพิจารณาเกี่ยวกับปฏิเสธวนา คือการใช้สอยหรือบริโภค เป็นวิธี
คิดแบบสัจหรือบรรเทาภัยพิบัติ เป็นขั้นฝึกหัดคิด เกลาภิเลสหรือตัดทางไม่ให้เกิดเสาะ เข้า
มาครอบงำจิตใจแล้วชักจูงพฤติกรรมต่อ ๆ ไป วิธีคิดนี้ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะ
เกี่ยวข้องกับกรบริโภคใช้สอยมีปัจจัย 4 และวัสดุอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทาง
เทคโนโลยี ซึ่งมีประโยชน์คุณค่าแก่เรา 2 ประเภทตามชนิดของความต้องการคือ

ก. คุณค่าแท้ หมายถึงประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่ความที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตน เพื่อความดีความงาม อยู่ด้วยดีของชีวิต หรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและผู้อื่น คุณค่านี้อาศัยปัญญา เป็นเครื่องตีค่า

ข. คุณค่าเทียม หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอกให้แกสิ่งนั้น ๆ เพื่อปรนเปรอการเสพเสวยเวทนา โดยอาศัยตัณหาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา

วิธีคิดแบบนี้ มุ่งให้เข้าใจและเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตอย่างแท้จริง เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

๘. วิธีคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม

หรือวิธีคิดแบบเร้ากุศลหรือคิดแบบกุศลภาวนา เป็นวิธีคิดในแนวสัจจกัณฑ์หรือมรรเทาและชัคเกลาตักขณา จึงจัดได้ว่าเป็นข้อปฏิบัติระดับต้น ๆ สำหรับส่งเสริมความเจริญงอกงามแห่งกุศลและสร้างเสริมสัมมาทิฐิที่เป็นโลกียะ

หลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบนี้มีว่า ประสพการณ์ คือสิ่งที่ได้ประสบหรือได้รับรู้อย่างเดียวกับบุคคลที่ประสบหรือรับรู้ต่างกัน อาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้าง แนวทาง ความเคยชินต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องปรุงของจิต คือสังขาร ที่ผู้นั้นได้สัมผัสไว้ หรือสุดแต่การทำใจในขณะนั้น ๆ โดยเหตุลัดคั่งกล่าว การทำใจที่ช่วยตั้งคนและชักนำความคิดให้เดินไปในทางที่ดีงาม และเป็นประโยชน์ เรียกว่าวิธีคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม มีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เกิดความคิด และการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ในขณะนั้น ๆ และช่วยแก้ไขนิสัยความเคยชินร้าย ๆ ของจิตที่ได้สัมผัสไว้แต่เดิม พร้อมทั้งสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ ๆ ที่ดีงามให้แก่จิตใจ

๙. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน

หรือวิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมตาเป็นอารมณ์ความจริง วิธีคิดนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิธีคิดแบบที่ ๘ เป็นการคิดในแนวทางของความรู้หรือคิดด้วยอำนาจปัญญาเกี่ยวกับเรื่องอดีต ปัจจุบัน อนาคต

คำว่าปัจจุบัน หมายถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องของในขณะนั้น ๆ เป็นสำคัญ

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท

แปลว่า การแยกแยะ พูดย้ำหนัก หรือพูดแจ่มแจ้ง หรือแถลงความแบบ
วิเคราะห์ หมายถึงการมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละด้าน ครบทุก
แง่ทุกด้าน ²⁰⁴

สาโรช บัวศรี ได้เสนอวิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์ โดยให้นำเอา
วิธีคิดของมนุษย์ มาใช้ เป็นวิธีสอนมนุษย์เอง เพื่อให้เกิดการเข้าใจหรือการเรียนรู้ได้อย่าง
สะดวกโดยใช้วิธีสอนแบบแก้ปัญหา สรุปได้ดังนี้คือ

การสอนแบบอริยสัจ 4 ซึ่งตรงกับวิธีการแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์ มีขั้นตอน
ดังนี้

1. การกำหนดปัญหา ซึ่งตรงกับขั้นทุกขในอริยสัจ
2. การตั้งสมมติฐาน ซึ่งตรงกับขั้นสมุทัยในอริยสัจ
3. การทดลองและเก็บข้อมูล ตรงกับขั้นนิโรธในอริยสัจ
4. การวิเคราะห์และสรุปผล ซึ่งตรงกับขั้นมรรคในอริยสัจ

วิธีสอนนี้ ใกล้เคียงกับการสอนทุกระดับของการศึกษา ²⁰⁵

วีรยุทธ วิเชียรโชติ กล่าวว่า การสอนในที่นี้ คือกระบวนการจัดประสบการณ์
หรือสิ่งแวดล้อมภายนอกทั้งทางกายและสังคม ให้ผู้เรียนเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและ
แก้ไขพฤติกรรมประจำบุคคลิกภาพและพฤติกรรมประจำบทบาท ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ใน
แนวปรัชญาการศึกษาาระบบอารยนิยม

²⁰⁴ พระราชวรมนี, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ: ทานกร:
กราฟิกอาร์ต, 2526), หน้า 60 - 70.

²⁰⁵ สาโรช บัวศรี, "ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์," ศึกษาศาสตร์
ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ: ทานกร: กราฟิกอาร์ต, 2526), หน้า 17-18.

การสอนตามนิยามนี้ เป็นการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ การแก้ไข ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง มโนกรรม วาจกรรม และกายกรรม ของผู้เรียนทั้งในทางส่วนตัว (บุคลิกลักษณะ) และในทางสังคม (บทบาท) โดยมีทิศทางของการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงความจุดหมายในแนวปรัชญาการศึกษาแบบอารยนิยม ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลและสังคมให้บรรลุถึงความสุข ความเจริญในทางโลกและทางธรรม

ผู้สอน คือผู้แนะแนวและผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม

ผู้เรียน คือผู้แสวงหาเหตุผล ความรู้ ความจริง ความดี ความงาม ความสามารถในการแก้ปัญหาและความสุขความเจริญในทางโลกและทางธรรม²⁰⁶

การเรียนการสอนที่เอื้อต่อปรัชญาการศึกษาแบบอารยนิยม คามทัศน์ของ วิรุพฺพช วิเชียรโชติ การเรียนการสอนคือ เป็นวิธีที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้และความจริงทั้งทางโลกและทางธรรม ครูทำหน้าที่เป็นผู้แนะแนว และกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ อันนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งนี้โดยใช้กระบวนการวิธีสืบสวนสอบสวน²⁰⁷

วิธีการเรียนการสอนตามแนวพุทธนั้น วิรุพฺพช วิเชียรโชติ ได้เสนอวิธีสืบสวนสอบสวน เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนสามารถบรรลุผลตรงเป้าหมาย หรือเป้าประสงค์ มี 5 ชนิด สรุปได้ดังนี้คือ

1. สังกัปแนวหน้า คือการปูความรู้พื้นฐานและการสร้างแรงจูงใจใฝ่รู้ให้กับผู้เรียนเพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการตั้งข้อปัญหาเมื่อเจอปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ
2. สังเกต คือการสังเกตเปรียบเทียบจนเกิดปัญหาของจิต เป็นขั้นของการเรียนรู้สังกัป (ความคิดรวบยอด) ควบคู่การวิเคราะห์

²⁰⁶ วิรุพฺพช วิเชียรโชติ, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์ท, 2526), หน้า 35

²⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38

3. อธิบาย คือการอธิบายสาเหตุของปัญหาข้อจิต เป็นขั้นที่เรียนรู้หลักการ ในรูปของเหตุผลและทฤษฎี

4. ทำนายและทดลอง คือการทำนายผลเมื่อแปรเหตุ เป็นการเรียนรู้วิธีแก้ ปัญหาในรูปของการตั้งสมมติฐานเชิงทำนายและมีการทดลอง เพื่อทดสอบสมมติฐาน

5. ความคุมและคิดสร้างสรรค์ คือการควบคุมและสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมทั้ง ภายในและภายนอกของมนุษย์ สิ่งแวดล้อมภายในคือจิตใจ ควบคุมด้วยจริยธรรมและศาสนา ธรรม สิ่งแวดล้อมภายนอกควบคุมด้วยประยุคต์วิทยาทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทาง คือความสุข ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรมของบุคคล และสังคม

การเรียนการสอน อาศัยการถามตอบเป็นสิ่งสำคัญในการแสวงหาความจริงเพื่อ พัฒนาสติและปัญญาของผู้เรียน

ทั้ง 5 ขั้นนี้ อิงหลักอริยสัจ 4 คือ

1. ขั้นสังกัปแนวทาง อิงหลักจริต 6
2. ขั้นสังเกศ อิงหลักทุกข์
3. ขั้นอธิบาย อิงหลักสมุทัย
4. ขั้นทำนายและทดลอง อิงหลักนิโรธ
5. ขั้นควบคุมและคิดสร้างสรรค์ อิงหลัก มรรค 208

ประธาน ทองภักดี ให้ทัศนะในเรื่องหลักการสอนของพระพุทธเจ้าว่า มี 3 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. สอนเท่าที่ควรจะรู้ โดยคำนึงถึงบุคคลที่จะสอน โดยจัดหลักธรรมไว้เป็น หมวดหมู่ เช่น สอนฆราวาส นักศึกษา
2. สอนอย่างมีเหตุผล แสดงถึงว่า ผลทั้งหลายต้องมีเหตุทั้งนั้น
3. สอนอย่างรับรองผล ผู้ปฏิบัติตามคำสอน ผู้นั้นต้องได้บรรลุผลที่องค์การ โดยต้องรู้จักเลือกคำสอนมาปฏิบัติให้ถูกเรื่องของตน และเหมาะสมกับฐานะ จึงจะหลุดพ้น ความยากลำบาก

208 วีรยุทธ วิเชียรโชติ, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 38

วิธีสอนตามพุทธวิธี 2 ลักษณะคือ

1. ศิลปวิธี หมายถึงการสอนที่ทำให้ผู้ฟังได้รับรส 5 ประการคือ
 - ใ้รู้แจ้งเห็นจริงด้วยใจเหมือนตาเห็น
 - ใ้ผู้ฟัง เห็นคลายคาม
 - เราใจผู้ฟังใ้ห้อยากคิคอยากทำตามที่สอน
 - ใ้ผู้ฟังยอมเชื่อ ยอมรับทำรับปฏิบัติด้วยความเต็มใจ
2. กลวิธีสอน มี 9 ลักษณะคือ
 - รู้จักบุคคลที่จะสอน
 - เลือกธรรมะสอนใ้เหมาะกับบุคคล
 - สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม
 - สอนจากสิ่งที่เห็นใ้กายไปสู่สิ่งที่เห็นใ้คิยาก
 - สอนจากสิ่งที่รู้อยู่แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้
 - สอนคิวยการ เปรียบเทียบหรือคิวยอุปมาอุปไมย
 - สอนคิวยอุปกรณ - ใ้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอุปกรณ
 - ใ้ภาพนนิคเหมือนฉายภาพยนตร์
 - ใ้วิธีใ้ทดลองคิวยตนเอง
 - สอนคิวยการทำคิวย่างใ้คิ
 - สอนคิวยการปุจฉาวิสัชนา (ถามปัญหา) ²⁰⁹

ควงรัชฎ์ ศศะนาวิณ มีความคิเห็นสอดคล้องกับประสาน ทองภักคิ-ใ้
เรื่องกลวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ²¹⁰

วคิน อินทสระ อธิบายถึงวิธีสอนคามแนวพุทธ สรุปลใ้คิดังนี้

จุดมุ่งหมายใ้การสอนของพระพุทธเจ้า

1. ทรงสอนใ้ใ้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งใ้สิ่งใ้ใ้ควรรู้ควรรเห็น
2. ทรงสอนใ้ใ้ผู้ฟังครองคามแล้วเห็นจริงใ้คิ ทรงสอนใ้ใ้ทรงแสดง
ธรรมอย่างมีเหตุคิใ้ผู้ฟังพอครองคามใ้เห็นคิวยตนเอง

²⁰⁹ ประสาน ทองภักคิ, ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า (กรุงเทพมหานคร
: คิารังการพิมพ์, 2520), หน้า 12-20

²¹⁰ ควงรัชฎ์ ศศะนาวิณ, คามรอยพระบรมคิ, หน้า 33-37.

3. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ความสมควร ทรงแสดงธรรม มีคุณเป็นอัครรรมย์สามารถ ยังผู้ปฏิบัติตามให้โดยรับความสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของคน
วิธีสอน ได้เสนอไว้ 5 วิธี

1. พระพุทธเจ้าทรงสอนโดยวิธีเอากังวลลักษณะ คือทรงแสดงยืนยันไปข้างเดียว
2. ทรงสอนโดยวิธีวิภาษลักษณะ คือทรงแยกประเด็นให้ชัดเจน หรือตอบคำถามเป็นคำตอบหรือคำสอนที่มีเงื่อนไข

3. ทรงสอนโดยวิธีปฏิญาณลักษณะ คือทรงถามย้อนเสียก่อนแล้วจึงตรัสสอน
4. ทรงสอนโดยรูปนลักษณะ คือทักปัญหาไว้ ไม่ทรงพยากรณ์ คือไม่ทรงตอบเรื่องนั้น เพราะทรงเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ หรือยังไม่ถึงเวลาที่จะรู้

5. ทรงสอนโดยอุปมาลักษณะ ทรงสอนแบบเปรียบเทียบ

สถานที่ทรงใช้ในการสอน

1. ทรงสอนอย่างละมุนละม่อม
2. ทรงสอนอย่างเข้มงวดรุนแรง
3. ทรงสอนอย่างขอร้องวิงวอน ²¹¹

สุมน อมรวิวัฒน์ อธิบายวิธีสอนของพระพุทธเจ้า สรุปได้ดังนี้

1. สันนิษฐาน แสดงกรรมชั่วที่ควรละ และกรรมดีที่ควรประกอบ ให้ผู้ฟังเห็นด้วยดีถึงกระทำในที่เฉพาะหน้า

2. สมาเพณา ชักชวนให้ผู้ฟังถือเอาด้วยดี ในสิ่งที่ควรเว้นและสิ่งที่ควรประพฤติ

3. สมุทเคชนา ให้ผู้ฟังกล่าหาญขึ้นด้วยดี ในสิ่งที่ควรเว้นและสิ่งที่ควรปฏิบัติ

4. สัมปหังสนา ให้ผู้ฟังรำเริงบันเทิงใจ เห็นคุณค่าของการละชั่วทำดี

วิธีสอนของพระพุทธเจ้าอีกวิธีหนึ่งคือ สอนโดยวิธีวิปัสสนานัย ในเรื่องของเบญจขันธ์ ซึ่งพอจะสรุปชั้นของวิธีสอนแบบนี้ได้ 4 ชั้นคือ

1. สอนโดยการซักถามเรื่องขันธ์ 5 ไปทีละข้อให้ผู้เรียนตอบ

2. ชี้ทางไตร่ตรองเหตุผลจนเห็นจริง

²¹¹ วทีน อินทสระ "พุทธวิธีในการสอน", ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์, 2526), หน้า 15-24

3. ให้พิจารณาจนเกิดปัญญา

4. สรุปแสดงผลแห่งปัญญาและความศรัทธา²¹²

สุชีพ ปุญญานุภาพ โค้งกล่าวถึงการสอนของพระพุทธเจ้าว่า

การสอนของพระพุทธเจ้าแบ่งออกเป็น 3 อย่างคือ

1. ทรงสอนให้รู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น
2. ทรงสั่งสอนมีเหตุผลที่ผู้ฟังอาจทรงตามให้เห็นจริงได้
3. ทรงสั่งสอนเป็นอัครรยที่ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ²¹³

นอกจากนี้ สุชีพ ปุญญานุภาพ ยังได้ตั้งข้อสังเกตในการสอนของพระพุทธเจ้า โดยแบ่งหลักการสอนออกเป็น 3 ประการสรุปได้ดังนี้

1. ทรงสั่งสอนโดยการปฏิบัติ หมายถึงการ เปลี่ยนหลักการเดิมที่สอนกันมาทั้งหมด อย่างตรงกันข้าม เพื่อให้เข้าใจหลักที่แท้จริงทางพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น
2. ทรงสั่งสอนโดยการปฏิรูป เป็นการสอนโดยวิธีที่คัดแปลงของเก่าที่ยังไม่ดี ให้ดีขึ้น ให้ตรงกับหลักเหตุผลยิ่งขึ้น
3. ทรงสั่งสอนโดยตั้งหลักขึ้นใหม่ ที่ยังไม่มีในที่อื่น แต่ก็เป็นไปตามสัจธรรมที่ทรงค้นพบ²¹⁴

กิตติมา ปรีดีคิลก ให้ทัศนะในเรื่องลักษณะการสอนในทางพระพุทธศาสนาสรุปได้ดังนี้

1. สอนให้รู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น

²¹² สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ.

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีธรรมสาร, 2528), หน้า 13

²¹³ สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : เรื่องแสงการพิมพ์, 2528 หน้า 8

²¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8 - 9.

2. สอนอย่างมีหลักฐานอ้างอิง
3. สอนโดยให้ผู้ศึกษาสามารถตามได้ทัน 215

นอกจากนี้ กิติมา ปรีดีติลลิก ยังให้ทัศนะในเรื่องลักษณะการสอนของพุทธศาสนาว่าแบ่งเป็น 9 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. สอนในลักษณะที่เป็นความเรียง (สุตตะ)
2. สอนในลักษณะที่เป็นร้อยกรองและบทขับร้อง (เคยยะ)
3. สอนในลักษณะที่เป็นร้อยแก้ว มีหลักเกณฑ์ในการใช้ภาษาได้สะดวก (ไวยาकरणะ)
4. สอนในลักษณะที่เป็นกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ แสดงถึงสภาพการณ์ต่าง ๆ (กถา)
5. สอนในลักษณะที่เป็นคติพจน์ คติเตือนใจ (อุทาน)
6. สอนในลักษณะที่เป็นการบรรยายสรุปลงสู่หลักฐานอ้างอิงเป็นที่เชื่อถือได้ (อติวุตตะ)
7. สอนในลักษณะที่เป็นประเภทยกตัวอย่างประกอบหรือเล่านิทาน มุ่งคติธรรม (ชาตก)
8. สอนในลักษณะที่เป็นการแสดงให้เห็นความแปลก ความอัศจรรย์อย่างไม่น่าเชื่อ (อัปภูตขัมมะ)
9. สอนในลักษณะที่เป็นการใช้วิธีตั้งปัญหา เพื่อเข้าถึงจุดหมายในระดับสูงที่กำหนดไว้ (เวทัสสะ) 2.16

กิติมา ปรีดีติลลิก ได้ให้ความเห็นในเรื่องวิธีสอนที่ใช้ในทางพุทธศาสนาว่ามีดังนี้

1. สอนด้วยประสบการณ์ของตนเอง

215 กิติมา ปรีดีติลลิก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : อักษรบัณฑิต, 2523), หน้า 138

216 เรื่องเดียวกัน, หน้า 138-139

2. สอนโดยวิธีสร้างปัญหาไปสู่เป้าหมาย
3. สอนใหม่ให้หลักทัศนคติความผิดถูกด้วยตนเอง
4. สอนด้วยวิธีอุปมา ²¹⁷

นอกจากนี้ กิติมา ปรีดีคิลก ได้กล่าวถึงการสอนทางพุทธศาสนาว่า ถือเอาวิธีการสอนให้คิดเป็น มาเป็นวิธีการสอนทั่วไป เช่น

Reflective Thinking	ตั้งปัญหา หาสมมติฐาน เก็บข้อมูล
Scientific Thinking	วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล ²¹⁸
Inductive Thinking	

แสง จันทร์งาม กล่าวถึงการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ สรุปได้ดังนี้ พระพุทธเจ้าทรงใช้การสอน 3 แบบ คือ

1. แบบอิทธิปาฏิหาริย์ - การสอนด้วยการใช้ความสามารถพิเศษ
2. แบบอาเทศนาปาฏิหาริย์ - การสอนโดยวิธีตั้งใจ หรือรู้ใจผู้อื่นในค่านฤทธิ
3. แบบอนุสาสน์ปาฏิหาริย์ - การสอนด้วยการบรรยาย การพรา้สอนให้รู้ผิดรู้ถูก รู้ชั่วรู้ชั่วด้วยตนเอง ²¹⁹

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ให้ความเห็นในเรื่องการจัดชั้นเรียนตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้ สรุปได้ดังนี้ คือ

1. สอนคนตามระดับสติปัญญา
2. สอนตามภูมิหลังของผู้เรียน

²¹⁷ กิติมา ปรีดีคิลก, ปรัชญาการศึกษาเล่ม 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : อักษรบัณฑิต, 2523), หน้า 139

²¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

²¹⁹ แสง จันทร์งาม, วิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์" ศีลภาสกรตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 38.

3. นิยมสอนนอกระบบชั้นเรียน เป็นการสอนตัวต่อตัวมากกว่าที่จะสอนเป็นกลุ่ม
เป็นคณะ 220

นอกจากนี้ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์ ได้ให้ความเห็นในเรื่องวิธีสอนตามแนวพุทธ
ศาสนา โดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ

1. การสอน โดยใช้ระดับภาษาที่ง่ายต่างกันตามระดับสติปัญญาของผู้เรียน
2. การสอน โดยลำดับเนื้อหาจากง่ายไปหายาก
3. การสอน โดยเริ่มจากปัญหาที่ผู้เรียนกำลังสนใจ
4. การสอน โดยทดสอบเพื่อวัดคุณสติปัญญาผู้เรียนก่อนสอน 221

มด. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวถึงการศึกษาตามพุทธวิธีว่า "หมายถึงเด็ก
ชายหญิงควรจะได้รับ การนำทางไปสู่ความสามารถที่จะใช้ประโยชน์จากพุทธศาสตร์ได้อย่าง
เต็มที่ และให้พุทธศาสนาได้ช่วยเขาในการดำเนินชีวิต โดยคนต้องได้รับการสอนให้คิดนึก
เป็นตัวของตัวเอง ทั้งนี้เขาจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับคำสอนในพระพุทธศาสนา วัฏทศขรรค์
และอื่น ๆ ต้องมีประสบการณ์ทางสุนทรีย์ภาพ ซึ่งทำให้เขาเจริญงอกงามทางความคิดและ
ทางอารมณ์ จะต้องมีครูช่วยให้เขาได้รับรู้ที่จำเป็น และแนะทางให้เขาใช้ความคิดไปในทาง
ที่ควร ทุกสิ่งทุกอย่างที่แวดล้อมเขาจะต้องคล้องกัน เพื่อนำไปสู่การศึกษานี้ และจะต้อง
ไม่มีการสนับสนุนอันใดที่จะทำให้เกิดเครื่องขัดขวางหนทางที่เขาจะเดินไปสู่จุดหมายนั้น" 222

²²⁰ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
2519, หน้า 118

²²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 119.

²²² บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, มด. "การศึกษาตามพุทธวิธีจะมีได้หรือไม่ในสมัย

ปัจจุบัน" วารสารวัฒนธรรมไทย 20 (เมษายน 2524) : 22

วิจิตร เกกวิสิษฐ์ กล่าวว่า

"วิธีสอน ไม่จำกัด แต่ควรเน้นจรรยาศาสตร์เสมอ"²²³

สุนทร ธีรังษี กล่าวถึงวิธีสอนตามแนวพุทธ ดังนี้

"วิธีสอนแบบอริยสัจ 4 การสอนให้ใ้คนนั้นจักเป็นศิลาอย่างหนึ่ง ชั้นของอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค"²²⁴

วสิน อินทสระ กล่าวว่า

วิธีสอนตามแนวพุทธที่เหมาะสมมีได้หลายวิธี เช่น แบบ

- ละมุนละม่อม
- เขมงวด
- ค่อย ๆ เรียนรู้ทีละเล็กทีละน้อยให้เหมาะกับผู้เรียน"²²⁵

วิธีที่ทรงสอนนั้นมีมาก ชอนำเสนอเพียง 5 วิธี

1. ทรงสอนโดยวิธีเอกังสลักษณะ คือ ทรงแสดงยืนยันไปข้างเดียว
2. ทรงสอนโดยวิธีกัชชลักษณะ คือ ทรงแยกประเด็นให้ชัดเจน
3. ทรงสอนโดยวิธีปฎิพจน์ลักษณะ คือ ทรงถามย้อนเสียก่อน
4. ทรงสอนโดยรูปนลักษณะ คือ พักปัญหาไว้ไม่ทรงพยากรณ์เพราะเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์หรือยังไม่ถึงเวลาที่จะรู้
5. ทรงสอนโดยอุปมาลักษณะ คือ ทรงสอนแบบเปรียบเทียบ²²⁶

วิทย์ วิศทเวทย์ กล่าวว่า

"การเรียนการสอนไม่มุ่งวิชาการมาก มุ่งฝึกอบรมมนุษย์ทางอารมณ์"²²⁷

²²³ สัมภาษณ์ วิจิตร เกกวิสิษฐ์, 15 สิงหาคม 2529.

²²⁴ สัมภาษณ์ สุนทร ธีรังษี, 28 สิงหาคม 2529.

²²⁵ สัมภาษณ์ วสิน อินทสระ, 5 กันยายน 2529.

²²⁶ วสิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษา มกุฎราชวิทยาลัย, 2524), หน้า 22-32.

²²⁷ สัมภาษณ์ วิทย์ วิศทเวทย์, 8 ตุลาคม 2529.

สุนน อมรวิวัฒน์ กล่าวถึงวิธีสอน สรุปได้ดังนี้

วิธีสอนใช้วิธี จากใจถึงใจ และ เน้นให้ใช้ปัญญา ความคิดอย่างมีเหตุผล ใช้หลัก

เหตุผล วิธีการสอนอาจ เป็นแบบ

- กระบวนการปูจ่าวิไลชนา
- แบบเผชิญสถานการณ์
- แบบวิธีแก้ปัญหาความทุกข์วิธี
- แบบวิธีการ เปรียบเทียบ²²⁸

รณจวน อินทรกำแหง กล่าวว่า "วิธีสอนที่ดี คือสอนด้วยการปฏิบัติ"²²⁹

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ

วิธีสอนควร เน้นให้ผู้เรียนใช้โยนิโสมนสิการ รู้จักคิดในเชิงเหตุผลและในเชิงคุณธรรม ปฏิบัติได้ โดยเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนและเหมาะสมกับสถานการณ์ ในแต่ละกรณี เช่น

- วิธีสอน - แบบบรรยาย
- แบบถามตอบ
 - แบบปฏิบัติ
 - แบบเปรียบเทียบ
 - แบบอริยสัจ 4
 - แบบอภิปราย
 - แบบการสาธิต
 - แบบรายบุคคล

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²²⁸ สัมภาษณ์ สุนน อมรวิวัฒน์, 2 ตุลาคม 2529

²²⁹ สัมภาษณ์ รณจวน อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529

- แบบสืบสวนสอบสวน

โดยมีขั้นตอนการสอนดังนี้

- คอกรู้จักผู้เรียน
- สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง
- สอนจากง่ายไปหายาก จากสิ่งที่รู้ไปยังสิ่งที่ไม่รู้ จากรูปธรรมไปหา

นามธรรม ฯลฯ

- สอนอย่างมีเหตุผล ให้ผู้เรียนรู้คุณค่าในสิ่งที่ตนได้เรียน
- ใช้อุปกรณ์การสอน และมีหลักฐานอ้างอิงตามความเหมาะสมของเนื้อหา

หาวิชาที่สอน

- เน้นทางวิชาการ และจริยศาสตร์ควบคู่กันไป
- ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์

5.12 หลักสูตร

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องหลักสูตร จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญได้แนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร แสวงทัศนะในเรื่องการกำหนดหลักสูตรตามแนวพุทธปรัชญา ดังนี้

"เอาหลักสูตรปัจจุบันมาเป็นหลัก แล้วเน้นจิตใจ เป็นตัวชอบ"²³⁰

พระโสภณคณาภรณ์ กล่าวถึงหลักสูตรตามแนวพุทธว่า

ให้เรารู้เรื่องของตนเองก่อน คือสอนให้เป็นคนดี สมควรแก่ฐานะหน้าที่ของเขา เพื่อประโยชน์แก่ความสุขแก่ตนเองก่อน แล้วจึงเรื่องที่เป็นประโยชน์เพื่อเกิดผลดีอยู่ เรื่องที่จะศึกษาควรเป็นเรื่องวิชาการในโลก ที่พูดในแนวอริยสัจ คือเรื่องของธรรมชาติ ประโยชน์ที่เราจะได้รับจากธรรมชาติ เรียนรู้กฎธรรมชาติ สิ่งที่เป็นธรรมชาติ ปัจจุบันจิตเร่ในวิชาทางสังคมศาสตร์ทั้งหลาย สรุปแล้วคือเรียนเรื่อง ทุกข์ สมุทัยเหตุที่เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ เรื่องขอปฏิบัติทำให้เกิดสุข คือเรียนเรื่องอริยสัจ 4 เพราะเหตุว่าทุกชนนเป็นของธรรมชาติ สมุทัยเป็นเรื่องเกี่ยวกับมรรค เป็น

²³⁰ สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณสังวร, 29 เมษายน 2529.

ตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมทางสังคม ถ้าความเบี่ยงเกิดจากมรดก ถ้าด้านลบ
เกิดจากสมุทัย ด้านลบน้อยลงเพื่อให้อ่อนโยนไว้รอ ก็ไม่มีปัญหาอะไร จะใคร่
รับความสูงเพิ่มขึ้น เราศึกษากันในเรื่องเหล่านี้ ²³¹

และพระโศภนคณาภรณ์ยังได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสิ่งที่นำมาศึกษา สรุปได้ดังนี้
สิ่งที่จะนำมาศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ประการคือ

1. เรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ประโยชน์ โทษของธรรมชาติ
เวลานั้น
2. เรื่องที่เกี่ยวกับสังคมของมนุษย์ชาติ ทัศนคติการดำรงตนต่าง ๆ ของสังคม
3. เรื่องศีลธรรม จรรยา ศาสนา ซึ่งส่วนมากแล้วเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับนามธรรม ²³²

ท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะเกี่ยวกับหลักสูตร ดังนี้

ควรเน้นให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่เต็ม การจัดการศึกษา ควรจัดให้มนุษย์
เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องสมบูรณ์ ยกสถานะทางวิญญาณให้สูงขึ้น ๆ เป็นโลกที่เต็ม
ไปด้วยมนุษย์ที่ถูกต้อง เคียงด้วยเทคนิคนานาเห็นแก่ตัว ปรากฏทั้งหลายกลายเป็น
เป็นเครื่องมีดของมนุษย์เห็นแก่ตัว จิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่โหดจู้จิก และโหด
โหดถอง คับขูดไต่ เคียงด้วยจิตวิทยากลายเป็นเครื่องมีดโหดถองกระเป่า
ดูอ่อน มันเปลี่ยนไปทุกศาสตร์ ไปรับใช้ศาสตร์ที่จะให้เห็นแก่ตัวเอาเปรียบ
ผู้อื่น ²³³

วชิณ อินทระระ กล่าวถึงหลักสูตรความแนวพุทธ ดังนี้

"ในหลักสูตรวิชาทั่ว ๆ ไป ควรจะมีการสอดแทรกธรรมในพุทธศาสนาใน
ทุก ๆ วิชา และจะต้องมีเทคนิคในการสอดแทรก " ²³⁴

²³¹ ทัศนะพระโศภนคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529

²³² เรื่องเดียวกัน

²³³ ทัศนะพระพุทธทาสภิกขุ, 28 ตุลาคม 2529

²³⁴ ทัศนะพระวชิณ อินทระระ, 5 กันยายน 2529

ประธาน ทองภักดี กล่าวถึงหลักสูตรตามแนวพุทธ สรุปได้ดังนี้

หลักสูตร ในแผนการศึกษาของพระพุทธเจ้าถือหลักความเหมาะสมกับผู้ศึกษา
แต่ละคนจึงแบ่งสายการศึกษาเป็น 2 สาย คือ สายโลกิยะ กับ สายโลกุตตระ

สายโลกิยะ เป็นสายที่มุ่งสอนให้คนเป็นคนดีในโลกนี้ คีทั้งในการประกอบอาชีพ
และคีทั้งในเรื่องความประพฤติ ถ้าเราจะตรวจดูหลักธรรมของพระพุทธองค์แล้ว ก็จะเป็น
ได้ว่ามีขรรคมอยู่มาก ที่จะสอนคนให้พ้นทุกข์ในโลกได้

สายโลกุตตระ เป็นสายที่มุ่งสอนคนด้วยขรรมะเบื้องสูง โดยมุ่งให้คนพ้นจากโลก
ตามทัศนะของพระพุทธเจ้า เห็นว่าโลกเต็มไปด้วยความทุกข์นานาประการ จึงมุ่งให้พ้นจาก
ความทุกข์เหล่านี้ 235

วิทย์ วิศทเวทย์ กล่าวถึงหลักสูตรตามแนวพุทธว่า

"ไม่แน่นไปด้วยเนื้อหาวิชาการมากอย่างในปัจจุบัน มีการเล่นกีฬา การแสดงที่
แต่ละคนได้แสดงตัวเอง ไม่ใช่ความสุขที่คอยรับการปฏิบัติจากสิ่งภายนอกสิ่งอื่น เช่นความ
สุขจากการเล่นดนตรีเป็นความสุขที่เราให้แก่ตัวเอง เป็นทางอ้อมที่จะให้คนมีวิถีชีวิตแบบ
พุทธ" 236

วิจิตร เกิดวิสิษฐุ กล่าวถึงหลักสูตรตามแนวพุทธ ว่า

หลักสูตร

ไม่จำกัด แต่อย่าให้ขาดจริยขรรมะ หรืออาจแทรกศีลขรรมะในทุกวิชา เพื่อให้
เด็กมีทั้งความรู้และความประพฤติกี 237

235 สัมภาษณ์ ประธาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529.

236 สัมภาษณ์ วิทย์ วิศทเวทย์, 7 ตุลาคม 2529.

237 สัมภาษณ์ วิจิตร เกิดวิสิษฐุ, 15 สิงหาคม 2529.

สุนทร ๗ รังษี กล่าวถึงเรื่องหลักสูตรว่า

"ปัจจุบันนี้พยายามที่จะให้ความรู้ทางศาสนาแก่เด็ก โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษา มีวิชาพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนสามารถแทรกความรู้ความคิที่คิในทุกวิชาต้องถือว่าการสอนให้เขาวชนเป็นคนดีเป็นหน้าที่ของครูทุกคน ไม่เฉพาะแต่ครูจริยศึกษาเท่านั้น อาจแทรกนิตาน 1/2 นาทีเพื่อสร้างทัศนคติที่คิแก่นักเรียน ถ้าทำได้เช่นนี้คิงไม่คองหวงอนาคตของชาติ"²³⁸

รัฐจวน อินทรกำแหง กล่าวว่า

"หลักสูตร ควรบรรจุหัวใจของพุทธปรัชญา อันเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาลงไป ในหลักสูตร แล้วเน้นการวัดผลที่มุ่งคุณคิกรรมของผู้เรียนเป็นสำคัญ สอนจริยธรรมศีลธรรมทุกระดับชั้น และสอดแทรกในทุกวิชา"²³⁹

สุนน อมรวีวัฒน์ กล่าวว่า

"หลักสูตร ควรคำนึงถึงคความหมายของการศึกษา คความมุ่งหมายของการศึกษา เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนการสอน ครู นักเรียน ฯลฯ นำมาประกูกคว่าจะจัดอย่างไรให้เหมาะสม"²⁴⁰

²³⁸ สัมภาษณ์ สุนทร ๗ รังษี, 28 สิงหาคม 2529.

²³⁹ สัมภาษณ์ รัฐจวน อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529.

²⁴⁰ สัมภาษณ์ สุนน อมรวีวัฒน์, 2 ตุลาคม 2529.

หลักสูตร ในทัศนะของ สาโรช บัวศรี ท่านกล่าวว่า

“ในการศึกษา จะต้องศึกษาเรื่องชั้น 5 ให้รู้จักตนเอง มีความรู้พื้นฐานกว้าง ๆ ศึกษาเรื่องของสังคมและสิ่งแวดล้อม ศึกษาเรื่องจริยธรรม ปฏิบัติในเรื่องคุณธรรม และศีลธรรมอย่างกว้างขวาง ลึกซึ้ง รู้จักประกอบความดี”²⁴¹

หลักสูตร ความแนวพุทธ ในทัศนะของพระราชวรมุนี สรุปลike ดังนี้

พระราชวรมุนี ได้เสนอหลักสูตรที่จะนำมาใช้เป็นแกนกลางของพระพุทธศาสนาที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาในหลักสูตร มีอยู่ 5 ข้อใหญ่ คือ

1. หลักอริยสัจ 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค)
2. หลักชั้น 5 หรือเบญจชั้น (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ)
3. หลักปฏิจสุมปบาท (อวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายคณะ ผัสสะ เวทนา คัมहा อุปาทาน ภพ ชาติ ชรา มรณะ)
4. หลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)
5. หลักมัชฌิมาปฏิปทา (ไตรสิกขา โอวาทปาฏิโมกข์ มรรคมีองค์ 8)

ทั้งรายละเอียดคือไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร

²⁴¹ สาโรช บัวศรี, "ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์", ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิกอาร์ท, 2526), หน้า 17

หลักอริยสัจ 4 คือหลักที่แสดงถึงสภาพของชีวิตมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร พร้อมทั้งประโยชน์สูงสุดที่มนุษย์จะสามารถหาได้จากชีวิตนี้ ให้มนุษย์จัดการกับปัญหาของมนุษย์ด้วยหลักการและสติปัญญาของมนุษย์เอง ไม่เกี่ยวกับเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ ทุกข์ คือปัญหาของมนุษย์เอง สมุทัย คือเหตุเกิดของทุกข์ นิโรธ คือความดับทุกข์ มรรคคือ ข้อปฏิบัติไปถึงความดับทุกข์

หลักเบญจขันธ์ คือหลักที่แสดงถึงภาวะของชีวิตว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มาประชุมกันเข้า และมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สุกแต่ว่าองค์ประกอบเหล่านั้นจะแปรเปลี่ยนไปอย่างไร ตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

หลักปฏิจรรยสมุปบาท คือหลักแห่งเหตุและผล ที่แสดงกระบวนการแห่งความเปลี่ยนแปลงของชีวิต ตามกระแสความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย เหตุหมายถึงตัวการที่ทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้น ปัจจัยหมายถึงสิ่งแวดล้อมที่ช่วยหนุนให้เกิดขึ้น เมื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น มีสาเหตุทุกอย่างเดียว ต้องมีปัจจัยด้วย ปัจจัยแวดล้อมนั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญ

หลักไตรลักษณ์ คือหลักที่มุ่งให้มนุษย์มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หลักนี้กล่าวถึง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในทางจริยธรรมเป็นอย่างมาก

หลักมัชฌิมาปฏิปทา คือหลักที่มุ่งให้มนุษย์เว้นจากการหมกมุ่น มัวเมา และการทรมาณตัวเองให้ลำบาก โดยเว้นจากการประพฤติกี่ตั้งเกินไปหรือหย่อนเกินไป มรรคนั้นเป็นทางสายเดียวแต่ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ส่วน ถ้าออกมาในรูปการอบรมก็เป็นไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ²⁴²

กิตติมา ปรีติคิณิก ให้ทัศนะในเรื่องเนื้อหาที่จะสอนสรุปได้ดังนี้

1. ให้เข้าใจความจริงแท้อันสูงสุด สิ่งที่จะให้เรียนคือ สิกขาเรื่อง ศีล สมาธิ และปัญญา
2. ให้เข้าใจหลักแห่งความสำเร็จ ได้แก่ อิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

²⁴² พระราชวรมนี, "พุทธธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญอันควรบรรจุไว้ในหลักสูตร", ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์, 2526), หน้า 40-41

3. ให้เห็นแจ้งในอริยสัจ 4 ไคแก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

4. ให้ช่วยสร้างให้เกิดความกล้าหาญ โดยใช้หลักธรรมเกี่ยวกับศรัทธา คือ พากุ สัจจะ วิริยะ รัทนะ และปัญญา ²⁴³

หลักสูตร ในทัศนะของ ศักดา ปรากฏประทานพร

"หลักสูตร จะต้องมุ่งให้ยูเรียนได้รับความรู้ทางศิลปศาสตร์ และวิชาชีพและมีความ ยึดหยุ่นในตัวเองพอสมควร ที่สำคัญที่สุด หลักสูตรจะตองเน้นในเรื่องศีลธรรม"²⁴⁴

สุทิววงศ์ พงศ์ไพบูลย์ กล่าวว่า

"ตามหลักพระพุทธศาสนา หลักสูตรควรมีลักษณะดังนี้

- ให้เลือกอย่างกว้างขวางในชั้นต้น ๆ
- บังคับให้แคบลงในชั้นสูง ๆ จนกลายเป็นผู้ชำนาญการเฉพาะคน"²⁴⁵

วิรุพท วิเชียรโชติ และ นวตเพ็ญ วิเชียรโชติ ให้ทัศนะเรื่องหลักสูตรสรุป

ไคดังนี้ หลักสูตรคือ

1. การพัฒนาบุคลิกภาพและบทบาทในสังคม
2. การพัฒนาบทบาทและกระบวนการของกลุ่ม
3. การพัฒนาวัฒนธรรมและสังคม
4. การศึกษาคลออกชีพเพื่อการพัฒนาสังคมอารยประชาธิปไตย

องค์สำคัญของการศึกษาในหลักสูตรตามแนวพุทธศาสตร์คือ ไคตรศึกษา (คือ สมานธิ ปัญญา)

²⁴³ กิติมา ปรีดีคิดก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : อักษรบัณฑิต, 2525), หน้า 138

²⁴⁴ ศักดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาระดับพื้นฐาน (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโตร์, 2526), หน้า 169-171

²⁴⁵ สุทิววงศ์ พงศ์ไพบูลย์, พุทธศาสน์ (กรุงเทพมหานคร : โภยวัฒนาพานิช, 251๗), หน้า 117

ความหมายของศีลในหลักสูตร ตามแนวพุทธศาสตร์น่าจะหมายถึงจริยศึกษาและรวมถึงพลศึกษาด้วย เพราะเป็นองค์ของการศึกษาที่พัฒนาทางจิตใจ และร่างกายควบคู่กันไป เพื่อให้มีความเป็นปกติสำหรับการ เป็นมนุษย์.

ความหมายของสมาธิ ในที่นี้น่าจะหมายถึงความรวมถึงการเจริญสมาธิให้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งหมายถึงการเจริญสมาธิด้วยการประกอบสมาธิพ คังนั้นจุดเน้นของการฝึกสมาธิจึงสมควรจะอยู่ในสัมมาอาชีวศึกษา

ความหมายของปัญญา ในทางหลักสูตรโดยทั่วไป น่าจะหมายถึงพุทธศึกษาซึ่งเป็นส่วนที่เน้นการพัฒนาสติปัญญาของผู้เรียน.

หลักสูตรตามแนวพุทธศาสตร์ จะเป็นการสอนการเรียนรู้โดยอาศัยหลักอริยสัจ 4 และการเรียนการสอนแบบอารยวิธี ที่อิงหลักอริยสัจ 4

ระบบโครงสร้างของหลักสูตรตามแนวพุทธศาสตร์ ได้แก่การจัดหลักสูตร เป็นระบบที่มีองค์ประกอบ 3 องค์ เชื่อมโยงกันในลักษณะของการวิเคราะห์ระบบ ²⁴⁶

หลักสูตร ตามแนวของ วิรยุท วิเชียรโชติ มีสรุปได้ดังนี้

หลักสูตรโดยทั่วไปจะอาศัยปรัชญาการศึกษาในการจัดประสบการณ์

หลักสูตรภาคปริยัติ คือภาคทฤษฎีและเหตุผลปัจจัยของหลักสูตรทั้งหมด

หลักสูตรภาคปฏิบัติ คือภาคลงมือประพฤติปฏิบัติ ในที่นี้เน้นการเรียนการสอนด้วยการปฏิบัติจริง

หลักสูตรภาคปฏิบัติ คือภาคที่เป็นองค์พหุซึ่งบรรจุเป้าหมายของหลักสูตรในระดับต่าง ๆ และเป็นภาคที่รวมการประเมินผลด้วย ²⁴⁷

²⁴⁶ วิรยุท วิเชียรโชติ และนางเฉลียว วิเชียรโชติ, "หลักสูตรเพื่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสตร์", ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์, 2516), หน้า 51

²⁴⁷ วิรยุท วิเชียรโชติ, "ปรัชญาการศึกษาแบบอารยนิยมตามแนวพุทธศาสตร์" ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : กราฟิการ์, 2526), หน้า 35

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ

หลักสูตร ประกอบด้วยวิชาศิลปศาสตร์ วิชาชีพ และศีลธรรม เน้นให้ผู้เรียนมีความประพฤติกติ มีจิตใจที่เป็นสุขควบคู่กับความรู้ด้านวิชาการ

ทางด้านศีลธรรมนั้น จัดเป็น 2 ลักษณะคือ จัดเป็นวิชาพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ และจัดแทรกหลักธรรมในทุกหมวดวิชาที่จัดสอน โดยให้ผู้เรียนรู้ในเรื่องเกี่ยวกับ ไตรสิกขา อริยสัจ 4 หลักธรรมที่ช่วยแก้ปัญหาชีวิต เป็นต้น

ทางด้านศิลปศาสตร์ จะเน้นให้แต่ละบุคคลได้แสดงออก เช่นวิชาดนตรี ศิลปะ กีฬา ดนตรีศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

5.13 การวัดผลและการประเมินผล

ความคิดเห็นเกี่ยวกับ การวัดผลและการประเมินผล จากการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญ ได้แนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะเรื่องการวัดผล ประเมินผล ดังนี้

" คัมภุชไค์ แก่ปัญหาไค์ เป็นส่วนวัดผล ไม่วัดด้วยคำนวณ ไม่วัดด้วยตัวเลข ไม่วัดอย่างที่เขาทำกัน ต้องมีสุจน์ซัดกันที่ว่า เอามายืนยัน คัมภุชไค์ แก่ปัญหาไค์อย่างไร แก่ทุกซ์ไค์อย่างไร เป็นการวัดผล ไม่มีการสอบไล่ ทดสอบเอาว่าคัมภุชไค์เท่าไร วัดการ คัมภุชไค์ที่ตัวบุคคลเท่านั้นจริง ~ " 248

พระราชวรมุณี แสดงทัศนะของการวัดผลและประเมินผลดังนี้

" ถ้าเรามีค่านิยมในทางความใฝ่รู้ เราจะรู้ให้เข้าถึงความจริงของสิ่งต่าง ๆ การเข้าถึงความจริงของสิ่งต่าง ๆ ก็มีการพัฒนาความรู้เป็นขั้นเป็นตอน การวัดผล ช่วย ทดสอบทำให้เรามั่นใจว่าเราได้พัฒนาถึงขั้นนั้นขั้นนี้ ในทางแง่การแสวงหาความรู้ก็เป็น เครื่องมือในการที่จะเข้าถึงสัจธรรม นี่เป็นความหมายในแง่ดี แต่ถ้าวัดผลประเมินผล

เพื่อหวังใบประกาศนียบัตร ฯลฯ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมค่านิยมในการที่จะแข่งขัน
แย่งชิงกัน แสวงหาผลประโยชน์ นำไปสู่ผลร้าย คือการไม่มุ่งเอาความรู้ที่แท้จริง ในแง่
นี้ก็เป็นอย่างเสีย"²⁴⁹

พระโสภณคณาภรณ์ กล่าวว่่า

การวัดผลต้องวัดด้วยตัวของเราเอง ตรวจสอบใจตนเอง ไม่ใช่คนอื่นวัดให้"²⁵⁰

การวัดและประเมินผล ในทัศนะของ สุนทร ณ รั้งมี

"ควรเน้นค่านิยมที่ รู้แล้วควรจะทำให้ รู้ดีแล้วควรประพฤติดี ไม่ใช่รู้เฉย ๆ
แล้วทำไม่ได้"²⁵¹

วศิน อินทสระ กล่าวถึงการวัดผลและประเมินผล สรุปได้ดังนี้

การวัดผลประเมินผลในแนวพุทธจะต้องวัดว่า

- เขาทำได้ตามที่เรียนรู้อะไรหรือไม่ แล้วจึงประเมินออกมา
- วิธีวัดผล ไรหลาย ๆ วิธี ให้เหมาะสมกับวิชา วัดว่ามีคุณธรรมระดับใด
และกิเลสใ้คว่าอยู่ในระดับใดอะไรใดบ้าง ถ้าได้จริงก็ประเมินได้ว่าเขาเป็นโสดกัมมันต์
กับคนทั่ว ๆ ไป วิธีการวัดผลไม่เที่ยงตรง จะทำให้การประเมินผลเสียไปด้วย
- คนเรามีอัธยาศัยต่างกัน สติปัญญาค่างกัน พื้นฐานต่างกัน ภูมิหลังต่างกัน
ความถนัดต่างกัน ฉะนั้นควรจะให้มีการวัดผลตามความถนัด ตามความสนใจของผู้เรียน"²⁵²

วิทย์ วิศทเวทย์ ให้ทัศนะในค่านการวัดผลและประเมินผล ดังนี้

²⁴⁹ สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, 21 เมษายน 2529.

²⁵⁰ สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529.

²⁵¹ สัมภาษณ์ สุนทร ณ รั้งมี, 28 สิงหาคม 2529.

²⁵² สัมภาษณ์ วศิน อินทสระ 8 ตุลาคม 2529.

"คงจะไม่ต้องสอบแบบที่ห้ากันอยู่เพราะแข่งขันกับผู้อื่น คนเราสติปัญญาไม่เท่ากัน วิชัวิตกับคนอื่นควรเลิก ไม่ต้องสอบอย่างในปัจจุบัน และไม่วิตกกังวลกับวิชาการ ควรจะมีการเจ้านิทานธรรมะให้ฟัง ทำอะไรที่ได้ยอนคลายการแข่งขันทางวัตถุ เช่น ก็ทำงาน อติเรก ฯลฯ โดยเอาตัวเราสู่โลกภายนอก ไม่ใช่จากภายนอกเข้าหาตัวเรา ดังนั้นการประเมิน ผลให้คู่ตัวของตัวเอง"²⁵³

ประธาน ทองภักดี กล่าววว่า

พระพุทธรูปเจ้าทรงกำหนดให้วัดด้วยตนเอง ไม่ต้องให้คนอื่นวัด จะประเมินได้เมื่อ ผู้เรียนละสังโยชน์ 10 ได้

สังโยชน์ 10 เป็นกิเลสอันผูกใจสัตว์อยู่ คือ

- ความเห็นเป็นเหตุถือตัวถือตน
- ความลังเลเป็นเหตุไม่แน่ใจ ในปฏิบัติ เครื่องดำเนินของตน
- ความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คัวยเข้าใจว่ามีโค้วด้วยศีล หรือพรตอย่างนั้น

อย่างนี้

- ความกำหนดด้วยอำนาจกิเลสตาม
- ความกระทบกระทั่งแห่งจิต ใ้แก่ความหลงผิดด้วยอำนาจโทสะ
- ความถือใจในรูปธรรม
- ความถือใจในอรูปธรรม
- ความสำคัญตัวว่าเป็นนั่นเป็นนี่
- ความคิดพลาน เช่น นี้ก็อะไรก็เพลินเกินไปกว่าเหตุ
- ความเขลาอันเป็นเหตุไม่รู้จริง ²⁵⁴

รัฐมนตรีแห่ง กล่าววว่า

"การวัดและประเมินผลให้วัดด้วยตนเอง เน้นการวัดพฤติกรรมการแสดงออก ครู

²⁵³ สัมภาษณ์ วิทย์ วิททเวทย์, 8 ตุลาคม 2529.

²⁵⁴ สัมภาษณ์ ประธาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529.

และผู้ปกครองควรถือความร่วมมือประสานงาน ระหว่างโรงเรียนกับบ้าน"²⁵⁵

สุน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า

"การวัดและประเมินผลที่แท้จริง คือ การประเมินตนเอง แล้ววิเคราะห์ปรับปรุงตนเอง การประเมินโดยผู้อื่นเป็นเพียงข้อมูลประกอบเท่านั้น"²⁵⁶

เย็นใจ เลาทวนิช กล่าวว่า

"ผู้เรียนต้องประเมินผลตนเอง ตามแนวพุทธศาสนา ก็คือ การเพียรพยายามทดสอบตัวเอง เพื่อเข้าใจตนเอง โดยไม่เข้าข้างตนเอง"²⁵⁷

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เรียนพึงรับผิดชอบที่จะวัดผลและประเมินผลตนเอง นอกเหนือจากการวัดและประเมินผลโดยผู้สอน และความร่วมมือจากผู้อื่น โดยเน้นการปฏิบัติได้ และประพฤตินเป็นคนดีเป็นสำคัญ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

²⁵⁵ สัมภาษณ์ รัชจวน อินทรกำแหง , 28 ตุลาคม 252๒

²⁵⁶ สัมภาษณ์ สุน อมรวิวัฒน์ , 2 ตุลาคม 252๒

²⁵⁷ เย็นใจ เลาทวนิช, "การวัดและประเมินผลการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์"

ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : กราฟิเคอาร์ท, 2526), หน้า 98

6. ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism)

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม จัดเป็นปรัชญาการศึกษาของตะวันตกปรัชญาหนึ่ง ซึ่งมุ่งการอนุรักษ์ สืบต่อมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมที่ดั่งามไปสู่คนรุ่นหลัง

6.1 ภูมิหลัง ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1930 ขึ้นมาในการก่อตั้งลัทธิปรัชญา คือ วิลเลียม ซี แบกเลย์ (William C. Bagley) แบกเลย์และคณะของเขาได้ทำการรณรงค์ เผยแพร่ความคิดของเขาทางสื่อสารมวลชน และได้รับความสนใจจากชาวอเมริกันทั่วไปมากที่สุดในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 หน้าที่ของการศึกษา คือ ปกป้องประชาธิปไตย เพื่อคงไว้ซึ่งเสรีภาพทางศาสนา ทางการศึกษา การเขียน และการสมาคม ปรัชญานี้มีความเข้มแข็งทางด้านวิชาการ มีประสิทธิภาพในการสร้างค่านิยมเรื่องระเบียบวินัยที่พอที่จะต่อสู้กับโลกคอมมิวนิสต์

6.2 แนวคิดพื้นฐาน ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม มีรากฐานมาจากปรัชญาพื้นฐานลัทธิจิตนิยม (Idealism) ฝ่ายหนึ่งซึ่งถือว่าความรู้ หรือความจริง เกิดจากการคิด การหยั่งรู้ เป็นสำคัญ ²⁵⁸ และจากลัทธิวัตถุนิยม (Realism) อีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งถือว่า ความรู้ หรือความจริง เกิดมาจากการได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสิ่งต่าง ๆ เท่านั้น สิ่งเหล่านี้รวมกันเข้าเป็นเนื้อหา หรือสาระ (Essence) ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญของปรัชญา สาระสำคัญอันเป็นแกนกลางของแต่ละสังคมจะขาดเสียมิได้ เช่น ความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม และอื่น ๆ ที่ดั่งามถูกต้อง จะต้องได้รับการทำนุบำรุง ถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลัง เพื่อให้สังคมมีความสุข มั่นคง ปรัชญาจัดอยู่ในกลุ่มอนุรักษนิยม (Conservative)

6.3 แนวคิดทางการศึกษา ความหมายของการศึกษาในปรัชญา คือการอบรมให้บุคคลมีปัญญา และจริยธรรมตามที่สังคมเห็นว่าถูกต้องดีงาม

จุดมุ่งหมายของการศึกษามี 2 ระดับคือ ระดับมหภาค หรือระดับกว้าง มุ่งถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันมีความสำคัญต่อมวลมนุษย์ ให้เข้าใจระเบียบแบบแผนทางธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม เห็นผลของการกระทำได้ อีกระดับหนึ่งคือระดับจุลภาค หรือระดับเฉพาะตัว มุ่งพัฒนาสติปัญญา และคุณวิสัยของมนุษย์ ให้ผู้เรียนมีความ

²⁵⁸ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 48

มีความเฉลียวฉลาด มีความประพฤติดีงาม ²⁵⁹

โรงเรียนมีบทบาทในฐานะเป็นเครื่องมือของสังคม เพื่อการเรียนรู้ เข้าใจ เรื่องราวของสังคม เด็กจะเรียนรู้เรื่องของสังคม โดยเฉพาะกฎเกณฑ์ ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยมต่าง ๆ จากโรงเรียน ²⁶⁰ โรงเรียนจะต้องสร้างบรรยากาศทางการศึกษาให้เหมาะแก่ การพัฒนาสติปัญญา จริยธรรม ค่านิยม วิชาไว้โดยไม่เปลี่ยนแปลง และถ่ายทอดต่อไป

ครู เป็นบุคคลที่สำคัญมาก เพราะมีประสบการณ์มาแล้ว ครูจะเป็นผู้กำหนด สิ่งต่าง ๆ เองทั้งหมด ทั้งค่านิยม ภาระงาน การเรียนการสอน กิจกรรม และเป็นผู้ เชื่อมโยงโลกของผู้ใหญ่กับโลกของเด็กเข้าด้วยกัน เป็นผู้ดำเนินการสร้างพัฒนาการต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ถ้าครูดี การศึกษาก็จะได้ผลดีตามไปด้วย ²⁶¹

นักเรียนทำหน้าที่เป็นผู้ทำตามคำสั่งของครู โดยนักเรียนจะเป็นผู้รับ ผู้ฟัง และทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่ครูกำหนดให้ เพื่อประโยชน์ต่อการปฏิบัติในชีวิต อนาคตและสืบทอดต่อไป ²⁶²

วิธีการเรียนการสอน ขึ้นอยู่กับครูเป็นสำคัญ ครูเป็นผู้อธิบายชี้แจงให้นักเรียน เข้าใจ ส่วนใหญ่จะเน้นการบรรยาย ทักษะของครูและเนื้อหาวิชาเป็นสิ่งสำคัญมาก นอกจากนี้ ยังเน้นเรื่องความจำ เรื่องการจัดตารางเรียน ตารางสอนแน่นอนตายตัว ครูเป็นผู้กำหนด ทั้งสิ้น

หลักสูตร เน้นเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง เน้นหลักสูตรที่จัดเตรียมไว้ล่วงหน้า อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง ขั้นตอน ความยากง่าย และเนื้อหาวิชาในหลักสูตร เป็นสิ่งที่ตายตัว เปลี่ยนแปลงไม่ได้ และเป็นสากล วิชาพื้นฐาน ได้แก่คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี ภาษา วรรณคดี และวิชาชีพ และอื่น ๆ

²⁵⁹ ศักดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 84

²⁶⁰ ไพฑูรย์ สินลาร์ตัน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 69

²⁶¹ ไพฑูรย์ สินลาร์ตัน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 66

²⁶² บรรจง จันทรส, ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 255

การวัดผลประเมินผล จะวัดผลและประเมินผลว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด จึงใช้วิธีการรื้อฟื้นความจำ (Reminiscence) ²⁶³ เป็นการถามค่านความจำในเนื้อหาวิชาเป็นส่วนใหญ่

7. ปรัชญาการศึกษาานิรันตรนิยม (Perennialism)

7.1 ภูมิหลัง ปรัชญาการศึกษา นี้ เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1929 โดยโรเบิร์ต เอ็ม รัทชินส์ (Robert M. Hutchins) และ บอรัทิมอร์ เจ แอคเลอร์ เพื่อแก้ปัญหาทางวัฒนธรรมที่เสื่อมทรามลงไป ผู้คนในสังคมส่วนน้อย นาย เออร์คเอาเปรีียบ ไรต์ลธรรม เนื่องจากความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม โดยให้การศึกษาแก่นักเรียนกลับไปสู่อุดมคติที่มีระเบียบ มีความยุติธรรม

7.2 แนวคิดพื้นฐาน ปรัชญาพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดนี้ คือปรัชญาโทมัสนิยมใหม่ (Neo-Thomism) ซึ่งมีกำเนิดมาจากลัทธิปรัชญา Philosophia Perennis ของเพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) และนักวิชาการของกรีกโบราณ ²⁶⁴ ปรัชญา นี้ ถือการพัฒนาปัญญาและจิตใจเป็นสำคัญ สนใจเรื่องของเหตุผล โดยถือว่ามนุษย์สามารถไขความคิด และเหตุผลมาคิดสิ่งต่าง ๆ ได้ และมนุษย์ใช้เหตุผลอยู่ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ความรู้นั้นได้มาจากการคิดหาเหตุผล

กิติมา ปรีคิติก ไคกล่าวถึง ความเชื่อพื้นฐานของทฤษฎีการศึกษาแบบนิรันตรนิยม มีสรุปได้ดังนี้

1. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และจิตใจบริสุทธิ์ มีความดีอยู่ในตน และเป็นผู้สนใจต่อศาสนาแต่กำเนิด
2. พื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์เหมือนกันทุกกาลและเทศะ แม้สภาพแวดล้อมจะต่างกัน หรือเปลี่ยนแปลงไป ความจริงย่อมเหมือนกันทุกแห่ง
3. สิ่งที่สำคัญที่สุดของมนุษย์คือ สติปัญญา และความมีอิสระ

²⁶³ ศักดา ปรากฏประพานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 101

²⁶⁴ ภิญโญ สาร, การบริหารการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2526), หน้า 111-112

4. มนุษย์มีความจำเป็นในการสืบทอดวัฒนธรรม 265

จากแนวคิดข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า แม้จะยึดหลักของเหตุผลค่อนข้างมาก เหตุผลต่าง ๆ ต้องอยู่ภายในกรอบพื้นฐานของศาสนา

อย่างไรก็ตาม ทั้งนิรันดรนิยม และพุทธปรัชญา ต่างมีแนวคิดสอดคล้องกันในเรื่องของการเน้นความมีเหตุผล

7.3 แนวคิดทางการศึกษา โดยทั่วไปปรัชญาสาขานี้ แบ่งแนวคิดการศึกษาออกเป็น 2 แนวคือ แนวแรก เน้นหนักไปในเรื่องของเหตุผล สติปัญญา แนวที่สอง เกี่ยวพันกับศาสนานิกายคาทอลิก ที่สัมพันธ์กับเรื่องของศาสนา และเหตุผล เป้าหมายคือ พระเจ้า (God)

จุดมุ่งหมายของการศึกษา การศึกษามุ่งพัฒนานักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อการสร้างคนให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ เป็นคนที่แท้จริง มีเหตุผล และเป็นคนที่ รู้คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปด้วย

โรงเรียน เปรียบเสมือนสื่อกลางที่จะนำผู้เรียนไปสู่ค่านิยม และวัฒนธรรมที่พึงงามในอดีต และมุ่งพัฒนาตัวบุคคลเป็นสำคัญ โรงเรียนจึงไม่มีบทบาทโดยตรงต่อสังคม

ครู ต้องเป็นผู้รู้ จะต้องสร้างบรรยากาศเพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาเหตุผล และพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น โดยครูเสนอความรู้ ข้อคิด แล้วให้นักเรียนมีโอกาสถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ครูจึงเป็นผู้นำทางสติปัญญา

นักเรียน จะต้องเป็นผู้มีเหตุผล มีจิตใจบริสุทธิ์ และมีแนวโน้มไปในทางดี โดยถือว่านักเรียนเป็นผู้มีสติปัญญา มีศักยภาพอยู่ในตัวเองแล้ว นักเรียนจึงต้องฝึกฝนตัวเอง ในลักษณะของการถกเถียงแลกเปลี่ยน อภิปรายภายใต้การแนะนำของครู 266

วิธีการเรียนการสอน ยึดหลัก "สมรรถภาพในการคิดอย่างมีเหตุผล" และ

265 กิติมา ปรีดีคิด, ปรัชญาการศึกษาเล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร : อักษร
บัณฑิต, 2521), หน้า 76

266 ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 74

ใช้การศึกษาพัฒนาสิ่งนี้ก่อนสิ่งอื่น²⁶⁷ กระบวนการเรียนการสอนจึงกระตุ้นให้ผู้เรียนได้
อภิปราย ถกเถียง โดยการใช้เหตุผลประกอบ

หลักสูตร ประกอบไปด้วยเนื้อหาวิชาที่ส่งเสริมปัญญา และจริยธรรม
เรียกกันว่า หลักสูตรศิลปศาสตร์ การศึกษามุ่งให้อ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น เป็นวิชาหลัก
พื้นฐานทั่วไปที่ควรศึกษา นอกจากนี้เป็นวิชาอื่น ๆ เช่น วรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์
วิทยาศาสตร์ ไม่เน้นความสำคัญของวิชาชีพ

การวัดผลและประเมินผล มุ่งวัดความสามารถในการคิดและ การใช้เหตุผล
อย่างไรก็ตาม ปรัชญานิรันดรนิยม มีความเห็นสอดคล้องกับพุทธปรัชญา
การศึกษา ในส่วนที่เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพอยู่ในตัว และสามารถพัฒนาได้

8. ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism)

8.1 ภูมิหลัง ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม อยู่ในปรัชญาลุ่มเสรีนิยม คำนึง
ถึงความรู้ใหม่ ๆ ประสบการณ์ของผู้เรียน และมุ่งการพัฒนาชีวิตและสังคม ปรัชญานี้ นำโดย
ฟรานซิส คัมบิว ปาร์คเกอร์ (Francis W. Parker) ในปี พ.ศ. 1870 เขาได้เสนอ
ให้ปฏิรูประบบโรงเรียนเสียใหม่ เพราะการศึกษาแบบเก่า ทำให้ประชาชนเฉื่อยชาเกินไป
ต่อมา ค.ศ. 1915 จอห์น ดูว์ (John Dewey) ได้นำเอาแนวความคิดนี้ไปปฏิบัติและ
ได้เขียนหนังสือชื่อ School of Tomorrow ออกเผยแพร่ ทำให้ปรัชญาการศึกษา
พัฒนาการนิยมได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง

8.2 แนวคิดพื้นฐาน ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม มีแนวคิดพื้นฐานมาจาก
ปรัชญาปฏิบัตินิยม ซึ่งมุ่งในแง่ของการนำไปปฏิบัติได้²⁶⁸ มีความเชื่อในเรื่อง ของ
การเปลี่ยนแปลง คือเชื่อว่า ความเป็นจริงมีลักษณะยืดหยุ่นไม่ตายตัว ความจริงสูงสุดไม่มี
เพราะประสบการณ์ของมนุษย์เปลี่ยนแปลง และวิวัฒนาการอยู่เสมอ²⁶⁹

²⁶⁷ บรรจง จันทรส, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 163

²⁶⁸ กิติมา ปรีดีพิถก, ปรัชญาการศึกษาเล่ม 1, หน้า 58

²⁶⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 51-52

เนื่องจากแนวคิดพื้นฐานดังกล่าว เชื่อในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงจึง สอดคล้องกับแนวความคิดของพุทธปรัชญา ในแง่ของการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ตลอดเวลา แต่ ของพุทธปรัชญานั้นยังเชื่อในเรื่องของการไม่มีตัวตนที่แท้จริงของสรรพสิ่งทั้งหลายอีกด้วย

8.3 แนวคิดทางการศึกษา เชื่อว่า การได้มาซึ่งความรู้ นั้น ก็โดยการลงมือ กระทำจริงให้เกิดประสบการณ์ และเรื่องของปัจจุบันมีความสำคัญกว่าอดีต หรืออนาคต

จุดมุ่งหมายของการศึกษา ไม่มีจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ตายตัว เพราะโลกนี้ เปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการอยู่เสมอ สิ่งสำคัญคือ ต้องสอนให้รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา เพื่อนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการแก้ปัญหาไปใช้ในการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง เมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ต้องให้การศึกษาทุกด้าน สิ่งที่เรียนต้อง สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และสังคมให้มากที่สุด และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประชาธิปไตย

โรงเรียน ต้องจำลองแบบที่ดำรงของสังคมเอาไว้ และเป็นแหล่งสร้างสรรค์ ประสบการณ์ และชีวิตจริงให้กับเด็ก เพื่อเด็กจะได้เรียนรู้ปัญหาชีวิต และปัญหาสังคม²⁷⁰ ประสบการณ์นั้น จัดให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็ก รวมทั้งเสริมบรรยากาศแบบประชาธิปไตยในโรงเรียน

ครู เป็นผู้แนะนำและให้คำปรึกษา เป็นผู้มีบุคลิกดี มีความเห็นอกเห็นใจ ผู้เรียน และเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล²⁷¹ เพื่อจะได้ส่งเสริมเด็กได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

นักเรียน มีความสำคัญมากที่สุด โดยถือว่านักเรียนเป็นศูนย์กลางของการ เรียนการสอน การเรียนรู้เกิดขึ้นโดยการลงมือกระทำ (Learning by doing) นักเรียนสามารถเลือกเรียนตามความถนัดของตน แต่ต้องได้รับการแนะนำจากครู ในการ ช่วยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้

วิธีการเรียนการสอน พัฒนาการนิยม ถือว่า ประสบการณ์และการทดลอง เป็นหัวใจของการเรียนรู้ การเรียนจึงเป็นเรื่องของการกระทำมากกว่า ความรู้เป็นเพียง เครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์เท่านั้น และประสบการณ์จากการทดลองก็เป็น

²⁷⁰ ศักดา ปรารงค์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 64-65

²⁷¹ กิติมา ปรีดีคิด, ปรัชญาการศึกษาเล่ม 1, หน้า 84

กิจกรรมสำหรับวิธีการเรียนรู้²⁷²

หลักสูตร เป็นหลักสูตรที่ให้ประสบการณ์ โดยเน้นให้เกิดการเรียนรู้ แก่ผู้เรียน และสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งผู้เรียนสามารถนำไปแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ หลักสูตรจึงมีความยืดหยุ่น

การวัดผลและประเมินผล มุ่งในแง่ของความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้มากน้อยเพียงใด

9. ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

9.1 ภูมิหลัง ในขณะที่สหรัฐอเมริกา ประสบกับปัญหาด้านภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาการเมือง และปัญหาสังคมอย่างหนักในปี ค.ศ. 1929 นั้น ได้มีนักคิดกลุ่มหนึ่ง นำโดย จอร์จ เคานท์ส (George Counts) แฮโรลด์ รุกก์ (Harold Rugg) และ วิลเลียม เอช คิลแพทริก (William H. Kilpatrick) พยายามหาทางแก้ปัญหาดังกล่าว โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองใหม่ โดยเลิกจัดระบบเก่าให้หมด ต่อมาปี ค.ศ. 1950 ซีโธคอร์ แบรมเมลด์ (Theodore Brameld) นักการศึกษาสหรัฐอเมริกา ได้เสนอแนวคิดปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมขึ้น ทำให้ปรัชญาการศึกษานี้เป็นที่รู้จักกว้างขวาง และได้รับยกย่องว่า เป็นผู้วางรากฐานการศึกษาปฏิรูปนิยม

9.2 แนวคิดพื้นฐานปรัชญานี้ มีแนวคิดพื้นฐานมาจากปรัชญาปฏิรูปนิยม แนวคิดปฏิรูปนิยมนี้ มุ่งที่การปฏิรูปแบบของสังคมขึ้นมาใหม่ ซึ่งควรจะเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นสังคมที่สูงส่งตามอุดมการณ์ของมนุษยชาติ รวมทั้งอุดมการณ์ทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของมนุษยชาติในอนาคต นั่นคือให้ประชาชนสามารถควบคุมสถาบันของชาติและ ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ได้ เพื่อให้สังคมเป็นสังคมที่ศรัทธามุทก้าน

9.3 แนวคิดทางการศึกษา เพื่อสร้างสรรค์สังคม และรูปแบบของอารยธรรมอันจะเกิดในอนาคต การศึกษามีบทบาทสำคัญ ในการปฏิรูปสังคม²⁷³

²⁷² ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 85

²⁷³ เรื่องเดียวกัน หน้า 89

จุดมุ่งหมายของการศึกษา เป็นไปเพื่อการพัฒนา สร้างสรรค์สังคมใหม่ที่ดีและเหมาะสม โดยการศึกษาจะต้องช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่ พัฒนาสังคม สร้างระเบียบของสังคมใหม่บนรากฐานของประชาธิปไตย และให้เด็กเห็นความสำคัญของสังคม ควบคู่กับตนเอง ²⁷⁴

โรงเรียน มีบทบาทต่อสังคมมาก จะต้องเป็นสถานที่ที่เด็ก จะได้รับการปลูกฝังให้เห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหาสังคม ทำให้สังคมดีขึ้น ดังนั้น การจัดกิจกรรมและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน จำต้องจัดโดยยึดสังคม และยึดอนาคตเป็นหลัก มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์แบบ ²⁷⁵

ครู ต้องเป็นนักบุกเบิก นักแก้ปัญหา สนใจเรื่องของสังคม และปัญหาสังคมอย่างกว้างขวาง ครูต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น และตรวจสอบความคิดเห็นของครูตามแนวทางของประชาธิปไตย เพื่อให้เด็กมีลักษณะเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ทั่วไป ²⁷⁶ ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนมีการอภิปราย ถกเถียง โต้แย้ง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

นักเรียนจะได้รับการปลูกฝังให้ตระหนักถึงหน้าที่ต่อสังคม เห็นแก่ประโยชน์ของสังคมเป็นสำคัญ ต้องเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน เพื่อจะวางแผนปฏิรูปสังคมในอนาคต

วิธีการเรียนการสอน เน้นให้นักเรียนลงมือกระทำเอง เพื่อให้มองเห็นปัญหา และเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ใช้วิธีการแก้ปัญหา (Problem Solving Method) วิธีแบบโครงการ (Project Method) และวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) วิธีการทางประวัติศาสตร์ และวิธีการของปรัชญา ²⁷⁷

²⁷⁴ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 89

²⁷⁵ ศักดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 124

²⁷⁶ เมธี ปิณฑชานนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู (กรุงเทพมหานคร : ไทวณิชานาพานิช, 2523), หน้า 97

²⁷⁷ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 92-93

หลักสูตร เน้นสังคมเป็นหลัก ใ้ผู้เรียนเข้าใจปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน ยาเสพติด ปัญหาจรรยาบรรณ เป็นต้น รวมทั้งวิชาทั่วไปที่สอนในโรงเรียน เช่น วรรณคดี คณิตศาสตร์ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ โดยให้ความสำคัญแก่วิชาที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจสังคม

การวัดผลและประเมินผล คูในแง่ความรู้นั้น ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความคิดในการสร้างสรรค์มากขึ้นเพียงใด

10. ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

10.1 ภูมิหลัง ปรัชญาเป็นปรัชญาการศึกษาแนวใหม่ ผู้เป็นต้นกำเนิดแนวคิดนี้คือ ซอเรน คีร์ เก การ์ค (Soren Kierkegaard 1813-1855) นักปรัชญาชาวเดนมาร์ก ได้เสนองานเขียนเพื่อถ่ายทอดความเชื่อเกี่ยวกับเสรีภาพในตัวตน และการใช้เสรีภาพในการดำเนินชีวิต ปรัชญาเกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์กำลังสูญเสียตัวเองในระบบสังคมปัจจุบัน เพราะสังคมได้จำกัดเสรีภาพของเราจนหมดสิ้น จนไม่มีความเป็นตัวของตัวเองหลงเหลืออยู่ แต่ความคิดของเขาไม่ค่อยแพร่หลาย จนกระทั่ง ราว ค.ศ. 1935 ได้มีการแปลผลงานของเขาเป็นภาษาอังกฤษ ทำให้ความเชื่อนี้แพร่หลายไปทั่วยุโรป ใน ค.ศ. 1950 ถึง 1965 แต่การนำปรัชญานี้มาใช้กับการศึกษา เพิ่งจะเริ่มเมื่อราว 20 ปีมานี้เอง โดย แวน คลิฟ มอริส (Van Clive Morris) และ จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (George F. Kneller)²⁷⁸

10.2 แนวคิดพื้นฐาน ปรัชญาเป็นปรัชญาแนวมนุษยนิยม เป็นวิถีที่มีความเชื่อในสิ่งที่มีอยู่จริง ๆ เท่านั้น สนใจเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอยู่ในโลก มากกว่าธรรมชาติของโลกและจักรวาล เน้นการคงอยู่หรือ มีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ให้ความสำคัญแก่อิสระ เสรีภาพ และความเป็นมนุษย์อย่างเต็มที่

10.3 แนวคิดทางการศึกษา เอ เอส เนลด์ (A.S.Nela) ได้นำแนวคิดนี้มาใช้จัดโรงเรียน summer Hill ในประเทศอังกฤษ ในประเทศไทยได้มีการทดลองใช้แนวคิดนี้ ในโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี

²⁷⁸ ศักดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษามัยพื้นฐาน, หน้า 132-133

จุดมุ่งหมายของการศึกษา มุ่งใหญ่ เรียนได้พัฒนาความเป็นมนุษย์ของตัวเอง อย่างเต็มที่ ใหญ่จักใช้เสรีภาพในการเลือกสิ่งต่าง ๆ ใหญ่จักยอมรับ และมีความรับผิดชอบ ในสิ่งที่ตนเลือก และสิ่งที่ตนกระทำ นั่นคือการเน้นในเรื่องวินัยในตนเอง

โรงเรียน ทำหน้าที่ในการพัฒนาส่งเสริมเสรีภาพของแต่ละบุคคล ถือว่า ทุกคนมีความสำคัญ สภาพแวดล้อมของโรงเรียน จึงไม่เจาะจงว่าจะต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ต้องเป็นสถานที่ให้เด็กได้เรียนรู้ เพื่อรู้จักตนเอง มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ และควรจัดสิ่งแวดล้อมหลาย ๆ แบบ เพื่อให้เด็กเลือกตามความพอใจ โดยมีจุดมุ่งหมายให้เด็กรู้จักตัวเอง และจุดมุ่งหมายของชีวิต

ครู ถือว่าครูและนักเรียนมีความสำคัญเท่ากัน บทบาทของครูจึงไม่ใช่ผู้สอน แต่เป็นผู้ทำหน้าที่ "ปลูกให้เด็กค้นขึ้นมา" เพื่อให้เห็นตัวเอง²⁷⁹

นักเรียน มีเสรีภาพอย่างแท้จริง เป็นผู้เลือกเรียนด้วยตนเอง ดังนั้นนักเรียนจึงมีอิสระ เสรีภาพที่จะเลือกใช้ชีวิตทางของตนเองในด้านการเรียนรู้ ด้านความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ แต่จะต้องรับผิดชอบต่อในการเลือกของตนเอง และต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

วิธีการเรียนการสอน ไม่มีการกำหนดระเบียบแบบแผนตายตัว การเรียนเริ่มมาจากตัวผู้เรียนเอง ครูเพียงแต่แนะนำและกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักตนเอง รู้จักเลือก และส่งเสริมความสามารถ หรือศักยภาพของแต่ละคนให้มากที่สุด การเรียนการสอน ให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำเอง ให้สิทธิเสรีภาพที่จะเรียน หรือไม่เรียนก็ได้ การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้ เมื่อผู้เรียนต้องการจะเรียนเท่านั้น

หลักสูตร เน้นวิชาทางด้านมนุษยศาสตร์ เป็นส่วนใหญ่ วิชาที่สำคัญคือ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ปรัชญาและศิลปะ เช่นดนตรี การแสดง การประพันธ์ จิตรกรรม ศิลปประดิษฐ์ เพราะวิชาเหล่านี้ช่วยฝึกฝนด้านสุนทรียศาสตร์ อารมณ์ และศีลธรรมจรรยา²⁸⁰ ส่วนวิชาวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน ไม่มีวิชาบังคับ เพราะวิชาที่เรียนนั้น เป็นเพียงเครื่องมือใหญ่ เรียนได้พัฒนา ความเป็นตัวของตัวเองเท่านั้น

²⁷⁹ บรรจง จันทรสภา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 173

²⁸⁰ พรชูลี อาชวอรัง, "ปรัชญาการศึกษาของ Existentialism",

วารสารศรัทธา 4 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2517), หน้า 66

การวัดผลและประเมินผล จากแนวคิดและจุดมุ่งหมายของการศึกษาคึงกล่าว เน้นความรับผิดชอบและการมีวินัยในตนเอง ดังนั้น การวัดผลและประเมินผล จึงควรวัด และประเมินผลด้วยตนเอง เป็นสำคัญ

แนวคิดลัทธิปรัชญาอภิปวณนิยมนี้ มีแนวสอดคล้องกับพุทธปรัชญา ในส่วนที่ ต้องการให้มนุษย์แต่ละคนมีชีวิตที่มีอิสระเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ แต่จุดหมายต่อไปของ 2 ลัทธิ ปรัชญานี้ต่างกัน เนื่องจากลัทธิภวนิยมเน้นทุกอย่างเพื่อตัวเองเท่านั้น แต่พุทธปรัชญานั้นถือว่า ชีวิตที่มีอิสระเสรีนั้น คือการไม่ลุ่มหลงในกิเลสต่าง ๆ ทำให้ชีวิตมีความสุขสมบูรณ์ ซึ่งมีความ พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป

11. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยด้านพุทธปรัชญาการศึกษา ที่ทำในเชิงการสำรวจนั้นมีปรากฏอยู่บ้าง การวิจัยเชิงอนาคต และการวิจัยในเชิงวิเคราะห์จากเอกสารนั้น มีพอสมควร ผลงานวิจัย ที่เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา มีดังนี้

พ.ศ. 2520 วิจิตร เกศวิสิษฐ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปรัชญาการศึกษา ของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร การวิเคราะห์พบว่า ธรรมชาติที่ แท้จริงของมนุษย์คือทุกข์ จุดมุ่งหมายของการศึกษาในทัศนะของพระพุทธศาสนา ก็คือ ความ หลุดพ้นจากทุกข์ เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นอุปการะ เพื่อบรรลุดจุดมุ่งหมายนี้ทั้งในแง่โลก และแง่ศาสนา ธรรมชาติของมนุษย์ในแง่อื่น ๆ อาจนำมาอธิบายในแง่ของการศึกษาเพิ่มเติม ได้อีก เช่น ในแง่กฎของกรรม หมายถึง ความก้าวหน้าหรือความเสื่อมทางการศึกษาขึ้นอยู่กับตนเอง ในแง่ของปัจจุสมุปปบาท หมายถึง ธรรมชาติสัมพันธ์ของมนุษย์ต้องพิจารณาสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อม ในแง่ของไตรลักษณ์ หมายถึง ธรรมชาติที่มีลักษณะ เปลี่ยนแปลงได้ด้วยวิธีการ ศึกษา ดังนั้นเป็นคน ผู้สำเร็จความหลักสูตร เป็นบุคคลในอุดมคติ มีคุณสมบัติ คือต้องเป็นผู้สั่งสม ความรู้ (พหุสูต) มีจริยะที่เหมาะสมและถูกต้อง ทั้งในการคิด การพูด และการกระทำ มีการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม และมีทัศนคติ เป็นประชาธิปไตย²⁸¹

281 วิจิตร เกศวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า บทคัดย่อ

พ.ศ. 2527 ผลงานวิจัยเรื่องแนวโน้มการศึกษาในระบบโรงเรียน ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และ 7 โดย ชนิตา รักษ์พลเมือง และคณะ พบว่า แนวคิดปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ ผู้ทรงคุณวุฒิมีข้อเสนอแนะว่า การศึกษาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานสังคม และวัฒนธรรมมากกว่า เดียนแบบต่างประเทศ พุทธศาสนาควรจะมีบทบาทในการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น ²⁸²

พ.ศ. 2530 มติ แก้วประสพ ได้วิจัยเรื่องปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา เป็นการวิจัยในเชิงสำรวจ พบว่าในระดับมัธยมศึกษา พิจารณาในแต่ละด้านปรากฏว่าส่วนใหญ่ในระดับภาค โนม์ไปทางลัทธิรัตนิกนิยมสูงสุด และในระดับชาติ โนม์ไปทางลัทธิพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด ในระดับอาชีวศึกษาพิจารณาแต่ละด้านปรากฏว่าส่วนใหญ่ โนม์ไปทางอรรถิถาา-นิยมสูงสุดในระดับภาค โนม์ไปทางลัทธิพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดในระดับชาติ ²⁸³

และในปีเดียวกัน ประภาพร อินทรคัน วิจัยเรื่องปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยอำนาจนาและสหวิทยาลัยพุทธชินราช พบว่าเมื่อพิจารณารวมทุกระดับการศึกษา คือระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา และอาชีวศึกษา ในระดับภาค โนม์ไปทางลัทธิพิพัฒนาการนิยม ในระดับชาติ โนม์ไปทางลัทธิพุทธปรัชญาการศึกษา ²⁸⁴

จากผลการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของความต้องการเกี่ยวกับ ปรัชญาการศึกษาในระดับชาติ โนม์ไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด

²⁸²ชนิตา รักษ์พลเมืองและคณะ, ผลงานการวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ 14 เรื่อง แนวโน้มการศึกษาในระดับโรงเรียนในช่วงระยะแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 และ 7, (กรุงเทพฯนคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า

²⁸³มติ แก้วประสพ "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา" (วิทยานิพนธ์ปรัชญาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า บทคัดย่อ.

²⁸⁴ประภาพร อินทรคัน "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยอำนาจนาและสหวิทยาลัยพุทธชินราช" (วิทยานิพนธ์ปรัชญาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า บทคัดย่อ.

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยวิธีการสัมภาษณ์ และการวิจัยเชิงสำรวจ ซึ่งกำหนดขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาคนคว่าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ติดต่อผู้เชี่ยวชาญทางค่านพหุปรัชญาการศึกษา
3. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
4. หาขอสรุปลำดับค่านพหุปรัชญาการศึกษา
5. เลือกกลุ่มตัวอย่าง
6. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
7. เก็บรวบรวมข้อมูล
8. วิเคราะห์ข้อมูล
9. สรุปและอภิปรายผล

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การศึกษาคนคว่าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาคนคว่าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกำรจัดค่านับการปัญหา การแก้ปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ ทางการศึกษา แล้วรวบรวมเป็นส่วนประกอบของงานวิจัย

ติดต่อผู้เชี่ยวชาญทางค่านพหุปรัชญาการศึกษา

ผู้วิจัยติดต่อผู้เชี่ยวชาญค่านพหุปรัชญาการศึกษา ด้วยวิธี Snowball - effect โดยให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านบอกรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน แล้วหาความถี่ โดยตั้งเกณฑ์ค่าสุค 3

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 2 วิธี คือ ครั้งแรกเป็นการสัมภาษณ์แบบมีคำถามที่แน่นอน (Structured Interview) มีโครงสร้างที่กำหนดไว้ คำถามอย่างเดียวกันจะถามในลักษณะที่เหมือนกันกับผู้ถูกสัมภาษณ์แต่ละท่าน และครั้งที่สองจะสัมภาษณ์แบบไม่มีคำถามที่แน่นอน (Unstructured Interview) ไม่มีโครงสร้างที่กำหนดไว้ก่อนแต่เป็นคำถามที่กระตุ้นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ¹

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านนั้นผู้วิจัยจะติดต่อกับผู้เชี่ยวชาญล่วงหน้าและให้หัวข้อเรื่องที่จะสัมภาษณ์ไว้ การสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะอัดเทปไว้ แล้วนำมาถอดเป็นความเรียง จัดพิมพ์นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งจึงนำมาอ้างอิง

การวิจัยครั้งนี้ได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญรวม 12 ท่านดังนี้

1. สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร
2. ท่านพุทธทาสภิกขุ สวนโมขพลาราม
3. พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต) วัดพระพิเรนทร์
4. พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ) วัดบวรนิเวศวิหาร
5. ศาสตราจารย์ ดร.ระวี ภาวิไล
6. ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิตเวทย์
7. ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์
8. ศาสตราจารย์ รัญจวน อินทรกำแหง
9. รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ณ รังษี
10. รองศาสตราจารย์ วิจิตร เกศวิสิษฐ์
11. พันโทประสาน ทองภักดี
12. อาจารย์ยวดี อินทสระ

หาข้อสรุปสารัตถภาพปรัชญาการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้หาข้อสรุปสารัตถภาพปรัชญาการศึกษา 3 ชั้นตอน ดังนี้

1. สรุปสารัตถภาพปรัชญาการศึกษาจากเอกสารและคำสัมภาษณ์ จากผู้เชี่ยวชาญในแต่ละหัวข้อ รวม 13 ข้อ คือ ความหมายของการศึกษา ความมุ่งหมาย

¹อนันต์ ศรีโสภา, หลักการวิจัยเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2529), หน้า 152-153.

ของการศึกษา ขรรษาคิของมนุษย์ พุทธญาวิทยา กระบวนการของการศึกษา
โรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน บทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ ระหว่างครูและนักเรียน
ครู นักเรียน วิธีสอน หลักสูตร การวัดผลและประเมินผล เนื้อหาสาระแต่ละเรื่องที่
สรุปได้นี้ ได้จากการหาความถี่รวมทั้งหมคนในเรื่องนั้น ๆ แล้วจัดเรียงข้อความ จาก
ความถี่มากไปหาน้อย

2. นำบทสรุปที่ได้นี้ มาทำเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นให้ระดับ
คะแนน 5 ระดับ จากน้อยไปหามากที่สุด และให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านให้ความคิดเห็น
ในรายชื่อที่สรุปไว้นั้นอีกครั้งหนึ่ง แล้วนำความคิดเห็นที่ได้มาสรุปตามคะแนนที่ได้
เรียงจากมากไปหาน้อย โดยถือเกณฑ์ข้อที่มีระดับคะแนนตั้งแต่ 4 ขึ้นไป และมีความถี่
สูงกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

3. นำผลสรุปในครั้งที่ 2 นี้ มาเรียบเรียงเป็นความเรียง รวม 13 หัวข้อ
แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขหรือเสนอแนะความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญที่เห็นชอบ
กับบทสรุปเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด ถือว่าข้อสรุปนั้นใช้ได้ และ
บทสรุปที่ได้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญประมาณ 90% มีความเห็นชอบ

การหาข้อสรุปสาคัญพิเศษปรัชญาการศึกษาในครั้งนี้ มีจำนวนผู้เชี่ยวชาญ
ที่ให้ความคิดเห็น ในขั้นตอนที่ 2 และ 3 รวม 15 ท่าน ดังต่อไปนี้

1. สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร
2. พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) วัดพระเทพรัตน
3. พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ) วัดบวรนิเวศวิหาร
4. คร.ท่านเจ้าคุณศรีสุทธิพงศ์ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
5. คร.พระมหาทองสุภย์ สุริยโชโต มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
6. คร.พระมหาประยูร ขมุมจิตโต มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. คร.พระมหาวิเชาวน์ ปญญาวชิโร มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
8. พระมหาพรงค์ จิตฺตโสภโณ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
9. ศาสตราจารย์ คร.ระวี ภาวิไล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
10. ศาสตราจารย์ คร.วิทย์ วิศทเวทย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

11. ศาสตราจารย์ สุมณ อมรวิวัฒน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
12. รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ฆะรังมี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
13. รองศาสตราจารย์ วิจิตร เกศวิสิษฐ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
14. พันโท ประสาน ทองภักดี มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
15. อาจารย์ วศิน อินทสระ มหามกุฏราชวิทยาลัย

เลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบหลายชั้น (Multi Stage Sampling) โดยสุ่มตัวอย่างจากเขตบริการการศึกษาในกรุงเทพมหานคร 8 เขต² มาประมาณร้อยละ 60 ได้จำนวน 5 เขต คือเขตบริการการศึกษา 1, 2, 3, 6 และ 7 รวมจำนวนโรงเรียน 64 โรงเรียน โดยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารไว้ โรงเรียนละ 10 คน ได้แก่ผู้อำนวยการหรือผู้ใหญ่ 1 คน ผู้ช่วยผู้อำนวยการหรือผู้ช่วยครูใหญ่ฝ่ายวิชาการ 1 คน ผู้ช่วยผู้อำนวยการหรือผู้ช่วยครูใหญ่ฝ่ายปกครอง 1 คน และหัวหน้าหมวดวิชา 7 คน รวมผู้บริหารโรงเรียนทั้งหมด 640 คน แล้วคำนวณกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Krejcie and Morgan โดยสุ่มมา 39 %³ ได้ผู้บริหารจำนวน 250 คน ด้วยวิธีสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ความแปรปรวนของแต่ละเขต รวมจำนวนโรงเรียนที่สุ่มได้ 25 โรงเรียน ดังนี้

เขตที่ 1 มีจำนวนโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งหมด 19 โรงเรียน สุ่มตัวอย่างได้ 7 โรงเรียน

²กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2523.

³Krejcie, Robert V., and Morgan, Daryle W. Educational and Psychological Measurement. n.p., 1960. pp. 607-610.

เขตที่ 2 มีจำนวนโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งหมด 15 โรงเรียน สุ่มตัวอย่าง
ได้ 6 โรงเรียน

เขตที่ 3 มีจำนวนโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งหมด 7 โรงเรียน สุ่มตัวอย่าง
ได้ 3 โรงเรียน

เขตที่ 6 มีจำนวนโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งหมด 9 โรงเรียน สุ่มตัวอย่าง
ได้ 4 โรงเรียน

เขตที่ 7 มีจำนวนโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งหมด 14 โรงเรียน สุ่มตัวอย่าง
ได้ 5 โรงเรียน

กลุ่มตัวอย่างอาจารย์ผู้สอน สุ่มจากจำนวนประชากรทั้งหมด 4003 คน จาก
25 โรงเรียน แล้วคำนวณกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Krejcie and Morgan
โดยสุ่มมา 9 %⁴ ด้วยวิธีสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย ได้จำนวนอาจารย์ทั้งหมด 361 คน

ได้กลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน รวม 611 คน ดังนี้

ผู้บริหาร จำนวน 250 คน

อาจารย์จำนวน 361 คน

ดังรายละเอียดในตารางที่ 1 ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามโรงเรียน

รายชื่อโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร	จำนวนประชากร ทั้งหมด	จำนวนผู้บริหาร ที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่าง	จำนวนอาจารย์ ผู้สอนที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่าง
<u>เขต 1</u>			
1. สวนกุหลาบวิทยาลัย	258	10	22
2. เทพลีรินทร์	205	10	18
3. มัธยมวัดมกุฎกษัตริยาราม	184	10	16
4. ไทรมิตรวิทยาลัย	106	10	9
5. สตรีมหาพฤฒาราม	190	10	16
6. นนทรีวิทยา	164	10	14
7. เจ้าพระยาวิทยาคม	112	10	9
<u>เขต 2</u>			
1. วัดเบญจมบพิตร	121	10	10
2. วัดราชาธิวาส	159	10	13
3. ศรีอยุธยา	180	10	15
4. สันติราษฎร์วิทยาลัย	228	10	20
5. สุรศักดิ์มนตรี	193	10	16
6. จันทร์นุมนมาภิเศก	155	10	13
<u>เขต 3</u>			
1. คอนเมืองทหารอากาศบำรุง	188	10	16
2. หอวัง	215	10	18
3. สีกัน	120	10	10

ตารางที่ 1 (ต่อ) จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามโรงเรียน

รายชื่อโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร	จำนวนประชากร ทั้งหมด ⁵	จำนวนผู้บริหาร ที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่าง	จำนวนอาจารย์ ผู้สอนที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่าง
<u>เขต 6</u>			
1. ปทุมคงคา	233	10	20
2. มัชฌิมวิฑูรย์ทอง	140	10	12
3. เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ	207	10	18
4. สายน้ำผึ้ง	185	10	16
<u>เขต 7</u>			
1. แจงรอนวิทยา	140	10	12
2. บางมควิทยา	112	10	9
3. ศึกษาอารี	168	10	14
4. รัตนโกสินทร์สมโภช บางขุนเทียน	138	10	12
5. วัชรราชโอรส	152	10	13
รวม	4253	250	361
		611	

5

กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2528.

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับ สวัสดิภาพของนักศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แบบสอบถามชุดนี้ สร้างขึ้นโดยนำเอาบทสรุปเกี่ยวกับสวัสดิภาพของนักศึกษาที่ผ่านความเห็นชอบจากคณะผู้เชี่ยวชาญทางด้านสวัสดิภาพของนักศึกษาแล้ว รวม 15 ท่าน ซึ่งมีผู้ร่วมสร้างเครื่องมือชุดนี้คือ นางสาวสมทิติ โพล้งน้อย นางสาวชนิดรา สุวรรณฤกษ์ และนางสาวอุไร คิษฐลักษณะ

2. การสร้างแบบสอบถามชุดนี้ ใ้ยึดแนวทฤษฎีสวัสดิภาพของนักศึกษา ตามหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1 ความหมายของสวัสดิภาพ
- 2.2 ความมุ่งหมายของการศึกษา
- 2.3 ธรรมชาติของมนุษย์
- 2.4 ทฤษฎีจิตวิทยา
- 2.5 กระบวนการของการศึกษา
- 2.6 โรงเรียน
- 2.7 ผู้บริหารโรงเรียน
- 2.8 บทบาทหน้าที่ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน
- 2.9 ครู
- 2.10 นักเรียน
- 2.11 วิธีสอน
- 2.12 หลักสูตร
- 2.13 การวัดผลและประเมินผล

3. แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ (Multiple choice) จำนวน 7 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเพื่อสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับ
 สวัสดิภาพครูผู้สอนของบุคลากรทางการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษาในปัจจุบัน
 เป็นแบบเลือกตัว (Multiple Choice) ซึ่งมี 6 ตัวเลือก แต่ละตัวเลือก
 แทนลัทธิปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ ได้แก่ลัทธิพิพัฒนาการนิยม อุดมคติวางนิยม ปฏิรูปนิยม
 สวรรค์นิยม นิรันดรนิยม พุทธปรัชญาการศึกษา ให้ผู้ตอบเลือกตอบเพียง 1 คำตอบ
 ในแต่ละข้อคำถาม

แบบสอบถามตอนที่ 2 นี้ จะถาม 2 เรื่องคือ

1. เรื่องแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา 13 คำน รวม 13 ข้อ
2. เรื่องการปฏิบัติทางปรัชญาการศึกษา 13 คำน รวม 13 ข้อ

รวมคำถามทั้งหมด 26 ข้อ

ผู้วิจัยได้เรียงลำดับตัวเลือกต่าง ๆ ปะปนกัน โดยผู้ตอบไม่สามารถทราบ
 ว่าตัวเลือกข้อใดแทนแนวคิดและการปฏิบัติทางปรัชญาการศึกษาใด ดังรายละเอียดใน
 ตารางที่ 2

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 ตัวเลือกที่ใช้แทนแนวคิดและการปฏิบัติทางปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ
จำแนกตามข้อความคำถาม

ข้อที่	ตัวเลือกลัทธิปรัชญาการศึกษา						หมายเหตุ
	พัฒนาการ นิยม	อรรถิภาว นิยม	ปฏิรูป นิยม	สารัตถ นิยม	นิรันดร นิยม	พุทธ ปรัชญา	
1	1	2	3	4	5	6	ตัวเลือกทั้ง 6 ปรัชญา ใช้ ตัวเลข นำหน้าข้อ
2	3	6	4	2	1	5	
3	1	3	5	6	2	1	
4	2	3	5	6	4	1	
5	1	4	5	3	2	6	
6	2	6	4	1	3	5	
7	4	3	5	1	2	6	
8	1	2	3	5	4	6	
9	6	3	1	2	5	4	
10	4	1	6	3	2	5	
11	5	4	3	1	2	6	
12	1	2	3	6	4	5	
13	6	2	3	1	4	5	
14	6	4	3	2	1	5	
15	5	4	2	1	5	6	
16	4	3	2	1	5	6	
17	4	3	5	2	1	6	
18	2	4	6	1	3	5	
19	6	3	4	2	1	5	
20	6	5	4	3	1	2	
21	5	4	3	6	2	1	
22	3	2	6	1	5	4	

ตารางที่ 2 (ต่อ) ตัวเลือกที่ใช้แทนแนวคิดและการปฏิบัติทางปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ
จำแนกตามข้อคำถาม

ข้อที่	ตัวเลือกลัทธิปรัชญาการศึกษา						หมายเหตุ
	พัฒนาการ นิยม	อรรถิถิภาว นิยม	ปฏิรูป นิยม	สารัตถ นิยม	นัรวันทร นิยม	พุทธ ปรัชญา	
23	6	4	1	5	2	3	
24	3	1	2	6	5	4	
25	3	6	5	2	4	1	
26	2	1	5	3	4	6	

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเพื่อสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับ พุทธปรัชญา
การศึกษาในอุคมคคิ 13 ข้อ และสำรวจสิ่งที่คาดหวังว่าจะเป็นไปได้ในอนาคตอีก 13 ข้อ
ใช้ข้อคำถามและตัวเลือกเดียวกันทั้ง 2 เรื่อง แบบสอบถามจึงมีรายข้อคำถาม รวม
26 ข้อ แบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ แต่ละข้อมี 4 ตัวเลือก ให้ผู้ตอบเลือกตอบข้อละ
เพียง 1 ตัวเลือก

ตัวเลือกทั้ง 4 ตัวนี้ มี 1 ตัวเลือก ที่เป็นสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาที่มีข้อ
ความสมบูรณ์ตรงกับบทสรุปจากผู้เชี่ยวชาญส่วนอีก 3 ตัวเลือก เป็นพุทธปรัชญาการศึกษา
ที่มีข้อความไม่สมบูรณ์ตามบทสรุปของผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยได้เรียงลำดับตัวเลือกที่เป็นแก่นหรือสารัตถของพุทธปรัชญาการศึกษาที่มี
ข้อความสมบูรณ์ตามบทสรุปของผู้เชี่ยวชาญปะปนกัน ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 คิวเช็กรหัสแทนสารพัดหัตถ์วิชาการศึกษาที่สมบูรณ์จำแนกตามข้อ

ข้อที่	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
คิวเช็กรหัส																										
หัตถ์วิชา	4	3	3	4	4	3	4	3	1	3	4	4	3	4	3	3	4	4	3	4	3	1	3	4	4	3

แบบสอบถามฉบับนี้เมื่อสร้างและปรับปรุงแล้วก็นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) มีผู้ทรงคุณวุฒิคงต่อไปนี้

1. พระราชวรมณี วัดพระพิเรนทร์
2. พระโสภณคณาภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร
3. ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศุทเวทย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. ศาสตราจารย์สุนน อมรวิวัฒน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ฃ รังมี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. รองศาสตราจารย์ วิจิตร ศิกคิวิสิษฐ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กองแก้ว เจริญอักษร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อปรับปรุงเครื่องมือตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ผู้วิจัยก็นำเครื่องมือไปทดสอบใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง คือ ผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียนวัดประดู่ในทรงธรรม ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน โดยวิธีสอบซ้ำ (test - retest) ซึ่งเว้นระยะเวลาทดสอบแบบสอบถามครั้งแรกและครั้งหลังห่างกันประมาณ 15 วัน แล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สูตรการหาสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน⁶ (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) ดังนี้

⁶ ประคอง กรรณสุต, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2525), หน้า 41.

$$r_{xy} = \frac{N\Sigma xy - \Sigma x \Sigma y}{\sqrt{[N\Sigma x^2 - (\Sigma x)^2][N\Sigma y^2 - (\Sigma y)^2]}}$$

เมื่อ r = ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

N = จำนวนประชากร

$\Sigma x, \Sigma y$ = ผลรวมของคะแนนครั้งแรกและครั้งหลัง

Σxy = ผลรวมของคะแนนครั้งแรกและครั้งหลังคูณกัน

$\Sigma x^2, \Sigma y^2$ = ผลรวมของคะแนนครั้งแรกและครั้งหลังยกกำลังสอง

ปรากฏว่าค่าความเที่ยงของแบบสอบถามข้างรายละเอียดในตาราง

หน้า 4

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 ค่าความเที่ยงของแบบสอบถามจำแนกเป็นรายข้อ

ค่า γ ของแบบสอบถาม							
ตอนที่ 1		ตอนที่ 2		ตอนที่ 3		ตอนที่ 4	
ข้อที่	แนวคิดปัจจุบัน	ข้อที่	ปฏิบัติปัจจุบัน	ข้อที่	แนวคิดอุดมคติ	ข้อที่	แนวคิดอนาคต
1	.7147	14	.7160	1	.7128	14	.7168
2	.7170	15	.7485	2	.7212	15	.7173
3	.7253	16	.7348	3	.7827	16	.7127
4	.7140	17	.7401	4	.7076	17	.8208
5	.8679	18	.8394	5	.7355	18	.7173
6	.7224	19	.8508	6	.7819	19	.8934
7	.7587	20	.9692	7	.7049	20	.7396
8	.8439	21	.8219	8	.7624	21	.8282
9	.8237	22	.8463	9	.8959	22	.7819
10	.7591	23	.7894	10	.8643	23	.9655
11	.8496	24	.9291	11	.7397	24	.9358
12	.9675	25	.7536	12	.7216	25	.7943
13	.7855	26	.7081	13	.7035	26	.7058

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ทั้ง 25 โรงเรียนด้วยตนเอง พร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลและรับคืนด้วยตนเอง ได้แจกแบบสอบถามไปทั้งหมดจำนวน 611 ฉบับ ได้รับคืนมาเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 550 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 90.11 ดังรายละเอียดในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของแบบสอบถามที่แจกไปและที่ได้รับคืนมาจำแนกตามโรงเรียน

ชื่อโรงเรียนมัธยมศึกษา	ผู้บริหาร			อาจารย์			รวม		
	แจกไป	ได้รับ	ร้อยละ	แจกไป	ได้รับ	ร้อยละ	แจกไป	ได้รับ	ร้อยละ
1. สวนกุหลาบวิทยาลัย	10	4	40.00	22	16	72.72	32	20	62.50
2. เทพศิรินทร์	10	10	100	18	18	100	28	28	100
3. มัชฌิมวิกรมวิทยุ	10	10	100	16	16	100	26	26	100
4. ไครวมิตรวิทยาลัย	10	10	100	9	9	100	19	19	100
5. สตรีมหาพฤฒาราม	10	5	50.00	16	16	100	26	21	80.76
6. นนทรีวิทยา	10	10	100	14	14	100	24	24	100
7. เจ้าพระยาวิทยาคม	10	7	70.00	9	7	77.77	19	14	73.68
8. วิกเนจุมพิตร	10	10	100	10	10	100	20	20	100
9. วัชรราชาวิลาส	10	4	40.00	13	12	92.30	23	16	69.56
10. มัทธิมาสันนิษิต	10	9	90.00	15	14	93.33	25	23	92.00
11. สันติราษฎร์วิทยาลัย	10	10	100	20	20	100	30	30	100
12. สุรศักดิ์มนตรี	10	10	100	16	16	100	26	26	100
13. จันทร์หุ่นบำเพ็ญ	10	10	100	13	13	100	23	23	100
14. คอนเมืองทหาร- อากาศบาม่วง	10	10	100	16	16	100	26	26	100
15. หอวัง	10	10	100	18	18	100	28	28	100
16. สีกัน	10	10	100	10	10	100	20	20	100
17. ปทุมคงคา	10	8	80.00	20	20	100	30	28	93.33
18. มัชฌิมวิชาจุทอง	10	6	60.00	12	12	100	22	18	81.81
19. เตรียมอุดมพัฒนาการ	10	5	50.00	18	11	61.11	28	16	57.14
20. สายน้ำผึ้ง	10	10	100	16	16	100	26	26	100

ตารางที่ 5 (ต่อ) จำนวนและร้อยละของแบบสอบถามที่แจกไปและที่ไ้รับคืนมา
จำแนกตามโรงเรียน

ชื่อโรงเรียนมัธยมศึกษา	ผู้บริหาร			อาจารย์			รวม		
	แจกไป	ไ้รับ	ร้อยละ	แจกไป	ไ้รับ	ร้อยละ	แจกไป	ไ้รับ	ร้อยละ
21. แจงรอนวิทยา	10	10	100	12	12	100	22	22	100
22. บางมควิทยา	10	10	100	9	9	100	19	19	100
23. ศึกษาารี	10	4	40.00	14	13	92.85	24	17	70.83
24. รัตนโกสินทร์ สมโภชบางขุน เทียน	10	10	100	12	12	100	22	22	100
25. วัคราชาธิวาส	10	6	60.00	13	12	92.30	23	18	78.26
รวม	250	208	83.20	361	342	94.73	611	550	90.01

* โรงเรียนมักกะสันพิทยา แทนโรงเรียนศรีอยุธยา ซึ่งมีเหตุซ้คของบางประการ
ไม่สามารถคอบแบบสอบถามไ้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลไ้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา
แล้วนำเสนอในรูปพรรณา

2. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยวิธีการทางสถิติ แบ่งเป็น 3 ตอน

ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานะภาพสวนค้วของผู้คอบแบบสอบถาม

วิเคราะห์โดยใช้การอยละ (Percentage)

$$\text{ค่าร้อยละของรายการใด} = \frac{\text{ความถี่ของรายการนั้น}}{\text{ความถี่ทั้งหมด}} \times 100$$

ค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน หมวดวิชาที่สอน และพื้นความรู้ทางพุทธศาสนา

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสรวัดพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในปัจจุบัน วิเคราะห์โดยใช้ค่าร้อยละ

ข้อมูลเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคต วิเคราะห์โดยใช้ค่าร้อยละ

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสรวัดพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ ตามตัวแปร เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน หมวดวิชาที่สอน พื้นความรู้ทางพุทธศาสนา วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าไคสแควร์ (Chi - Square) โดยใช้สูตร⁷

$$\chi^2_{df} = \sum \left[\frac{(f_o - f_e)^2}{f_e} \right]$$

เมื่อ f_o = ความถี่ที่ได้จากแบบสอบถาม

f_e = ความถี่ที่คาดหวังว่าจะเป็นจริงตามสมมุติฐาน

df = ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (degree of freedom)

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷ ประคอง กรรณสูต, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ (ฉบับปรับปรุงแก้ไข) (ปฐมธานี: บริษัทศูนย์หนังสือ ตร.ศรีสง่าจำกัด, 2528), หน้า 130.

ในกรณีที่ความถี่ที่คาดหวังในรายการใดรายการหนึ่งน้อยกว่า 10 ให้แก้ด้วยค่า
แก้ของเยทส์ (Yates' Correction) ในกรณีนี้ลบค่าตัวเลขครึ่งเป็นผลลัพธ์ จาก
(ad) - (bc) ด้วย $\frac{N}{2}$ สูตร คือ⁸

$$X^2_{(1)} = \frac{N \left[\left| (ad) - (bc) \right| - \frac{N}{2} \right]^2}{(k)(l)(m)(n)}$$

โดยหาค่าจากตารางต่อไปนี้

a	b	(a+b) = k
c	d	(c+d) = l

$$(a+c) = m \quad (b+d) = n \quad N = (a+b+c+d)$$

ศูนย์วิทยทรัพยากร

⁸ ประคอง กรรณสุข, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, (ปฐมธานี:
บริษัทศูนย์หนังสือ คร.ศรีสง่า จำกัด, 2528), หน้า 146.

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลสํารัศดพุทธปรัชญาการศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลสํารัศดพุทธปรัชญาการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากเอกสาร ด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอในรูปพรรณา

2. ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร วิเคราะห์โดยวิธีการทางสถิติ โดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ที่สถานีบริการคอมพิวเตอร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในรูปตารางและความเรียงความลําคับ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ จำแนกตาม เพศ อายุ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน นวมคววิชาที่สังกัด และพื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติ เกี่ยวกับสํารัศดพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในปัจจุบัน แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคต วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

2.1 แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา ของผู้บริหารและอาจารย์ในปัจจุบันในแต่ละลัทธิ

2.2 แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสํารัศดพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในปัจจุบัน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุคมคติ และแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา เป็นไปได้ในอนาคต

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสาร์คตพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารกับอาจารย์ โดยใช้ ไคสแควร์ (Chi - Square)

3.1 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารกับอาจารย์ จำแนกตามลัทธิปรัชญาการศึกษา 6 ลัทธิ

3.2 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสาร์คตพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารกับอาจารย์

3.3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสาร์คตพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารกับอาจารย์ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน พื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนา และหมวดวิชาที่สังกัด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อสรุปสาร์คตพุทธปรัชญาการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และจากเอกสาร ได้ข้อสรุป ดังนี้

ความหมายของการศึกษา

การศึกษา หมายถึง การฝึกฝนอบรม โดยการพัฒนาชีวิตด้วยอิทธิลศึกษา อธิจิตศึกษา อธิปัญญาศึกษา ให้ความเจริญด้วยคุณลักษณะที่งดงามทุกชั้นตอน ตลอดถึงการบรรลุนิพพาน

ความมุ่งหมายของการศึกษา

เพื่อให้ผู้เรียนมีความเจริญทุกชั้นตอน หง่ค่านความประพฤติ จิตใจ ปัญญา เป็นคนที่สมบูรณ์

ธรรมชาติของมนุษย์

มนุษย์เป็นสัตว์อันประเสริฐ มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้อย่างเต็มที่

พุทธญาณวิทยา

มนุษย์รับรู้โดยทางประสาทสัมผัส ทั้ง 5 และจิตใจ พร้อมกับการรับรู้นั้นก็เกิดความรู้สึกรู้ การกำหนดความหมาย จดจำ และการคิด ถ้าหากกระบวนการรับรู้และการคิดนั้นไม่ถูกกิเลสครอบงำก็จะได้ความรู้ที่แท้จริง เช่น อริยสัจ 4, ปฏิจจสมุปบาท, ชั้น 5, ไตรลักษณ์ เป็นต้น

กระบวนการของการศึกษา

เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลที่มีการกระทำต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ ด้วยกระบวนการของศีล สมาธิ ปัญญา คือ ความประพฤติ จิตใจที่มีคุณภาพ มีความรู้ความเข้าใจ

โรงเรียน

โรงเรียนควรมีบรรยากาศเกื้อกูลต่อความสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่อบรมและให้มีความรู้พื้นฐานอันจำเป็นต่อชีวิต มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติ เข้าถึงวัด บ้าน และชุมชน

ผู้บริหาร

เป็นคนที่ ความประพฤติดี มีคุณธรรมโดยยึดหลักพรหมวิหาร 4 และ สังคหวัตถุ 4 ตลอดจนมีความเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ ความคิด ความสามารถดี

ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

ครูและนักเรียนให้ปฏิบัติตามหลักทศ 6 โดยให้ความมีใกล้ชิด เอาใจใส่ รับผิดชอบต่อกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกันทั้งในและนอกห้องเรียน

ครู

ครูควร เป็นคนดี มีความเป็นกัลยาณมิตร และเป็นสีปทายก พร้อมทั้งมีคุณสมบัติตามหลักทศ 6 (ทิศเบื้องขวา)

นักเรียน

คุณสมบัติของนักเรียนคือปฏิบัติตามหลักทศ 6 (ทิศเบื้องขวา) โดยเคารพ เชื่อฟัง ตั้งใจเล่าเรียน รับผิดชอบ เพื่อได้รับความรู้และแบบอย่างที่ดีจากครู พร้อมกับฝึกคนให้เป็นพหูสูต ยึดหลักอิทธิบาท 4

วิธีสอน

วิธีสอนควรเน้นให้ผู้เรียนใช้โยนิโสมนสิการ รู้จักคิดในเชิงเหตุผล และเชิงคุณธรรม ปฏิบัติได้ โดยเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน และเหมาะสมกับสถานการณ์ในแต่ละกรณี เช่น

- วิธีสอน - แบบบรรยาย
- แบบถาม ทอม
 - แบบปฏิบัติ
 - แบบเปรียบเทียบ
 - แบบอริยสัจ 4
 - แบบอภิปราย
 - แบบการสาธิต
 - แบบรายบุคคล
 - แบบสืบสวนสอบสวน

โดยมีขั้นตอนการสอน ดังนี้

- ท่องรู้จำผู้เรียน
- สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง
- สอนจากง่ายไปหายาก, จากสิ่งที่รู้ไปยังสิ่งที่ไม่รู้, จากรูปธรรมไปหานามธรรม
- สอนอย่างมีเหตุผลให้ผู้เรียนรู้คุณค่าในสิ่งที่ตนได้เรียน
- ใช้อุปกรณ์การสอน และมีหลักฐานอ้างอิงความเหมาะสมของเนื้อหาวิชาที่สอน
- เน้นทั้งวิชาการ และจริยศาสตร์ควบคู่กันไป

- ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์

หลักสูตร

ประกอบด้วยวิชาศิลปศาสตร์ วิชาชีพ และศีลธรรม เน้นให้ผู้เรียนมีความ
ประพฤติกี่ มีจิตใจที่เป็นสุขควบคู่กับความรู้ด้านวิชาการ

ทางด้านศีลธรรมนั้น จัดเป็น 2 ลักษณะคือ จัดเป็นวิชาพระพุทธศาสนา โดย
เฉพาะและจัดแทรกหลักธรรมในทุกหมวดวิชาที่จัดสอน โดยให้เรียนรู้ในเรื่องเกี่ยวกับ
ไตรสิกขา อริยสัจ 4 หลักธรรมที่ช่วยแก้ปัญหาชีวิต เป็นต้น

ทางด้านศิลปศาสตร์จะเน้นให้แต่ละบุคคลได้แสดงออก เช่น วิชาดนตรี ศิลปะ
กีฬา คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

การวัดผลและประเมินผล

ผู้เรียนพึงรับผิดชอบที่จะวัดผลและประเมินผลตนเอง นอกเหนือจากการวัด
และประเมินผลโดยผู้สอน และความร่วมมือจากผู้อื่น โดยเน้นการปฏิบัติได้ และประพฤติกี่
คน เป็นคนดี เป็นสำคัญ

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสอบถามของผู้บริหารและอาจารย์
โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป
SPSS ผลปรากฏดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

แสดงความถี่และร้อยละของสถานภาพของผู้บริหารและ
อาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร เสนอไว้
ในตารางที่ 6 - 11

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 จำนวนและร้อยละของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวนภาค

เพศ	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	90	43.3	75	21.9	165	30
หญิง	118	56.7	267	78.1	385	70
รวม	208	100	342	100	550	100

ตารางที่ 6 แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารและอาจารย์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง
คือร้อยละ 70 เพศชาย ร้อยละ 30

เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มผู้บริหาร ปรากฏว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คือร้อยละ
56.7 เพศชายร้อยละ 43.3

ส่วนกลุ่มอาจารย์ ปรากฏว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คือร้อยละ 78.1
เพศชายมีเพียงร้อยละ 21.9

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ

อายุ	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20 ปี	-	-	-	-	-	-
20 - 25 ปี	4	1.9	9	2.7	13	2.4
26 - 30 ปี	13	6.3	60	17.5	73	13.3
31 - 35 ปี	46	22.1	132	38.6	178	32.4
36 - 40 ปี	41	19.7	56	16.4	97	17.6
41 - 45 ปี	29	13.9	35	10.2	64	11.6
46 - 50 ปี	38	18.3	29	8.5	67	12.2
51 ปีขึ้นไป	37	17.8	21	6.1	58	10.5
รวม	208	100	342	100	550	100

ตารางที่ 7 แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารและอาจารย์ส่วนใหญ่มีช่วงอายุระหว่าง 31 - 35 ปี คือร้อยละ 32.4 กลุ่มที่น้อยที่สุดคือช่วงอายุ 20 - 25 ปี คือ มีเพียงร้อยละ 2.4

เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มผู้บริหาร ปรากฏว่าส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31 - 35 ปี คือร้อยละ 22.1 กลุ่มที่น้อยที่สุด มีช่วงอายุ 20 - 25 ปี คือมีเพียงร้อยละ 1.9

ส่วนกลุ่มอาจารย์ ปรากฏว่าส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31 - 35 ปี คือร้อยละ 38.6 กลุ่มที่น้อยที่สุด มีช่วงอายุ 20 - 25 ปี คือมีเพียงร้อยละ 2.7

ตารางที่ 8 จำนวน และ ร้อยละ ของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิทางการศึกษา

วุฒิทางการศึกษา	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าปริญญาตรี	6	2.9	13	3.8	19	3.5
ปริญญาตรี	176	84.6	286	83.6	462	84.0
ปริญญาโท	26	12.5	43	12.6	69	12.5
สูงกว่าปริญญาโท	-	-	-	-	-	-
รวม	208	100	342	100	550	100

ตารางที่ 8 แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารและอาจารย์ส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรี คือร้อยละ 84.0 กลุ่มที่น้อยที่สุด คือ มีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าปริญญาตรี คือมีเพียงร้อยละ 3.5

เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มผู้บริหาร ปรากฏว่าส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรี คือร้อยละ 84.6 กลุ่มที่น้อยที่สุดคือมีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าปริญญาตรี มีเพียงร้อยละ 2.9

ส่วนกลุ่มอาจารย์ ปรากฏว่าส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรี คือร้อยละ 83.6 กลุ่มที่น้อยที่สุด คือมีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าปริญญาตรี มีเพียงร้อยละ 3.8

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 9 จำนวนและร้อยละของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน

ประสบการณ์การทำงาน	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 1 ปี	-	-	2	0.6	2	0.4
1 - 5 ปี	10	4.8	27	7.9	37	6.7
6 - 10 ปี	40	19.2	116	33.9	156	28.4
10 - 15 ปี	56	26.9	116	33.9	172	31.3
16 - 20 ปี	28	13.5	30	8.8	58	10.5
21 ปีขึ้นไป	74	35.6	51	14.9	125	22.7
รวม	208	100	342	100	550	100

ตารางที่ 9 แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารและอาจารย์ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงานระหว่าง 10 - 15 ปี คือร้อยละ 31.3 กลุ่มที่น้อยที่สุด มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า 1 ปี มีเพียงร้อยละ 0.4

เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มผู้บริหาร ปรากฏว่าส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงาน 21 ปี ขึ้นไป คือร้อยละ 35.6 กลุ่มที่น้อยที่สุด มีประสบการณ์การทำงานระหว่าง 1 - 5 ปี คือมีเพียงร้อยละ 4.8

ส่วนกลุ่มอาจารย์ ปรากฏว่า ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงานระหว่าง 6 - 10 ปี และ 10 - 15 ปี คือร้อยละ 33.9 กลุ่มที่น้อยที่สุด มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า 1 ปี มีเพียงร้อยละ 0.6

ตารางที่ 10 จำนวนและร้อยละของบุคลากรและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามหมวดวิชาที่สังกัด

หมวดวิชาที่สังกัด	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
สังคมศึกษา	19	9.1	124	36.3	143	26.0
ภาษาไทย	23	11.1	32	9.4	55	10.0
ภาษาอังกฤษ	23	11.1	40	11.7	63	11.5
วิทยาศาสตร์	18	8.7	47	13.7	65	11.8
คณิตศาสตร์	19	9.1	26	7.6	45	8.2
พลานามัย	14	6.7	15	4.4	29	5.3
การงานอาชีพ	36	17.3	34	9.9	70	12.7
อื่น ๆ	56	26.9	24	7.0	80	14.5
รวม	208	100	342	100	550	100

ตารางที่ 10 แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารและอาจารย์ส่วนใหญ่สังกัดหมวดวิชาสังคมศึกษา คือร้อยละ 26.0 กลุ่มที่น้อยที่สุด สังกัดหมวดวิชาพลานามัย คือมีเพียงร้อยละ 5.3

เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มผู้บริหาร ปรากฏว่า ส่วนใหญ่ไม่สังกัดหมวดใดคือทำหน้าที่ในตำแหน่งบริหารโดยตรง ร้อยละ 26.9 กลุ่มที่น้อยที่สุด สังกัดหมวดวิชาพลานามัย คือมีเพียงร้อยละ 6.7

ส่วนกลุ่มอาจารย์ ปรากฏว่าส่วนใหญ่สังกัดหมวดวิชาสังคมศึกษา คือร้อยละ 36.3 กลุ่มที่น้อยที่สุดสังกัดหมวดวิชาพลานามัย คือมีเพียงร้อยละ 4.4

ตารางที่ 11 จำนวนและร้อยละของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามทัศนความรู้ทาง
พระพุทธศาสนา

ทัศนความรู้ทาง พระพุทธศาสนา	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
นักธรรมตรี	15	7.2	15	4.4	30	5.5
นักธรรมโท	2	1.0	5	1.5	7	1.3
นักธรรมเอก	4	1.9	7	2.0	11	2.0
เปรียญตรี	4	1.9	-	-	4	0.7
เปรียญโท	2	1.0	-	-	2	0.3
เปรียญเอก	-	-	-	-	-	-
อื่น ๆ	181	87.0	315	92.1	496	90.2
รวม	208	100	342	100	550	100

ตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารและอาจารย์ส่วนใหญ่ไม่มีทัศนความรู้ทางพระพุทธศาสนา คือร้อยละ 90.2 กลุ่มที่น้อยที่สุด มีทัศนความรู้เปรียญโท คือมีเพียงร้อยละ 0.3

เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มผู้บริหาร ปรากฏว่า ส่วนใหญ่ไม่มีทัศนความรู้ทางพระพุทธศาสนา คือร้อยละ 87.0 กลุ่มที่น้อยที่สุดมีทัศนความรู้นักธรรมโท และเปรียญโท คือมีเพียงร้อยละ 1.0

ส่วนกลุ่มอาจารย์ ปรากฏว่าส่วนใหญ่ไม่มีทัศนความรู้ทางพระพุทธศาสนา คือร้อยละ 92.1 กลุ่มที่น้อยที่สุด มีทัศนความรู้นักธรรมโท คือมีเพียงร้อยละ 1.5

ตอนที่ 2 แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนศึกษาของ
ผู้บริหารและอาจารย์ในปัจจุบัน แนวคิดเกี่ยวกับสหประชาการศึกษาในอุดมคติ และ
แนวคิดเกี่ยวกับสหประชาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคต วิเคราะห์ความสำคัญ ดังนี้

2.1 แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสหประชาการศึกษาของ
ผู้บริหารและอาจารย์ในปัจจุบัน ในแต่ละลัทธิ เสนอไว้ในตารางที่ 12 - 15

ตารางที่ 12 ความถี่และร้อยละของแนวคิดเกี่ยวกับสหประชาการศึกษาของ
ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพฯ
มหานคร จำแนกตามลัทธิ

แนวคิดเกี่ยวกับ สหประชาการศึกษา ลัทธิ	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พัฒนาการนิยม	499	18.5	798	17.9	1297	18.1
อรรถิภาวะนิยม	415	15.3	712	16.0	1127	15.8
ปฏิรูปนิยม	371	13.7	583	13.1	954	13.3
สภารัตนนิยม	176	6.5	359	8.1	535	7.5
นิรันดรนิยม	402	14.9	728	16.4	1130	15.8
สหประชา	841	31.1	1266	28.5	2107	29.5
รวม	2704	100	4446	100	7150	100

ตารางที่ 12 แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาผู้บริหารและอาจารย์ร่วมกัน
ปรากฏว่าส่วนใหญ่มิแนวคิดเกี่ยวกับสหประชาการศึกษา โน้มไปทางสหประชาการศึกษา
สูงสุด คือร้อยละ 29.5 ค่าสุดใต้อรรถิภาวะนิยม คือร้อยละ 7.5

เมื่อพิจารณาแยกกลุ่ม ปรากฏว่าผู้บริหารมีแนวคิดโน้มไปทางสหประชา
การศึกษาสูงสุด คือร้อยละ 31.1 ค่าสุดใต้อรรถิภาวะนิยม คือร้อยละ 6.5

ส่วนอาจารย์มีแนวคิดโน้มไป ทางสหประชาการศึกษาสูงสุด คือร้อยละ
28.5 ค่าสุดใต้อรรถิภาวะนิยม คือร้อยละ 8.1

ตารางที่ 13 ความถี่และร้อยละของการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและ
อาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร
จำนวนตามลัทธิ

การปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญา การศึกษา ลัทธิ	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พัฒนาการนิยม	401	14.8	648	14.6	1049	14.7
อรรถิภาวะนิยม	340	12.6	588	13.2	928	13.0
ปฏิรูปนิยม	293	10.8	475	10.7	768	10.7
สารัตถนิยม	240	8.9	487	11.0	727	10.2
นิรันดรนิยม	535	19.8	826	18.5	1361	19.0
พุทธปรัชญา	895	33.1	1422	32.0	2317	32.4
รวม	2704	100	4446	100	7150	100

ตารางที่ 13 แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาผู้บริหารและอาจารย์รวมกัน
ปรากฏว่าส่วนใหญ่มีการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา โน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษา
สูงที่สุด คือร้อยละ 32.4 ค่าสุดไค้แก่ลัทธิสารัตถนิยม คือร้อยละ 10.2

เมื่อพิจารณาแยกกลุ่ม ปรากฏว่าผู้บริหารมีการปฏิบัติโน้มไปทางพุทธปรัชญา
การศึกษาสูงที่สุด คือร้อยละ 33.1 ค่าสุดไค้แก่ลัทธิสารัตถนิยม คือร้อยละ 8.9

ส่วนอาจารย์มีการปฏิบัติโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงที่สุด คือร้อยละ
32.0 ค่าสุดไค้แก่ลัทธิปฏิรูปนิยม คือร้อยละ 10.7

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 14 ความถี่และร้อยละของแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของบุคลากรและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวนภาคเรียนในภาคศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับ ปรัชญาการศึกษา ในคำ	บุคลากร												อาจารย์											
	พัฒนาการนิยม		อภิศักการนิยม		ปฏิรูปนิยม		สารัตถนิยม		นิรันดร์นิยม		พุทธปรัชญา		พัฒนาการนิยม		อภิศักการนิยม		ปฏิรูปนิยม		สารัตถนิยม		นิรันดร์นิยม		พุทธปรัชญา	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ความหมายของ- การศึกษา	42	20.2	11	5.3	20	9.6	11	5.3	98	47.1	26	12.5	85	24.9	15	4.4	28	8.2	18	5.3	148	43.3	48	14.0
ความมุ่งหมายของ การศึกษา	42	20.2	5	2.4	18	8.7	32	15.4	9	4.3	102	49.0	86	25.1	21	6.1	42	12.3	48	14.0	21	6.1	124	36.3
ธรรมชาติของมนุษย์	49	23.6	69	33.2	13	6.3	3	1.4	16	7.7	58	27.9	86	25.1	117	34.2	27	7.9	2	0.6	35	10.2	75	21.9
ฐานวิทยา	13	6.3	82	39.4	22	10.6	2	1.4	38	18.3	51	24.5	30	8.8	128	37.4	30	8.8	6	1.8	83	24.3	65	19.0
กระบวนการของ การศึกษา	48	23.1	34	16.3	8	3.8	40	19.2	8	3.8	70	33.7	76	22.2	54	15.8	19	5.6	89	26.0	13	3.8	91	26.6
โรงเรียน	31	14.9	31	14.9	9	4.3	1	0.5	8	3.8	128	51.5	64	18.7	53	15.5	21	6.1	5	1.5	10	2.9	189	55.3
ผู้บริหาร	62	29.8	3	1.4	15	7.2	1	0.5	49	23.6	78	37.5	78	22.8	9	2.6	38	8.8	5	1.5	80	23.4	140	40.9
ความสัมพันธ์กับ นักเรียน	22	10.6	15	7.2	28	13.5	17	8.2	15	7.2	111	53.4	19	5.6	25	7.3	43	12.6	33	9.6	37	10.8	185	54.1
ครู	38	18.3	26	12.5	27	13.0	21	10.1	47	22.6	49	23.6	57	16.7	47	13.7	38	11.1	35	10.2	72	21.1	93	27.2
นักเรียน	37	17.8	40	19.2	32	15.4	9	4.3	37	17.8	53	25.5	73	21.3	93	27.2	37	10.8	14	4.1	69	20.2	56	16.4
วิธีสอน	11	5.3	22	10.6	76	36.5	2	1.0	43	20.7	54	26.0	15	4.4	38	11.1	81	23.7	10	2.9	99	28.9	99	28.9
หลักสูตร	86	41.3	51	24.5	22	10.6	20	9.6	6	2.9	23	11.1	95	27.8	71	20.8	42	12.3	67	19.6	31	9.1	36	10.5
การวิจัย และ ประเมินผล	18	8.7	26	12.5	81	38.9	17	8.2	28	13.5	38	18.3	34	9.9	41	12.0	145	42.4	27	7.9	30	8.8	65	19.0
รวม	499	18.5	415	15.3	371	13.7	176	6.5	402	14.9	841	31.1	798	17.9	712	16.0	583	13.1	359	8.1	728	16.4	1266	28.5

ตารางที่ 14 แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาทุกด้าน ปรากฏว่าผู้บริหาร มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด คือร้อยละ 31.1 ส่วนอาจารย์ มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษา สูงสุด คือร้อยละ 28.5

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ปรากฏว่าผู้บริหารมีแนวคิดโน้มไปทางพุทธปรัชญา การศึกษาสูงสุดในด้านต่อไปนี้ ด้านโรงเรียน ร้อยละ 61.0 ด้านความสัมพันธ์ระหว่าง ครูกับนักเรียนร้อยละ 53.4 ด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ร้อยละ 49.0 ด้าน ผู้บริหาร ร้อยละ 37.5 ด้านกระบวนการของการศึกษา ร้อยละ 33.7 ด้านนักเรียน ร้อยละ 25.5 ด้านครู ร้อยละ 23.6 มีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิปฏิรูป สูงสุดในด้าน การวัดผลและประเมินผล ร้อยละ 38.9 ด้านวิธีสอน ร้อยละ 36.5 มีแนวคิดโน้ม ไปทางลัทธิอภิปรัชญานิยมสูงสุดในด้านญาณวิทยา ร้อยละ 39.4 ด้านธรรมชาติของมนุษย์ ร้อยละ 33.2 มีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิรัตนตรนิยมสูงสุดในด้านความหมายของการ ศึกษา ร้อยละ 47.1 มีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยม สูงสุดในด้านหลักสูตร ร้อยละ 41.3

ส่วนอาจารย์มีแนวคิดโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดในด้านต่อไปนี้ ด้านโรงเรียนร้อยละ 55.3 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ร้อยละ 54.1 ด้านผู้บริหาร ร้อยละ 40.9 ด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ร้อยละ 36.6 ด้าน วิธีสอน ร้อยละ 28.9 ด้านครู ร้อยละ 27.2 ด้านกระบวนการของการศึกษา ร้อยละ 26.6 มีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิอภิปรัชญานิยมสูงสุดในด้านญาณวิทยา ร้อยละ 37.4 ด้านธรรมชาติของมนุษย์ ร้อยละ 34.2 ด้านนักเรียน ร้อยละ 27.2 มีแนวคิดโน้ม ไปทางลัทธิรัตนตรนิยม สูงสุดในด้านความหมายของการศึกษา ร้อยละ 43.3 ด้าน วิธีสอน ร้อยละ 28.9 มีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิปฏิรูปนิยม สูงสุดในด้าน การวัดผลและ ประเมินผล ร้อยละ 42.4 มีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยม สูงสุดในด้าน หลักสูตร ร้อยละ 27.8

ตารางที่ 15 ความถี่และร้อยละของการปฏิบัติเกี่ยวกับปัญหาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวนภาคต่อหัวในแต่ละด้าน

การปฏิบัติเกี่ยวกับ ปัญหาการศึกษา ในด้าน	ผู้บริหาร											อาจารย์												
	ทัศนคติการนิยม		อภินิหารนิยม		ปฏิรูปนิยม		สารัตถนิยม		นิรันดรนิยม		พุทธปรัชญา		ทัศนคติการนิยม		อภินิหารนิยม		ปฏิรูปนิยม		สารัตถนิยม		นิรันดรนิยม		พุทธปรัชญา	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ความหมายของ การศึกษา	6	2.9	30	14.4	12	5.8	6	2.9	38	18.3	116	55.8	22	6.4	37	10.8	33	9.6	2	0.6	74	21.6	174	50.9
ความหมายของ การศึกษามนุษย์	29	13.9	35	16.8	20	9.6	3	1.4	66	31.7	55	26.4	61	17.8	50	14.6	37	10.8	6	1.8	91	26.6	97	28.4
ธรรมชาติของมนุษย์	23	11.1	20	9.6	16	7.7	4	1.9	97	46.6	48	23.1	37	10.8	33	9.6	23	6.7	11	3.2	164	48.0	74	21.6
สภาพปัญหา กระบวนการของ การศึกษา	25	12.0	7	3.4	18	8.7	71	34.1	35	16.8	52	25.0	37	10.8	10	2.9	17	5.0	128	37.4	84	24.6	66	19.3
โรงเรียน ผู้บริหาร	36	17.3	4	1.9	34	16.3	19	9.1	9	4.3	106	51.0	46	13.5	10	2.9	77	22.5	37	10.8	15	4.4	157	45.9
โรงเรียน ผู้บริหาร	16	7.7	34	16.3	12	5.8	35	16.8	66	31.7	45	21.6	23	6.7	63	18.4	27	7.9	50	14.6	96	28.1	83	24.3
ความสัมพันธ์ครู กับนักเรียน	37	17.8	34	16.3	61	29.3	14	6.7	7	3.4	55	26.4	63	18.4	75	21.9	87	25.4	37	10.8	11	3.2	69	20.2
ครู นักเรียน	62	29.8	6	2.9	8	3.8	4	1.9	15	7.2	113	54.3	104	30.4	31	9.1	15	4.4	4	1.2	16	4.7	172	50.3
ครู นักเรียน	28	13.5	29	13.9	28	13.5	4	1.9	22	10.6	97	46.6	43	12.6	53	15.5	45	13.2	18	5.3	22	6.4	161	47.1
วิธีสอน	72	34.6	50	24.0	21	10.1	11	5.3	25	12.0	29	13.9	103	30.1	86	25.1	23	6.7	32	9.4	50	14.6	48	14.0
หลักสูตร	38	18.3	8	3.8	31	14.9	4	1.9	30	14.4	97	46.6	50	14.6	15	4.4	35	10.2	19	5.6	40	11.7	183	53.5
การวัดผลและ ประเมินผล	13	6.3	78	37.5	25	12.0	22	10.6	14	6.7	56	26.9	17	5.0	123	36.0	43	12.6	40	11.7	9	2.6	110	32.2
การวัดผลและ ประเมินผล	16	7.7	5	2.4	7	3.4	43	20.7	111	53.4	26	12.5	42	12.3	2	0.6	13	3.8	103	30.1	154	45.0	28	8.2
รวม	401	14.8	340	12.6	293	10.8	240	8.9	535	19.8	895	33.1	648	14.6	588	13.2	475	10.7	487	10.9	826	18.6	1422	32.0

ตารางที่ 15 แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาารวมทุกค่าน ปรากฏว่าผู้บริหาร มีการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา โนม์ไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด คือร้อยละ 33.1 ส่วนอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา โนม์ไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด คือร้อยละ 28.5

เมื่อพิจารณาในแต่ละค่าน ปรากฏว่าผู้บริหารมีการปฏิบัติโนม์ไปทางพุทธปรัชญาการศึกษา สูงสุดในค่านคือไปน้ ค่านความหมายของการศึกษา ร้อยละ 55.8 ค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนร้อยละ 54.3 ค่านกระบวนการของการศึกษา ร้อยละ 51.0 ค่านครู ร้อยละ 46.6 ค่านวิธีสอน ร้อยละ 46.6 มีการปฏิบัติโนม์ไปทางลัทธิชินวัณคณนิยม สูงสุดในค่านการวัดผลและประเมินผล ร้อยละ 53.4 ค่านธรรมชาติมนุษย์ ร้อยละ 46.6 ค่านความมุ่งหมายของการศึกษา ร้อยละ 31.7 ค่านโรงเรียน ร้อยละ 31.7 มีการปฏิบัติโนม์ไปทางลัทธิอภิปถาวนิยม สูงสุดในค่านหลักสูตร ร้อยละ 37.5 มีการปฏิบัติโนม์ไปทางลัทธิพิพัฒนาการนิยม สูงสุดในค่านนักเรียน ร้อยละ 34.6 มีการปฏิบัติโนม์ไปทางลัทธิสารัตถนิยม สูงสุดในค่านสาขาวิชา ร้อยละ 34.1 มีการปฏิบัติโนม์ไปทางลัทธิปฏิรูปนิยม สูงสุดในค่านผู้บริหาร ร้อยละ 29.3

ส่วนอาจารย์มีการปฏิบัติโนม์ไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดในค่านคือไปน้ ค่านวิธีสอนคือร้อยละ 53.5 ค่านความหมายของการศึกษา ร้อยละ 50.9 ค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ร้อยละ 50.3 ค่านครู ร้อยละ 47.1 ค่านกระบวนการของการศึกษา ร้อยละ 45.9 ค่านความมุ่งหมายของการศึกษา ร้อยละ 28.4 มีการปฏิบัติโนม์ไปทางลัทธิชินวัณคณนิยม สูงสุดในค่านธรรมชาติของมนุษย์ ร้อยละ 48.0 ค่านการวัดผลและประเมินผล ร้อยละ 45.0 ค่านโรงเรียน ร้อยละ 28.1 มีการปฏิบัติโนม์ไปทางลัทธิสารัตถนิยม สูงสุดในค่านสาขาวิชา ร้อยละ 37.4 มีการปฏิบัติโนม์ไปทางลัทธิอภิปถาวนิยม สูงสุดในค่านหลักสูตรร้อยละ 36.0 มีการปฏิบัติโนม์ไปทางลัทธิพิพัฒนาการนิยม สูงสุดในค่านนักเรียน ร้อยละ 30.1 มีการปฏิบัติโนม์ไปทางลัทธิปฏิรูปนิยม สูงสุดในค่านผู้บริหาร ร้อยละ 25.4

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตอนที่ 2.1 จากตารางที่ 12 - 15 ได้ดัง
 ดังนี้

ทั้งผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ใน
 กรุงเทพมหานคร มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษา
 สูงที่สุด รองลงไปได้แก่ลัทธิพัฒนาการนิยม คำสุดได้แก่ลัทธิสารัตถนิยม

ทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา โนมไปทาง
 พุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด รองลงไปได้แก่ลัทธินิตยนิยม มีการปฏิบัติอันดับคำสุด
 คางกัน กล่าวคือ ผู้บริหารมีการปฏิบัติคำสุดในลัทธิสารัตถนิยม อาจารย์มีการปฏิบัติ
 คำสุดในลัทธิปฏิรูปนิยม

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ปรากฏว่าทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยว
 กับปรัชญาการศึกษาโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาในด้านโรงเรียน ด้านความสัมพันธ์
 ระหว่างครูกับนักเรียน ด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ด้านผู้บริหาร ด้านกระบวนการของ
 การศึกษา ด้านครูมีแนวโน้มไปทางลัทธิอัตถิภาวนิยมในค่านิยมวิทยา ด้านธรรมชาติมนุษย์ มี
 แนวคิดโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยมในด้านหลักสูตร มีแนวโน้มไปทางลัทธิปฏิรูปนิยมในค่าน
 การวัดผลและประเมินผล

ส่วนการปฏิบัติ เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา ปรากฏว่าทั้งผู้บริหารและอาจารย์
 มีการปฏิบัติโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ด้านความ
 สัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ด้านกระบวนการของการศึกษา ด้านครู ด้านวิธีสอน
 มีการปฏิบัติโน้มไปทางลัทธินิตยนิยมในด้านธรรมชาติของมนุษย์ ด้านโรงเรียน ด้าน
 การวัดผลและประเมินผล มีการปฏิบัติโน้มไปทางลัทธิสารัตถนิยมในด้านค่านิยมวิทยา มี
 การปฏิบัติโน้มไปทางลัทธิอัตถิภาวนิยมในด้านหลักสูตร มีการปฏิบัติโน้มไปทางลัทธิ
 พัฒนาการนิยมในด้านนักเรียน มีการปฏิบัติโน้มไป ทางลัทธิปฏิรูปนิยมในด้านผู้บริหาร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.2 ตารางแสดงความคิดเห็นและร้อยละของแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับ
 สวัสดิภาพของข้าราชการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในปัจจุบัน เสนอไว้ในตาราง
 ที่ 16 - 17

ตารางที่ 16 ความคิดเห็นและร้อยละของแนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิภาพของข้าราชการศึกษาใน
 แต่ละตำแหน่งของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรม
 สามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิภาพ การศึกษาในตำแหน่ง	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ความหมายของการศึกษา	26	3.1	48	3.8	74	3.5
ความมุ่งหมายของการศึกษา	102	12.1	124	9.8	226	10.7
ธรรมชาติของมนุษย์	58	6.9	75	5.9	133	6.3
ญาณวิทยา	51	6.1	65	5.1	116	5.5
กระบวนการของการศึกษา	70	8.3	91	7.2	161	7.6
โรงเรียน	128	15.2	189	14.9	317	15.0
ผู้บริหาร	78	9.3	140	11.1	218	10.4
ความสัมพันธ์ครูกับนักเรียน	111	13.2	185	14.6	296	14.1
ครู	49	5.8	93	7.4	142	6.7
นักเรียน	53	6.3	56	4.4	109	5.2
วิธีสอน	54	6.5	99	7.8	153	7.3
หลักสูตร	23	2.7	36	2.9	59	2.8
การวัดผลและประเมินผล	38	4.5	65	5.1	103	4.9
รวม	841	100	1266	100	2107	100

ตารางที่ 16 แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตต พุทธปรัชญาการศึกษาทั้ง 13 ด้าน ปรากฏว่า กลุ่มผู้บริหารและอาจารย์รวมกัน มีแนวคิด ในด้านโรงเรียนสูงสุด คือร้อยละ 15.0 รองลงมาตามลำดับได้แก่ด้านความสัมพันธ์ ระหว่างครูกับนักเรียน คือร้อยละ 14.1 ด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ร้อยละ 10.7 ค่าสุดได้แก่ด้านหลักสูตร คือร้อยละ 2.8

เมื่อพิจารณาแยกกลุ่ม ปรากฏว่าผู้บริหารมีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตตพุทธปรัชญา การศึกษาในด้านโรงเรียนสูงสุด คือร้อยละ 15.2 รองลงมาตามลำดับได้แก่ด้านความสัมพันธ์ ระหว่างครูกับนักเรียน คือร้อยละ 13.2 ด้านความมุ่งหมายของการศึกษาร้อยละ 12.1 ค่าสุดได้แก่ด้านหลักสูตร คือร้อยละ 2.7

ส่วนอาจารย์ มีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตตพุทธปรัชญาการศึกษาในด้านโรงเรียน สูงสุด คือร้อยละ 14.9 รองลงมาตามลำดับได้แก่ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน คือร้อยละ 14.6 ด้านผู้บริหาร ร้อยละ 11.1 ค่าสุดได้แก่ด้านหลักสูตร คือร้อยละ 2.9

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 17 ความถี่และร้อยละของการปฏิบัติเกี่ยวกับสารคัดหลั่งทุพหุประสาทการศึกษาใน
แต่ละด้านของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรม
สามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

การปฏิบัติเกี่ยวกับสารคัด หลั่งทุพหุประสาทการศึกษาในด้าน	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ความหมายของการศึกษา	116	13.0	174	12.3	290	12.5
ความมุ่งหมายของการศึกษา	55	6.2	97	6.8	152	6.6
ธรรมชาติของมนุษย์	48	5.4	74	5.2	122	5.3
ญาณวิทยา	52	5.8	66	4.7	118	5.1
กระบวนการของการศึกษา	106	11.9	157	11.0	263	11.4
โรงเรียน	45	5.0	83	5.8	128	5.5
ผู้บริหาร	55	6.1	69	4.8	124	5.3
ความสัมพันธ์ครูกับนักเรียน	113	12.6	172	12.1	285	12.3
ครู	97	10.8	161	11.3	258	11.1
นักเรียน	29	3.2	48	3.4	77	3.3
วิธีสอน	97	10.8	183	12.9	280	12.1
หลักสูตร	56	6.3	110	7.7	166	7.2
การวัดผลและประเมินผล	26	2.9	28	2.0	54	2.3
รวม	895	100	1422	100	2317	100

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 17 แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาเฉพาะการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพิทยปรีชาการศึกษากอง 13 ด้าน ปรากฏว่ากลุ่มผู้บริหารและอาจารย์รวมกัน มีการปฏิบัติในด้านความหมายของการศึกษาสูงสุด คือร้อยละ 12.5 รองลงมาตามลำดับได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน คือร้อยละ 12.3 ด้านวิธีสอน ร้อยละ 21.1 ค่าสุดได้แก่ด้านการวัดผลและประเมินผล คือร้อยละ 2.3

เมื่อพิจารณาแยกกลุ่ม ปรากฏว่าผู้บริหารมีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพิทยปรีชาการศึกษาด้านความหมายของการศึกษาสูงสุด คือร้อยละ 13.0 รองลงมาตามลำดับได้แก่ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน คือร้อยละ 12.6 ด้านกระบวนการของการศึกษา ร้อยละ 11.9 ค่าสุดได้แก่ด้านการวัดผลและประเมินผล คือร้อยละ 2.9

ส่วนอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพิทยปรีชาการศึกษาด้านวิธีสอนสูงสุด คือร้อยละ 12.9 รองลงมาตามลำดับได้แก่ด้านความหมายของการศึกษา คือร้อยละ 12.3 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ร้อยละ 12.1 ค่าสุดได้แก่ด้านการวัดผลและประเมินผล คือร้อยละ 2.0

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตอนที่ 2.2 จากตารางที่ 16 - 17 ได้ดังนี้

ทั้งผู้บริหารและอาจารย์ มีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตนพิทยปรีชาการศึกษาระดับสูงสุดในด้านโรงเรียน รองลงไปคือด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ค่าสุดในด้านหลักสูตร

ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพิทยปรีชาการศึกษาด้านอันดับสูงสุดต่างกัน กล่าวคือ ผู้บริหารมีการปฏิบัติสูงสุดในด้านความหมายของการศึกษา อาจารย์มีการปฏิบัติสูงสุดในด้านวิธีสอน และทั้ง 2 กลุ่มมีการปฏิบัติในด้านอันดับรองลงไปตรงกัน คือด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน มีการปฏิบัติอันดับค่าสุดตรงกันในด้านการวัดผลและประเมินผล

2.3 ตารางแสดงความคิดเห็นและร้อยละของแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติของผู้บริหารและอาจารย์ และแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคต เสนอไว้ในตารางที่ 18 - 21

ตารางที่ 18 ความคิดเห็นและร้อยละของแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามตัวเลือกพุทธปรัชญาการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พุทธปรัชญา (ตัวเลือกที่ 1)*	508	18.8	830	18.7	1338	18.7
พุทธปรัชญา (ตัวเลือกที่ 2)*	509	21.8	1021	23.0	1611	22.5
พุทธปรัชญา (ตัวเลือกที่ 3)*	679	25.1	1082	24.3	1761	24.6
สรวัดพุทธปรัชญา จากผู้เชี่ยวชาญ (ตัวเลือกที่ 4)**	927	34.3	1513	34.0	2440	34.1
รวม	2704	100	4446	100	7150	100

* ตัวเลือกที่ 1, 2, 3 เป็นตัวเลือกที่มีข้อความไม่สมบูรณ์ครบตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่

** ตัวเลือกที่ 4 เป็นตัวเลือกที่มีข้อความสมบูรณ์สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่

ตารางที่ 18 แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาผู้บริหารและอาจารย์รวมกัน ปรากฏว่าส่วนใหญ่มีแนวคิดและความต้องการเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด คือร้อยละ 34.1

เมื่อพิจารณาแยกกลุ่ม ปรากฏว่าผู้บริหารมีแนวคิดและความต้องการในอุดมคติ สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด คือร้อยละ 34.3

ส่วนอาจารย์ มีแนวคิดและความต้องการในอุดมคติสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด คือร้อยละ 34.0

ตารางที่ 19 ความถี่และร้อยละของแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอนาคตของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามตัวเลือกพุทธปรัชญาการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอนาคต	ผู้บริหาร		อาจารย์		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พุทธปรัชญา (ตัวเลือกที่ 1) *	485	17.9	753	16.9	1238	17.3
พุทธปรัชญา (ตัวเลือกที่ 2) *	694	25.7	1160	26.1	1854	25.9
พุทธปรัชญา (ตัวเลือกที่ 3) *	726	26.9	1237	27.8	1963	27.5
สรวัดพุทธปรัชญาจากผู้เชี่ยวชาญ (ตัวเลือกที่ 4) **	799	29.5	1296	29.2	2095	29.3
รวม	2704	100	4446	100	7150	100

* ตัวเลือกที่ 1, 2, 3 เป็นตัวเลือกที่มีข้อความไม่สมบูรณ์ครบตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่

** ตัวเลือกที่ 4 เป็นตัวเลือกที่มีข้อความสมบูรณ์สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่

ตารางที่ 19 แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาผู้บริหารและอาจารย์รวมกันปรากฏว่าส่วนใหญ่มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ที่เป็นไปได้ในอนาคต สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ สูงสุดคือร้อยละ 29.3

เมื่อพิจารณาแยกกลุ่ม ปรากฏว่า ผู้บริหารมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคต สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ สูงสุดคือร้อยละ 29.5

ส่วนอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคต สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ สูงสุดคือร้อยละ 29.2

ตารางที่ 20 ความถี่และร้อยละของแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุทิศของคณาจารย์และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวนคณาจารย์เจ็ดคนในกรุงเทพฯ

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ในอุทิศ	คณาจารย์								อาจารย์							
	พุทธปรัชญา 1*		พุทธปรัชญา 2*		พุทธปรัชญา 3*		สารัตถะพุทธ- ปรัชญา 4**		พุทธปรัชญา 1*		พุทธปรัชญา 2*		พุทธปรัชญา 3*		สารัตถะพุทธ- ปรัชญา 4**	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ความหมายของการศึกษา	41	19.7	45	21.6	71	34.1	51	24.5	52	15.2	73	21.3	122	35.7	95	27.8
ความมุ่งหมายของการศึกษา	37	17.8	80	38.5	23	11.1	68	32.7	79	23.2	105	30.7	38	11.1	120	35.1
ธรรมชาติของมนุษย์	28	13.5	48	23.1	33	15.9	99	47.6	41	12.0	87	25.4	55	16.1	159	46.5
เป้าหมาย	29	13.9	72	34.6	41	19.7	66	31.7	45	13.2	111	32.5	67	19.6	119	34.8
กระบวนการของการศึกษา	44	21.2	33	15.9	45	21.6	86	41.3	69	20.2	59	17.3	94	27.5	120	35.1
โรงเรียน	45	21.6	29	13.9	64	30.8	70	33.7	75	21.9	70	20.5	96	28.1	101	29.5
ผู้บริหาร	27	13.00	49	23.6	44	21.2	88	42.3	59	17.3	68	19.9	63	18.4	152	44.4
ความสัมพันธ์กับนักวิจัย	36	17.3	37	17.8	39	18.8	96	46.2	57	16.7	77	22.5	59	17.3	149	43.6
ครู	47	22.6	24	11.5	95	47.5	38	18.3	71	20.8	51	14.9	153	44.7	67	19.6
นักวิจัย	41	19.7	44	21.2	89	42.8	34	16.3	70	20.5	65	19.0	141	41.2	66	19.3
วิธีสอน	26	12.5	45	21.6	52	25.0	85	40.9	36	10.5	93	27.2	80	23.4	133	38.9
หลักสูตร	26	12.5	61	29.3	34	16.3	87	41.8	47	13.7	107	31.3	63	18.4	125	36.5
การวัดผลและประเมินผล	81	38.9	23	11.1	45	21.6	59	28.4	129	37.7	55	16.1	51	14.9	107	31.3
รวม	508	18.8	590	21.8	679	25.1	927	34.3	830	18.7	1021	23.0	1082	24.3	1513	34.0

* พุทธปรัชญา 1, 2, 3 เป็นตัวเลือกหรือความไม่สมบูรณ์ของคณาจารย์และอาจารย์
 ** สารัตถะพุทธปรัชญา 4 เป็นตัวเลือกหรือความสมบูรณ์ของคณาจารย์และอาจารย์

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 20 แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาทุกด้าน ปรากฏว่าผู้บริหารมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด คือ ร้อยละ 34.3 ส่วนอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด คือ ร้อยละ 34.0

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ปรากฏว่าผู้บริหารมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในด้านต่อไปนี้ คือ ด้านธรรมชาติของมนุษย์ ร้อยละ 47.6 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ร้อยละ 46.2 ด้านผู้บริหาร ร้อยละ 42.3 ด้านหลักสูตร ร้อยละ 41.8 ด้านกระบวนการของการศึกษา ร้อยละ 41.3 ด้านวิธีสอน ร้อยละ 40.9 ด้านโรงเรียน ร้อยละ 33.7 ด้านอื่น ๆ ผู้บริหาร เลือกตัวอื่นสูงสุดซึ่งไม่สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ

ส่วนอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในด้านต่อไปนี้ คือ ด้านธรรมชาติของมนุษย์ ร้อยละ 46.5 ด้านครู ร้อยละ 44.7 ด้านผู้บริหาร ร้อยละ 44.4 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ร้อยละ 43.6 ด้านวิธีสอน ร้อยละ 38.9 ด้านหลักสูตร ร้อยละ 36.5 ด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ร้อยละ 35.1 ด้านกระบวนการของการศึกษา ร้อยละ 35.1 ด้านสาขาวิชา ร้อยละ 34.8 ด้านโรงเรียน ร้อยละ 29.5 ด้านอื่น ๆ อาจารย์เลือกตัวเลือกอื่น ๆ สูงสุด ซึ่งไม่สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 21 ความดีและร้อยละของแนวคิดเกี่ยวกับทุรปรัษฎการศึกษาคือเป็นไปไกลในอนาคต ของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวนคำถามที่เลือกในลักษณะความ

แนวคิดเกี่ยวกับทุรปรัษฎการศึกษาคือเป็นไปไกลในอนาคต	ผู้บริหาร								อาจารย์							
	ทุรปรัษฎการ 1		ทุรปรัษฎการ 2		ทุรปรัษฎการ 3		สำนึกทุรปรัษฎการ - ทุรปรัษฎการ 4**		ทุรปรัษฎการ 1		ทุรปรัษฎการ 2		ทุรปรัษฎการ 3		สำนึกทุรปรัษฎการ - ทุรปรัษฎการ 4**	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ความหมายของการศึกษา	58	27.9	42	20.2	55	26.4	53	25.5	77	22.5	73	21.3	107	31.3	85	24.9
ความมุ่งหมายของการศึกษา	40	19.7	84	40.4	32	15.4	52	25.0	50	14.6	154	45.0	58	17.0	80	23.4
ธรรมชาติของมนุษย์	18	8.7	69	33.2	21	10.1	100	48.1	41	12.0	119	34.8	47	13.7	135	39.5
สุขภาพศึกษา	22	10.6	86	41.3	35	16.8	65	31.3	37	10.8	127	37.1	81	23.7	97	28.4
กระบวนการของการศึกษา	35	16.8	35	16.8	61	29.3	77	37.0	59	17.3	68	19.9	102	29.8	113	33.0
โรงเรียน	16	22.1	48	23.1	69	33.2	45	21.6	57	16.7	72	21.1	94	27.5	119	34.8
ผู้บริหาร	19	9.1	69	33.2	59	28.4	61	29.3	38	11.1	91	26.6	103	30.1	110	32.2
ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน	32	15.4	45	21.6	68	32.7	63	30.3	62	18.1	80	23.4	98	28.7	102	29.8
ครู	70	33.7	34	16.3	61	29.3	43	20.7	131	38.3	49	14.3	108	31.6	54	15.8
นักเรียน	30	14.4	48	23.1	87	41.8	43	20.7	56	16.4	77	22.5	159	46.5	50	14.6
วิธีสอน	20	9.6	50	24.0	54	26.0	84	40.4	38	11.1	100	29.2	64	18.7	140	40.9
หลักสูตร	13	6.3	62	29.8	65	31.3	68	32.7	31	9.1	90	26.3	91	26.6	130	38.0
การวิจัยและประเมินผล	82	39.4	22	10.6	59	28.4	45	21.6	76	22.2	60	17.5	125	36.5	81	23.7
รวม	485	17.9	694	25.7	726	26.9	799	29.5	753	16.9	1160	26.1	1237	27.8	1296	29.2

* ทุรปรัษฎการ 1, 2, 3 เป็นตัวเลือกหรือความไม่สมบูรณ์หรือความเห็นของยูเรียวรายส่วนใหญ่

** สำนึกทุรปรัษฎการ 4 เป็นตัวเลือกหรือความสมบูรณ์สอดคล้องกับยูเรียวรายส่วนใหญ่

ตารางที่ 21 แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาทุกด้าน ปรากฏว่าผู้บริหารมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้อีกในอนาคต สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด คือ ร้อยละ 29.5 ส่วนอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้อีกในอนาคต สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด คือ ร้อยละ 29.2

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ปรากฏว่าผู้บริหารมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้อีกในอนาคต สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในด้านต่อไปนี้ คือ ด้านธรรมชาติของมนุษย์ ร้อยละ 48.1 ด้านวิธีสอน ร้อยละ 40.4 ด้านกระบวนการของการศึกษาร้อยละ 37.0 ด้านหลักสูตร ร้อยละ 32.7 ด้านอื่น ๆ ผู้บริหารเลือกตัวเลือกอื่นสูงสุด ซึ่งไม่สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ

ส่วนอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้อีกในอนาคต สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในด้านต่อไปนี้ คือ ด้านวิธีสอน ร้อยละ 40.9 ด้านธรรมชาติของมนุษย์ ร้อยละ 39.5 ด้านหลักสูตร ร้อยละ 38.0 ด้านโรงเรียน ร้อยละ 34.8 ด้านกระบวนการของการศึกษา ร้อยละ 33.0 ด้านผู้บริหาร ร้อยละ 32.2 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ร้อยละ 29.8 ด้านอื่น ๆ อาจารย์เลือกตัวเลือกอื่นสูงสุด ซึ่งไม่สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตอนที่ 2.3 จากตารางที่ 18 - 21 ได้ย้ดดังนี้
 ห้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และมีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคต สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด

เมื่อพิจารณาในแต่ละค่าน ปรากฏว่าห้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในค่านต่อไปนี้ ค่านธรรมชาติของมนุษย์ ค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ค่านผู้บริหาร ค่านหลักสูตร ค่านกระบวนการของการศึกษา ค่านวิธีสอน ค่านโรงเรียน ค่านอื่น ๆ ไม่สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ ยกเว้นค่านความมุ่งหมายของการศึกษา ค่านญาณวิทยา ซึ่งอาจารย์มีแนวคิดสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาที่เป็นไปได้ในอนาคต ปรากฏว่าห้งผู้บริหารและอาจารย์ มีแนวคิดสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในค่านต่อไปนี้ ค่านธรรมชาติของมนุษย์ ค่านวิธีสอน ค่านกระบวนการของการศึกษา ค่านหลักสูตร ค่านอื่น ๆ ไม่สอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ ยกเว้นค่านโรงเรียน ค่านผู้บริหาร ค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งอาจารย์มีแนวคิดสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนัทพฐปรชฎการศึกษารองผู้บริหารกับอาจารย์ ค่ายค่าโคสแควร์ นำเสนอโดยมีสัญลักษณ์ A, B, Y ก่ากับไว้ในตาราง ดังต่อไปนี้

1. ไม่มีสัญลักษณ์ก่ากับไว้ หมายถึงค่าโคสแควร์ปกติ
2. มี A ก่ากับไว้ หมายถึงค่าโคสแควร์ที่มีการยุบเซลล์ลง 2 เซลล์ เพราะมีเลือกคอบน้อยกว่าการที่จะนำมาคำนวณได้
3. มี B ก่ากับไว้ หมายถึง ค่าโคสแควร์ที่มีการยุบเซลล์ ลง 2 เซลล์ เนื่องจากไม่มีผู้เลือกคอบ
4. มี Y ก่ากับไว้ หมายถึง ค่าโคสแควร์ที่แก้ไขโดยใช้ค่าแก้ของเบทส์ (Yates' Correction) เนื่องจากความถี่ที่คาดหวัง (fe) ของรายการนั้นน้อยกว่า 10

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกได้ดังนี้

3.1 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรชฎการศึกษารองผู้บริหารและอาจารย์ จำแนกตามลัทธิปรชฎการศึกษารอง 6 ลัทธิ เสนอไว้ในตารางที่

22 - 23

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 22 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ถึงศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวนภาคเรียนในแต่ละท่าน

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญา การศึกษา ในท่าน	กลุ่ม ตัวอย่าง	ลัทธิปรัชญาการศึกษา						รวม	ค่า $\chi^2_{(5)}$
		พัฒนาการ	อรรถิภาวะ	ปฏิรูป	สารวิถะ	นิรันดร	พุทธ		
1. ความหมายของ การศึกษา	ผู้บริหาร	42	11	20	11	98	26	208	2.3954
	อาจารย์	85	15	28	18	148	48	342	
2. ความมุ่งหมาย ของการศึกษา	ผู้บริหาร	42	5	18	32	9	102	208	12.8268*
	อาจารย์	86	21	42	48	21	124	342	
3. ธรรมชาติของ \	ผู้บริหาร	49	69	13	3	16	58	208	4.4989
	อาจารย์	86	117	27	2	35	75	342	
4. วิชาศึกษา	ผู้บริหาร	13	82	22	2	38	51	208	6.1721
	อาจารย์	30	128	30	6	83	65	342	
5. กระบวนการ ของการศึกษา	ผู้บริหาร	48	34	8	40	8	70	208	5.5751
	อาจารย์	76	54	19	89	13	91	342	
6. โรงเรียน	ผู้บริหาร	31	31	9	1	8	128	208	4.2575
	อาจารย์	64	53	21	5	10	189	342	
7. ผู้บริหาร	ผู้บริหาร	62	3	15	-	45	78	207	4.0764 ^A
	อาจารย์	78	9	30	-	80	140	337	
8. ความสัมพันธ์ ระหว่างครู กับนักเรียน	ผู้บริหาร	22	15	28	17	15	111	208	6.5582
	อาจารย์	19	25	43	33	37	185	342	
9. ครู	ผู้บริหาร	38	26	27	21	47	49	208	1.5322
	อาจารย์	57	47	38	35	72	93	342	
10. นักเรียน	ผู้บริหาร	37	40	32	9	37	53	208	12.1694*
	อาจารย์	73	93	37	14	69	56	342	
11. วิธีสอน	ผู้บริหาร	11	22	76	2	43	54	208	13.8704*
	อาจารย์	15	38	81	10	99	99	342	
12. ผลลัพธ์	ผู้บริหาร	86	51	22	20	6	23	208	23.8943**
	อาจารย์	95	71	42	67	31	36	342	
13. การวัดผลและ ประเมินผล	ผู้บริหาร	18	26	81	17	28	38	208	3.3777
	อาจารย์	34	41	145	27	30	65	342	

$$* p < .05 (.05 \chi^2_{(5)}) = 11.07$$

$$** p < .01 (.01 \chi^2_{(5)}) = 15.09$$

$$^A \cdot p < .05 (.05 \chi^2_{(4)}) = 9.49$$

$$** p < .01 (.01 \chi^2_{(4)}) = 13.28$$

จากตารางที่ 22 พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา (6 ข้อ) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่าทดสอบ $(\chi^2(5) = 23.8943)$ และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่าความมุ่งหมายของการศึกษา $(\chi^2(5) = 12.8268)$ ค่านักเรียน $(\chi^2(5) = 12.1694)$ ค่านักเรียน $(\chi^2(5) = 13.8704)$ นอกจากนี้ไม่พบว่ามีค่าความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 23 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร และ
 อาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามข้อดี
 ในแต่ละด้าน

การปฏิบัติเกี่ยวกับ ปรัชญาการศึกษา ในสถาน	กลุ่ม ตัวอย่าง	ข้อดีปรัชญาการศึกษา						รวม	ค่า $\chi^2_{(5)}$
		พิถีพิถัน การ	ยึดถือภาวะ	ปฏิรูป	สารพัด	นิรันดร์	พุทธ		
1. ความหมายของ การศึกษา	ผู้บริหาร	6	30	12	6	38	116	208	12.9681*
	อาจารย์	22	37	33	2	74	174	342	
2. ความมุ่งหมาย ของการศึกษา	ผู้บริหาร	29	35	20	3	66	55	208	3.2253
	อาจารย์	61	50	37	6	91	97	342	
3. ธรรมชาติของ มนุษย์	ผู้บริหาร	23	20	16	4	97	48	208	1.1389*
	อาจารย์	37	33	23	11	164	74	342	
4. ภาวะวิหยา	ผู้บริหาร	25	7	18	71	35	52	208	8.9273
	อาจารย์	37	10	17	128	84	66	342	
5. กระบวนการ ของการศึกษา	ผู้บริหาร	36	4	34	19	9	106	208	5.2308
	อาจารย์	46	10	77	37	15	157	342	
6. โรงเรียน	ผู้บริหาร	16	34	12	35	66	45	208	2.6921
	อาจารย์	23	63	27	50	96	83	342	
7. ผู้บริหาร	ผู้บริหาร	37	34	61	14	7	55	208	7.3826
	อาจารย์	63	75	87	37	11	69	342	
8. ความสัมพันธ์ ระหว่างครู กับนักเรียน	ผู้บริหาร	62	6	8	4	15	113	208	9.9314
	อาจารย์	104	31	15	4	16	172	342	
9. ครู	ผู้บริหาร	28	29	28	4	22	97	208	6.6870
	อาจารย์	43	53	45	18	22	161	342	
10. นักเรียน	ผู้บริหาร	72	50	21	11	25	29	208	6.1042
	อาจารย์	103	86	23	32	50	48	342	
11. วิธีสอน	ผู้บริหาร	38	8	31	4	30	97	208	9.5545
	อาจารย์	50	15	35	19	40	183	342	
12. หลักสูตร	ผู้บริหาร	13	78	25	22	14	56	208	7.0211
	อาจารย์	17	123	43	40	9	110	342	
13. การวัดผลและ ประเมินผล	ผู้บริหาร	16	5	7	43	111	26	208	14.6735*
	อาจารย์	42	2	13	103	154	28	342	

* $P < .05$ ($.05 \chi^2_{(5)} = 11.07$)

** $P < .01$ ($.01 \chi^2_{(5)} = 15.09$)

ตารางที่ 23 พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา (6 ลัทธิ) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความหมายของการศึกษา ($\chi^2(5) = 12.9681$) และค่านการวัดผลและประเมินผล ($\chi^2(5) = 14.6735$) นอกจากนี้ไม่พบว่ามี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลการเปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ตอนที่ 3.1 จากตารางที่ 22 - 23 ได้ดังต่อไปนี้

ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา 6 ลัทธิ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านหลักสูตร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ด้านนักเรียน ด้านวิธีสอน นอกจากนี้ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา 6 ลัทธิ ของผู้บริหารและอาจารย์ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความหมายของการศึกษา การวัดผลและประเมินผล นอกจากนี้ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารกับอาจารย์ เสนอไว้ในตารางที่ 24 - 25

ตารางที่ 24 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละท่าน

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ในท่าน	สถานภาพกลุ่มตัวอย่าง	พุทธปรัชญาการศึกษา			ค่า $\chi^2_{(1)}$
		เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของการศึกษา	ผู้บริหาร	26	182	208	0.2617
	อาจารย์	48	294	342	
2. ความมุ่งหมายของการศึกษา	ผู้บริหาร	102	106	208	8.7284**
	อาจารย์	124	218	342	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	ผู้บริหาร	58	150	208	2.5014
	อาจารย์	75	267	342	
4. พุทธศาสนิกวิทยา	ผู้บริหาร	51	157	208	2.3623
	อาจารย์	65	277	342	
5. กระบวนการของการศึกษา	ผู้บริหาร	70	138	208	3.1011
	อาจารย์	91	251	342	
6. โรงเรียน	ผู้บริหาร	128	80	208	2.085
	อาจารย์	189	153	342	
7. ผู้บริหาร	ผู้บริหาร	78	130	208	0.6380
	อาจารย์	140	202	342	
8. ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน	ผู้บริหาร	111	97	208	1.0275
	อาจารย์	185	157	342	
9. ครู	ผู้บริหาร	49	159	208	0.8924
	อาจารย์	53	249	342	
10. นักเรียน	ผู้บริหาร	53	155	208	6.7497**
	อาจารย์	56	286	342	
11. วิธีสอน	ผู้บริหาร	54	154	208	0.5742
	อาจารย์	99	243	342	
12. หลักสูตร	ผู้บริหาร	23	185	208	0.0381
	อาจารย์	36	306	342	
13. การวัดผลและประเมินผล	ผู้บริหาร	38	170	208	0.0461
	อาจารย์	65	277	342	

$$* P < .05 \quad (.05 \chi^2_{(1)} = 3.84)$$

$$** P < .01 \quad (.01 \chi^2_{(1)} = 6.64)$$

จากตารางที่ 24 พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ($\chi^2_{(1)} = 8.7284$) และค่านักเรียน ($\chi^2_{(1)} = 6.7497$) นอกจากนี้ไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 25 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา
ของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพฯ
มหานคร จำแนกตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละด้าน

การปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญา การศึกษาในด้าน	สถานภาพ กลุ่มตัวอย่าง	พุทธปรัชญาการศึกษา			ค่า χ^2 (1)
		เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของการศึกษา	ผู้บริหาร	116	92	208	1.2418
	อาจารย์	174	168	342	
2. ความมุ่งหมายของการศึกษา	ผู้บริหาร	55	153	208	0.2384
	อาจารย์	97	245	342	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	ผู้บริหาร	48	160	208	0.1552
	อาจารย์	74	266	342	
4. พุทธญาณวิทยา	ผู้บริหาร	52	156	208	2.4952
	อาจารย์	66	276	342	
5. กระบวนการของการศึกษา	ผู้บริหาร	106	102	208	1.3245
	อาจารย์	157	185	342	
6. โรงเรียน	ผู้บริหาร	45	163	208	0.5026
	อาจารย์	83	259	342	
7. ผู้บริหาร	ผู้บริหาร	55	153	208	2.9088
	อาจารย์	69	273	342	
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง - ครูกับนักเรียน	ผู้บริหาร	113	95	208	0.8432
	อาจารย์	172	170	342	
9. ครู	ผู้บริหาร	97	111	208	0.0101
	อาจารย์	161	181	342	
10. นักเรียน	ผู้บริหาร	29	179	208	0.0009
	อาจารย์	48	294	342	
11. วิชชอน	ผู้บริหาร	97	111	208	2.4455
	อาจารย์	183	159	342	
12. หลักสูตร	ผู้บริหาร	56	152	208	1.6857
	อาจารย์	110	232	342	
13. การวัดผลและประเมินผล	ผู้บริหาร	26	182	208	2.7171
	อาจารย์	28	314	342	

$$* P < .05 \text{ (}.05 \chi^2_{(1)} = 3.84)$$

$$** P < .01 \text{ (}.01 \chi^2_{(1)} = 6.64)$$

ตารางที่ 25 พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลการ เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติ เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ตอนที่ 3.2 จากตารางที่ 24 - 25 ได้ดังนี้

ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษาและค่านักเรียน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา
 ของผู้บริหารกับอาจารย์ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์
 ในการทำงาน พื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา หมวดวิชาที่สังกัด เสนอไว้ในตาราง
 ที่ 26 - 37

ตารางที่ 26 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร
 และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตาม
 เพศ ในแต่ละด้าน

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญา การศึกษาในคาม	เพศ	ผู้บริหาร				ค่า χ^2 (1)	อาจารย์				ค่า χ^2 (1)	
		พุทธปรัชญาการศึกษา			รวม		เพศ	พุทธปรัชญาการศึกษา				รวม
		เลือก	ไม่เลือก	รวม				เลือก	ไม่เลือก	รวม		
1. ความหมายของการศึกษา	ชาย	9	81	90	0.9065	ชาย	13	62	75	0.8661		
	หญิง	17	101	118		หญิง	35	232	267			
2. ความมุ่งหมายของการศึกษา	ชาย	46	44	90	0.2727	ชาย	25	50	75	0.3553		
	หญิง	56	62	118		หญิง	99	168	267			
3. ธรรมชาติของมนุษย์	ชาย	25	65	90	0.0009	ชาย	19	56	75	0.6500		
	หญิง	33	85	118		หญิง	56	211	267			
4. พุทธญาณวิทยา	ชาย	20	70	90	0.4522	ชาย	15	60	75	0.0616		
	หญิง	31	87	118		หญิง	50	217	267			
5. กระบวนการของการศึกษา	ชาย	33	57	90	0.6449	ชาย	23	52	75	0.8102		
	หญิง	37	81	118		หญิง	68	199	267			
6. โรงเรียน	ชาย	53	37	90	0.4705	ชาย	36	39	75	2.0498		
	หญิง	75	43	118		หญิง	153	114	267			
7. ผู้บริหาร	ชาย	32	58	90	0.2559	ชาย	30	45	75	0.0347		
	หญิง	46	72	118		หญิง	110	157	267			
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง ครูกับนักเรียน	ชาย	42	48	90	2.8604	ชาย	33	42	75	3.9413*		
	หญิง	69	49	118		หญิง	152	115	267			
9. ครู	ชาย	17	73	90	1.9203	ชาย	22	53	75	0.2222		
	หญิง	32	86	118		หญิง	71	196	267			
10. นักเรียน	ชาย	29	61	90	3.7970	ชาย	18	57	75	4.0797*		
	หญิง	24	94	118		หญิง	38	229	267			
11. วิธีสอน	ชาย	24	66	90	0.0410	ชาย	26	49	75	1.5278		
	หญิง	30	88	118		หญิง	73	194	267			
12. หลักสูตร	ชาย	8	82	90	0.4198	ชาย	8	67	75	0.0 ^y		
	หญิง	15	103	118		หญิง	28	239	267			
13. การวัดผลและประเมินผล	ชาย	15	75	90	0.2728	ชาย	8	67	75	4.3399*		
	หญิง	23	95	118		หญิง	57	210	267			

$$* P < .05 \left(.05 \chi^2_{(1)} = 3.84 \right)$$

$$** P < .01 \left(.01 \chi^2_{(1)} = 6.64 \right)$$

จากตารางที่ 26 พบว่า ผู้บริหารเพศชายกับเพศหญิงมีแนวคิดเกี่ยวกับ
พุทธปรัชญาการศึกษาในทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์เพศชายกับเพศหญิง มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่าง
กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน
($\chi^2_{(1)} = 9413$) ด้านนักเรียน ($\chi^2_{(1)} = 4.0797$) ด้านการวัดผลและ
ประเมินผล ($\chi^2_{(1)} = 3399$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 27 ผลการทดสอบค่าไคแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธประวัติการศึกษารองผู้บริหาร
และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จากนักทนาย
เพศ ในแต่ละด้าน

การปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธประวัติ การศึกษา ในด้าน	ผู้บริหาร				ค่า χ^2 (1)	อาจารย์				ค่า χ^2 (1)
	เพศ	พุทธประวัติการศึกษา				เพศ	พุทธประวัติการศึกษา			
		เลือก	ไม่เลือก	รวม			เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของการศึกษา	ชาย	52	38	90	0.2594	ชาย	43	32	75	1.6022
	หญิง	64	54	118		หญิง	131	136	267	
2. ความมุ่งหมายของ - การศึกษา	ชาย	25	65	90	0.1454	ชาย	20	55	75	0.1359
	หญิง	30	88	118		หญิง	77	190	267	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	ชาย	21	69	90	0.0058	ชาย	19	56	75	0.7739
	หญิง	27	91	118		หญิง	55	212	267	
4. พุทธประวัติย่อ	ชาย	19	71	90	1.2796	ชาย	17	58	75	0.6956
	หญิง	33	85	118		หญิง	49	218	267	
5. กระบวนการของ - การศึกษา	ชาย	52	38	90	2.9494	ชาย	29	46	75	2.0277
	หญิง	54	64	118		หญิง	128	139	267	
6. โรงเรียน	ชาย	21	69	90	0.2700	ชาย	15	60	75	0.9525
	หญิง	24	94	118		หญิง	66	199	267	
7. ผู้บริหาร	ชาย	25	65	90	0.1454	ชาย	14	61	75	0.1357
	หญิง	30	88	118		หญิง	55	212	267	
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง ครูกับนักเรียน	ชาย	47	43	90	0.2832	ชาย	31	44	75	3.0641
	หญิง	66	52	118		หญิง	141	126	267	
9. ครู	ชาย	46	44	90	1.2774	ชาย	25	50	75	7.2822**
	หญิง	51	67	118		หญิง	136	131	267	
10. นักเรียน	ชาย	15	75	90	0.9813	ชาย	14	61	75	1.7080
	หญิง	14	104	118		หญิง	34	233	267	
11. วิธีสอน	ชาย	35	55	90	3.8245	ชาย	33	42	75	3.4516
	หญิง	62	56	118		หญิง	150	117	267	
12. หลักสูตร	ชาย	21	69	90	1.0390	ชาย	20	55	75	1.3304
	หญิง	35	83	118		หญิง	90	177	267	
13. การวัดผลและประเมินผล	ชาย	10	80	90	0.2798	ชาย	2	73	75	3.0109 ^y
	หญิง	16	102	118		หญิง	26	241	267	

$$* P < .05 \quad (.05 \chi^2_{(1)} = 3.84)$$

$$** P < .01 \quad (.01 \chi^2_{(1)} = 6.64)$$

จากตารางที่ 27 พบว่า ผู้บริหารเพศชายกับเพศหญิง มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์เพศชายกับเพศหญิง มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่าวิกฤต ($\chi^2_{(1)} = 7.2822$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 28 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุในแต่ละด้าน

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญา การศึกษา ในด้าน	ผู้บริหาร					อาจารย์				
	อายุ	พุทธปรัชญาการศึกษา			ค่า $\chi^2_{(1)}$	อายุ	พุทธปรัชญาการศึกษา			ค่า $\chi^2_{(1)}$
		เลือก	ไม่เลือก	รวม			เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของ- การศึกษา	≤ 40	12	92	104	0.1758	≤ 40	32	225	257	2.1496
	> 40	14	90	104		> 40	16	69	85	
2. ความมุ่งหมายของ การศึกษา	≤ 40	46	58	104	1.9237	≤ 40	68	169	257	1.8125
	> 40	56	48	104		> 40	36	49	85	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	≤ 40	28	76	104	0.0956	≤ 40	56	201	257	0.0118
	> 40	30	74	104		> 40	19	66	85	
4. พุทธญาณวิทยา	≤ 40	22	82	104	1.2728	≤ 40	49	208	257	0.0024
	> 40	29	75	104		> 40	16	69	85	
5. กระบวนการของ- การศึกษา	≤ 40	30	74	104	2.1532	≤ 40	66	191	257	0.4552
	> 40	40	64	104		> 40	25	60	85	
6. โรงเรียน	≤ 40	60	44	104	1.3000	≤ 40	136	121	257	2.2997
	> 40	68	36	104		> 40	53	32	85	
7. ผู้บริหาร	≤ 40	35	69	104	1.3128	≤ 40	107	150	257	0.2087
	> 40	43	61	104		> 40	33	52	85	
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง ครูกับนักเรียน	≤ 40	50	54	104	2.3375	≤ 40	129	128	257	6.3304*
	> 40	61	43	104		> 40	56	29	85	
9. ครู	≤ 40	17	87	104	6.0069*	≤ 40	65	192	257	1.8877
	> 40	32	72	104		> 40	28	57	85	
10. นักเรียน	≤ 40	22	82	104	2.0508	≤ 40	38	219	257	1.9049
	> 40	31	73	104		> 40	18	67	85	
11. วิธีสอน	≤ 40	28	76	104	0.1000	≤ 40	74	183	257	0.0118
	> 40	26	78	104		> 40	25	60	85	
12. หลักสูตร	≤ 40	12	92	104	0.0488	≤ 40	32	225	257	3.2878 ^y
	> 40	11	93	104		> 40	4	81	85	
13. การวัดผลและ ประเมินผล	≤ 40	19	85	104	0.0	≤ 40	45	212	257	1.5036
	> 40	19	85	104		> 40	20	65	85	

$$* P < .05 (.05 \chi^2_{(1)} = 3.84)$$

$$** P < .01 (.01 \chi^2_{(1)} = 6.64)$$

จากตารางที่ 28 พบว่า ผู้บริหารที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 40 ปี กับผู้บริหารที่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่าันครุ ($\chi^2_{(1)} = 6.0069$) นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีอายุน้อยกว่า หรือเท่ากับ 40 ปี กับอาจารย์ที่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่าันความสัมพันธ์ระหว่างครุกับนักเรียน ($\chi^2_{(1)} = 6.3304$) นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 29 ผลการทดสอบค่าไคแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของบุคลากรและอาจารย์
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุในคณะคณา

การปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญา การศึกษาในคณา	บุคลากร				ค่า χ^2 (1)	อาจารย์				
	อายุ	พุทธปรัชญาการศึกษา		รวม		อายุ	พุทธปรัชญาการศึกษา		รวม	ค่า χ^2 (1)
		เลือก	ไม่เลือก				เลือก	ไม่เลือก		
1. ความหมายของการศึกษา	≤ 40	53	51	104	1.9490	≤ 40	133	124	257	0.3158
	> 40	63	41	104		> 40	41	44	85	
2. ความมุ่งหมายของ - การศึกษา	≤ 40	20	84	104	5.5615	≤ 40	70	187	257	0.6443
	> 40	35	69	104		> 40	27	58	85	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	≤ 40	21	83	104	0.9750	≤ 40	57	200	257	0.1788
	> 40	27	77	104		> 40	17	68	85	
4. พุทธญาณวิทยา	≤ 40	29	75	104	0.9230	≤ 40	50	207	257	0.0163
	> 40	23	81	104		> 40	16	69	85	
5. กระบวนการของการศึกษา	≤ 40	56	48	104	0.6925	≤ 40	113	144	257	1.5632
	> 40	50	54	104		> 40	44	41	85	
6. โรงเรียน	≤ 40	20	84	104	0.7089	≤ 40	63	194	257	0.0336
	> 40	25	79	104		> 40	20	65	85	
7. บุคลากร	≤ 40	26	78	104	0.2224	≤ 40	50	207	257	0.3330
	> 40	29	75	104		> 40	19	66	85	
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง ครูกับนักเรียน	≤ 40	48	56	104	5.5956*	≤ 40	126	131	257	0.6520
	> 40	65	39	104		> 40	46	39	85	
9. ครู	≤ 40	41	60	104	1.5647	≤ 40	118	139	257	0.5600
	> 40	53	51	104		> 40	43	42	85	
10. นักเรียน	≤ 40	15	89	104	0.0400	≤ 40	35	222	257	0.1465
	> 40	14	90	104		> 40	13	72	85	
11. วิธีสอน	≤ 40	50	54	104	0.1738	≤ 40	137	120	257	0.0168
	> 40	47	57	104		> 40	46		85	
12. หลักสูตร	≤ 40	23	81	104	2.4436	≤ 40	88	169	257	2.0454
	> 40	33	71	104		> 40	22	63	85	
13. การวัดผลและประเมินผล	≤ 40	11	93	104	0.7033	≤ 40	13	244	257	11.8437**
	> 40	15	89	104		> 40	15	70	85	

$$* P < .05 (.05 \chi^2_{(1)} = 3.84)$$

$$** P < .01 (.01 \chi^2_{(1)} = 6.64)$$

จากตารางที่ 29 พบว่าผู้บริหารที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 40 ปี กับผู้บริหารที่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ($\chi^2_{(1)} = 5.5615$) ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ($\chi^2_{(1)} = 5.5996$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 40 ปี กับอาจารย์ที่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการวัดผลและประเมินผล ($\chi^2_{(1)} = 11.8437$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 30 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษารองผู้บริหารและอาจารย์
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาในแต่ละด้าน

แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษารอง การศึกษารอง	ผู้บริหาร					อาจารย์				
	วุฒิ กศ. ปริญญา	ทฤษฎีการศึกษารอง			ค่า χ^2 (1)	วุฒิ กศ. ปริญญา	ทฤษฎีการศึกษารอง			ค่า χ^2 (1)
		เลือก	ไม่เลือก	รวม			เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของ - การศึกษา	≤ กวี โท	21 5	161 21	182 26	0.6279 ^y	≤ กวี โท	42 6	257 37	299 43	0.01 ^y
2. ความมุ่งหมายของ - การศึกษา	≤ กวี โท	89 13	93 13	182 26	0.0109	≤ กวี โท	107 17	192 26	299 43	0.2286
3. ขบวนการของมนุษย์	≤ กวี โท	50 8	132 18	182 26	0.0136 ^y	≤ กวี โท	64 11	235 32	299 43	0.1779 ^y
4. ทฤษฎีวิวัฒนาการ	≤ กวี โท	44 7	138 19	182 26	0.0037 ^y	≤ กวี โท	55 10	244 33	299 43	0.3045 ^y
5. กระบวนการของ - การศึกษา	≤ กวี โท	62 8	120 18	182 26	0.0123 ^y	≤ กวี โท	78 13	221 30	299 43	0.3308 ^y
6. โรงเรียน	≤ กวี โท	111 17	71 9	182 26	0.1857	≤ กวี โท	163 26	136 17	299 43	0.5383
7. ผู้บริหาร	≤ กวี โท	69 9	113 17	182 26	0.0117	≤ กวี โท	121 19	178 24	299 43	0.2149
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง ครูกับนักเรียน	≤ กวี โท	99 12	83 14	182 26	0.6209	≤ กวี โท	161 24	138 19	299 43	0.0586
9. ครู	≤ กวี โท	41 8	141 18	182 26	0.4614 ^y	≤ กวี โท	78 15	221 28	299 43	1.4693
10. นักเรียน	≤ กวี โท	50 3	132 23	182 26	0.2606 ^y	≤ กวี โท	49 7	250 36	299 43	0.0 ^y
11. วิธีสอน	≤ กวี โท	44 10	138 16	182 26	1.7294 ^y	≤ กวี โท	88 11	211 32	299 43	0.2709
12. หลักสูตร	≤ กวี โท	20 3	162 23	182 26	0.0 ^y	≤ กวี โท	31 5	268 38	299 43	0.0 ^y
13. การวัดผลและ ประเมินผล	≤ กวี โท	33 5	149 21	182 26	0.0 ^y	≤ กวี โท	55 10	244 33	299 43	0.3045 ^y

$$* P < .05 \text{ (} .05 \chi^2_{(1)} = 3.84 \text{)}$$

$$** P < .01 \text{ (} .01 \chi^2_{(1)} = 6.64 \text{)}$$

ตารางที่ 30 พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าปริญญาตรีหรือปริญญาตรี กับผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษاپริญญาโท มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ในทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 31 ผลการทดสอบค่าไคแควร์ เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังกิจกรรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวนความถี่ทางการศึกษาในแต่ละด้าน

การปฏิบัติเกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษา การศึกษา ในด้าน	ผู้บริหาร				ค่า χ^2	อาจารย์				
	วุฒิ ก.ศ. ปริญญา	ทฤษฎีการศึกษา		รวม		วุฒิ ก.ศ. ปริญญา	ทฤษฎีการศึกษา		รวม	ค่า χ^2
		เลือก	ไม่เลือก				เลือก	ไม่เลือก		
1. ความหมายของการศึกษา	≤ กวี	101	81	182	0.0445	≤ กวี	150	149	299	0.4756
	โท	15	11	26		โท	24	19	43	
2. ความมุ่งหมายของ - การศึกษา	≤ กวี	43	139	182	4.8340 ^y	≤ กวี	86	213	299	0.1672
	โท	12	14	26		โท	11	32	43	
3. ชรรษาภิรมย์	≤ กวี	41	141	182	0.0615 ^y	≤ กวี	66	233	299	0.1014 ^y
	โท	7	19	26		โท	8	35	43	
4. ทฤษฎีวิทยา	≤ กวี	43	139	182	0.9377 ^y	≤ กวี	57	242	299	0.0069 ^y
	โท	9	17	26		โท	9	34	43	
5. กระบวนการของการศึกษา	≤ กวี	91	91	182	0.5386	≤ กวี	142	157	299	2.4064
	โท	15	11	26		โท	15	26	43	
6. โรงเรียน	≤ กวี	39	143	182	0.0 ^y	≤ กวี	71	228	299	0.3541
	โท	6	20	26		โท	12	31	43	
7. ผู้บริหาร	≤ กวี	49	133	182	0.0317 ^y	≤ กวี	62	237	299	0.2282 ^y
	โท	6	20	26		โท	7	36	43	
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง ครูกับนักเรียน	≤ กวี	97	85	182	0.6228	≤ กวี	144	155	299	4.3233 [*]
	โท	16	10	26		โท	28	15	43	
9. ครู	≤ กวี	85	97	182	0.0027	≤ กวี	140	159	299	0.0612
	โท	12	14	26		โท	21	22	43	
10. นักเรียน	≤ กวี	24	158	182	0.2804 ^y	≤ กวี	40	259	299	0.4731 ^y
	โท	5	21	26		โท	8	35	43	
11. วิธีสอน	≤ กวี	83	99	182	0.6209	≤ กวี	162	137	299	0.4314
	โท	14	12	26		โท	21	22	43	
12. หลักสูตร	≤ กวี	50	132	182	0.0558 ^y	≤ กวี	94	205	299	0.5736
	โท	6	20	26		โท	16	27	43	
13. การวัดผลและประเมินผล	≤ กวี	24	158	182	0.2260 ^y	≤ กวี	26	273	299	0.3685 ^y
	โท	2	24	26		โท	2	41	43	

$$* P < .05 (.05 \chi^2_{(1)} = 3.84)$$

$$** P < .01 (.01 \chi^2_{(1)} = 6.64)$$

จากตารางที่ 31 พบว่าผู้บริหารที่มีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าปริญญาตรี หรือปริญญาตรี กับผู้บริหารที่มีวุฒิทางการศึกษาปริญญาโท มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ($\chi^2(1) = 4.8340$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าปริญญาตรี หรือปริญญาตรี กับอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาปริญญาโท มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ($\chi^2(1) = 4.3233$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 32 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติของบุคลากรของศูนย์บริหารและอาจารย์
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวนตามประเภทการปฏิบัติงานในการทำงาน
ในแต่ละด้าน

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ การศึกษา ในด้าน	ผู้บริหาร				ค่า $\chi^2_{(1)}$	อาจารย์				ค่า $\chi^2_{(1)}$
	ประเภทการ ปฏิบัติงาน	ทัศนคติทางการศึกษา				ประเภทการ ปฏิบัติงาน	ทัศนคติทางการศึกษา			
		เลือก	ไม่เลือก	รวม			เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของการศึกษา	1-10 ปี	5	45	50	0.1354 ^y	1-10 ปี	13	132	145	5.3620*
	> 10 ปี	21	137	158		> 10 ปี	35	162	197	
2. ความมุ่งหมายของ - การศึกษา	1-10 ปี	23	27	50	0.2431	1-10 ปี	46	99	145	2.2382
	> 10 ปี	79	75	158		> 10 ปี	78	119	197	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	1-10 ปี	17	33	50	1.2241	1-10 ปี	25	120	145	3.2319
	> 10 ปี	41	117	158		> 10 ปี	50	147	197	
4. ทัศนคติวิทยา	1-10 ปี	10	40	50	0.7263	1-10 ปี	28	117	145	0.0151
	> 10 ปี	41	117	158		> 10 ปี	37	160	197	
5. กระบวนการของการศึกษา	1-10 ปี	15	35	50	0.3935	1-10 ปี	34	111	145	1.2871
	> 10 ปี	55	103	158		> 10 ปี	57	140	197	
6. โรงเรียน	1-10 ปี	24	26	50	5.0973*	1-10 ปี	73	72	145	2.4629
	> 10 ปี	104	54	158		> 10 ปี	116	81	197	
7. ผู้บริหาร	1-10 ปี	15	35	50	1.5797	1-10 ปี	61	84	145	0.1337
	> 10 ปี	63	95	158		> 10 ปี	79	118	197	
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง - ครูกับนักเรียน	1-10 ปี	24	26	50	0.7613	1-10 ปี	65	76	145	4.2925*
	> 10 ปี	87	71	158		> 10 ปี	116	81	197	
9. ครู	1-10 ปี	8	42	50	2.0878	1-10 ปี	38	107	145	0.1236
	> 10 ปี	41	117	158		> 10 ปี	55	142	197	
10. นักเรียน	1-10 ปี	11	39	50	0.4200	1-10 ปี	22	123	145	0.2655
	> 10 ปี	42	116	158		> 10 ปี	34	163	197	
11. วิจัยสอน	1-10 ปี	12	38	50	0.1317	1-10 ปี	38	107	145	0.9191
	> 10 ปี	42	116	158		> 10 ปี	61	136	197	
12. หลักสูตร	1-10 ปี	7	43	50	0.2521 ^y	1-10 ปี	17	126	145	0.3834
	> 10 ปี	16	142	158		> 10 ปี	19	178	197	
13. การวัดผลและประเมินผล	1-10 ปี	8	42	50	0.0710 ^y	1-10 ปี	26	119	145	0.1889
	> 10 ปี	30	128	158		> 10 ปี	39	158	197	

$$* P < .05 \quad (.05 \chi^2_{(1)} = 3.84)$$

$$** P < .01 \quad (.01 \chi^2_{(1)} = 6.64)$$

จากตารางที่ 32 พบว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์ทำงานน้อยคือ 1-10 ปี กับผู้บริหารที่มีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 10 ปีขึ้นไป มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านัยพหุคูณ ($\chi^2_{(1)} = 5.0973$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีประสบการณ์การทำงานน้อย คือ 1-10 ปี กับอาจารย์ที่มีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 10 ปีขึ้นไป มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านัยพหุคูณของการศึกษา ($\chi^2_{(1)} = 5.3620$) และค่านัยพหุคูณระหว่างครูกับนักเรียน ($\chi^2_{(1)} = 4.2925$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 33 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน
ในแต่ละด้าน

การปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญา การศึกษา ในด้าน	ผู้บริหาร					อาจารย์				
	ประสบการณ์ การทำงาน	พุทธปรัชญาการศึกษา			ค่า χ^2 (1)	ประสบการณ์ การทำงาน	พุทธปรัชญาการศึกษา			ค่า χ^2 (1)
		เลือก	ไม่เลือก	รวม			เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของการศึกษา	1-10 ปี	25	25	50	0.8881	1-10 ปี	76	69	145	0.2378
	> 10 ปี	51	67	158		> 10 ปี	98	99	197	
2. ความมุ่งหมายของการศึกษา	1-10 ปี	9	41	50	2.4115	1-10 ปี	33	112	145	3.8907*
	> 10 ปี	46	112	158		> 10 ปี	64	133	197	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	1-10 ปี	10	40	50	0.3510	1-10 ปี	30	115	145	0.1333
	> 10 ปี	38	120	158		> 10 ปี	64	153	197	
4. พุทธญาณวิทยา	1-10 ปี	13	37	50	0.0351	1-10 ปี	29	116	145	0.0796
	> 10 ปี	39	119	158		> 10 ปี	37	160	197	
5. กระบวนการของการศึกษา	1-10 ปี	31	19	50	3.2093	1-10 ปี	57	88	145	4.4104*
	> 10 ปี	75	83	158		> 10 ปี	100	97	197	
6. โรงเรียน	1-10 ปี	13	37	50	0.7398	1-10 ปี	30	115	145	1.7547
	> 10 ปี	32	126	158		> 10 ปี	53	144	197	
7. ผู้บริหาร	1-10 ปี	14	36	50	0.0821	1-10 ปี	27	118	145	0.3778
	> 10 ปี	41	117	158		> 10 ปี	42	155		
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง - ครูกับนักเรียน	1-10 ปี	27	23	50	0.0028	1-10 ปี	69	76	145	0.7374
	> 10 ปี	86	72	158		> 10 ปี	103	94	197	
9. ครู	1-10 ปี	21	29	50	0.5681	1-10 ปี	63	82	145	1.3296
	> 10 ปี	76	82	158		> 10 ปี	98	99	197	
10. นักเรียน	1-10 ปี	6	44	50	0.0487 ^y	1-10 ปี	22	123	145	0.2698
	> 10 ปี	23	135	158		> 10 ปี	26	171	197	
11. วิธีสอน	1-10 ปี	22	28	50	0.1835	1-10 ปี	68	77	145	4.4241*
	> 10 ปี	75	83	158		> 10 ปี	115	82	197	
12. หลักสูตร	1-10 ปี	13	37	50	0.0285	1-10 ปี	48	97	145	0.1018
	> 10 ปี	43	115	158		> 10 ปี	62	135	197	
13. การวัดผลและประเมินผล	1-10 ปี	7	43	50	0.0150 ^y	1-10 ปี	5	140	145	7.5203**
	> 10 ปี	19	139	158		> 10 ปี	23	174	197	

$$* P < .05 (.05 \chi^2_{(1)} = 3.84)$$

$$** P < .01 (.01 \chi^2_{(1)} = 6.64)$$

จากตารางที่ 33 พบว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์การทำงานน้อย กับผู้บริหารที่มีประสบการณ์การทำงานมาก มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ในทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีประสบการณ์การทำงานน้อย กับอาจารย์ที่มีประสบการณ์การทำงานมาก มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการวัดผล และประเมินผล ($\chi^2_{(1)} = 7.5203$) และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ($\chi^2_{(1)} = 3.8907$) ด้านกระบวนการของการศึกษา ($\chi^2_{(1)} = 4.4104$) ด้านวิธีสอน ($\chi^2_{(1)} = 4.4241$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 34 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติของบุคลากรของมหาวิทยาลัย
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามทัศนคติทาง
ระบอบการศึกษานี้ ในแต่ละด้าน

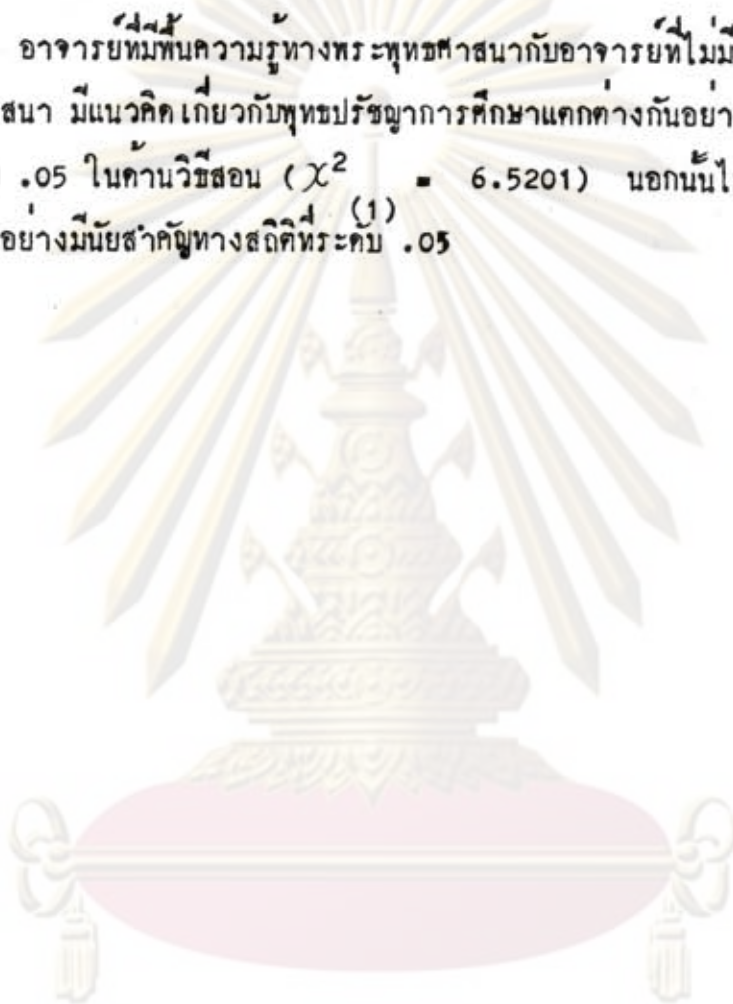
แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติของ บุคลากร ในด้าน	ผู้บริหาร					อาจารย์				
	ทัศนคติ ทางวิชาการ	ทัศนคติทางการศึกษา			ค่า χ^2 (1)	ทัศนคติ ทางวิชาการ	ทัศนคติทางการศึกษา			ค่า χ^2 (1)
		เลือก	ไม่เลือก	รวม			เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของการศึกษา	มี	4	23	27	0.0060 ^y	มี	5	27	32	0.0 ^y
	ไม่มี	22	159	181		ไม่มี	43	267	310	
2. ความมุ่งหมายของ การศึกษา	มี	11	16	27	0.8548	มี	7	25	32	3.1597
	ไม่มี	91	90	181		ไม่มี	117	193	310	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	มี	8	19	27	0.0 ^y	มี	7	25	32	0.0 ^y
	ไม่มี	50	131	181		ไม่มี	68	242	310	
4. ทฤษฎีวิวัฒนาการ	มี	4	23	27	1.0337 ^y	มี	7	25	32	0.0391 ^y
	ไม่มี	47	134	181		ไม่มี	58	252	310	
5. กระบวนการของการศึกษา	มี	9	18	27	0.0 ^y	มี	9	23	32	0.0 ^y
	ไม่มี	61	120	181		ไม่มี	82	228	310	
6. โรงเรียน	มี	16	11	27	0.0681	มี	17	15	32	0.0652
	ไม่มี	112	69	181		ไม่มี	172	138	310	
7. ผู้บริหาร	มี	16	11	27	0.6324	มี	10	22	32	1.3697
	ไม่มี	66	115	181		ไม่มี	130	180	310	
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง ครูกับนักเรียน	มี	10	17	27	3.3240	มี	15	17	32	0.7407
	ไม่มี	101	80	181		ไม่มี	170	140	310	
9. ครู	มี	4	23	27	0.8181 ^y	มี	6	26	32	0.8441 ^y
	ไม่มี	45	136	181		ไม่มี	87	223	310	
10. นักเรียน	มี	8	19	27	0.0882 ^y	มี	7	25	32	0.3998 ^y
	ไม่มี	45	136	181		ไม่มี	49	261	310	
11. วิธีสอน	มี	12	15	27	4.4647 ^{y*}	มี	16	16	32	6.5201 ^{y*}
	ไม่มี	42	139	181		ไม่มี	83	227	310	
12. หลักสูตร	มี	3	24	27	0.0 ^y	มี	4	28	32	0.0063 ^y
	ไม่มี	20	161	181		ไม่มี	32	278	310	
13. การวิจัยและประเมินผล	มี	7	20	27	0.7002 ^y	มี	3	29	32	1.4929
	ไม่มี	31	150	181		ไม่มี	62	248	310	

* $P < .05$ ($.05 \chi^2_{(1)} = 3.84$)

** $P < .01$ ($.01 \chi^2_{(1)} = 6.64$)

จากตารางที่ 34 พบว่าผู้บริหารที่มีพันความรู้ทางพระพุทธศาสนา กับผู้บริหารที่ไม่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่า χ^2 (1) = 4.4647) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีพันความรู้ทางพระพุทธศาสนา กับอาจารย์ที่ไม่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่า χ^2 (1) = 6.5201) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 35 ผลการทดสอบไคแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตาม พหุปัญญาทางพระพุทธศาสนาในแง่และด้าน

การปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ในด้าน	ผู้บริหาร					อาจารย์				
	พหุปัญญาทางพุทธศาสนา	พุทธปรัชญาการศึกษา			ค่า $\chi^2_{(1)}$	พหุปัญญาทางพุทธศาสนา	พุทธปรัชญาการศึกษา			ค่า $\chi^2_{(1)}$
		เลือก	ไม่เลือก	รวม			เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของการศึกษา	มี	13	14	27	0.7305	มี	12	20	32	2.5277
	ไม่มี	103	78	181		ไม่มี	162	148	310	
2. ความมุ่งหมายของการศึกษา	มี	9	18	27	0.7575 ^Y	มี	11	21	32	0.3440 ^Y
	ไม่มี	46	135	181		ไม่มี	86	224	310	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	มี	5	22	27	0.1280 ^Y	มี	7	25	32	0.0 ^Y
	ไม่มี	43	136	181		ไม่มี	67	243	310	
4. พุทธญาณวิทยา	มี	5	22	27	0.3546 ^Y	มี	8	24	32	0.3863 ^Y
	ไม่มี	47	134	181		ไม่มี	58	252	310	
5. กระบวนการของการศึกษา	มี	13	14	27	0.0982	มี	11	21	32	0.6904
	ไม่มี	93	88	181		ไม่มี	146	164	310	
6. โรงเรียน	มี	3	24	27	0.3761 ^Y	มี	7	25	32	0.0132 ^Y
	ไม่มี	42	139	181		ไม่มี	76	234	310	
7. ผู้บริหาร	มี	5	22	27	0.5881 ^Y	มี	6	26	32	0.0 ^Y
	ไม่มี	50	131	181		ไม่มี	63	247	310	
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง - ครูกับนักเรียน	มี	13	14	27	0.4773	มี	12	20	32	2.3109
	ไม่มี	100	81	181		ไม่มี	160	150	310	
9. ครู	มี	16	11	27	1.9871	มี	10	22	32	3.5490
	ไม่มี	81	100	181		ไม่มี	151	159	310	
10. นักเรียน	มี	4	23	27	0.0 ^Y	มี	2	30	32	1.1329 ^Y
	ไม่มี	25	156	181		ไม่มี	46	264	310	
11. วิถีธรรม	มี	14	13	27	0.3393	มี	14	16	32	1.3514
	ไม่มี	83	98	181		ไม่มี	169	141	310	
12. หลักสูตร	มี	7	20	27	0.0 ^Y	มี	8	24	32	0.8303
	ไม่มี	49	132	181		ไม่มี	102	208	310	
13. การวัดและประเมินผล	มี	2	25	27	0.2979 ^Y	มี	2	30	32	0.0065 ^Y
	ไม่มี	24	157	181		ไม่มี	26	284	310	

$$* P < .05 \text{ (} .05 \chi^2_{(1)} = 3.84)$$

$$** P < .01 \text{ (} .01 \chi^2_{(1)} = 6.64)$$

จากตารางที่ 35 พบว่าทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีพหุปัญญาทางพระพุทธศาสนา กับผู้บริหารและอาจารย์ที่ไม่มีพหุปัญญาทางพระพุทธศาสนา มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 36 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของคณาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังกักกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำแนกตามแนวคิดวิชาที่สังกัด ในแต่ละด้าน

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ในด้าน	คณาจารย์					อาจารย์				
	สังกัด มหาวิทยาลัย	พุทธปรัชญาการศึกษา			χ^2 (2)	สังกัด มหาวิทยาลัย	พุทธปรัชญาการศึกษา			χ^2 (2)
		เลือก	ไม่เลือก	รวม			เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของการศึกษา	วิชาสามัญ	14	88	102	1.2290	วิชาสามัญ	40	229	269	0.5322
	วิชาชีพ	4	46	50		วิชาชีพ	6	43	49	
	อื่น ๆ	8	48	56		อื่น ๆ	2	22	24	
2. ความมุ่งหมายของการศึกษา	วิชาสามัญ	47	55	102	2.0141	วิชาสามัญ	100	169	269	0.4621
	วิชาชีพ	23	27	50		วิชาชีพ	16	33	49	
	อื่น ๆ	32	24	56		อื่น ๆ	8	16	24	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	วิชาสามัญ	31	71	102	9.1674*	วิชาสามัญ	56	213	269	6.0181*
	วิชาชีพ	6	44	50		วิชาชีพ	9	40	49	
	อื่น ๆ	21	35	56		อื่น ๆ	10	14	24	
4. พุทธญาณวิทยา	วิชาสามัญ	21	81	102	7.0964*	วิชาสามัญ	51	218	269	2.3192
	วิชาชีพ	9	41	50		วิชาชีพ	7	42	49	
	อื่น ๆ	21	35	56		อื่น ๆ	7	17	24	
5. กระบวนการของการศึกษา	วิชาสามัญ	37	65	102	7.9254*	วิชาสามัญ	75	194	269	1.5504
	วิชาชีพ	9	41	50		วิชาชีพ	12	37	49	
	อื่น ๆ	24	32	56		อื่น ๆ	4	20	24	
6. โรงเรียน	วิชาสามัญ	63	39	102	3.4782	วิชาสามัญ	149	120	269	0.3407
	วิชาชีพ	26	24	50		วิชาชีพ	28	21	49	
	อื่น ๆ	39	17	56		อื่น ๆ	12	12	24	
7. คณาจารย์	วิชาสามัญ	40	62	102	1.6328	วิชาสามัญ	111	158	269	0.6077
	วิชาชีพ	15	35	50		วิชาชีพ	18	31	49	
	อื่น ๆ	23	33	56		อื่น ๆ	11	13	24	
8. ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน	วิชาสามัญ	51	51	102	1.1687	วิชาสามัญ	150	119	269	1.4736
	วิชาชีพ	27	23	50		วิชาชีพ	23	26	49	
	อื่น ๆ	33	23	56		อื่น ๆ	12	12	24	
9. ครู	วิชาสามัญ	19	83	102	2.8531	วิชาสามัญ	78	191	269	5.0220
	วิชาชีพ	15	35	50		วิชาชีพ	7	42	49	
	อื่น ๆ	15	41	56		อื่น ๆ	8	16	24	

ตารางที่ 36 (ต่อ) ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษาระหว่างผู้บริหาร
และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวนตาม
แนวคิดที่สังกัด ไขนแต่ละด้าน

แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษา การศึกษ่า ในด้าน	ผู้บริหาร				ค่า χ^2 (2)	อาจารย์				ค่า χ^2 (2)
	สังกัด หมวดวิชา	ทฤษฎีการศึกษา				สังกัด หมวดวิชา	ทฤษฎีการศึกษา			
		เลือก	ไม่เลือก	รวม			เลือก	ไม่เลือก	รวม	
10. นักเรียน	วิชาสามัญ	24	78	102	0.9635	วิชาสามัญ	40	229	269	2.6029
	วิชาชีพ	12	38	50		วิชาชีพ	12	37	49	
	อื่น ๆ	17	39	56		อื่น ๆ	4	20	24	
11. วิธีสอน	วิชาสามัญ	26	76	102	2.0494	วิชาสามัญ	82	187	269	2.2074
	วิชาชีพ	10	40	50		วิชาชีพ	13	36	49	
	อื่น ๆ	18	38	56		อื่น ๆ	4	20	24	
12. หลักสูตร	วิชาสามัญ	13	85	102	0.7773	วิชาสามัญ	27	242	269	0.9261
	วิชาชีพ	4	46	50		วิชาชีพ	7	42	49	
	อื่น ๆ	6	50	56		อื่น ๆ	2	22	24	
13. การวัดผลและ ประเมินผล	วิชาสามัญ	22	80	102	1.5351	วิชาสามัญ	55	214	269	2.6805
	วิชาชีพ	7	43	50		วิชาชีพ	5	44	49	
	อื่น ๆ	9	47	56		อื่น ๆ	5	19	24	

$$* P < .05 \quad (.05 \chi^2_{(2)} = 5.99)$$

$$** P < .01 \quad (.01 \chi^2_{(2)} = 9.21)$$

จากตารางที่ 36 พบว่าผู้บริหารที่เป็นหัวหน้าหมวดวิชาสามัญ หมวดวิชาชีพ
และผู้บริหารที่บริหารโรงเรียน มีแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษที่แตกต่างกันอย่าง
มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านธรรมชาติของมนุษย์ ($\chi^2_{(2)} = 9.1674$)
ด้านกระบวนการของการศึกษา ($\chi^2_{(2)} = 7.9254$) ด้านทฤษฎีการศึกษา ($\chi^2_{(1)} =$
7.0984) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่สังกัดหมวดวิชาสามัญ หมวดวิชาชีพและหมวดวิชาอื่น ๆ มีแนวคิด
เกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้าน
ธรรมชาติของมนุษย์ ($\chi^2_{(1)} = 6.0181$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่าง
มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 37 ผลการทดสอบค่าไคสแควร์ เพื่อเปรียบเทียบเกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคลากร
และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวนตาม
หมวดวิชาที่สังกัด ในแต่ละด้าน

การปฏิบัติเกี่ยวกับคุณสมบัติ การศึกษา ในด้าน	ผู้บริหาร					อาจารย์				
	สังกัด หมวดวิชา	คุณสมบัติการศึกษา			ค่า χ^2 (2)	สังกัด หมวดวิชา	คุณสมบัติการศึกษา			ค่า χ^2 (2)
		เลือก	ไม่เลือก	รวม			เลือก	ไม่เลือก	รวม	
1. ความหมายของการศึกษา	วิชาสามัญ	60	42	102	5.2572	วิชาสามัญ	135	134	269	0.4087
	วิชาชีพ	21	29	50		วิชาชีพ	27	22	49	
	อื่น ๆ	35	21	56		อื่น ๆ	12	12	24	
2. ความมุ่งหมายของ- การศึกษา	วิชาสามัญ	29	73	102	3.9461	วิชาสามัญ	83	186	269	4.4456
	วิชาชีพ	8	42	50		วิชาชีพ	8	41	49	
	อื่น ๆ	18	38	56		อื่น ๆ	6	18	24	
3. ธรรมชาติของมนุษย์	วิชาสามัญ	20	82	102	3.5510	วิชาสามัญ	60	209	269	1.2715
	วิชาชีพ	10	40	50		วิชาชีพ	11	38	49	
	อื่น ๆ	18	38	56		อื่น ๆ	3	21	24	
4. พุทธศาสนิกศึกษา	วิชาสามัญ	28	74	102	1.2106	วิชาสามัญ	49	220	269	1.0157
	วิชาชีพ	13	37	50		วิชาชีพ	11	38	49	
	อื่น ๆ	11	45	56		อื่น ๆ	6	18	24	
5. กระบวนการของการ - ศึกษา	วิชาสามัญ	46	56	102	2.8273	วิชาสามัญ	124	145	269	5.8967
	วิชาชีพ	29	21	50		วิชาชีพ	27	22	49	
	อื่น ๆ	31	25	56		อื่น ๆ	6	18	24	
6. โรงเรียน	วิชาสามัญ	16	86	102	4.8067	วิชาสามัญ	70	199	269	3.1170
	วิชาชีพ	12	38	50		วิชาชีพ	7	42	49	
	อื่น ๆ	17	39	56		อื่น ๆ	6	18	24	
7. ผู้บริหาร	วิชาสามัญ	28	74	102	0.2100	วิชาสามัญ	59	210	269	2.6130
	วิชาชีพ	12	38	50		วิชาชีพ	6	43	49	
	อื่น ๆ	15	41	56		อื่น ๆ	4	20	24	
8. ความสัมพันธ์ระหว่าง ครูกับนักเรียน	วิชาสามัญ	56	46	102	0.5698	วิชาสามัญ	138	131	269	2.4902
	วิชาชีพ	24	25	50		วิชาชีพ	20	29	49	
	อื่น ๆ	32	24	56		อื่น ๆ	14	10	24	
9. ครู	วิชาสามัญ	50	52	102	0.4618	วิชาสามัญ	127	142	269	0.1776
	วิชาชีพ	22	28	50		วิชาชีพ	22	27	49	
	อื่น ๆ	25	31	56		อื่น ๆ	12	12	24	

ตารางที่ 37 (ต่อ) ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร
และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จำนวนภาค
ผนวกรวมที่สังกัด ในแต่ละด้าน

การปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญา การศึกษา ในด้าน	ผู้บริหาร				ค่า χ^2 (2)	อาจารย์			ค่า χ^2 (2)	
	สังกัด หมวดวิชา	พุทธปรัชญาการศึกษา		รวม		สังกัด หมวดวิชา	พุทธปรัชญาการศึกษา			รวม
		เลือก	ไม่เลือก				เลือก	ไม่เลือก		
10. นักเรียน	วิชาสามัญ	13	89	102	0.3033	วิชาสามัญ	35	234	269	1.1337
	วิชาชีพ	8	42	50		วิชาชีพ	9	40	49	
	อื่น ๆ	8	48	56		อื่น ๆ	4	20	24	
11. วิธีสอน	วิชาสามัญ	55	47	102	7.7918*	วิชาสามัญ	155	114	269	10.5145**
	วิชาชีพ	15	35	50		วิชาชีพ	16	33	49	
	อื่น ๆ	27	29	56		อื่น ๆ	12	12	24	
12. หลักสูตร	วิชาสามัญ	29	73	102	2.9169	วิชาสามัญ	89	180	269	0.7233
	วิชาชีพ	9	41	50		วิชาชีพ	15	34	49	
	อื่น ๆ	18	38	56		อื่น ๆ	6	18	24	
13. การวัดผลและประเมินผล	วิชาสามัญ	11	91	102	1.8206	วิชาสามัญ	23	246	269	0.1417 ^B
	วิชาชีพ	9	41	50		วิชาชีพ	5	44	49	
	อื่น ๆ	6	50	56		อื่น ๆ	-	-	-	

$$* P < .05 \text{ (} .05 \chi^2_{(2)} = 5.99 \text{)}$$

$$** P < .01 \text{ (} .01 \chi^2_{(2)} = 9.21 \text{)}$$

$$B \begin{cases} + P < .05 \text{ (} .05 \chi^2_{(1)} = 3.84 \text{)} \\ + P < .01 \text{ (} .01 \chi^2_{(1)} = 6.64 \text{)} \end{cases}$$

จากตารางที่ 37 พบว่าผู้บริหารที่เป็นหัวหน้าหมวดวิชาสามัญ หมวดวิชาชีพ
และผู้ที่ทำหน้าที่บริหารโรงเรียน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา แยกต่างกัน
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านวิธีสอน ($\chi^2_{(2)} = 7.7918$) นอกนั้น
ไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่สังกัดหมวดวิชาสามัญ หมวดวิชาชีพ และหมวดวิชาอื่น ๆ มีการ
ปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา แยกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
ในด้านวิธีสอน ($\chi^2_{(2)} = 10.5145$) นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัย
สำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลการ เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติ เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา ของผู้บริหารและอาจารย์ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน พื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา หมวดวิชาที่สังกัด จากตารางที่ 26 - 37 ได้ ดังนี้

ในค่านิเทศ

ผู้บริหาร เพศชายและเพศหญิงมีแนวคิด เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในทุก คำนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ เพศชายและเพศหญิง มีแนวคิด เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา แตกต่าง กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ค่านักเรียน ค่านการวัดผลและประเมินผลนอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัย สำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผู้บริหาร เพศชายและเพศหญิง มีการปฏิบัติ เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาใน ทุกค่านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ เพศชายและเพศหญิง มีการปฏิบัติ เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่านครู นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ค่านอายุ

ผู้บริหารที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 40 ปี กับผู้ที่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป มีแนวคิด เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านครู นอกนั้นไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 40 ปี กับผู้ที่มีอายุมากกว่า 40 ปี มี แนวคิด เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

ผู้บริหารที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 40 ปี กับผู้ที่มีอายุมากกว่า 40 ปี มี การปฏิบัติ เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 40 ปี กับผู้ที่มีอายุมากกว่า 40 ปี มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการวัดผลและประเมินผล นอกนั้นไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านวุฒิทางการศึกษา

ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าปริญญาตรี และปริญญาตรี กับผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาปริญญาโท มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผู้บริหารที่มีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าปริญญาตรีและปริญญาตรี กับผู้บริหารที่มีวุฒิปริญญาโท มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าปริญญาตรีและปริญญาตรี กับอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาปริญญาโท มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านประสบการณ์ในการทำงาน

ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงาน 1 - 10 ปี กับผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 10 ปี มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านโรงเรียน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงาน 1 - 10 ปี กับอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 10 ปี มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความหมายของการศึกษา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นอกจากนี้ไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงาน 1 - 10 ปี กับผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 10 ปี มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีประสบการณ์การทำงาน 1 - 10 ปี กับอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 10 ปี มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการวัดผลและประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ด้านกระบวนการของการศึกษา ด้านวิธีสอน นอกจากนี้ไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านพินความรู้ทางพระพุทธศาสนา

ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีพินความรู้ทางพระพุทธศาสนากับผู้บริหารและอาจารย์ที่ไม่มีพินความรู้ทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านวิธีสอน นอกจากนี้ไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีพินความรู้ทางพระพุทธศาสนากับผู้บริหารและอาจารย์ที่ไม่มีพินความรู้ทางพระพุทธศาสนา มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านหมวดวิชาที่สังกัด

ผู้บริหารที่เป็นหัวหน้าหมวดวิชาสามัญ วิชาชีพ และผู้บริหารที่บริหารโรงเรียน มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านธรรมชาติของมนุษย์ ด้านกระบวนการของการศึกษา ด้านพุทธญาณวิทยา นอกจากนี้ไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่สังกัดหมวดวิชาสามัญ วิชาชีพ และหมวดอื่น ๆ มีแนวคิดเกี่ยวกับ
พุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านธรรมชาติ
ของมนุษย์ นอกนั้นไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผู้บริหารที่เป็นหัวหน้าหมวดวิชาสามัญ วิชาชีพ และผู้ที่ทำหน้าที่บริหาร
โรงเรียน และอาจารย์ที่สังกัดหมวดวิชาสามัญ วิชาชีพ และหมวดวิชาอื่น ๆ มีการปฏิบัติ
เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ
.01 ในด้านวิธีสอน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสาร์ตอัพธุรกิจการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานครครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. หาข้อสรุปสาร์ตอัพธุรกิจการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อจัดสร้างเครื่องมือในการสำรวจแนวคิด และการปฏิบัติเกี่ยวกับธุรกิจการศึกษาในปัจจุบัน แนวคิดในอุดมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต
2. เพื่อศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับธุรกิจการศึกษาในปัจจุบันของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจการศึกษาในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร
4. เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับธุรกิจการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ดังนี้
แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสาร์ตอัพธุรกิจการศึกษาของผู้บริหาร และอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร แตกต่างกับ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนและดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. คิดทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุทางด้านพุทธปรัชญาการศึกษา ในรอบแรกสัมภาษณ์ 12 ท่าน รอบที่ 2-3 เพิ่มเค็มอีก 5 ท่าน รวมจำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 17 ท่าน
3. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ การสัมภาษณ์ใช้ 2 วิธี คือสัมภาษณ์แบบมีคำถามที่แน่นอน และแบบไม่มีคำถามที่แน่นอน
4. หาขอสรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษา รวม 13 ด้าน โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้
 - 4.1 สรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษาจากเอกสารและจากคำสัมภาษณ์
 - 4.2 นำบทสรุปที่ได้มาทำเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นชนิดให้ระดับคะแนน 5 ระดับ แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาให้ความคิดเห็น
 - 4.3 นำผลสรุปจากการให้ความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญมาเรียบเรียงเป็นความเรียง แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขอีกครั้งหนึ่งก่อนนำไปใช้
5. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายชั้น (Multi Stage Sampling) จากเขตบริการการศึกษาในกรุงเทพมหานคร 8 เขต แล้วจึงสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Random Sampling) ได้จำนวนโรงเรียนทั้งหมด 25 โรงเรียน ได้กลุ่มผู้บริหารและอาจารย์ทั้งหมด จำนวน 611 คน เป็นผู้บริหาร 250 คน และอาจารย์ 361 คน
6. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษา สร้างขึ้นโดย นางสมพิศ โพล้งน้อย นางชนิษฐา สุวรรณฤกษ์ และนางสาวอุไร คิมรุสลักษณะ แบบสอบถามมีทั้งหมด 3 ตอน เป็นแบบเลือกตอบ (Multiple Choice) ทุกตอน ดังนี้
 - ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเพื่อสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษา มี 6 ตัวเลือก แทน 6 ลัทธิปรัชญาการศึกษา

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเพื่อสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และที่คิดว่าจะเป็นไปได้ในอนาคต เป็นตัวเลือกเฉพาะพุทธปรัชญา 4 ตัวเลือก แต่จะมีตัวเลือกที่สมบูรณ์ที่สุดตัวเลือกเดียว

7. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยให้นำแบบสอบถามไปแจกยังกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้ง 25 โรงเรียน และเก็บรวบรวมข้อมูลกลับคืนมาด้วยตนเอง

8. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

8.1 วิเคราะห์ข้อสรุปสภารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ ด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอในรูปแบบกราฟ

8.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มอาจารย์ โดยการแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน หมวควิชาที่สังกัด พื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา

ตอนที่ 2 แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตถพุทธปรัชญาการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตของผู้บริหารและอาจารย์ วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน พื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนา หมวควิชาที่สังกัด โดยใช้ไคสแควร์ (Chi-Square)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ข้อสรุปสภารัตนพิทยภัฏศึกษาศึกษาจากยูเ็ชียวชาณ

- 1.1 ความหมายของการศึกษา การศึกษาหมายถึงการฝึกฝน อบรม โดยการพัฒนาชีวิตด้วยศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ให้มีความเจริญด้วย คุณลักษณะที่พึงามทุกชั้นตอน ตลอดจนการบรรลุนิพพาน
- 1.2 ความมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความเจริญทุก ชั้นตอนทั้งทางความประพฤติ จิตใจ ปัญญา เป็นคนที่สมบูรณ์
- 1.3 ธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์อันประเสริฐ มีศักยภาพ ที่จะพัฒนาได้อย่างเต็มที่
- 1.4 พุทธญาณวิทยา มนุษย์รับรู้โดย ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และ จิตใจ พร้อมกันนั้นก็มีความรู้สึก การจำหมาย และการคิด ซึ่งถ้าไม่ถูกกิเลสครอบงำก็ จะได้ความรู้ที่แท้จริง
- 1.5 กระบวนการของการศึกษา เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล ที่มีการกระทำต่อเนื่องอย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการของศีล สมาธิ ปัญญา คือความ ประพฤติดี จิตใจที่มีคุณภาพ มีความรู้ความเข้าใจ
- 1.6 โรงเรียน มีบรรยากาศเกื้อกูลต่อความสัมพันธ์ที่ดี เป็นที่อบรม และให้ความรู้พื้นฐานอันจำเป็นต่อชีวิต มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติเข้าถึงวัด บ้าน และชุมชน
- 1.7 ผู้บริหาร เป็นคนดี มีคุณธรรมโดยยึดหลักพรหมวิหาร 4 และ สังคหวัตถุ 4 ตลอดจนมีความเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ ความคิด ความสามารถดี
- 1.8 ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ครูและนักเรียนให้ปฏิบัติ ความหลักทิศ 6 โดยให้ความใกล้ชิด เอาใจใส่รับนิคชอตอบกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและ กันทั้งในและนอกห้องเรียน
- 1.9 ครู เป็นคนดี มีความเป็นกัลยาณมิตร และเป็นสีปนายกรพร้อม ทั้งมีคุณสมบัติตามหลักทิศ 6 (ทิศเบื้องขวา)

1.10 นักเรียน คุณสมบัติของนักเรียนคือปฏิบัติตามหลักทศ 6 (ทิศเบื้องขวา) โดยเคารพเชื่อฟัง ตั้งใจเล่าเรียน รับผิดชอบชีวิตครู เพื่อได้รับความรู้ และแบบอย่างที่ดีจากครู พร้อมกับฝึกตนให้เป็นพหูสูต ยึดหลักอิทธิบาท 4

1.11 วิธีสอน ควรเน้นให้ผู้เรียนใช้โยนิโสมนสิการ รู้จักคิดในเชิง เหตุผล และเชิงคุณธรรม ปฏิบัติได้ โดยเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน และเหมาะสมกับสถานการณ์ในแต่ละกรณี เช่น แบบบรรยาย แบบถาม-ตอบ แบบปฏิบัติ เป็นต้น

1.12 หลักสูตร มีทั้งวิชาศิลปศาสตร์ วิชาชีพ และศีลธรรม เน้น ให้มีความประพฤติดี มีจิตใจเป็นสุขควบคู่กับวิชาการ

1.13 การวัดผลและประเมินผล ผู้เรียนพึงรับผิดชอบที่จะวัดผลและ ประเมินผลตนเอง นอกเหนือจากการวัดและประเมินผลโดยผู้สอน และความร่วมมือจาก ผู้อื่น โดยเน้นการปฏิบัติได้ และประพฤตินั้นเป็นคนที่สำคัญ

2. ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ

ข้อมูลจากการสอบถามแบบสอบถามของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติ สาระศตวรรษที่ 21 ของการศึกษาค้นคว้าวิจัยดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัว แยกพิจารณาแต่ละกลุ่มได้ ดังนี้

1.1 ผู้บริหาร ผู้บริหารจำนวน 208 คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คือเป็นเพศหญิงร้อยละ 56.7 มีอายุระหว่าง 31 - 35 ปี มากที่สุด คือร้อยละ 22.1 มีวุฒิทางการศึกษาปริญญาตรีมากที่สุด คือร้อยละ 84.6 และไม่ปรากฏว่ามีวุฒิทางการศึกษา สูงกว่าปริญญาโท มีประสบการณ์ในการทำงาน 21 ปีขึ้นไป มากที่สุดคือร้อยละ 35.6 และไม่ปรากฏว่ามีประสบการณ์ในการทำงานต่ำกว่า 1 ปี ทำหน้าที่ในตำแหน่งผู้บริหาร โดยตรงมากที่สุดคือร้อยละ 26.9 ไม่มีพื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนามากที่สุดคือร้อยละ 87.0

1.2 อาจารย์ อาจารย์จำนวน 342 คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คือเป็นเพศหญิงร้อยละ 78.1 มีอายุระหว่าง 31 - 35 ปี มากที่สุดคือร้อยละ 38.6

มีวุฒิทางการศึกษาปริญญาตรีมากที่สุด คือร้อยละ 83.6 ไม่ปรากฏว่ามีวุฒิทางการศึกษาสูงกว่าปริญญาโท มีประสบการณ์ในการทำงานระหว่าง 6 - 10 ปี และ 10 - 15 ปี มากที่สุด คือร้อยละ 33.9 สังกัดหมวดวิชาสังคมศึกษามากที่สุด คือร้อยละ 36.3 ไม่มีพื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนามากที่สุดคือ ร้อยละ 92.1

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตตพุทธปรัชญาการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตของผู้บริหารและอาจารย์ มีดังนี้

2.1 แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ ปรากฏว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด รองลงไปมีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิพิชิตนการนิยม มีการปฏิบัติโน้มไปทางลัทธิรัตนนิยม

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ปรากฏว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติสูงสุดตรงกันโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษา ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ค่านิยม ค่านิยมการของการศึกษา ส่วนด้านอื่น ๆ ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติสูงสุดแตกต่างกันในทุกลัทธิ

2.2 แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตตพุทธปรัชญาการศึกษา ปรากฏว่าทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตตพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดในด้านโรงเรียน รองลงไปคือด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

ส่วนการปฏิบัติ ปรากฏว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตตพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดและรองลงไปแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้บริหารมีการปฏิบัติสูงสุดในด้านความหมายของการศึกษา รองลงไปคือด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน อาจารย์มีการปฏิบัติสูงสุดในด้านวิธีสอน รองลงไปคือด้านความหมายของการศึกษา

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต ปรากฏว่า ทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด

เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน ปรากฏว่าทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตตรงกันและสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในด้าน

ธรรมชาติของมนุษย์ คำนวณกระบวนการของการศึกษา คำนวณวิธีสอน คำนวณหลักสูตร ส่วนคำนวณอื่น ๆ ผู้บริหารและอาจารย์เลือกตัวเลือกสูงสุดต่างกัน

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสรีรวิทยาของปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ได้ผลดังนี้

3.1 ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่านหลักสูตร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านความมุ่งหมายของการศึกษา ค่านักเรียน ค่านวิธีสอน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนการปฏิบัติ ปรากฏว่าผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านความหมายของการศึกษาค่านการวัดผลและประเมินผล นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2 ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับสรีรวิทยาของปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่านความมุ่งหมายของการศึกษา ค่านักเรียน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสรีรวิทยาของปรัชญาการศึกษาในทุกค่านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.3 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสรีรวิทยาของปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน พื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา หมวดวิชาที่สังกัด ผลการวิจัยมีดังนี้

เพศ
ผู้บริหารเพศชายและเพศหญิงมีแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสรีรวิทยาของปรัชญาการศึกษาทุกค่านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์เพศชายและเพศหญิง มีแนวคิดเกี่ยวกับสรีรวิทยาของปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

ค่านักเรียน ค่านการวัดผลและประเมิน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนการปฏิบัติ อาจารย์ที่มีเพศต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพหุปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่านครู นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อายุ

ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 40 ปี กับผู้บริหารและอาจารย์ที่มีอายุมากกว่า 40 ปี มีแนวคิดเกี่ยวกับพหุปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีแนวคิดแตกต่างกันในค่านครู ส่วนอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพหุปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านความมุ่งหมายของการศึกษา ค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพหุปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในค่านการวัดผลและประเมินผล นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วุฒิทางการศึกษา

ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีและปริญญาตรี กับผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาปริญญาโท มีแนวคิดเกี่ยวกับสารัตถพหุปรัชญาการศึกษาทุกค่าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพหุปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีการปฏิบัติแตกต่างกันในค่านความมุ่งหมายของการศึกษา ส่วนอาจารย์มีการปฏิบัติแตกต่างกันในค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ประสบการณ์ในการทำงาน

ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงาน 1 - 10 ปี กับผู้บริหารและอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 10 ปี มีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตนพรศึกษา การศึกษา แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีแนวคิดแตกต่างกันในค่านิยมโรงเรียน ส่วนอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในค่านิยมความหมายของการศึกษา ค่านิยมความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นอกจากนี้ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพรศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อาจารย์ที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกันมีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพรศึกษา การศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมวิสัยทัศน์และประเมินผล ค่านิยมความหมายของการศึกษา ค่านิยมกระบวนการของการศึกษา ค่านิยมวิธีสอน นอกจากนี้ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนา

ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนากับผู้บริหารและอาจารย์ที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตนพรศึกษา การศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในค่านิยมวิสัยทัศน์ นอกจากนี้ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพรศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

หมวดวิชาที่สังกัด

ผู้บริหารและอาจารย์ที่สังกัดหมวดวิชาสามัญ วิชาชีพ และหมวดอื่น ๆ มีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตนพรศึกษา การศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีแนวคิดต่างกันในด้านธรรมชาติของมนุษย์ ค่านิยมกระบวนการของการศึกษา ค่านิยมพุทธญาณวิทยา ส่วนอาจารย์มีแนวคิดต่างกันในด้านธรรมชาติของมนุษย์ นอกจากนี้ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนการปฏิบัติ ผู้บริหารและอาจารย์ที่สังกัดมหาวิทยาลัยต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถภาพปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านวิธีสอน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

1. ข้อสรุปสารัตถภาพปรัชญาการศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

ข้อสรุปสารัตถภาพปรัชญาการศึกษานี้ ได้จากการนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 15 ท่าน แสดงความคิดเห็นในรอบที่ 3 ของวิธีดำเนินการหาข้อสรุปสารัตถภาพปรัชญาการศึกษา (คังเสนอไว้ในบทที่ 3) ผลปรากฏว่า ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ เห็นด้วยกับข้อสรุปนี้

ข้อสรุปนี้ ได้จำแนกเนื้อหาไว้ 13 ด้าน เพื่อความชัดเจนของเนื้อหาแต่ละด้าน แต่อย่างไรก็ตามทั้ง 13 ด้านนี้มีบางด้านที่มีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งในเชิงเนื้อหาและแม่แต่ในเชิงการปฏิบัติ ซึ่งแท้จริงแล้วไม่สามารถที่จะตัดคอนิहाดจากกันได้โดยเด็ดขาด และถ้าพิจารณาทั้ง 13 ด้าน จะพบว่า ทุกด้านนั้นมีความเกี่ยวข้องและต่อกันโดยตลอด นับตั้งแต่ด้านความหมายของการศึกษา ไล่ถ่วงถึงความมุ่งหมายของการศึกษาไว้ในช่วงท้ายของข้อความ และในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ไล่ถ่วงถ่วงถึงผลที่บุคคลจะได้รับในชีวิตถึงขั้นสูงสุด ซึ่งตรงกันกับความหมายของการศึกษาคือทำให้ชีวิตมีความเจริญทุกชั้นตอน มุ่งให้เป็นคนที่สมบูรณ์ ในด้านธรรมชาติของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ เป็นผลให้การจัดการศึกษาเน้นเรื่องการฝึกฝนอบรมเพื่อการพัฒนาชีวิต และทั้งนี้ก็โยงต่อเนื่องไปยังด้านของกระบวนการของการศึกษา ว่าเป็นกระบวนการของการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพื่อให้เป็นคนที่มีความประพฤติ จิตใจมีคุณภาพ มีความรู้ความเข้าใจดี นั่นก็จะเป็นคนที่สมบูรณ์ตามความมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง และในด้านของกระบวนการของการศึกษานี้ ยังมีความสัมพันธ์กับเรื่องความหมายของการศึกษาอีก คือการพัฒนาชีวิตบุคคล ด้วยกระบวนการของศีล สมาธิ ปัญญา หรือเรียกว่า ไตรสิกขานั้นเอง อาจเรียกเต็มรูปศัพท์ทางวิชาการว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ผลของกระบวนการ ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นส่งผลให้บุคคลมีความประพฤติ จิตใจมีคุณภาพ มีปัญญาหรือมีความรู้ความเข้าใจดี ซึ่งสอดคล้องกับคานพุทธญาณวิทยา ก็เน้นให้บุคคลได้รับความรู้ความเข้าใจอันดี เรียกว่าได้รับความรู้ที่แท้จริงตามที่มันเป็นจริง โดยไม่มีกิเลสหรือ

สิ่งอื่นเคลื่อนอยู่และความรู้ที่แท้จริงนี้ เป็นความรู้ที่มีประโยชน์สามารถนำไปใช้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ให้เกิดความเจริญด้วยคุณลักษณะที่งดงามได้ตลอดชั่วชีวิต

สิ่งที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้แท้ที่จริงก็คือกฎเกณฑ์ ต่าง ๆ ตามธรรมชาติมันเอง การจัดการศึกษาเพื่อให้การดำเนินชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ และเพื่อให้เกิดผลดี จึงควรจัดบรรยากาศของโรงเรียนให้มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติมากที่สุด จัดสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน การอบรมและให้ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อชีวิต จึงกล่าวได้ว่าทศรุตานโรงเรียน มีความสอดคล้องกับด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในค่านิยมบริหาร ครู นักเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เน้นทั้งความประพฤติกตี่ มีความรู้ และคุณธรรมประจำใจ และโดยเฉพาะค่านิยมของครู นักเรียน และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน มีสิ่งที่สัมพันธ์กันมากคือทศรุตานเรื่องเน้นการปฏิบัติตามหลักทศ 6 (ทศเบ็องขวา) ถ้าพิจารณาในอีกแง่หนึ่งก็จะพบว่า เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกันนี้ เป็นการยืนยันความถูกต้องแม่นยำของเนื้อหาสาระที่สรุปได้ เพราะครูและนักเรียนตามแนวพุทธนั้น ควรมีคุณสมบัติและปฏิบัติตามหลักทศ 6 (ทศเบ็องขวา) ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน จึงควรเป็นไปตามหลักทศ 6 (ทศเบ็องขวา) เช่นเดียวกัน

เนื่องจากการศึกษาตามแนวพุทธ คำนึงถึงเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล และการฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดปัญญาแจ่ม เห็นความรู้ที่แท้จริงและสามารถที่จะนำความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิตให้ชีวิตพ้นความทุกข์ได้ วิธีสอนตามแนวพุทธ จึงไม่จำกัดเพียงวิธีเดียว แต่จะเน้นวิธีสอนหลาย ๆ วิธี เพื่อสามารถนำไปใช้ได้ เหมาะกับพื้นฐานของนักเรียนแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่ม เพื่อให้คิดเป็น มีเหตุผล ปฏิบัติได้ และอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม และด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ หลักสูตรจึงประกอบไปด้วยวิชาศิลปศาสตร์ วิชาชีพ และศีลธรรม เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติครบถ้วนของการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือมีทั้งความรู้ทางวิชาการอันเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิต วิชาชีพเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ศีลธรรมเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรมประจำใจ เป็นการฝึกฝนขัดเกลาจิตใจให้ประณีตยิ่งขึ้น ให้เข้าใจเรื่องของชีวิต รู้หลักธรรมที่จะช่วยแก้ปัญหาชีวิตได้

สิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้ง 12 คำนับ ล้วนแต่มีความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กัน จึงเห็นผลต่อเนื่องมายังด้านการวัดผลและประเมินผล ให้เป็นไปตามบทสรุปที่ได้ คือการวัดผลนั้นตนเองควรจะเป็นผู้วัดผลและประเมินผลตนเองอยู่เสมอ แต่ผู้สอนและเพื่อนหรือผู้ใกล้ชิด ก็มีมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการวัดผลและประเมินผล เพราะตนเองมักจะมีควมล่าเอียงอยู่ด้วย จึงต้องการการวัดผลและประเมินผลโดยผู้สอนและผู้อื่นที่มีความใกล้ชิดว่า เขามองคุณตัวเราว่าเป็นอย่างไร เพื่อนำไปวิเคราะห์และปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

อย่างไรก็ตามบทสรุปทั้ง 13 คำนับ คำนความหมายของการศึกษา และความมุ่งหมายของการศึกษา เป็นคำนที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กันเกี่ยวเนื่องกันมากที่สุด แต่การวิจัยครั้งนี้ได้แยกเสนอออกเป็น 2 คำน เพราะต้องการความชัดเจนของแต่ละคำนจึงเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการวิจัยอยู่ไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนของการสัมภาษณ์ การจัดเนื้อหาเพื่อทำบทสรุป พบว่ามีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านอธิบาย 2 เรื่องนี้แยกจากกันไว้อย่างชัดเจน แต่ก็มีอีกหลายท่านที่อธิบายปนกันไป การสรุป 2 คำนนี้กระทำได้โดยลำบาก เนื่องจากเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญมากที่สุดในการวิจัย เพราะเป็นหัวข้อแนวทางของการจัดการศึกษาทั้งหมด ประกอบกับผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นในเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง การสรุปเนื้อหาสาระชั้นต้นจึงมีความกระจายค่อนข้างมาก แต่การกลั่นกรองเนื้อหาสาระในรอบที่ 3 ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความพึงพอใจกับผลการวิเคราะห์

ต่อไปนี้ขอนำเสนอการอภิปรายในแต่ละคำน รวม 13 คำน ดังนี้

1.1 ความหมายของการศึกษา

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ การศึกษาคือการฝึกฝนอบรม โดยการพัฒนาชีวิต ทั่วอภิศิลสิกขา อภิจิตสิกขา อภิปญญาสิกขา ให้มีความเจริญด้วยคุณลักษณะที่ดีงามทุกชั้นตอน ตลอดจนการบรรลุนิพพาน

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความเห็นชอบกับข้อสรุปนี้ แต่มีผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งกรุณาให้ข้อคิดว่า "ความหมายของการศึกษา ในระบบโรงเรียนนั้นไม่สมควรจะถึงขั้นบรรลุนิพพาน เพราะสูงเกินไป" จึงสมควรนำมาพิจารณา เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาอย่างละเอียดเฉพาะเรื่องในโอกาสต่อไป

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น การศึกษาก็คือการฝึกฝนอบรมพัฒนาชีวิตของแต่ละบุคคล ทั่วหลักของไตรสิกขา จนเกิดปัญญาทำให้ชีวิตมีความเจริญทุกชั้นตอน ในขั้นนี้ จะหมายถึงการพัฒนาชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต นั่นคือการทำให้แต่ละ

บุคคลสามารถที่จะมีชีวิตที่ดีงาม เจริญก้าวหน้าในทางที่ถูกต้องเหมาะสม ตลอดช่วงชีวิตของบุคคลนั้น ๆ สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ชีวิตที่มีความสุขตามแนวพุทธ หมายถึงจิตใจที่มีความปลอดโปร่งเบิกบาน สดชื่น ผ่องใส ความสุขประเภทนี้ต่างปราศจากกิเลสต่าง ๆ ก็คือ ภาวะของนิพพานนั่นเอง การบรรลุนิพพาน ในความหมายนี้ น่าจะมีความหมาย 2 ประการคือ การบรรลุนิพพานชั่วคราว และการบรรลุนิพพานที่สมบูรณ์ ซึ่งในชีวิตของบุคคลทุกคนควรจะได้บรรลุนิพพานแบบชั่วคราว ส่วนการบรรลุนิพพานที่สมบูรณ์นั้น เป็นสิ่งที่น่าจะพิจารณาว่า การศึกษาจะสามารถสร้างคนให้บรรลุดังขั้นนี้ได้หรือไม่

เมื่อพิจารณาถึงความหมายและความสำคัญของคำว่า นิพพาน จะพบว่า นิพพาน มีความสำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า "นิพพาน เป็นตัวแกนแท้หลายทางของพระพุทธศาสนา ถ้ายังไม่รู้จัก หรือไม่รู เรื่องของนิพพานก็ไม่ใช่พุทธบริษัท ถ้าไม่มีเรื่องของนิพพาน ก็ไม่ใช่พระพุทธศาสนา ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนา ต้องรู้จักนิพพาน" นอกจากนี้ท่านยังได้อธิบายความหมายของนิพพานไว้ดังนี้

นิพพานนั้น หมายความว่า เย็น เย็นเพราะไม่มีของร้อน คือกิเลส เมื่อใดของร้อนคือกิเลสไม่มี เมื่อนั้นก็เย็น นั่นคือนิพพานที่เราได้รับอยู่หลาย ๆ คราว เป็นนิพพานน้อย ๆ เป็นนิพพานระยะสั้น² ระยะที่เราวางจากกิเลสเท่าไรก็ตาม คือนิพพานที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้ยังคงอยู่ได้ และไม่ตาย³ และท่านยังได้กล่าวไว้ว่า การมีนิพพาน เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับหล่อเลี้ยงชีวิตอยู่ทุกระดับ นับแต่ปลูชนถึงพระอรหันต์ แต่เรามองไม่เห็น ไม่ควรคิดว่าอีกหมื่นชาติ แสนชาติ จึงจะพบกับนิพพาน ซึ่งที่แท้หล่อเลี้ยงชีวิตเราอยู่ตลอดเวลา⁴ เมื่อเรา

¹ พุทธทาสภิกขุ, มหาวิทยาลัยคตทอทางสุนัช (ตอน 3-4-5-6) (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2526), หน้า 47.

² เรื่องเดียวกัน หน้า 54.

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 56.

⁴ พุทธทาสภิกขุ, แสดงการณส่วนโมกข์ 50 ปี (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย จำกัด, 2525), หน้า 142.

มีนิพพานน้อย ๆ ใต้อยู่ตลอดเวลา แล้วจะทำให้เต็มสมบูรณ์ได้ คือเราเป็นอยู่อย่างทีกิเลส
ไม่เกิด กิเลสเกิดได้อย่างไร เราเราหาหนีสติปัญญาป้องกันและทำลายไม่ให้กิเลสเกิด
ถ้าเราหาจนเคยชินกิเลสก็เกิดไม่ได้ นี่เป็นนิพพานที่สมบูรณ์⁵ นอกจากนี้ท่านพุทธทาสภิกขุยังได้
อธิบายเพิ่มเติมคำว่า "นิพพานต้องเป็นบรมสุข คือเป็นอิสระ ไม่มีกิเลสอะไรมาบีบคั้น เรียกว่า
บรมธรรม คือว่างจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง"⁶

จากคำอธิบายดังกล่าว จะเห็นได้ว่า นิพพาน เป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธ
ศาสนา การบรรลุนิพพานที่สมบูรณ์ คือการตัดกิเลสได้โดยสิ้นเชิง โดยไม่มีกิเลสเกิดขึ้นอีก
ต่อไป อย่างไรก็ตามนิพพานที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวในระยะสั้น ก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนควร
ฝึกฝนให้เกิดขึ้น เพราะการว่างจากกิเลสแม้จะเป็นการชั่วคราวแต่ก็เป็นการตัดความทุกข์
ไหลลงใจเช่นกัน นั่นหมายถึงการทำให้ชีวิตมีความสุขมากขึ้นในทางที่ถูกต้องตั้งตาม ในแง่
ดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นส่วนที่ความหมายของการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาครอบคลุม
ถึงด้วย

ความหมายของนิพพาน ยังมีอีกหลายแง่ แต่จะขอยกมาเสนอไว้พอสังเขป ดัง
ต่อไปนี้

ความหมายของ คำว่า นิพพาน จากพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์
หมายถึง การดับกิเลสและกองทุกข์ เป็นโลกุตระธรรมและเป็นจุดหมายสูงสุด ในพระพุทธ
ศาสนา⁷

สมเด็จพระญาณสังวร อธิบายนิพพาน ในอีกความหมายหนึ่งไว้ดังต่อไปนี้

⁵ พุทธทาสภิกขุ, มหาวิทยาลัยคองหางสนัซ, หน้า 57.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

⁷ พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพมหานคร: คานสุภากรพิมพ์, 2528), หน้า 125.

ให้เข้าใจคำว่านิพพานง่าย ๆ ดังนี้ ว่า ที่ว่าเป็นนิพพานนั้น ก็คือว่า สภาพธรรมชาติของจิตใจที่ถอนวามะ คือ ลุกศร อันเป็นเครื่องเสียบแทงของจิตใจได้แล้ว นอกจากเครื่องเสียบแทง ออกจากลูกศรได้แล้ว ไม่มีลูกศร ไม่มีเครื่องเสียบแทงจิตใจ เพราะฉะนั้นจึงเป็นอิสระเสรี มีความสบายคล่องตัวเป็นสุข ไม่ต้องเป็นทุกข์เคียดครอน พ้นทุกข์ควยประการทั้งปวง พ้นจากอาการปางตาย อาการที่เป็นทุกข์ทั้งหลายหมดสิ้น⁸

จากคำอธิบายดังกล่าวนี้ ลูกศรในที่นี้ ท่านหมายถึงตัณหา ดังนั้นเมื่อถอนตัณหาออกจากจิตใจได้ควยปัญญา ความทุกข์ก็ดับไปหมด บุคคลจึงพ้นทุกข์ และเป็นสุข ในกรณีนี้ นิพพาน คือ ความสิ้นตัณหา

ความหมายของนิพพาน ในทัศนะของพระราชมุนี ท่านได้ให้ความหมายของนิพพานไว้ 2 ประการ คือ นิพพานชั่วคราว และนิพพานที่แท้ ดังต่อไปนี้

นิพพานอธิบายได้หลายอย่าง อธิบายในความหมายง่าย ๆ ก็เป็นภาวะที่ปราศจากกิเลส และความทุกข์เท่านั้นเอง ถ้าความหมายแบบนั้นจิตใจมีความสงบใสปราศจากสิ่งขุ่นมัวเมื่อใด ปราศจากความทุกข์เมื่อใด นั่นคือภาวะที่เป็นนิพพาน นี่เป็นความหมายอย่างง่าย ๆ ซึ่งมนุษย์ทั่วไปมีภาวะที่ปราศจากกิเลสและความทุกข์ได้ชั่วประเดี๋ยวเดียว นิพพานในความหมายที่แท้จริงก็คือภาวะที่เด็ดขาด ภาวะที่ปราศจากกิเลสและความทุกข์โดยเด็ดขาด บุคคลไม่สามารถอยู่ในสภาวะเช่นนี้ตลอดไป เพราะว่ามีกิเลส ซึ่งไม่แสลงตัวแก่ศกฺกระกอนอยู่ พอจิตกระเทือน ก็ขุ่นขึ้นมาอีก จึงไม่ใช่ นิพพานที่แท้ แต่ท่านยอมให้เรียกนิพพานเหมือนกัน เรียกว่า ต่หังคนิพพาน เป็นนิพพานชั่วคราวชั่วคราว มีปัญหาแต่เพียงว่า คนธรรมดาไม่สามารถ เขาถึงภาวะนั้นโดยสมบูรณ์เด็ดขาด คือถ้าเมื่อใดจิตของผู้นั้นสงบใสบริสุทธิ์ เบิกบานมีความสุขปราศจากทุกข์ใดโดยเด็ดขาดตลอดการทั้งปวง นั่นคือนิพพาน พอพูดถึงนิพพานอย่างนี้ ก็จะเกิดเป็นความจริงเด็ดขาดที่สัมพันธ์โยงกันกับเรื่องอื่น ๆ คือโยงกับสภาวะของจิตเป็นอย่างไรกับเรื่องปัญญาจะต้องมีความรู้อย่างไร จึงจะอยู่ในภาวะนี้ได้ โยงกับศัพท์อื่น ๆ เช่น โทษี การตรัสรูป ไปโยงกับวิมุตติความหลุดพ้น ไปถึงศัพท์อื่นไปถึง สันติ ความสงบ ถึงวิสุตฺติ ความบริสุทธิ์ จึงมีองค์ประกอบเขามาเกี่ยว โยงเขามามาก

⁸ สมเด็จพระญาณสังวร, ลักษณะพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 31.

ในแง่หนึ่ง นิพพานนั้นหมายถึง ภาวะที่จิตบริสุทธิ์ก็ไม่มีอคติ อย่างนี้เป็นต้น จิตที่มีกิเลส ก็มีอคติใด หรือว่า เป็นจิตที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจครอบงำของกิเลส มีปัญหาที่วินิจัยได้โดยบริสุทธิ์ เพราะไม่ถูกความโลภ ความโกรธ ความชิงชัง ความปรารถนาส่วนตัว เขามาครอบงำ หรือชักพาให้เอนเอียง นิพพานก็มีความหมายมาถึงพฤติกรรมด้วย พฤติกรรมที่บริสุทธิ์ จากการที่จิตไม่ถูกครอบงำปัญหาใดทำงานโดยสมบูรณ์ ปัญญาที่เป็นความรู้ ความเข้าใจแจ่มแจ้งตามสภาวะเหตุ ผลจริง ๆ ซึ่งจะไม่มีความรู้สึกส่วนตัว เขามาปะปน ในวินิจัยผิดไปจากความ เป็นจริง ก็เลยโยงมาในแง่พฤติกรรมเขามาพันถึงเรื่องการศึกษา เขากับเรื่อง จุดมุ่งหมายของการศึกษาคามแนวพุทธระบบปรัชญาที่ถูกคอง คองโยงกันไปหมด ทุกอย่าง⁹

จากทัศนะดังกล่าว ทำให้เข้าใจภาวะของนิพพานได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในคนธรรมดาที่มีโอกาสเข้าถึงภาวะนิพพานชั่วคราวได้เสมอ คือเมื่อใดที่ภาวะจิตใจปราศจากสิ่งเศร้าหมอง ชุมมัว บริสุทธิ์ เบิกบาน ปราศจากความทุกข์ เป็นสุขอย่างแท้จริง เมื่อนั้นนับได้ว่าบรรลุนิพพานแบบชั่วคราว สำหรับผู้ที่ฝึกฝนอยู่เสมอ สามารถเข้าถึงภาวะดังกล่าวได้ตลอดเวลาอย่างสมบูรณ์ ไม่เกิดกิเลสอีกแล้ว คือผู้เข้าถึงภาวะของนิพพานที่แท้จริง ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งยากสำหรับปุถุชนทั่วไป การบรรลุนิพพานแบบชั่วคราว มีผลมาดีสพฤติกรรมที่แสดงออก ซึ่งมีส่วนของการเสริมสร้างจริยธรรมในบุคคล มีผลต่อการศึกษาคำความรู้ ทำให้มีความรู้ความเข้าใจตรงตามที่เป็นจริงอันเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขความเจริญ และเป็นเจตนารมณ์ของการจัดการศึกษาโดยแท้จริง ดังนั้นความหมายของการศึกษาคามแนวพุทธ จึงครอบคลุมถึงการบรรลุนิพพาน สิ่งที่คาดหวังว่าการศึกษาน่าจะทำได้สำเร็จ คือการบรรลุนิพพานแบบชั่วคราว ส่วนการบรรลุนิพพานในขั้นสูงสุดอย่างเด็ดขาดแท้จริงนั้น เป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเป็นส่วนของความหมายของการศึกษาแม้จะมองดูว่าเป็นสิ่งที่สูงสุด และเป็นไปไต่ยาก แต่ก็ใช่ว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งของการก้าวไปไกลสิ่งที่คิดหาสูงสุดเอื้อม และถ้ามีความตั้งใจจริง มีความพยายามอดทนอีกสักนิด ฝึกฝนจนเคยชิน

⁹สัมภาษณ์ พระราชวรมณี, 21 เมษายน 2529.

นิพพานที่แท้จริงอาจเป็นสิ่งที่ไม่ไกลอีกต่อไป เรื่องนี้ควรจะมีการศึกษากันต่อไป

นอกจากจะพิจารณาความหมายของนิพพานแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่น่าจะนำมาพิจารณา
ร่วมกัน คือการจัดการศึกษาที่จัดอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะอย่างไร ในเรื่องนี้ท่านพุทธทาสภิกขุ
ให้ทัศนะว่า

การศึกษาของโลกปัจจุบันกลับมุ่งไปทางวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว เป็นที่
ตั้งแห่งความมัวเมามืดมนๆ แมงการศึกษาหรือการภาวนา การคนควาทาง
วัตถุจะเจริญรุ่งเรืองสักเท่าไร ก็เจริญรุ่งเรืองไปในทางที่จะทำบุคคลลำบาก
ยุ่งยากยิ่งขึ้น ให้ความทุกข์มากขึ้นกว่าเดิม คือเมื่อไรเราให้การศึกษาอัน
เป็นไปถูกต้อง ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ ไม่สูญเสียอุดมคติของการศึกษา
แล้ว การภาวนาในโลกนี้จะเป็นไปเพื่อความสงบสุข มีความสะดวกสบาย
คู่ควรกันทั้งทางกายและทางจิต จึงควรจะขยายอุดมคติ หรือความหมาย
ของคำว่า การศึกษาให้สูงสุดตามที่พระพุทธเจาทานคองการ คือการดับทุกข์
สิ้นเชิงทั้งทางกายและทางจิต หากว่าท่านทั้งหลายที่เรียกตัวเองว่าครู
ทุกๆ คนในโลก จะช่วยกันหมุนโลกให้ได้รับแสงสว่างในทางจิตทางวิญญาณ
แล้ว โลกของเราจะน่าดูกว่า¹⁰

นอกจากนี้ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงอุดมคติทางการศึกษา ดังนี้

อุดมคติของการศึกษา ไม่ควรจะหยุดอยู่เพียงแค่ที่ว่าทำตัวให้เข้ากันได้กับ
สังคมใด แต่ควรจะตั้งใจสั่งคนให้ไปสู่ความดับทุกข์หรือพระนิพพานในใจใด
พึงดูแล้วรู้สึกว่าจะเป็นเรื่องที่เหลือวิสัย แต่ความเป็นจริง และความถูกต้อง
ของก็ยังยังคงเป็นอยู่อย่างนั้น อุดมคติของการศึกษา หมายความว่า ทำให้คน
สามารถเอาชนะความทุกข์แห่งปวงโดยเฉพาะก็คือ เอาชนะกิเลสทุกชนิด
แล้วก็เป็นนิพพานเอง โดยไม่ต้องปรารถนานิพพาน เมื่อคนเรายังมีความ
ความชั่วในจิตใจ คือความโลภ ความโกรธ ความหลงใหลหมกจืดสิ้นเชิงแล้ว
ก็ยอมเป็นนิพพานขึ้นมาเอง จะเห็นได้ว่า การศึกษาที่มุ่งหมายจะกำจัดกิเลส
ความอุดมคติของพระพุทธเจ้า เป็นการศึกษาที่ถูกคองสำหรับมนุษย์โดยแท้จริง¹¹

¹⁰ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, หน้า 126-130.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 130 - 132.

จากทัศนะดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาปัจจุบันนี้มุ่งเน้นทางด้านวัตถุเพียงด้านเดียว จึงทำให้เกิดทุกข์เกิดปัญหาเพราะไม่สามารถใช้วัตถุนั้นไปในทางที่ถูกที่ควรได้ แต่กลับใช้ผิดทางจนเกิดความวุ่นวายในวัตถุ เพราะไม่มีความรู้ทางจิตใจคอยควบคุม ดังนั้นเพื่อให้สามารถนำวัตถุให้เกิดประโยชน์แก่คนและสังคมได้อย่างถูกต้องจึงควรให้การศึกษาด้านจิตใจควบคู่กันไปด้วย และขยายอุดมคติของการศึกษาให้สูงขึ้นถึงการบรรลุนิพพาน ตามอุดมคติของพระพุทธเจ้า ในเรื่องนี้น่าจะได้มีการศึกษากันต่อไป

1.2 ความมุ่งหมายของการศึกษา

ข้อสรุปจากยูเชียวชาญ เพื่อให้ยูเรียนมีความเจริญทุกชั้นตอน ทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ ปัญญา เป็นคนที่สมบูรณ์

ข้อสรุปเรื่องความมุ่งหมายของการศึกษานี้ เน้นถึงผลที่บุคคลจะได้รับในชีวิตถึงขั้นสูงสุด คือทำให้ชีวิตมีความเจริญทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ ปัญญาทุกชั้นตอนของชีวิต เป็นคนที่สมบูรณ์ ข้อสรุปนี้จึงมีความสอดคล้องกับข้อสรุปเรื่องความหมายของการศึกษา แต่มีสิ่งที่น่าสนใจคือความเป็นคนที่สมบูรณ์น่าจะมีควมหมายว่าอย่างไร

พระบรมราชาโฆวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่คณะอาจารย์ ครู และนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล ความตอนหนึ่งว่า

...วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงเรียน หรือการให้การศึกษแก่เยาวชนของชาติ คือการทำให้เด็กเรียนมีความสมบูรณ์ ไม่บกพร่องทั้งทางร่างกาย ทั้งทางความคิด จิตใจ และคุณธรรม เด็กเรียนมีวิชาความรู้ที่ถูกต้องแม่นยำ พร้อมทั้งมีความสามารถที่จะนำความรู้ ความคิด ไปปฏิบัติในงานด้วยตนเองได้จริงด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เด็กเรียนแต่ละคนต้องมีอุปการะครบครันสำหรับ การดำรงชีวิต และสร้างสรรคประโยชน์ให้แก่สังคมและชาติบ้านเมืองในกาลภาย หนานั่นเอง ¹²

จากพระบรมราชาโฆวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้ว่าความมุ่งหมายของการศึกษานั้นควรมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความสมบูรณ์ ทั้งด้านร่างกาย ความคิด

¹²พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราชาโฆวาท พุทธศักราช 2523 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2524), หน้า 93.

และคุณธรรม สามารถดำเนินชีวิตด้วยดี สร้างประโยชน์แก่สังคมได้ และอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะเช่นนั้น คือคนที่สมบูรณ์

คนที่สมบูรณ์ในอีกแง่หนึ่ง ท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะว่า

คนที่มีการเติมธรรมะลงไปในชีวิต ให้ชีวิตมีความเต็มทั้ง 3 ส่วน คือทั้งรูปร่างสัณฐาน ทั้งรู้อาชีพ และทั้งมีธรรมะ ชีวิตจะสมบูรณ์¹³ หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า คนที่สมบูรณ์ คือคนที่มีความถูกต้องและสมบูรณ์ 3 ประการ คือ มีความฉลาดหรือสติปัญญาขั้นพื้นฐานพอตัว มีความรู้เรื่องวิชาชีพพอตัว และมีมนุษยธรรม (ธรรมที่ทำความเป็นมนุษย์) ถูกต้องพอตัว, คนที่สมบูรณ์จะต้องดำเนินชีวิตตามระบบธรรมชีวิต (คือมีธรรมะ เป็นชีวิต) ซึ่งจะนำไปสู่ความ รอคชีวิต ปราศจากปัญหาทางกาย และต้องมีชีวิตเป็นธรรมทั้งตัว เพื่อนำไปสู่ความ รอคทางจิต ปราศจากกิเลสและมัจฉาปฏิฏฐิ¹⁴

คนที่สมบูรณ์ตามทัศนะดังกล่าวนี้ คือคนที่มีความรู้ทางวิชาการมีความฉลาดหรือ มีสติปัญญาพอตัว มีความรู้ทางอาชีพเพื่อเลี้ยงชีพได้ และมีธรรมะหรือมนุษยธรรม ชี้นำชีวิต ในแนวทางที่ถูกต้อง และดำเนินชีวิต อยู่ด้วยธรรมะ คือสามารถทำจิตใจให้ปราศจากกิเลส ถ้าย้อนกลับไปพิจารณาถึงเรื่องนิพพานในการอภิปรายข้อ 1.1 แล้ว พอจะกล่าวได้ว่า คน ที่สมบูรณ์ในความหมายนี้ น่าจะมีความหมายครอบคลุมถึงผู้ที่เข้าถึงสภาวะของนิพพาน

อย่างไรก็ตาม เป้าหมายสูงสุดของการศึกษา เพื่อถาวรเป็นคนที่มีสมบูรณ์นั้น ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านให้รายละเอียดต่างกัน เช่น

พระราชวรมนี ให้ทัศนะว่า

" การศึกษาเป็นกระบวนการที่จะทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของสิ่งแวดล้อม และมีความเป็นใหญ่ในตัวเองในการที่จะดำรงอยู่และแสวงหาประโยชน์จากการดำรงอยู่

¹³ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูล การพิมพ์, 2527), หน้า 36 - 37.

¹⁴ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะสำหรับครู (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2527), หน้า 47 - 48.

ภาวะเช่นนี้ เรียกว่าอิสรภาพ ชีวิตที่บรรลภาวะเช่นนี้ เป็นชีวิตที่เป็นอยู่อย่างดีที่สุด¹⁵

พระโสภณคณาภรณ์ แสดงทัศนะว่า "จุดมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้ผู้ศึกษา ได้พัฒนาพฤติกรรมในชั้นของศีล สมาธิ ปัญญา สามารถแก้กฏตนเอง คนอื่น ๆ ในสังคม"¹⁶

รณจิวน อินทรกำแหง แสดงทัศนะว่า "จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือการไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายซึ่งปรวน ให้แก่ละคนรู้จักทำหน้าที่อย่างถูกต้องให้สอดคล้องกับหัวใจของพระพุทธศาสนา"¹⁷

ประสาน ทองภักดี แสดงทัศนะว่า "จุดมุ่งหมายของการศึกษา ควรให้ผู้เรียน รู้จักตนเอง ทำตัวให้ตนทุกข้อได้ แก้ปัญหาชีวิตได้ทุกกรณี ทุกเวลา ทุกสถานที่"¹⁸

เกียรติวรรณ อมาตยกุล แสดงทัศนะว่า คนที่สมบูรณ์ คือ คนที่เข้าถึงสภาวะของความเป็นพุทธหรือสภาวะนิพพาน คนที่สมบูรณ์นี้แหละ คือเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และเป้าหมายของการพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์¹⁹

จากนানাที่ทัศนะดังกล่าว จะเห็นได้ว่าผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความเห็นว่าความมุ่งหมายของการศึกษา ควรมุ่งไปที่การพัฒนาชีวิตผู้เรียน และพอจะกล่าวได้ว่า การศึกษาควรจะพัฒนาชีวิตของผู้เรียน ทั้งความประพฤติ จิตใจ ปัญญา เพื่อสามารถดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง มีความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด มีอิสรภาพคือไม่ตกเป็นทาสของสิ่งแวดล้อม สามารถับทุกข้อคัมภีร์ได้ สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติได้ อาจจะสามารถ ๆ ได้ว่า คนที่สมบูรณ์ คือคนดีตามแนวพุทธในเรื่องนี้ควรจะได้มีการศึกษากันต่อไป

และสิ่งที่น่าสนใจจะได้มีการพิจารณาประกอบกันไปอีกส่วนหนึ่งคือ การจัดการศึกษาในปัจจุบัน มีความมุ่งหมายที่จะสร้างผู้เรียนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ หรือไม่ และมีมากน้อยเพียงใด จึงขอนำเสนอทัศนะต่าง ๆ พอสังเขปดังนี้

¹⁵ พระราชวรมนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 12-13.

¹⁶ สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529.

¹⁷ สัมภาษณ์ รณจิวน อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529.

¹⁸ สัมภาษณ์ ประสาน ทองภักดี, 4 กันยายน 2529

¹⁹ เกียรติวรรณ อมาตยกุล, วิถีแห่งพุทธะ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์, 2530), หน้า 99.

อภิชาติ พันธเสน แสดงทัศนะว่า "สังคมปัจจุบัน เป็นสังคมในระบบการแข่งขัน การศึกษาที่จัดอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะส่งเสริมปัญหามากกว่าการแก้ปัญหา ทั้งนี้เพราะการศึกษาจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของสังคม ซึ่งมีได้เสริมเป้าหมายของการแสวงหาความรู้ สัจธรรม จริยธรรม และความดีงามของมนุษย์ แต่เป็นการสนองความต้องการของสังคมที่เกิดจากภาวะการแข่งขันในตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับการศึกษาาระดับกลางและระดับสูง"²⁰

ท่านพุทธทาสภิกขุ แสดงทัศนะว่า "การศึกษาแผนปัจจุบันของโลกส่วนใหญ่เกิดความแค้นของพวกฝรั่ง พวกนี้เอาเรื่องของศีลธรรมและศาสนา ออกไปจากการศึกษา ยิ่งขึ้นทุกที มีแต่เรื่องของวัตถุ ระบบการศึกษาจึงอยู่ในสภาพที่เป็นทาสของวัตถุนิยม หันหลังให้กับบรรพชนหาความสงบในโลกนี้ไม่ได้"²¹

พระราชวรมุนี ให้ทัศนะถึงการศึกษ สรุปลักษณะนี้ ปัจจุบันการศึกษายังไม่ประสบผลในแง่จริยธรรม ไม่ได้ผลในทางความประพฤติปฏิบัติ แล้วผลปรากฏในรูปของความวิปริตผันแปรเป็นไปต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงผลสะท้อนของการไม่มีหลักเกณฑ์ในการที่จะอยู่ร่วมกัน ควบคู่กันผู้อื่น อีกประการหนึ่งการศึกษาเท่าที่ผ่านมานั้น มุ่งเน้นด้านวิชาชีพเกินไปจนกระทั่งไม่ได้สอนกันหรือไม่ได้กระตุ้นเตือนกันในการที่จะใช้ความคิด จึงทำให้คนนั้นเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้นแล้วมีความรู้ความคิดไม่กว้างขวางไม่เอาใจใส่ต่อสภาพความเป็นไปในสังคม ปรากฏผลออกมาในรูปของการไม่รู้จักรับผิดชอบต่อสังคม และการดำเนินชีวิตแบบเอาตัวรอด²²

ประเวศ วะสี ให้ทัศนะทางการศึกษาว่า "ระบบการศึกษาของเราสร้างคนที่ทำอะไรๆ ไม่ค่อยเป็นขึ้นมาเต็มประเทศไปหมด สร้างคนที่อ่อนแอทางความคิดและเน้นหนักที่

²⁰ อภิชาติ พันธเสน, "การศึกษากับการอยู่รอดทางเศรษฐกิจของประเทศ," พัฒนศึกษากับการพัฒนาประเทศ (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 3.2 - 6 ถึง 3.2 - 7.

²¹ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, หน้า 43 - 45.

²² พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 118-119.

วัตถุ ซึ่งเข้ามาทุกทั้งครูและนักเรียนให้ตกต่ำลง ระบบการศึกษาปัจจุบันของเรา ไม่ตรง
 ต่อหลักเหตุผลบางประการและก่อโทษต่อสังคมไทยเหลือคณานับ จึงนับว่าศักดิ์กับหลักพุทธ
 ธรรม"²³ เราควรมีการศึกษาที่มุ่งความเป็นมนุษย์ ก่อให้เกิดความสุข ความพอใจ
 ให้แก่ประชาชนเป็นส่วนรวม ไม่ใช่ก่อความทุกข์ ความคับแค้นเคียดแค้นขึ้นในสังคมเพียง
 ในปัจจุบัน"²⁴

จากทัศนะดังกล่าวข้างต้นนี้ อาจกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
 ยังไม่ได้มุ่งสู่เป้าหมายของการสร้างคนที่สมบูรณ์ตามแนวทางแห่งพุทธ และยังไม่อาจกล่าว
 ถึงความมุ่งหมายที่เด่นชัดได้ จึงน่าจะมีการทบทวนและศึกษาพิจารณาโดยละเอียดเกี่ยวกับ
 เรื่องความมุ่งหมายของการศึกษาในโอกาสต่อไป

1.3 ธรรมชาติของมนุษย์

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์
 ประเสริฐ มีศักยภาพที่จะพัฒนาไปอย่างเต็มที่

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นชอบกับข้อสรุปนี้ โดยมีความเชื่อว่ามนุษย์
 เป็นสัตว์ประเสริฐ ที่มีศักยภาพอยู่ในตัว และสามารถพัฒนาไปอย่างเต็มที่ ความเชื่อเช่นนั้น
 จะมีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างไร

พุทธปรัชญายอมรับในความสามารถที่มีอยู่กับตัวของบุคคลแต่ละคน
 ในการดำรงรักษาตน ยอมรับในความสามารถที่แฝงอยู่กับตัวมนุษย์ ในอันที่จะไถ่ถอนตัวเอง
 ให้พ้นจากความทุกข์ยากเดือดร้อนต่าง ๆ ที่ตนประสบอยู่ได้ จนกระทั่งบรรลุถึงอุดมการณ์
 สูงสุด คือความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวง ถ้าผู้นั้นมีความพยายามและไม่ดูหมิ่นความ
 สามารถของตนเอง พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดในชั้นพุทธมคตินี้ ความสำเร็จ
 ของมนุษย์ได้มาด้วยการประกอบเหตุหรือลงมือปฏิบัติด้วยความเพียรพยายามอย่างจริงจัง
 ของมนุษย์เอง มิใช่ด้วยการตั้งความปรารถนา อ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออนอโร

²³ ประเวศ วะสี, พุทธธรรมกับสังคม, หน้า 61-65.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

คอย²⁵

จากทัศนะของพุทธ เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องศักยภาพในตัวบุคคลที่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่ และพระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างของเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จของมนุษย์นั้น อยู่ที่การลงมือปฏิบัติด้วยความเพียรพยายามอย่างจริงจังของมนุษย์เอง มนุษย์เป็นผู้ที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ สำเร็จได้ เพราะมีความสามารถแฝงอยู่ในตัวเอง หรือมีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ ความเชื่อเช่นนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การศึกษาฝึกฝนอบรมเพื่อพัฒนาตนเอง ด้วยความมั่นใจในผลสำเร็จ และการศึกษาจะประสบผลสำเร็จถ้าผู้เรียนมีความเชื่อว่า ตนเองสามารถจะพัฒนาไปสู่ความสำเร็จได้ถ้ามีความมานะความเพียรพยายามฝึกฝนอย่างจริงจังด้วยตนเอง และความเชื่อดังกล่าว "ยังนำไปสู่หลักการที่มนุษย์ต้องเพียรพยายามพัฒนาตนในการที่จะแก้ปัญหาด้วยสติปัญญาของมนุษย์เอง ไม่หวังพึ่งการกลบฝังกาลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก หรือหวังพึ่งปัจจัยภายนอกให้หน่อยลง แล้วก็พัฒนาตนเองในค่านต่าง ๆ ให้มากขึ้น"²⁶

ระวี ภาวิไล ให้ทัศนะว่า "มนุษย์เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะมนุษย์คือตัวปัญหา แต่มนุษย์ก็มี ศักยภาพที่จะพัฒนาสติปัญญา เพื่อแก้ปัญหาของตนเอง พระศาสดาของชาวพุทธ เป็นแบบอย่างอันประเสริฐของมนุษย์ผู้วิสุทธิ เพียบพร้อมด้วยปัญญาและกรุณา พระพุทธองค์เป็นตัวอย่างของอุกมคติทางจริยธรรมสูงสุด ที่การพัฒนาศักยภาพในมนุษย์จะนำไปถึงได้"²⁷

จากทัศนะดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาสติปัญญา จนสามารถแก้ปัญหาของตนเองได้ สามารถพัฒนาให้เป็นคนดี มีจริยธรรมได้

²⁵ วนิดา ขนสุวรรณเวช, "มนุษย์ตามทรรศนะของพุทธปรัชญา" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา มัณฑลวิทยลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523), หน้า 73-74.

²⁶ พระราชวรมุนี, เอกสารการบรรยายประกอบวิชาพื้นฐานการศึกษาทางศาสนา และจริยธรรม ตอนพระพุทธศาสนา, ภาควิชาสารพัดศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 12.

²⁷ ระวี ภาวิไล, หัวใจของพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, 2528), หน้า 9.

ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธปรัชญา กล่าวว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ มีจิตมีร่างกายเป็นอนัตตา เปลี่ยนแปลงได้ จิตมีองค์ประกอบหลายอย่างรวมกัน เช่นเดียวกับกาย²⁸ ดังนั้นสภาพแวดล้อมและการศึกษาอบรม จึงมีส่วนในการพัฒนาทำให้เป็นคนดีหรือเลวได้²⁹

ทัศนะดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ทุกคนสามารถที่จะพัฒนาได้ด้วยการศึกษาฝึกฝนอบรม หากจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเป็นคนดี ให้การศึกษาที่ถูกค้อง บุคคลก็จะเป็นคนดีได้ แต่ถ้าจัดสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี หรือได้รับการฝึกฝนอบรมในทางที่ไม่ถูกค้อง ก็ จะกลายเป็นคนเลวได้

อนึ่ง ศักยภาพในตัวบุคคลที่จะพัฒนาได้อย่างเต็มที่นี้ มิได้หมายความว่าทุกคนจะสามารถพัฒนาถึงขีดสูงสุดในรูปแบบเดียวกันในเวลาเดียวกัน หากแต่การพัฒนาย่อมเป็นไปตามความแตกต่างของแต่ละบุคคลอีกด้วย พระโสมภคณาภรณ์ อธิบายเปรียบเทียบการพัฒนานี้ว่า "เปรียบเทียบต้นกุหลาบ ย่อมจะเติบโตเต็มที่อย่างกุหลาบ จะทำให้เติบโตเป็นทุเรียน ย่อมไม่ได้ และทุเรียนก็จะมี การเจริญเติบโตเต็มที่ไปตามลักษณะของทุเรียน จะเป็นกุหลาบไม่ได้"³⁰ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ศักยภาพในตัวบุคคลที่จะพัฒนาได้เต็มที่นั้น ยังคงมีขีดจำกัดอยู่บ้าง

แนวคิดในเรื่องนี้ได้มีการนำมาใช้ในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเอกวิทย์ ฌ กลาง กล่าวว่า "มัธยมศึกษา มีความเชื่อว่า คนทุกคนมีคุณภาพสูงค่าในตัวเอง มีศักยภาพ ความแนวทาง ความบุคลิกของเขาเอง หน้าที่ของมัธยมศึกษา คือการพัฒนาศักยภาพของทุกคน ให้เจริญเติบโตสูงสุดตามขีดศักยภาพ..."³¹ ผลของการปฏิบัติเป็นสิ่งที่น่าติดตามกันต่อไป

²⁸ สัมภาษณ์ วิจิตร เกศวสินธุ์, 15 สิงหาคม 2529.

²⁹ สัมภาษณ์ สุนทร ฌ รังษี, 28 สิงหาคม 2529.

³⁰ พระโสมภคณาภรณ์, บรรยายวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

³¹ เอกวิทย์ ฌ กลาง, คุณภาพและประสิทธิภาพของการศึกษาไทยในปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 14-15.

พอที่จะกล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ตามแนวพุทธนี้ มีส่วนสัมพันธ์กับการจัดการศึกษาอยู่หลายประการ จึงเป็นเรื่องที่นักการศึกษาควรให้ความสนใจ

1.4 พุทธญาณวิทยา

ข้อสรุปพุทธญาณวิทยาจากผู้เชี่ยวชาญ มนุษย์รับรู้โดยทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และจิตใจ พร้อมกับการรับรู้นั้นก็เกิดความรู้สึก การกำหนดหมาย จดจำ และการคิด ถ้าหากกระบวนการรับรู้และการคิดนั้นไม่ถูกกิเลสครอบงำก็จะได้ความรู้ที่แท้จริง เช่น อริยสัจ 4, ปฏิจจสมุปบาท, สันถ์ 5, ไครลักษณะ เป็นต้น

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับว่า ผู้มีความรู้ที่ ย่อมจะสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเอง และสังคมมากกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ จึงมีข้อควรพิจารณา คือ ลักษณะอย่างไรจึงจะเรียกว่าเป็นผู้รู้จริง และความรู้อย่างไร จึงจะเป็นความรู้จริงที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้

พระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร แก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ สวนอัมพร เกี่ยวกับเรื่องความรู้ มีดังต่อไปนี้

...ความรู้เป็นปัจจัยสร้างเสริมความฉลาดและความเจริญ มนุษย์จึงไปศึกษากันอย่างไม่รู้จบสิ้น แต่การศึกษาให้เกิดความฉลาดและความเจริญได้จริงนั้น จะต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อยสองประการ คือ ไม่ว่าจะศึกษาเรื่องใดของศึกษาใด ตลอดทุกแง่ทุกมุม หรือทั้งพิจารณาศึกษาเรื่องนั้นด้วยความคึกคักใจที่เที่ยงตรง เป็นกลางควย จึงจะได้อะไรที่ถูกต้องแท้จริง นำไปใช้ประโยชน์ได้ มิฉะนั้นจะถูกอคติเหนี่ยวนำให้ความรู้คลาดเคลื่อน วิปริตไป ไม่เป็นประโยชน์และไม่ปลอดภัยจากโทษผิดเสียหาย....

การเรียนรู้ลักษณะแรก คือการเรียนรู้หรือรับรู้ความรู้ของผู้อื่นซึ่งอาจเป็นการฟัง การอ่าน การสังเกต ดู จ्ञา อย่างไรก็ได้ทั้งสิ้น การเรียนรู้อย่างนี้จัดเป็นการเรียนขั้นต้น เพราะยังต้องรูตามเขา โดยยังมีโคพิจารณาพิสูจน์ สอบสวน อาจถูก ผิด คู้ ชั่ว มีประโยชน์ ไม่มีประโยชน์ อย่างไรก็ได้ แต่ถึง อย่างไรบุคคลก็จำเป็นต้องเรียนรู้โดยลักษณะนี้ควย เพราะเรื่องราว ความรู้ วิทยาการ ที่ควรจะต้องเรียนรู้ในชีวิตนี้มีอยู่มากมายเกินกว่าการศึกษาในหะเอียดลึกซึ้งทุกอย่างใด จึงต้องศึกษาให้กว้างขวางไว้เป็นพื้นฐานก่อน ต่อเมือคองการทราบเรื่องใดจริง ๆ จึงนำมาศึกษาพิจารณาและวินิจฉัยให้เห็นเหตุเห็นผลลึกซึ้งหนุง การเรียนรู้ควยการพิจารณาวินิจฉัยแล้วนี้ จัดเป้นการเรียนรู้ลักษณะที่สองซึ่งสูงชันมากกว่าระดับที่รูตามผู้อื่น ถึงระดับนี้ ความรู้ที่เกิดขึ้นจะถลาย

เป็นความรู้ความเข้าใจของตัวเอง ซึ่งมันใจได้ และใช้ประโยชน์ได้ขึ้น....³²

และ พระบรมราชาโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่มัณฑนมหาวิทยาลัยรามคำแหง
๗ ส่วนอัมพร ความตอนหนึ่งว่า

..... ปัญญา ความรู้ซัด ซึ่งเป็นกำลังสำคัญสำหรับพิจารณาวินิจฉัยคดีขึ้น
ปัญหาและเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะต้องมาพบในการปฏิบัติงาน ความรู้ซัด
นี้หมายถึงความรู้ที่กระจ่าง ถูกองค์ความรู้ เหตุตามผลและตามจริง เกิดขึ้น
ได้โดยอาศัยความรู้อันกว้างขวาง ที่ใคร่ใจเห็นได้ศึกษาสั่งเกตมาแล้ว
เป็นเนื้อหา อาศัยสติ ความระลึก และความมีใจสงบตั้งมั่นในความ
กลาง ไม่วุ่นไหวควยอคติ เป็นพื้นฐานรองรับ และเป็นเครื่องพิจารณา
กลั่นกรอง สำเร็จ เป็นความรู้ความเห็นที่ซัดเจนถูกต้อง ทำให้สามารถ
วินิจฉัยชี้ชัดในกรณีทั้งปวงได้แม่นยำถูกต้อง ผู้มีกำลังปัญญาจึงรู้อรรถและ
รู้อรรถ มองเห็นปัญหาและภารกิจของคนใดซัดเจน โดยตลอดคหคทุกอย่าง
และสามารถปฏิบัติบริหารให้สำเร็จ เรียบร้อยโดยยุติธรรมถูกต้อง บัณฑิต
ทั้งหลายสมควรอย่างยิ่งที่จะอบรมกำลังปัญญานี้ให้เกิดขึ้น เพื่อความสำเร็จ
และความเจริญวิเศษของตนเองและบ้านเมืองอันเป็นที่พึ่งพิงอาศัยของทุกคน³³

จากพระบรมราชาโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นว่าความ
รู้ที่แท้จริง คือความรู้ตามความเป็นจริง ปราศจากอคติใด ๆ ผู้มีความรู้จริงคือผู้ที่เกิดปัญญา
สามารถวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ได้ตามเหตุตามผล ตามความเป็นจริง ได้โดยซัดเจนตลอด
ด้วยใจเป็นกลาง ไม่มีอคติ และสามารถปฏิบัติค่อสิ่งนั้นอย่างรู้เท่าทันด้วยความรู้ถูกต้องยุติ
ธรรม จะเกิดประโยชน์เป็นอันมาก ส่วนผู้ที่ไม่รู้จริง มีอคติ การปฏิบัติค่อสิ่งต่าง ๆ จะ
เกิดประโยชน์น้อย หรืออาจเกิดอันตราย เกิดโทษแก่ตนเองและผู้อื่น ดังนั้นจึงควรฝึกฝน
คนให้เป็นผู้มีปัญญาอย่างดองแท้

ความรู้ที่แท้จริง เกิดจากการพัฒนาให้เกิดปัญญา ปัญญา คือ ความรู้ความเข้าใจ
มีหลายขั้นตอน ปัญญาขั้นที่ 2 นับว่ามีความสำคัญ เพราะบุคคลจะได้รับความรู้ตามความ

³² พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและ
พระบรมราชาโชวาท พุทธศักราช 2524 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร,
2525), หน้า 163.

³³ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและ
พระบรมราชาโชวาท พุทธศักราช 2522 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร,
2524), หน้า 326-327.

เป็นจริงหรือไม่อยู่ที่ขั้นนี้ และผู้ที่พัฒนาจนเกิดปัญญาขั้นสุดท้ายจะสามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม ท่าคนไหนพ้นจากความทุกข์ได้

พระราชวรมุนี อธิบายปัญญาชั้นต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้

ปัญญาชั้นที่ 1 คือปัญญาที่เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ความรู้ทางวิชาการและวิชาชีพ

ปัญญาชั้นที่ 2 การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงไม่มีอคติเบียดเบียนด้วยอคติ ถ้าอคติเข้าครอบงำ การรับรู้ก็ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง ดังนั้นพุทธศาสนาจึงเน้นการรับรู้ที่บริสุทธิ์ที่ไม่เอนเอียงด้วยอคติ คือพอมีสัสสะเกิดการรับรู้แล้วเวทนาก็เกิดขึ้น มีความรู้สึก สุข ทุกข์ แล้วทำอย่างไรจึงจะไม่ให้คัมหมาปรุง คือไม่ให้ไหลต่อไปเป็นความชอบใจ ไม่ชอบใจ หรือชอบชัง ซึ่งทำให้เกิดความเอนเอียงเบียดเบียนหรือมีอคติไปถามสังขารเก่าที่เข้ามาเป็นตัวคุม แล้วปรุงแต่งการรับรู้ให้เป็นไปตามนั้น ในทางพุทธศาสนาให้คัดกรองนี้ให้มีแต่การรับรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง

ปัญญาชั้นที่ 3 การคิดวินิจฉัย หมายถึง การคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ ไม่ให้กิเลสครอบงำ

ปัญญาชั้นที่ 4 ปัญญาที่รู้จักเข้าใจโลกและชีวิตความเป็นจริง รู้ทางเสื่อม ทางเจริญ และเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาคน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญดีงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ปัญญาชั้นที่ 5 ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร คือโลกและชีวิตถึงขั้นที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระ หลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ ปัญญาขั้นสุดท้ายนี้ ส่งผลถึงภาวะที่เรียกว่า "วิมุตติ" ความหลุดพ้น เป็นอิสระภาพที่แท้จริง³⁴

จากคำอธิบายข้างต้นจะเห็นว่า ผู้ที่พัฒนาตนเองจนเกิดปัญญาขั้นสุดท้าย จะรู้

³⁴ พระราชวรมุนี, "การศึกษา, เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา," วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ 3 (3/2530) : 40-41.

ทัศนคติของโลกและชีวิต จิตใจจะเป็นอิสระ หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ สามารถดำเนินชีวิตอยู่อย่างถูกต้องดีงาม สร้างสรรค์ความเจริญได้ เรียกได้ว่าเป็นผู้มีจริยธรรม ความรู้ในขั้นนี้คือความรู้ที่แท้จริงตามแนวพุทธ

สังวร พรหมเสน ให้ทัศนะในเรื่องความรู้ ดังนี้

ความรู้ที่นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาชีวิต โดยหลักแห่งพุทธปรัชญา ก็คือ การพยายามเข้าใจหรือรู้ความเปลี่ยนแปลงตามความเป็นจริง โดยใจความคือ รู้สิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง จะเห็นได้จากพุทธญาณ พระพุทธองค์ทรงรู้และเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในกฎแห่งความเปลี่ยนแปลงโดยประการทั้งปวง (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และพระองค์ทรงรู้ตามความเป็นจริง เพราะรู้จริง พระองค์จึงไม่มีความต้องการ หรือความอยากและ ไม่มีความยึดถือติดเกาะ เพราะการไม่ยึดถือ โดยที่ทรงเห็นว่า จะยึดไปเพื่ออะไร พระองค์จึงสามารถแก้ปัญหาได้ และที่ว่า รู้ตามที่มันเป็นจริงอยู่อย่างนี้ คือพยายามเข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันเป็น โดยไม่บวกหรือเพิ่มความรู้สึกชอบใจหรือไม่ชอบใจของเรา เข้าไปกับสิ่งที่ประสมนั้นจนเกินไป โดยหลักการแห่งความรู้อย่างนี้ ทางแก้ปัญหาชีวิตย่อมเป็นไปได้อย่างดีเยี่ยม ปัจจุบันนี้ มีคนเป็นจำนวนมาก รู้จักความเปลี่ยนแปลง แต่ไม่รู้จักตามความเป็นจริง จึงมักจะเกิดปัญหาอยู่เสมอ และเกิดทุกข์เวทนานานับประการ

โดยหลักแห่งพุทธญาณดังกล่าวนี้ จะเห็นว่า ความรู้แจ้งซึ่งความเปลี่ยนแปลงตามความเป็นจริงนั้น สามารถแก้ปัญหา (ความทุกข์) ของชีวิตได้อย่างแน่นอน³⁵ และหากมนุษย์ดำเนินชีวิตไปด้วยปัญญา รู้เท่าทันกฎธรรมชาติ ไม่ปล่อยให้ชีวิตล่องลอยไปตามยถากรรมอย่างมืดบอด มนุษย์อาจแก้ไขความบกพร่องยึดติดในวิถีทั้งหมดได้ในที่สุด³⁶

ดังนั้นพุทธญาณวิทยา จึงเป็นประเด็นที่นักการศึกษาในปัจจุบันให้ความสนใจอย่างกว้างขวาง

³⁵ สังวร พรหมเสน, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า 25 - 26.

³⁶ วนิดา ชนศิภาณุเวช, "มนุษย์คามทรศนะของพุทธปรัชญา," หน้า 173.

1.5 กระบวนการของการศึกษา

ข้อสรุปจากยูเซียวซาญู กล่าวถึงกระบวนการของการศึกษา ว่าเป็น การพัฒนาศักยภาพของบุคคลที่มีการกระทำต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ ด้วยกระบวนการของ คีล สมาธิ ปัญญา คือ ความประพฤติกีล จิตใจที่มีคุณภาพ มีความรู้ความเข้าใจ

ข้อสรุปนี้ มีความสัมพันธ์กับทุกเรื่องที่อยู่รอบๆตัวแล้ว คือสัมพันธ์กับ เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ โดยเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพอยู่ในตัวเอง สามารถพัฒนาให้ถึงที่สุดได้ ด้วยการศึกษา ปกิณอบรม ด้วยกระบวนการคีล คือ สมาธิ ปัญญา การพัฒนานี้จะเกิด ปัญญาจะสามารถแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ได้ ซึ่งสัมพันธ์กับเรื่องพุทธญาณวิทยา การพัฒนาให้เกิดปัญญาจะทำให้บุคคล มีความสามารถเลือกทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม และเป็นคนที่ สมบูรณ์ตามความมุ่งหมายของการศึกษา และสัมพันธ์กับความหมายของการศึกษาอีกด้วย ดัง ท่านพุทธทาส กล่าวไว้ว่า "ไตรสิกขา เป็นการสรุปจาก มรรคมีองค์แปด หรือความถูกต้อง 8 ประการ ให้เหลือ 3 ประการ คือ คีล สมาธิ ปัญญา มรรค 8 เป็นค้ำหนทางประเสริฐ คือหนทางเดียว สำหรับบุคคลเดียวเท่านั้นเดินไป คือเดินแทนกันไม่ได้ และไปสู่จุดหมาย อันเดียวเท่านั้น คือนิพพาน สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์"³⁷

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า ไตรสิกขา คือกระบวนการของการศึกษาคตามแนว พุทธ ซึ่งก็สอดคล้องกับความคิดเห็นของพระราชวรมนี

พระราชวรมนี กล่าวไว้ว่า "พระพุทธเจ้าท่านวางเป็นระบบที่เรียกว่า สิกขาหรือ การศึกษา จัดเป็นไตรสิกขา"³⁸

ไตรสิกขา ครอบคลุมการปฏิบัติทั้งหมดในทางพระพุทธศาสนา เรียกกันง่าย ๆ ว่า คีล สมาธิ ปัญญา สิกขาแปลว่า การศึกษา การสำเนียง การฝึกฝนอบรม ยังมีคำ ศัพท์ที่มีความหมายว่าการฝึกอีก ได้แก่ ภาวนา คือการฝึกอบรม ทะมะ แปลว่า ฝึกฝน

³⁷ พุทธทาสภิกขุ, บรมธรรม (กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์, 2526), หน้า 19-20.

³⁸ พระราชวรมนี, เทคโนโลยีกับศาสนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2530), หน้า 12.

พระพุทธศาสนาที่เรียกได้ว่าเป็นศาสนาแห่งการพัฒนาตนเอง หรือศาสนาแห่งการศึกษาก็ได้ หรือเรียกได้ว่า เป็นศาสนาแห่งการพัฒนาคน

ในการพัฒนาคนต้องมีความเชื่อพื้นฐานว่า คนเรานั้นพัฒนาได้ พระพุทธศาสนาเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ อันนี้เป็นพื้นฐานสำคัญมาก หลักข้อแรกในพระรัตนตรัยคือพระพุทธเจ้า ความหมายอันหนึ่งของพระรัตนตรัยก็คือ สร้างความมั่นใจให้พุทธศาสนิกชนว่าพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่าง เป็นผู้นำของเราที่แสดงว่ามนุษย์นี้เป็นสัตว์ที่ฝึกได้³⁹

นอกจากความเชื่อพื้นฐานดังกล่าวแล้ว มีอีกสิ่งหนึ่งที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นเพื่อให้กระบวนการของใคร่ศึกษาได้ผล นั่นคือการสร้างแนวปฏิบัติที่เรียกว่า นิสัยนักศึกษาหรือนิสัยจิตสำนึกในการพัฒนาคน

พระราชวรมนูธิบายว่า นิสัยนักศึกษานั้นจะต้องมีลักษณะแนวปฏิบัติครบ 2 อย่าง คือ มีความคิดหรือความรู้สึกรวมของจิตใจมุ่งสู่เป้าหมาย และมองอะไรเป็นการเรียนรู้ทั้งหมด

1. จิตมุ่งสู่เป้าหมาย นั่นเป็นเรื่องของปัญญาที่รู้ที่ตระหนัก ไม่ใช่เป็นเรื่องของความอยากความปรารถนา เมื่อรู้ตระหนักในเป้าหมายคอกจากนั้นก็กระทำมุ่งไปสู่เป้าหมาย
2. มองอะไรเป็นการเรียนรู้ โดยมองว่าประสบการณ์ที่พบเห็นที่ได้นั้นมันเขาได้เรียนรู้อะไรบ้าง มีอะไรมีประโยชน์ที่จะเอามาใช้ปรับปรุงตัวเองทำให้เกิดความคึกคัก คนประเภทนี้จะมีความอึดใจ เข้มขันในตลอดเวลา เพราะไม่ว่าจะพบอะไรจะได้อะไรก็ได้ เอามาใช้ประโยชน์ตลอดเวลา ทำให้สุขภาพจิตดี ไม่มีการกระทบกระทั่ง ไม่โกรธเคืองใคร จึงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่นในสังคม

ฉะนั้น ในหลักเรื่องใคร่ศึกษานี้ ไม่ใช่จะรู้แค่ตัวใคร่ศึกษาว่ามีอะไรบ้าง แต่จะต้องรู้ถึง วิถีปฏิบัติที่เรียกว่าศึกษา หรือการศึกษานี้เป็นอย่างไร โดยเฉพาะที่เรียกว่า จิตสำนึกหรือนิสัยนักศึกษานี้ต้องสร้างมีขึ้นให้ได้ ถ้าทราบเพียงหัวข้อของการศึกษา คือ สภาภิปัญญา อาจสร้างไม่สำเร็จเพราะไม่ทราบจะสร้างอย่างไร เมื่อสร้างนิสัยนักศึกษาแล้วก็เข้าสู่ขั้นของการศึกษา ใคร่ศึกษา⁴⁰

³⁹ พระราชวรมนู, พัฒนาคน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประทีปธรรม, 2528), หน้า 98-102.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117-125.

ไตรสิกขา มี 3 ข้อ คือ

1. อธิศีลสิกขา การฝึกฝนในศีลอันยิ่ง หรือฝึกฝนให้มีศีลยิ่ง ๆ ขึ้นไป
2. อธิจิตตสิกขา การฝึกฝนในเรื่องจิตที่ยิ่ง หรือฝึกฝนในเรื่องจิตให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป
3. อธิปัญญาสิกขา การฝึกฝนในปัญญาอันยิ่ง หรือการฝึกฝนให้มีปัญญายิ่งขึ้นไป

ศีล เป็นเรื่องชั้นนอก ชั้นกาย วาจา ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การไม่เบียดเบียน เป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการอยู่ร่วมกันด้วยดีกับผู้อื่นในสังคม ต่อจากนั้นก็ฝึกศึกษาเข้าไปสู่ชั้นจิตใจ

อธิจิตตสิกขา เป็นการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพจิตดี สมรรถภาพจิตดี และสุขภาพจิตดี

1. คุณภาพจิตดี หมายถึง จิตใจมีคุณภาพ เช่นนี้ เมตตา กรุณา มุทิตา ศรัทธามีความเชื่อเพื่อคนอื่น เป็นต้น
2. สมรรถภาพจิตดี เช่น มีขันติ ความอดทน สมานี ความมีใจตั้งมั่น วิริยะ ความเพียร สติ ความระลึกเท่ากัน เป็นจิตที่เข้มแข็ง มีความสามารถ พยายามที่จะทำงานได้ จิตที่ฝึกให้มีสมาธิแล้วก็จะใช้งานได้ดี เป็นฐานของปัญญาคือไป
3. สุขภาพจิตดี จิตที่มีสุขภาพดี ก็สบาย ปิติ เอิบอิ่ม เข้มแข็ง เบิกบาน ผ่องใส สบายใจ ทำใจให้สบายได้เรื่อย ๆ

อภิปัญญา ปัญหาก็คือความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำจิตใจให้เป็นอิสระไม่ตกอยู่ในอำนาจครอบงำของกิเลส หลุดพ้นจากทุกข์ ปัญญาเป็นค้ำคุนท้าย⁴¹

⁴¹ พระราชวรมุนี, พัฒนาคน, หน้า 127-129.

อย่างไรก็ตามองค์ประกอบทั้ง 3 อย่างคือ คีล สมาธิ และปัญญา นี้ มิได้แบ่งเป็นชั้นคองต่างหาก แต่ความเกี่ยวกันไปโดยตลอด ที่เป็นชั้นเพราะเป็นปัจจัยส่งทอดแก่กัน เรียงลำดับความหน้าที่ทำให้เข้าถึงจุดหมาย คือการแก้ปัญห หรือให้เกิดความรู้การศึกษาที่แท้ ปัญญาเป็นตัวให้สำเร็จกิจของการศึกษา คือเป็นตัวการให้แก้ปัญหได้ หรือทำให้พ้นทุกข์ได้ จึงเรียงไว้ลำดับท้าย เพราะต่อจากปัญญาก็คือวิมุตติ และจึงกล่าวว่า การศึกษาคือกระบวนการสร้างปัญญา และองค์ประกอบทั้ง 3 ยังเป็นปัจจัยสนับสนุนกันและกัน ไม่เฉพาะแต่คีล เป็นปัจจัยแก่สมาธิ และสมาธิเป็นปัจจัยแก่ปัญญาเท่านั้น แต่องค์ประกอบข้อท้าย ๆ ก็เป็นปัจจัยแก่องค์ประกอบข้อต้น ๆ ด้วย⁴²

อีกประการหนึ่ง แกนนำของกระบวนการของการศึกษา ไตรสิกขา นั้น ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ และการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษา จุดสนใจที่ควรเน้นเป็นพิเศษ คือเรื่อง ปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ อันเป็นจุดเริ่มต้น เป็นแหล่งที่มาของการศึกษา ปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ มี 2 อย่าง คือ

1. ปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เพื่อน หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรม ซึ่งให้ข่าวสารที่ถูกต้อง สั่งสอนแนะนำชักจูงไปในทางที่ดียาม

2. ปัจจัยภายใน เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น ใช้วิธีการแห่งปัญญา ปัจจัยภายในนี้เป็นแกนกลาง เพื่อให้การศึกษาสำเร็จผลแท้จริง

อนึ่งถ้าแหล่งที่มาของการศึกษาที่ผิดหรือไร้การศึกษา ที่เรียกว่าปัจจัยแห่งมิจฉาทิฏฐิ ก็มี 2 อย่าง คือ เสียงจากภายนอกปรโตโฆสะที่ไม่ดีงาม ไม่ถูกต้อง และโยนิโสมนสิการ การทำภายในใจไม่แยบคาย การไม่รู้จักคิด คิดไม่เป็น⁴³

⁴² พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 205.

⁴³ พระราชวรมณี, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์; หน้า 55.

จะเห็นว่า กระบวนการไตรสิกขา มีองค์ประกอบอื่น ๆ ประกอบร่วมด้วย หลายองค์ประกอบ ตั้งแต่ความเชื่อพื้นฐาน ลักษณะนิสัยนักศึกษา สมาธิปฏิบัติ ปัจจัยแห่งสมาธิปฏิบัติ และตัวไตรสิกขาเอง ล้วนแต่มีความสำคัญที่จะส่งเสริมให้เกิดเป็นการศึกษาที่มีความสมบูรณ์

กระบวนการไตรสิกขา เป็นกระบวนการที่น่าสนใจยิ่ง โดยเฉพาะขั้นตอนของการศึกษา แต่ละขั้นมีส่วนส่งเสริมซึ่งกันและกัน ทำให้การพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือด้านความรู้ความประพฤติกิจใจ และความรู้ความเข้าใจหรือปัญญา สามารถพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ถึงแม้ว่าการพัฒนาปัญญาจะเกิดขึ้นได้เนื่องจากการพัฒนามาตั้งแต่ขั้นศีล และขั้นของสมาธิก็ตาม แต่เมื่อเกิดการพัฒนาปัญญาแล้ว ปัญญาก็จะส่งเสริมการพัฒนาทั้งสามขั้น ศีล สมาธิ ให้เป็นไปในทางที่ดียิ่งขึ้น เมื่อทั้ง 3 ด้าน มีส่วนส่งเสริมการพัฒนาซึ่งกันและกันไปเรื่อย ๆ เช่นนี้ จะช่วยให้การพัฒนาไปสู่เป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น

สิ่งสำคัญของกระบวนการนี้คือ การพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดปัญญา จนมีความรู้เข้าใจกระจ่างชัดเจน จนรู้เท่าทันโลกและชีวิต ซึ่งจะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ทุกคนให้พบทุกข์ได้ แต่คงจะต้องใช้ความเพียรพยายามค่อนข้างมากจึงจะพัฒนาไปถึงขั้นนี้ และต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอื่น ๆ เป็นตัวส่งเสริมสนับสนุน แต่องค์ประกอบที่สำคัญคงจะได้แก่โยนิโสมนสิการ การทำในใจ โดยแยกกาย หรือการรู้จักคิดอย่างถูกวิธี"

คุณลักษณะดังกล่าวนับว่า เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเยาวชน ให้มีความพร้อมที่จะอยู่ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง การรู้จักคิด รู้จักแสวงหาความรู้ และดำเนินชีวิตโดยใช้ปัญญา ย่อมนำไปสู่ความสุขก้าวหน้ามาสู่ตนและสังคม ดังนั้นกระบวนการของการศึกษา ไตรสิกขา จึงเป็นสิ่งที่นักการศึกษาควรให้ความสนใจ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.6 โรงเรียน

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ : โรงเรียนควรมีบรรยากาศเกื้อกูลต่อความสัมพันธที่ดี เป็นที่อบรมและให้ความรู้พื้นฐานอันจำเป็นต่อชีวิต มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติ เข้าถึงวัด บ้าน และชุมชน

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ มีความเห็นชอบกับการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้มีลักษณะเป็นธรรมชาติ มีความร่มรื่น มีความเรียบง่าย ในเรื่องนี้ รัชฎวณ อินทรกำแหง กล่าวว่า "การส่งเสริมให้เด็กมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ได้สัมผัสกับธรรมชาติ จะทำให้เขาลดละความอยากและความต้องการทางวัตถุลงได้"⁴⁴ ดังนั้นการให้เด็กได้มีโอกาสใกล้ชิด และได้อยู่ในบรรยากาศของธรรมชาติ จึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยขัดเกลาจิตใจของเด็กให้อ่อนโยน เห็นคุณค่าของธรรมชาติที่แท้จริงมากกว่าคุณค่าทางวัตถุ นอกจากนี้ การได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ จะทำให้เด็กเข้าใจธรรมชาติ สามารถดำเนินชีวิตของคนให้สอดคล้องกับธรรมชาติได้ ทำให้การดำรงชีวิตราบรื่นมากขึ้น ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า "สิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะต้องประพฤติกกระทำให้อุบัติของกรรมของธรรมชาติ จึงจะรอดอยู่ได้ หรือจะเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป"⁴⁵ ดังนั้นถ้าเด็กห่างเหินจากธรรมชาติ เด็กจะไม่เข้าใจไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติ การดำเนินชีวิตก็อาจจะเกิดความขัดแย้งกับธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ได้

อีกประการหนึ่ง การศึกษาและชีวิตจะต้องมีความสอดคล้องกัน สุมณ อมรวิวัฒน์ ให้ทัศนะว่า "ชีวิตเป็นผลผลิตของธรรมชาติ เจริญเติบโตขึ้นอย่างมีบูรณาการประสานสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างสอดคล้องกัน ชีวิตที่ปกติจึงต้องมีความพอเหมาะพอดี ถ้าการศึกษาจะเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิต การศึกษาก็ต้องสัมพันธ์สอดคล้องและกลมกลืนเข้ากับธรรมชาติของชีวิตอย่างใกล้ชิดส่วนสมมูลกัน"⁴⁶ ดังนั้นการจัดโรงเรียนให้มีความ

⁴⁴ สัมภาษณ์ รัชฎวณ อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529.

⁴⁵ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะที่ควร เติบโตในวิถี, หน้า 2 -6.

⁴⁶ สุมณ อมรวิวัฒน์ "สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย, วารสารศรศาสตร์

เป็นธรรมชาติ จึงมีความสอดคล้องกับชีวิตจริงมากขึ้นซึ่งอาจจัดในลักษณะของการเปิดห้องเรียนให้กว้างออกไปสู่ธรรมชาติแทนการเรียนการสอนที่อยู่เฉพาะภายในห้องสี่เหลี่ยม สุมณ อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า "ธรรมชาติเป็นแหล่งความรู้อันประมาณีไค้ โรงเรียนของเราจึงคองพยายามเปิดห้องเรียนให้กว้างขวางไปสู่อธรรมชาติ ให้นักเรียนไค้ร่วมกิจกรรมที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ทามกลางธรรมชาติแวดล้อมที่แท้จริง"⁴⁷ นักเรียนก็จะไค้เรียนรู้ความจริงของชีวิต อันจะเกิดประโยชน์แก่วิตของเขาคองเอง ทำให้ชีวิตการศึกษากับชีวิตจริงมีความสัมพันธ์ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

อนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงการศึกษาในระบบโรงเรียนในปัจจุบันนี้ ระพี สาคริก กล่าววาค

ในระบบโรงเรียนปัจจุบัน ยังมีไค้จัดเพื่อบ่มบุงทุกคนอย่างแท้จริง เป็นการศึกษาคที่ขัดแย้งกับหลักธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ เช่น การเรียนในโรงเรียน อยางเป็นทางการ ไมไค้สัมพันธ์กับบรรยากาศชีวิตที่แท้จริง การสร้างจริยธรรมในโรงเรียน ไมไค้สร้างฐานจริยธรรมที่แท้จริงให้ชีวิตคน วิถีการใ้ในระบบการศึกษาเป็นธรรมชาติ เช่น มีทัศนะในการยกยอของหญิงเป็นหญิง ไมคนควาควยคนเอง เกาะยี้คาควาคา มีความเป็น "วัตถุนิยม" และไมทำให้เกิด "ปัญญา"⁴⁸

นอกจากนี้ สุมณ อมรวิวัฒน์ ยังไค้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จากการจัดการศึกษาในโรงเรียน คังนี้

⁴⁷ สุมณ อมรวิวัฒน์, "สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย," วารสารครูศาสตร์, หน้า 17 - 18.

⁴⁸ ระพี สาคริก อ้างถึงใน ธนิตา รัศมีพลเมืองและคณะ "รายงานสรุปการศึกษากับการพัฒนาสังคมไทย" (รายงานการประชุมวิชาการแบบซิมไปเชื่อมเรื่องการศึกษากับการพัฒนาสังคมไทย เนื่องในการเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลองกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 23.

เด็กน้อยเมื่อเริ่มเข้าเรียนในระบบโรงเรียน เขาจะเริ่มห่างไกลจากพ่อแม่ การศึกษาในโรงเรียนแตกต่างและไม่มีพื้นฐานจากสิ่งที่เขาเรียนรู้ในครอบครัว เขายังเรียนสูงขึ้นเท่าใด เขาจะรังเกียจบ้าน วัด ชุมชนที่เขาอยู่ยิ่งเรียนมาก เขาจะดูเหนือหัวขึ้นมามากขึ้น ใ้รับการฝึกฝนอบรมจิตใจน้อยลง ไม่ไ้คล้มีสัมผัสกับสุนทรียภาพในย่านเมืองเรา การศึกษาที่มีหลักความคิดพื้นฐานของฝรั่ง ใ้ทำให้เด็กและเยาวชนไทย ตกเป็นทาสของวัตถุ ถูกเคลือบด้วยวัฒนธรรมเทียม, ไม่รู้จักแก่นแท้ของวิถีชีวิตไทย มีเยาวชนไทยเป็นจำนวนมาก มีหัวคิดที่วางเปล่า ไม่เคยคิดถึงวันข้างหน้า ไม่วาจะเป็นอนาคตของบ้านเมือง ครอบครั้ว หรือแม่แต่ของตัวเอง⁴⁹

ทัศนะดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนในปัจจุบัน ยังมีสภาพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาคนอย่างแท้จริง การจัดการศึกษาที่มีแนวคิดพื้นฐานจากฝรั่ง ทำให้เยาวชนไทยห่างไกลจากบ้าน วัด ชุมชนของตน ยิ่งเรียนสูงขึ้น ก็ยิ่งใ้รับการฝึกฝนอบรมจิตใจน้อยลง และห่างไกลจากธรรมชาติมากขึ้น จึงตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่รู้จักแก่นแท้ของวิถีชีวิตคนไทย ใ้การรวบรัดชอบค่อตนเอง ครอบครั้ว และประเทศชาติ

จากเหตุผลและสภาพปัญหาดังกล่าว อาจจะเป็นเหตุใ้ผู้เกี่ยวข้องขามุ่งประเด็นการจั้โรงเรียนใ้มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติ ส่งเสริมการเข้าใ้ถึงวัด บ้าน และชุมชน เป็นสำคัญ

1.7 ผู้บริหารโรงเรียน

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหารโรงเรียน ควรเป็นคนที่ ความประพฤติดี มีคุณธรรม โดยยึดหลักพรหมวิหาร 4 และสังค่วัตถุ 4 ตลอดจนมีความเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ ความคิด ความสามารถ

ปัจจุบันนี้โรงเรียนต่าง ๆ มีผู้บริหารโรงเรียน คอยดูแลและควบคุมหรือสั่งการ เพื่อให้ครูปฏิบัติงานถูกต้องตามนโยบายของโรงเรียน หรือของกระทรวงเจ้า

⁴⁹ สุมน อมรวิวัฒน์, "สมบัติพิเศษของการศึกษาไทย, "วารสารครุศาสตร์",

สังกัด ในขณะเดียวกัน "ผู้บริหารที่ดีจะต้องพยายามเป็นผู้นำให้ไฉไล จึงจะทำให้การบริหารได้ผลสำเร็จความความมุ่งหมาย"⁵⁰ ผู้บริหารตามแนวพุทธ มีลักษณะของผู้นำแบบประชาธิปไตย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นแบบการปฏิบัติที่ถือทางสายกลาง ไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่งมากนัก ระหว่างความเคร่งครัดมากเกินไปกับแบบตามสบายจนเกือบจะปล่อยปละละเลย ผู้บริหารที่มีความเป็นประชาธิปไตยนั้น จะรับฟังความคิดเห็นของผู้ร่วมงาน ยึดถือเหตุผล และความถูกต้อง การตัดสินใจใด ๆ กระทำด้วยความเหมาะสม มีเหตุมีผล

สิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การบริหารงานได้ผลดี นอกจากบุคลิกภาพที่ดี เป็นคนดี ความประพฤติดี ความรู้ ความคิด ความสามารถแล้วสิ่งสำคัญคือการทำหน้าที่อย่างจริงจัง อินทรกำแหง กล่าวว่า "ผู้บริหารที่นำเอาหลักธรรมะไปเป็นแนวทางการปฏิบัติจะสามารถปฏิบัติงานด้วยความสนุกสนาน รื่นเริง เบิกบานแจ่มใส เพราะมีความพึงพอใจในการที่ได้สามารถทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง"⁵¹ และผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความเห็นว่ ธรรมะที่ผู้บริหารควรยึดเป็นหลักปฏิบัติได้แก่ พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิ์ เป็นธรรมะที่ควรมีไว้เป็นหลักใจ และกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมกจก และปฏิบัติคนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา⁵²

สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์ หรือธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผูกคอกและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อุดมจริย สมานัตตตา⁵³

หลักธรรมทั้ง 2 ประการนี้ เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นสำหรับผู้บริหารทุกคนเป็นคุณธรรมที่ช่วยเสริมสร้างให้การบริหารงานบรรลุเป้าหมายอย่างราบรื่น

⁵⁰ ภิญโญ สาคร, หลักการบริหารการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2526), หน้า 5.

⁵¹ สัมภาษณ์ รัชจวน อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 2529.

⁵² พระราชวรมุนี, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม หน้า 148.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยที่มีความสอดคล้องกับบทสรุปจากผู้เชี่ยวชาญได้แก่งานวิจัยของ วีระ อ่ำตันสุข เรื่อง "การประยุกต์พุทธธรรมในการบริหารการศึกษาค้นบุคคล" ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารการศึกษา 93% เห็นว่าพุทธธรรมสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในการบริหารบุคลากรได้จริง ผู้บริหารการศึกษา 97% เห็นว่าพุทธธรรมเป็นเครื่องมือในการบริหารบุคลากรประสบความสำเร็จจริง และผู้บริหารการศึกษา 94% เชื่อว่าการบริหารจิต (ระดับหนึ่งของสัมมาสมาธิ) ช่วยให้การบริหารบุคลากรประสบความสำเร็จจริง⁵⁴ นอกจากนี้ยังพบว่า หลักธรรมที่ผู้บริหารใช้ปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา ประกอบด้วย พรหมวิหาร 4 สัมปรัสนธรรม 7 และสังคหวัตถุ 4⁵⁵

จากข้อความดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้บริหารที่จะประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติงาน จำเป็นจะต้องปลูกฝังให้เป็นผู้มีธรรมะในจิตใจ โดยเฉพาะพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 หรือหลักธรรมข้ออื่นๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้การบริหารงานเป็นไปด้วยความราบรื่น มีประสิทธิภาพ และสิ่งสำคัญการนำธรรมะไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน จะทำให้ผู้บริหารได้รับความพึงพอใจในขณะที่ปฏิบัติงาน นั่นคือเกิดความสุขในการทำงาน ซึ่งจะเป็นผลย้อนกลับไปสู่การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ

ดังนั้นข้อสรุปเรื่องผู้บริหารโรงเรียน จึงเป็นข้อสรุป จะช่วยให้ผู้บริหารโรงเรียนปฏิบัติงานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

1.8 ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ ครูและนักเรียนให้ปฏิบัติตามหลักทศ 6 โดยให้มีความใกล้ชิด เอาใจใส่ รับผิดชอบต่อกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งในและนอกห้องเรียน

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นชอบกับข้อสรุปนี้ แต่สิ่งที่น่าพิจารณาก็คือครูจะสามารถปฏิบัติตนให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนได้มากน้อยเพียงใด

⁵⁴วีระ อ่ำตันสุข "การประยุกต์พุทธธรรมในการบริหารการศึกษาค้นบุคคล" (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกศึกษการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า บทคัดย่อ.

⁵⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

ปัจจุบันนี้มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนลดลง เช่นค่านิยมในสังคมเกี่ยวกับตัวครูเปลี่ยนไป คนทั่วไปมีทัศนคติต่อครูว่าเป็นเพียงอาชีพหนึ่งที่มีหน้าที่สอนนักเรียนและรับเงินเดือนเป็นค่าตอบแทน ในขณะที่เดียวกันคนส่วนใหญ่นิยมการเรียนสูง ๆ มากขึ้น ทำให้มีจำนวนนักเรียนในแต่ละชั้นมากขึ้น ครูไม่มีเวลาพอที่จะเอาใจใส่เป็นรายบุคคล ประกอบกับปัจจุบันมีวิทยาการต่าง ๆ มากขึ้น นักเรียนต้องเรียนรู้อย่างไรในเวลาเดียวกัน จึงไม่มีเวลามากพอที่จะมาใกล้ชิดกับครู และครูเองก็ต้องศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง มีวิทยาการใหม่ ๆ ที่ครูจะต้องรู้จึงจะสอนนักเรียนได้ และเพื่อที่จะรู้เท่าทันความเป็นไปในสังคม ความเจริญก้าวหน้าวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น รายได้ของครูค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นเหตุให้ครูต้องชวนชวายหาปัจจัยที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตเพิ่มเติมหลายประการ เช่น สอนพิเศษ หรือประกอบอาชีพรองลงไป ดังนั้นสภาพในโรงเรียน จึงเป็นไปได้ในลักษณะ "ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเอง ผู้สอนก็ทำหน้าที่สอน ผู้เรียนก็ทำหน้าที่เรียน"⁵⁶

ความห่างเหินระหว่างครูกับนักเรียนยังมีมากเท่าใด ก็ยิ่งเกิดผลเสียมากเท่านั้น เพราะจะเกิดการไม่เข้าใจกัน ไม่รับผิดชอบ ไม่เอาใจใส่ต่อกัน และสิ่งสำคัญคือ ไม่ได้รับแบบอย่างที่ดีจากครู แบบอย่างที่ดีที่นักเรียนควรได้รับจากครู ถ้ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เช่น หลักการทำงานที่ดี แนวคิดที่ดี มีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น รวมทั้งแบบอย่างค่านิยมคุณภาพ นอกจากนี้ จะทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคี และทำให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายได้มากขึ้น

รพีจวน อินทรกำแหง ให้ทัศนะว่า

"ถ้าหากว่าผู้เป็นครูและอาจารย์มีเวลาที่จะให้แก่ลูกศิษย์มากยิ่งขึ้น ไม่ถือ เป็นเพียงว่าเวลาที่สอนในโรงเรียน มีความสำคัญเพียงพอแล้ว และมีเวลาที่จะให้แก่ลูกศิษย์

⁵⁶ สัมภาษณ์ วศิน อินทสระ, 5 กันยายน 2529.

ด้วยการเห็นใจ เข้าใจ ทุ่มเหลือทีเวลาให้ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนย่อมจะมีมากยิ่งขึ้น และแทนที่จะเรียกว่า ผู้สอนกับผู้เรียน เราก็คงจะเรียกว่า ครูกับลูกศิษย์ ก็จะทำให้ความสัมพันธ์นี้ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น⁵⁷

อย่างไรก็ตาม ในโรงเรียนและสถานการศึกษาหลายแห่ง ได้ให้ความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน การวิจัยของ พิชรี สาริกบุตร ได้สอบถามความเห็นของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า นิสิตเกิดกว่าครึ่งหนึ่งเห็นว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิต และต้องการให้อาจารย์ช่วยเหลือเพิ่มจากที่เป็นอยู่ทางวิชาการ⁵⁸

ในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียนตามแนวพุทธ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า ทั้งครูและนักเรียนต้องปฏิบัติตามหลักที่ 6 โดยครูและนักเรียนให้เวลาเอาใจใส่ซึ่งกันและกันทั้งในและนอกห้องเรียน แต่ในภาวะที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างครูกับนักเรียนเช่นนี้ ครูจะคงใช้ความพยายาม ความจริงใจ และความเสียสละ จึงจะสร้างสิ่งเหล่านี้ให้ เกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม เป็นที่คาดหวังว่าทุกอย่างคงไม่เกินวิสัยของครูไทย

1.9 ครู

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ: ครู ควรเป็นคนดี มีความเป็นกัลยาณมิตร และเป็นศิลปทายก พร้อมทั้งมีคุณสมบัติตามหลักที่ 6 (ที่ ๖ เบื้องขวา)

ถ้าพิจารณาการศึกษาในแง่ของการปฏิบัติ จะเห็นว่าครูเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุด เพราะครูเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเพื่อให้การศึกษามรรลุตามความมุ่งหมาย แต่

⁵⁷ สัมภาษณ์ รัชจวน อินทรกำแหง, 28 ตุลาคม 252๗.

⁵⁸ พิชรี สาริกบุตร, "การสำรวจคุณสมบัติของอาจารย์ในอุดมคติของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชั้นสูงสุด" อ้างถึงใน กลุ่มสัมมนาการศึกษาครั้งที่ 3 "ครูไทยในอนาคต" (รายงานสัมมนาการศึกษา ปีการศึกษา 2527 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 454.

ในขณะที่พวกนักครุฑก็อาจทำให้การศึกษาล้มเหลวได้ ดังนั้นครูจึงควรเป็นผู้มีคุณสมบัติครบถ้วน ให้ความรู้แก่ศิษย์และเป็นผู้ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้แก่ศิษย์ได้ เพื่อจะทำให้การศึกษาประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

พระบรมราชาโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน พระราชทานแก่คณะครู นักเรียน โรงเรียนวังไกลกังวล ความตอนหนึ่งว่า

ครูนั้นจำเป็นต้องทำตัวให้ดี ให้เป็นที่เคารพรักใคร่และเชื่อถือได้โดยสนิทใจ ซอหนึ่ง จะต้องฝึกฝนตนเองให้แคล่วคล่องและแม่นยำชำนาญทั้งในวิชาความรู้และวิธีสอน เพื่อสามารถสั่งสอนได้อย่างกระจ่างแจ่มแจ้งและถูกต้องสมบูรณ์ อีกซอหนึ่ง จะต้องฝึกหัดจิตใจของตัวให้เข้มแข็งหนักแน่น สุจริตซื่อตรง ประกอบด้วยเมตตาและความสุภาพอ่อนโยน จะไม่ทำให้ศิษย์มองเห็นขิง และประทับใจในความสามารถและความดีของครู แล้วกำหนดจรรยาเป็นแบบฉบับ การให้การศึกษาที่จะบรรลุผลครบถ้วนตามจุดประสงค์⁵⁹

พระบรมราชาโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ สวนอัมพร ความตอนหนึ่งว่า

งานของครู นอกจากสอนให้รู้วิชาการแล้ว ยังต้องฝึกฝนอบรมความประพฤติปฏิบัติให้แก่นักเรียนด้วย งานประเภทหลังนี้รู้สึกกันในเวลานี้ว่าทำได้ยากลำบากยากยิ่ง เลยเป็นเหตุให้หลายคุณพวกละวางความสนใจไปเสียเฉย ๆ ผู้ที่รู้อย่างอันแนบคาย จะไม่มองข้าม การอบรมความประพฤติของเด็กเป็นอันขาด และยอมจะพยายามทำงานคานานี้ให้ยิ่งหย่อนไปกว่าการสอนวิชา เพราะเขาสามารถทำได้ คือปลุกลูกขอมรัฐธรรมนูญของเด็กว่า เด็กวัยใด ลักษณะใด ชอบการฝึกหัดอบรมแบบใด..... แต่ไม่ว่าจะสอนเด็กวัยใด ลักษณะใด ผู้สอนจะต้องลงมือประพฤติเป็นตัวอย่างด้วยตนเอง ให้เด็กเห็นได้ดูบุคคลตลอดเวลา โดยไม่ละเลยความประพฤติปฏิบัติที่ควรจะทำให้เกิดมีในตัวเด็กเป็นอันขาด....⁶⁰

⁵⁹ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราชาโชวาท พุทธศักราช 2523, หน้า 156.

⁶⁰ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราชาโชวาท พุทธศักราช 2522, หน้า 116.

และพระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่ครู
อาวุโส ประจำปี 2522 มีความตอนหนึ่ง ดังนี้

...ครูที่แท้... เป็นผู้ทำแต่ความดี คือต้องหมั่นขยันและอุทิศเวลา
เพียร ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ต้องหนักแน่นอดทนและอดทน ต้อง
รักหาวิญญู สำนวณระวิงความประพฤติปฏิบัติของคนใหญ่ในระเบียบแบบแผน
ที่เที่ยง ต้องปลื้มใจปลื้มใจจากความสะอาดสวยงาม และความสนุกสนานรื่นเริงที่ไม่
สมควรแก่เกียรติภูมิของคน ต้องตั้งใจให้มั่นคงแน่วแน่ ต้องซื่อสัตย์ รักหาความ
จริงใจ ต้องเมตตาหวังดี ต้องวางใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยให้ตนอ่านาคือ
ความฉลาดรอบรู้ในเหตุและผล เมื่อครูที่ดีที่แท้เป็นเช่นนี้ จึงกล่าวอีกอย่าง
หนึ่งได้ว่า การทำหน้าที่ครูคือการสร้างบารมีที่แท้ตนเอง.....บารมีที่พาก
เพียรสร้างสุ่มไว้ จะทำให้บรรลุลความพอใจ ความอิมเอิบ และความสุขสงบ
ใจจิตใจใจใคร่ไปตลอดกาลนาน....⁶¹

จากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าครูที่แท้
คือครูผู้มึคุณลักษณะที่ดีทั้งด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ ความสามารถในการสอน มีคุณธรรม
หลายประการ มีความจริงใจ อดทน เสียสละ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี สอนทั้งด้าน
วิชาการ และเอาใจใส่ดูแลอบรมความประพฤติของนักเรียน นำนักเรียนไปสู่เป้าหมาย
ของการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลที่ครูได้รับคือความพอใจ ความอิมเอิบ และความ
สุขสงบในจิตใจ

ครูตามแนวพุทธ ควรทำตนเป็นปุณนิยมบุคคล ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงอุดมคติ
ของครู ความหนักแห่งพุทธศาสนาว่า "ครูคือผู้ทำหน้าที่ผู้นำในทางวิญญู ซึ่งหมายความว่า
เป็นแสงสว่างส่องทางแก่ชีวิตหรือวิญญูของสัตว์ในโลก ให้รู้จักทางเดินไปสู่จุดหมาย
ปลายทางของที่พึงปรารถนา และนี่คือความหมายของครูที่แท้จริง ถ้าหากไม่ถูกคองตามอุดม
คติของครูในที่สุดก็จะสูญเสียความเป็นปุณนิยมบุคคล กลายมาเป็นลูกจ้างที่รับจ้างสอนหนังสือ
เท่านั้น"⁶²

⁶¹ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและ
พระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2523, หน้า 261.

⁶² พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, หน้า 112-117.

ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน พระโสภณคณาภรณ์กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงมีคุณสมบัติข้อหนึ่งที่ว่า "ทรงทำอะไร สอนอย่างนั้น สอนอย่างไร ทำได้อย่างนั้น" เมื่อทำได้เช่นนี้ นักเรียน นักศึกษา ย่อมได้แบบอย่างในการดำเนินชีวิต เพราะความปกติแล้วนักเรียนจะมีความรู้สึกประทับใจต่อครูมากเป็นพิเศษ ความเคลื่อนไหวของครูทั้งทางคำบอกและคำสอน ย่อมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนสูงมาก เหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ฟังทำคนเหมือนอย่างการสอนผู้อื่น ผู้ที่ฝึกคนดีแล้วจึงควรฝึกผู้อื่น เพราะคนฝึกได้ยาก บัณฑิต จึงตนไว้ช่วยคุณสมบัติสมควรก่อน แล้วพราสอนบุคคลอื่นในกาลภายหลัง จึงจักไม่เศร้าหมอง⁶³ ดังนั้นครูจึงควรฝึกฝนตนเองให้เป็นคนดี เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน แล้วสอนนักเรียนให้เป็นคนดี ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

ครูควรทำหน้าที่ 2 ประการให้ครบถ้วนคือ การเป็นสิปปทายก และความเป็นกัลยาณมิตร หน้าที่ของสิปปทายก คือเป็นผู้ถ่ายทอดคิเลสวิทยาให้ความรู้ทางวิชาการและความรู้ในการประกอบอาชีพ เป็นการสร้างเครื่องมือประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตให้เด็ก และหน้าที่ของความเป็นกัลยาณมิตร คือหน้าที่ในการชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกคอง ให้เขาฝึกฝนพัฒนาตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ มีปัญญาและคุณธรรม คือเป็นผู้ใช้เครื่องมือได้อย่างถูกต้อง และเป็นประโยชน์ที่แท้จริง⁶⁴

ถ้าพิจารณาข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ จะพบว่าข้อสรุปกล่าวถึงการเป็นกัลยาณมิตรก่อนสิปปทายก ทั้งนี้เพราะผู้เชี่ยวชาญให้ความสำคัญเป็นอันมากต่อหน้าที่ของการเป็นกัลยาณมิตร เพราะเป็นหน้าที่ที่ทำให้เกิดการศึกษที่แท้จริงตามแนวพุทธ นั่นคือชี้แนะให้นักเรียนเกิดปัญญาที่แท้จริง

⁶³ พระโสภณคณาภรณ์, เอกสารประกอบการบรรยายวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 15 - 16.

⁶⁴ พระราชวรมุนี, "การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังคงพัฒนา," วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, หน้า 44.

พระราชวรมณี กล่าวว่า หน้าที่ของกัลยาณมิตร ก็คือการที่จะเป็นผู้ชี้แนะ เป็นผู้ กระตุ้นเตือนให้ศิษย์รู้จักคิดรู้จักใช้ปัญญา ฝึกการใช้ปัญญา ให้ศิษย์รู้จักมองความหมาย แสง หาคคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับแนวทางของปัญญา และกระตุ้นให้เกิดความ คิดที่ถูกต้อง ให้ศิษย์รู้จักรับผิดชอบ สร้างสมคุณธรรมที่เกิดขึ้นในคน ให้เป็นคนไม่มีทุกข์ ไม่มีปัญหา อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ เป็นหน้าที่ในทางการศึกษาโดยตรง เป็นหน้าที่หลักของครู หรือ หน้าที่ที่ทำให้ได้ชื่อว่าเป็นครู ในช่วงเวลาแห่งการศึกษาสมัยปัจจุบันที่ดำเนินมาแล้ว กล่าว ได้ว่า เราได้มีความผิดพลาดบกพร่องในแง่ไปมาก คือ ครูอาจารย์ได้ทำหน้าที่ในแง่เสียไป ทายกมากเกินไป เน้นเฉพาะให้วิชาชีพแก่ศิษย์ แล้วไม่ทำหน้าที่กัลยาณมิตรเลย เพราะฉะนั้น ผลพลาดแห่งการศึกษาจึงได้เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรของสรรพสัตว์ พระองค์ ได้ชี้ทางให้แก่สัตว์ทั้งหลายให้สามารถทำตนหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ส่วนครูนั้นก็ดำเนินตาม ปฏิบัติของพระบรมครู คือพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นครูก็จะต้องทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรด้วย จะต้องสำรวจตนเองว่าเราได้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรหรือไม่⁶⁵

จากคำอธิบายข้างต้น พอจะกล่าวได้ว่าการดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาในปัจจุบัน ที่ผ่านมายังมีความบกพร่องผิดพลาด เนื่องจากครูเน้นการให้วิชาการและวิชาชีพแก่เด็กมากเกินไป จนไม่ได้ทำหน้าที่ของกัลยาณมิตรทำให้เด็กขาดปัญญาและคุณธรรม มีผลกระทบต่อการ นำวิชาความรู้ที่เป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพไปใช้อย่างถูกต้อง หรือคือไม่รู้จักใช้เครื่องมือเลี้ยงชีพ อย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

อีกประการหนึ่ง ครูควรมีคุณสมบัติตามหลักทศ 6 (ทศเบื่องขวา) อีกด้วย (ดูบทที่ 2 ข้อ 5.9) การปฏิบัติตามหลักของทศ 6 จะช่วยให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่าง ครูกับนักเรียน ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันช่วยส่งเสริมให้การทำหน้าที่ของครู 2 ประการดังกล่าวแล้ว เป็นไปดียิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม สภาพของสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีผลกระทบต่อนักเรียนน้อย พระราชวรมณี ให้ทัศนะว่า ปัจจุบันครูมีปัญหาคานแปรชุก มี รายได้น้อยไม่ค่อยพอใช้จ่าย ส่วนปัญหาคานสังคม ครูมีฐานะคอยลง ไม่ค่อยได้รับความ

⁶⁵ พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 173-174.

เคารพนับถือบูชาเหมือนแต่ก่อน แต่ก่อนนี้ครูได้รับการนับถือว่าเป็นปูชนียบุคคล เป็นบุคคลที่สังคมยกย่องเชิดชูเป็นอย่างสูง ปัจจุบันสังคมมีค่านิยมเน้นหนักไปในทางเชิดชูทรัพย์สิน และอำนาจ ไม่ค่อยเชิดชูคุณธรรม และครูก็เป็นตัวแทนของคุณธรรม แต่สังคมมีค่านิยมไม่นิยมทางคุณธรรม ครูก็ไม่ได้รับความเคารพยกย่อง แต่มีการถกเถียงว่าสาเหตุอาจมาจากตัวครูเองที่มีคุณธรรมน้อยลงด้วย หรือบางทีครูเองก็ปรากฏว่าไม่อยากจะ เป็นปูชนียบุคคลด้วยซ้ำไป⁶⁶ จากทัศนะดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าบทบาทการเป็นปูชนียบุคคลของครูเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคม แต่กระนั้นครูก็ควรตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของครู และมองภาพสะท้อนของตนเองว่า มีลักษณะอย่างไร ควรทำหน้าที่หนักแน่น พร้อมทั้งจะปรับปรุงคนให้ดีขึ้นให้สมกับความเป็นครู

การปฏิบัติหน้าที่ของครูอย่างสมบูรณ์ ดังข้อสรุปจากยูเซียวชาญที่เสนอไว้ในตอนต้นแล้วนั้น คือการเป็นครูที่แท้ตามทัศนะของพุทธ

⁶⁶ พระราชวรมนี, "การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา," วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, หน้า 6 - 7.

1.10 นักเรียน

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ คุณสมบัติของนักเรียนคือปฏิบัติความหลัก
ทศ 6 (ทศเมืองขวา) โดยเคารพ เชื่อฟัง ตั้งใจเล่าเรียน รับใช้ใกล้ชิด เพื่อได้รับแบบ
อย่างที่ดีจากครู พร้อมกับฝึกคนให้เป็นพหูสูต ยึดหลักอิทธิบาท 4

นักเรียนตามแนวพุทธนั้น นอกจากจะปฏิบัติคนให้พร้อมที่จะรับการ
ศึกษาแล้ว ควรทำคนให้เป็นนักเรียนที่ดีอยู่เสมอ โดยยึดหลักทศ 6 ทำคนให้เป็นพหูสูต และ
ยึดหลักอิทธิบาท 4 จึงจะประสบผลสำเร็จในการเรียนอย่างงดงาม คึงพระบรมราโชวาท
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่คณะครู นักเรียน โรงเรียนวังไกลกังวล
๗ พระราชวังไกลกังวล ความตอนหนึ่งว่า

นักเรียนทุกคนควรจะต้องทราบว่า หน้าที่สำคัญของนักเรียนคือการเรียนให้
เต็มกำลัง เรียนให้รู้ดี และเรียนให้สำเร็จ.... ทุกคนต้องนึกถึงประโยชน์และ
ความจำเป็นในภายหน้าให้มาก จะใค้มีความกระตือรือร้น และชวนชวยเล่าเรียน
วิชาต่าง ๆ ให้รู้ขึ้นมา ด้วยความหมั่นขยันและขะมักเขม่น ในการเล่าเรียนนั้น นอก
จากคึงออกคึงใจ ขยันหมั่นเพียรแล้วยังจะต้องมีความเคารวคครูบาอาจารย์ ผู้หลัก
ผู้ใหญ่ และต้องทำตัวให้เป็นทีเมตตา เอ็นดูของครูด้วย จึงจะทำให้ครูเห็นความคึง
ใจดี ความมีน้ำใจ และครูก็จะเมตตาเอ็นดูคืออบรมสั่งสอนความรู้ความดีให้ทุก ๆ อย่าง
ให้ไ้ได้รับการศึกษาอบรมสมบูรณ์ทุกด้าน จึงขอให้ทุกคนกำหนดคจจว่าไว้พร้อมทั้งพยายาม
ทำคามให้ไ้⁶⁷

จากพระบรมราโชวาทนี้ แสดงให้เห็นว่า นักเรียนที่ดี ควรมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน
ให้เต็มความสามารถ เรียนให้รู้จริง เรียนให้สำเร็จด้วยความคึงใจ ขยันหมั่นเพียร มีความ
พยายาม มีความประพฤติดี มีน้ำใจ มีสัมมาคารวะคครู ครูก็จะสั่งสอนอบรมนักเรียนทุกด้าน
ด้วยคามเมตตากรุณา ให้นักเรียนมีความรู้อย่างแท้จริงและเป็นคนดี อันเป็นการศึกษาที่
สมบูรณ์

⁶⁷ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและ
พระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2524, หน้า 155.

เมื่อพิจารณาถึงนักเรียนในปัจจุบันนี้ มีเสียงพูดกันมากกว่า เด็กสมัยนี้เรียนไปแล้ววิชาอ่อน ไม่รู้จริง รู้แล้วทำจริงไม่ได้ เรียนแล้วเอาไปใช้ประกอบอาชีพทำงานไม่ได้จริง ส่วนด้านความประพฤตินั้น เด็กนักเรียนไม่มีวินัย สำเร็จไปแล้วเป็นผู้มีความประพฤติไม่ดี ไม่มีค่านิยมและคุณสมบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญ⁶⁸ นอกจากนี้ยังมีปัญหาสังคมที่น่าเป็นห่วงกันมาก ปรากฏว่าปัญหาเด็กและเยาวชนนี้จะมีมากขึ้น เช่นปัญหา ยาเสพติด ปัญหาการรั่ววัฒนธรรมต่างชาติ โค่นกันจะเป็นโรคจิตมากขึ้น⁶⁹ ปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะนักเรียนไม่เข้าใจและไม่ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหน้าที่ของนักเรียน อีกส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะสภาพของสังคมที่มีการพัฒนาทางวัตถุค่อนข้างมาก จึงเอื้ออำนวยต่อการเกิดปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น ประกอบ คุปรัตน์ กล่าวว่า "สังคมไทยกำลังเดินไปบนถนนสาย "ก้าวหน้า หันสมัย" สิ่งที่เคยเป็นคุณสมบัติที่มีค่าต่าง ๆ ในสังคมไทยได้ถูกทำลายไป การพัฒนาที่เป็นไปแค่เปลือกและเป็นเรื่องของวัตถุเป็นส่วนใหญ่ หายสุด ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาอีกมากมาย"⁷⁰ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่จึงมีความเห็นว่านักเรียนที่ควรปฏิบัติตามหลักในทศ 6 ยึดหลักอิทธิบาท 4 และฝึกคนให้เป็นพหูสูต

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในรายละเอียดของข้อควรปฏิบัติดังกล่าวนี้ มีผู้เชี่ยวชาญบางท่าน ให้ข้อคิดเห็นว่า ข้อปฏิบัติบางข้อในทศ 6 นั้น ไม่น่าจะเหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน จึงควรนำเรื่องนี้มาพิจารณา ดังนี้

ข้อปฏิบัติในหลักของทศ 6 (ทศเบ็องขวา) ศิษย์พึงบำรุงค้ำชูสถาน 5

1. ค้ำชูลูกศิษย์นรับ
2. ค้ำชูเข้าไปยืนคอยรับใช้

⁶⁸ พระราชวรมุนี, "การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา," วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ หน้า 7.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

⁷⁰ ประกอบ คุปรัตน์, "วิกฤตการณ์การศึกษาไทย," วารสารครุศาสตร์ 15 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2529), หน้า 2.

3. ค่วยเซื่อหัง
4. ค่วยอุปฎฐาก
5. ค่วยเรียนศิษย์วิทยาโคยเคารท ⁷¹

เมื่อพิจารณาข้อปฏิบัตินี้ จะพบว่าข้อ 4 เป็นข้อที่ควรพิจารณาเป็นพิเศษ ส่วนข้ออื่น ๆ ยังคงใช้ได้กับสังคมปัจจุบัน ในข้อ 4 ค่วยอุปฎฐาก หรือการปรนนิบัติรับใช้ใกล้ชิดครูอาจารย์นั้นมีความเหมาะสมกับสภาพสังคมในอดีตมากกว่าสภาพสังคมในปัจจุบัน เพราะในอดีตครูมิใช่ครูที่สอนกันในโรงเรียนอย่างในปัจจุบันนี้ นักเรียนต้องไปเรียนตามบ้านหรือวัด ต้องพักอาศัยอยู่กับครู จึงมีเวลาพอที่จะคอยปรนนิบัติครู ช่วยงานที่เป็นงานส่วนตัวของครูและงานที่เกี่ยวข้องกับการเรียน การเข้าไปรับใช้ใกล้ชิดนี้ จะได้รับแบบอย่างที่ดีจากครู นอกเหนือไปจากวิชาที่เรียน เช่นแบบอย่างการดำเนินชีวิต อุบิสัย ความประพฤติ และครูก็จะอบรมความประพฤติที่ดีให้แก่เด็กนักเรียนไปด้วย การเรียนการสอนและชีวิตจริงจึงเป็นสิ่งเดียวกัน ทุกขณะเป็นการเรียนรู้ทั้งสิ้น

แต่ในปัจจุบัน สังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก ค่านิยมต่างๆ เกี่ยวกับการเรียนการสอน ครู นักเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง การเรียนการสอนมีแบบแผน มีระยะเวลา มีสถานที่เรียนเฉพาะเช่นโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มีครูเป็นอาชีพครูโดยเฉพาะได้รับเงินเดือนเป็นค่าตอบแทน นักเรียนทุกคนมาเรียนกันที่โรงเรียน เรียนตามตารางสอนที่จัดขึ้น และเมื่อหมดเวลาต่างคนต่างแยกย้ายกันไป การเรียนการสอนปัจจุบันนี้จึงแยกจากการดำเนินชีวิตปกติ การที่นักเรียนจะเข้าไปรับใช้ใกล้ชิดครูหรือปรนนิบัติครูดังแต่ก่อน จึงเป็นไปได้ยากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม น่าจะมีการประยุกต์ให้มีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันได้ แทนที่จะมีการปรนนิบัติครูดังแต่ก่อน ก็อาจจะช่วยทำงานให้ครูบ้างในบางโอกาสอันควร หรือช่วยเหลือตามความเหมาะสม เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียนให้มีโอกาสใกล้ชิดกันมากขึ้น และสิ่งที่ได้รับนั้นยังคงมีความหมายไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือการได้รับแบบอย่างที่ดีจากครู ทั้งด้านความประพฤติ บุคลิกภาพ แนวคิดต่าง ๆ ตลอดจนการดำเนินชีวิต

ในเรื่องนี้ควรมีการศึกษากันอย่างละเอียดต่อไป

⁷¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, หน้า 76.

1.11 วิธีสอน

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ วิธีสอน ควรเน้นให้ผู้เรียนใช้โยนิโสมนสิการ รู้จักคิดในเชิงเหตุผลและเชิงคุณธรรม ปฏิบัติได้ โดยเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน และเหมาะสมกับสถานการณ์ในแต่ละกรณี เช่น แบบบรรยาย แบบถาม-ตอบ แบบปฏิบัติ เป็นต้น

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในกระบวนการของการศึกษา คือวิธีสอน เพราะเป็นวิธีที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ วิธีสอนตามแนวพุทธนั้น มีหลักการสำคัญคือการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิด พิจารณาอย่างแยกคายทั้งในเชิงเหตุผล เชิงคุณธรรม สามารถปฏิบัติได้ เรียกว่าโยนิโสมนสิการ และไม่จำกัดว่าควรจะใช้วิธีสอนใดจึงจะเหมาะสมที่สุด แล้วแต่การพิจารณาของครูผู้สอนว่า ในสถานการณ์นั้น ๆ ควรใช้วิธีสอนวิธีใดจึงจะเหมาะสมกับผู้เรียนมากที่สุด ดังนั้นวิธีสอนตามแนวพุทธ จึงมีหลายวิธี

ทั้งนี้เพราะในทัศนะของพุทธ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้เรียนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม ย่อมมีความแตกต่างกัน เช่นอาจมีพื้นฐานในเรื่องที่จะศึกษาแตกต่างกัน มีระดับอายุ ความถนัด ความสามารถ ความต้องการแตกต่างกัน เป็นต้น ฉะนั้นในการสอนครูจึงต้องรู้พื้นฐานของนักเรียน หรือมีการวิเคราะห์ผู้เรียนก่อน แล้วจึงเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

พระโสภณคณาภรณ์ อธิบายถึงวิธีสอนของพระพุทธเจ้าว่า "ก่อนที่พระองค์จะทรงเทศน์สอนใคร จะทรงศึกษาข้อมูลค่านต่าง ๆ อันเป็นภูมิหลังของบุคคลนั้น ๆ โดยละเอียดกว่า เป็นใคร มีพื้นเพอริยชาติอย่างไร จะต้องพูดอย่างไรคน ๆ นั้นจึงจะรู้เรื่อง และทรงประเมินผลที่จะเกิดขึ้นว่าหลังจากทรงแสดงธรรมแก่คนเหล่านั้นแล้ว ผลจะออกมาอย่างไร จึงทำให้การแสดงธรรมของพระองค์ประสบความสำเร็จ" ⁷²

ดังนั้นการที่จะเลือกใช้วิธีสอนใด "จึงต้องมีการวิเคราะห์ผู้เรียน วิเคราะห์เนื้อหาที่จะนำมาสอน และคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดจากการเรียนการสอน

⁷²พระโสภณคณาภรณ์, เอกสารประกอบการบรรยายวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, หน้า 25 - 26.

เช่น จะเน้นให้ผู้เรียนรู้อะไร ได้ประโยชน์อย่างไร" 73

อย่างไรก็ตาม วิธีสอนทุกวิธี ควรจะนำไปสู่การเข้าใจเหตุผล พัฒนาความรู้ ของผู้เรียนไปตามลำดับ "จากรู้จำ เป็นผู้รู้แจ้ง จากผู้รู้แจ้งเป็นผู้แทงตลอด" จะช่วยให้ผู้เรียน คิดเป็น ตัดสินปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยตนเองได้ 74

ถ้าครูสามารถเลือกวิธีสอนที่เหมาะสมกับนักเรียน เหมาะสมกับวิชาที่สอนและ รู้ถึงจุดหมายสำคัญของการเรียนการสอน มีคือปการสอน เข้าใจกระบวนการ วิธีการสอน ความลำดับขั้น และพยายามให้นักเรียนได้รู้จักคิดอย่างแยกแยะความแนวพุทธ จนเกิดการพัฒนา ปัญหา จากรู้จำ เป็นผู้รู้แจ้งชัดเจนโดยตลอด นักเรียนก็จะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ อัน เป็นเป้าหมายของการศึกษา นั่นคือ นักเรียนจะคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

แต่เมื่อพิจารณาถึงวิธีสอนในโรงเรียน จะพบว่า วิธีสอนซึ่งปรากฏอยู่ในโรงเรียน มัธยมศึกษาชั้น ใดแก่การสอนเพื่อเตรียมให้เด็กสอบไล่ได้ การสอนเช่นนี้ ทำให้ระบบการ ศึกษา ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา จนถึงอุดมศึกษามีหลักการที่ไขว้เขวไป ผลปรากฏว่า นักเรียน มุ่งแต่จะท่องจำ เพื่อนำความรู้ไปสอบไล่เป็นประการสำคัญ การเรียนการสอนในโรงเรียน จึงเป็นการท่องจำข้อเท็จจริง 75

ประเวศ วะสี ให้ทัศนะว่า

"นักเรียนทั้งประเทศต้องท่องในสิ่งที่ทำจริง ๆ ไม่ได้เพื่อเอาคะแนน ปัญหาการศึกษาโดยทั่วไป เน้นหนักที่การท่องบ่นและการสอบเอาคะแนน ยิ่งกว่าที่จะปฏิบัติให้ได้ผล

73 พระโสภณคณาภรณ์, เอกสารประกอบการบรรยายวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา, หน้า 27.

74 เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

75 ก่อ สวัสดิทานิชย์, การมัธยมศึกษา การวางแผนกำลังคนและการศึกษาในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช, 2509), หน้า 8.

ระบบการศึกษาของเราสร้างคนที่ทำอะไร ๆ ไม่ค่อยเป็นขึ้นมาเต็มประเทศไปหมดรวมทั้ง
คิดไม่เป็นด้วย ระบบการศึกษาของเราสร้างคนที่อ่อนแอทางความคิดหรือจะเรียกว่าปัญญา
อ่อนก็ได้ขึ้นมาเต็มประเทศไปหมด⁷⁶

จากทัศนะดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนยังไม่
สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาอย่างแท้จริง วิธีการสอนส่วนใหญ่มุ่งไปในด้านของ
การท่องจำ ดังนั้นจึงไม่อาจมั่นใจได้ว่า นักเรียนที่ผ่านกระบวนการเรียนการสอนเช่นนี้
จะมีการพัฒนาจนเกิดปัญญา คิดเป็น ทำเป็น และสามารถแก้ปัญหาเป็น

พุทธวิธีสอนดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่น่าจะมาพิจารณาว่า จะสามารถทำให้
นักเรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ตามเจตนารมณ์ของการศึกษาที่ระบุไว้ในแผนการ
ศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบันหรือไม่

1.12 หลักสูตร

ข้อสรุปจากยูเซียวชาญ หลักสูตร มีทั้งวิชาศิลปศาสตร์ วิชาชีพ
และศีลธรรมเน้นให้มีความประพฤติดี มีจิตใจเป็นสุข ควบคู่กับวิชาการ

ปัจจุบันบทบาทของการศึกษา มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาคุณภาพ
ชีวิต เพราะการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นคนดี มีคุณภาพ ยูเซียวชาญส่วนใหญ่มีความเห็น
ว่าการศึกษามีสมบูรณภาพ จะต้องจัดหลักสูตรให้มีทั้งวิชาด้านศิลปศาสตร์ วิชาชีพ และศีลธรรม
เพื่อให้คนมีความรู้ มีความประพฤติดี และมีจิตใจงดงาม เพื่อจะได้ใช้วิชาความรู้ให้เกิด
ประโยชน์ สร้างสรรค์ความเจริญแก่สังคมต่อไป

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่
คณะผู้อำนวยการและอาจารย์ใหญ่จากโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตอำเภอคูสิด "กลุ่มจิตรลดา"
๗ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ความตอนหนึ่งว่า

.....การศึกษา ซึ่งจะต้องประกอบด้วยความรู้ทางวิชาการ ที่จะต้องให้
กับเด็กนักเรียน เพื่อที่จะมีอาชีพที่ดีเป็นอุปสรรคที่จะพ้นฝ่าอุปสรรคในชีวิตปฏิบัติ
ในความคิด อันนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญของการศึกษา

ถ้าพิจารณาไปว่า จะต้องสอนให้ได้วิชาการให้มากที่สุด แต่จะเล
ความรู้นั้นทางปฏิบัติ ก็จะทำให้การศึกษาเป็นหมัน เพราะว่าผู้ที่มีความรู้สูงแต่
ไม่รู้จักใช้ความรู้นั้นเท่ากับเป็นผู้มีอาวุธร้ายแรงอยู่ในมือ และไม่มีความรู้ใน

⁷⁶ ประเวศ วะสี, พุทธธรรมกับสังคม, หน้า 61 - 64.

จิตใจ อาจจะทำอันตรายน้อยกว่าคนอื่นได้ อาวุธที่ร้ายแรงมีอยู่ทุกหนทุกแห่งมากก็ยิ่งจะเป็นอันตรายไปไคร่ เพราะถ้าอาวุธจะไปฟันฝ่าอยู่ข้างสุดสัสมหาและไม่เคยเป็นประโยชน์ ถ้าใครสามารถสอนให้เข้าใจว่าความรู้นั้นเป็นอาวุธที่แท้จริงในทางที่ถูก ย่อมมีความรู้สูงและมีสติจิตใจที่บริสุทธิ์ต่าง ๆ อีกด้วย ก็จะต้องทำให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมไคร่มาก.... 77

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นว่าการมีความรู้เฉพาะด้านวิชาการ โดยไม่มีความรู้ที่ควบคุมจิตใจ หรือขาดคุณธรรมจะทำให้ใช้ความรู้ไปในทางที่ผิดหรือเกิดโทษได้ แต่ถ้ามีคุณธรรมในจิตใจมีสติคอยควบคุมใคร่ครองรู้สิ่งผิดสิ่งถูก ก็จะสามารถใช้ความรู้ในทางที่ถูกที่ควร ความรู้นั้นก็จะเกิดประโยชน์อย่างมากมาย อาจกล่าวได้ว่า วิชาศิลปศาสตร์และวิชาชีพ เป็นประจักษ์ความรู้วิชาการที่เป็นอุปกรณ์ของชีวิต วิชาศีลธรรม ความรู้เกี่ยวกับจิตใจ เป็นประจักษ์แสงสว่างทำให้มองเห็นทางที่ถูกคอง เพื่อจะได้ใช้ความรู้อุปกรณ์ไปในทางที่ถูกคองเกิดการสร้างสรรค์ นำความเจริญมาสู่สังคม

วิชาความรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ ความรู้ด้านศิลปศาสตร์ ด้านวิชาชีพ และด้านศีลธรรม ประกอบกันรวมเป็นการศึกษาที่สมบูรณ์ มีผลให้ผู้เรียนมีความเป็นมนุษย์ที่ถูกคองและสมบูรณ์ด้วย

ท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะทางการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้
การศึกษาที่สมบูรณ์ ก็คือสิ่งที่ทำให้ความเป็นมนุษย์ที่ถูกคองและสมบูรณ์ประกอบด้วยหลัก 3 ประการ คือ

1. ความฉลาด หรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอค้ว พอค้วคือพอแก่ความคองการ
2. มีความรู้เรื่องวิชาชีพและอาชีพพอค้ว แล้วปฏิบัติได้
3. มีมนุษยธรรม คือมีความเป็นมนุษย์อย่างถูกคองแล้วก็พอค้ว

ทั้ง 3 กลุ่มนี้ กลุ่มที่ 1 เรียนหนังสือ กลุ่มที่ 2 เรียนอาชีพ กลุ่มที่ 3 เรียน

77. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2523, หน้า 42.

ความเป็นมนุษย์ ซึ่งทำให้ควยการสอนการอบรมสิ่งที่เรียกว่าจริยธรรม มนุษย์ามีแค่
ความฉลาด ก็คงไม่พ้นความเห็นแก่ตัว ส่วนในด้านอาชีพ ถ้ากมหน้าสนใจแค่อาชีพก็
คงทำอะไรเห็นแก่ตัว จึงต้องมีการควบคุมไว้ด้วยจริยธรรมหรือมนุษยธรรมอันเป็น
ธรรมที่ทำความเป็นมนุษย์ ปัญหาเรื่องความเห็นแก่ตัว เอาเปรียบผู้อื่นกำลังเป็นปัญหา
โลกอยู่ เพราะชาการศึกษาอย่างที 3 มีแค่การศึกษา 2 อย่างข้างกัน ซึ่งมีลักษณะ
เหมือนสุนัขหางควน

ยุคนี้โลกชาการศึกษาเรื่องความเป็นมนุษย์ เพราะโลกแยกการศึกษาทาง
จิตทางวิญญาณนี้ออกไปจากการศึกษา การศึกษาปัจจุบันจึงเป็นเรื่องโลกล้วน ๆ ยิ่งแยก
ศาสนาออกจากระบบการศึกษาแล้วก็ยังไม่มีการศึกษาเรื่องมนุษยธรรม จึงเกิดมีปัญหา
เพราะมีความไม่ถูกต้อง และปัญหาที่เกิดจากการขาดความถูกต้องนี้กำลังมีอยู่ในโลกนี้
อย่างรุนแรง ทำให้เกิดอันตรายหรือวิกฤตการณ์อันป่วนหาความสงบสุขไม่ได้ในโลก⁷⁸

จากที่ค้นะคังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบันส่วนใหญ่นั้นมี
วิชาศิลปศาสตร์และวิชาชีพ แต่วิชาค่านมนุษยธรรมหรือวิชาเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์นั้น
แทบจะไม่มีในระบบการศึกษา จึงเกิดความเห็นแก่ตัว เกิดปัญหาต่าง ๆ อีกมากมายจน
ไม่มีความสุขในสังคม วิธีการแก้ปัญหาเหล่านี้ วิธีหนึ่งก็คือต้องเพิ่มวิชาเกี่ยวกับมนุษย์
เข้าไป ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงความเป็นมนุษย์ที่ถูกคอง เพื่อจะได้ใช้ความรู้ต่าง ๆ ใน
ทางที่ถูกคอง และช่วยลดความเห็นแก่ตัวลง หลักสูตรจึงควรมีวิชาความรู้ครบทั้ง 3 ด้าน
คือวิชาการ วิชาชีพ วิชาเกี่ยวกับมนุษยธรรม

เมื่อพิจารณาถึงหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการศึกษาไทย จะพบว่าปัจจุบันมีการ
จัดหลักสูตรครบทั้ง 3 ด้าน คือมีทั้งวิชาการ วิชาชีพ และวิชาพระพุทธศาสนาอันเป็น
วิชาเกี่ยวกับมนุษยธรรม ส่วนเรื่องอัตราส่วนของเนื้อหาวิชาแต่ละด้านมีความเหมาะสม
หรือไม่นั้นคงจะต้องศึกษากันอย่างละเอียดต่อไป

⁷⁸ พุทธศาสนิกฯ, เป้าหมายของชีวิตและสังคม (กรุงเทพมหานคร: สมชาย
การพิมพ์, 2528), หน้า 79-84.

ในระดั้มัธยมศึกษาตอนต้น ได้มีการจัดวิชาพระพุทธศาสนาลงในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ดังนี้ คือ ใน พ.ศ. 2525 กระทรวงศึกษาธิการ ได้เพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นวิชาบังคับปีละ 2 รายวิชา รวมทั้งหมด 3 ปี เป็น 6 รายวิชา และใน พ.ศ. 2527 ได้เพิ่มเติมหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นวิชาบังคับ ปีละ 2 รายวิชา รวม 3 ปี เป็น 6 รายวิชา (นำเสนอในบทที่ 1) "โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเสริมสร้างเยาวชนให้มีคุณภาพในการดำรงชีวิต มีศีลธรรม คุณธรรมประจำใจ และมีคุณสมบัติต่าง ๆ อันพึงประสงค์ในสังคมไทย"⁷⁹

ขุณ สุแสงศักดิ์ กล่าวถึงเหตุผลที่ควรมีหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาโดยสรุป ดังนี้

เนื่องจากคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการที่จะต้องทำหน้าที่รับผิดชอบให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และปฏิบัติพุทธศาสนาให้ถูกต้อง สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานได้ด้วยกันนอกจากนี้ผู้ที่ได้รับการศึกษาคือจะไปจะกลายเป็นผู้นำ ดังนั้นการที่จะพัฒนาสังคมพัฒนาประเทศให้ประสบผลสำเร็จได้จะต้องเข้าใจสังคมซึ่งหมายถึง ต้องเข้าใจพระพุทธศาสนาด้วย⁸⁰

จากข้อความดังกล่าว เป็นสิ่งแสดงว่า ปัจจุบันผู้นำที่มีส่วนในการจัดการศึกษาของชาติได้ตระหนักถึงผลของการจัดการศึกษาและพยายามจัดปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมและสมบูรณ์ และโดยเฉพาะการเพิ่มเติมความรู้ทางพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษา จะช่วยให้เยาวชนผู้ได้รับการศึกษา มีคุณธรรม มีปัญญาและกรุณานำการกระทำไปสู่สิ่งที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์มากขึ้น

ในส่วนของรายละเอียดของหลักสูตรทั้ง 3 คำนั้นควรจะได้มีการศึกษาและพิจารณาเฉพาะเรื่องในโอกาสต่อไป

⁷⁹ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมวิชาสังคมศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ลงวันที่ 2 ธันวาคม 2525.

⁸⁰ ขุณ สุแสงศักดิ์ อ้างถึงใน กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, เอกสารการอบรมวิจัยปฏิบัติการครั้งที่ 7, 2526, หน้า 214 - 217

1.3 การวัดผลและประเมินผล

ข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้เรียนพึงรับผิดชอบที่จะวัดผลและประเมินผลตนเอง นอกเหนือจากการวัดและประเมินผลโดยผู้สอน และความร่วมมือจากผู้อื่น โดยเน้นการปฏิบัติได้และประพฤติก็นเป็นคนดีเป็นสำคัญ

ปัจจุบันการวัดผล กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการของการศึกษา ทั้งนี้ เพื่อต้องการทราบความก้าวหน้าของการเรียนว่าผู้เรียนได้รับความรู้ถึงระดับใดและเป็น การประเมินผลผู้สอนด้วยว่าได้สอนให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายใดมากน้อยเพียงใด การวัดผล ความแนวพุทธนั้น ต้องการให้ผู้เรียนประเมินผลตนเองอยู่เสมอ ในขณะที่เดียวกันก็ควรได้รับการ ประเมินผลจากครูหรือผู้ใกล้ชิดอีกด้วย

ความหลักพระพุทธศาสนา ถือว่าการศึกษเป็นสิ่งสำคัญ มุคคัลทุกคน ควรจะต้องศึกษาหาความรู้ พัฒนาคนให้เกิดปัญญา เพื่อให้ชีวิตมีสมรรถภาพ พระราชวรมุนี กล่าวว่า "ในการเรียนรู้ฝึกฝนอบรมเพื่อให้ชีวิตมีสมรรถภาพและมีประสิทธิภาพนั้น เป็นภารกิจ ของชีวิตแต่ละชีวิต หรือการศึกษาเกิดขึ้นแก่ชีวิตด้วยการกระทำของชีวิตเอง"⁸¹ เมื่อการ เรียนรู้เป็นสิ่งที่แต่ละคนต้องกระทำเองแล้วเช่นนี้ การวัดผลและประเมินผลจึงควรเป็นหน้าที่ ของตนเองด้วย การประเมินผลตนเองเพื่อทราบว่าตนเองมีการพัฒนาหรือก้าวหน้ามากน้อย เพียงใด เหมาะสมและเกิดประโยชน์เป็นสิ่งที่สมควรกระทำ เพราะตนเองเท่านั้นที่เป็นผู้ รับผิดชอบและเข้าใจตนเองดีที่สุด

พระโสภณคณาภรณ์ กล่าวว่า "การวัดผลต้องวัดด้วยตัวของเราเอง ตรวจสอบใจตนเอง ไม่ใช่คนอื่นวัดให้"⁸²

เย็นใจ เลาหวณิช กล่าวว่า "ผู้เรียนต้องประเมินผลตนเอง การ ประเมินผลตามแนวพุทธศาสนา ก็คือ การเพียรพยายามทดสอบตัวเอง เพื่อเข้าใจตนเอง โดยไม่เข้าข้างตนเอง"⁸³

⁸¹ พระราชวรมุนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 13.

⁸² สัมภาษณ์ พระโสภณคณาภรณ์, 15 กันยายน 2529.

⁸³ เย็นใจ เลาหวณิช, "การวัดและประเมินผลการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์," ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า 98.

สุมน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า "การวัดผลและประเมินผลที่แท้จริง คือ การประเมินตนเอง แล้ววิเคราะห์ปรับปรุงตนเอง การประเมินโดยผู้อื่นเป็นเพียง ข้อมูลประกอบเท่านั้น"⁸⁴

จากทัศนะดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การประเมินผลโดยตนเองเป็นสิ่งที่ดี ที่สุด เพราะจะได้ทราบผลตามความเป็นจริง แล้วปรับปรุงแก้ไขได้ตรงประเด็น หรือ อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การประเมินผลโดยตนเองนั้น มีความคลาดเคลื่อนน้อย แต่มี ข้อแม้ว่าในการประเมินผลนั้น คนเองจะต้องไม่ลำเอียงเข้าข้างตนเอง เพราะถ้ามีการลำเอียงหรือเกิดอคติ ผลการประเมินนั้นจะมีความคลาดเคลื่อนได้ ส่วนเกณฑ์การ ประเมินผลนั้นควรมีการศึกษาถึกันต่อไป

อย่างไรก็ตาม การประเมินผลจากภายนอก เช่น จากครู หรือผู้ใกล้ชิดก็ เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เพราะปรากฏอยู่เสมอ ๆ ว่า ผู้ประเมินผลเองนั้นมักจะเข้า ข้างตนเองอยู่เสมอ และมีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่ไม่ยอมรับความจริงว่าตนเองยังมีข้อ บกพร่องในบางเรื่อง จากอคติเช่นนี้ ทำให้ผลการประเมินตนเองมีความคลาดเคลื่อน ค่อนข้างมาก จึงจำเป็นต้องอาศัยการประเมินผลจากภายนอกเข้ามาประกอบกันกับผล การประเมินตนเอง แล้วจึงตัดสินใจว่าผลที่เป็นจริงนั้นควรอยู่ ณ จุดจุดใด วิธีเช่นนี้ นับว่าเป็นการปฏิบัติที่ยึดทางสายกลาง คือ ไม่ยึดถือผลการประเมินของตนเองมาก เกินไป ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ยึดถือผลการประเมินจากภายนอกเพียงอย่างเดียว เพราะ ทั้งตนเองและผู้เฝ้าภายนอกนั้น อาจมีความลำเอียงขึ้นได้

ถ้ามองการวัดผลในแง่ของครูผู้สอน การวัดผลโดยผู้สอนนับว่าเป็นสิ่งจำเป็น เช่นกัน เพื่อให้ทราบว่าผู้สอนสอนได้ผลมากน้อยเพียงใด แล้วนำไปพิจารณาถึงวิธีสอน เพื่อให้การสอนบรรลุตามเป้าหมาย

ถ้าพิจารณาถึงวิธีสอนของพระพุทธเจ้า แล้วจะเห็นว่า พระองค์เป็นบรม ครูผู้ยิ่งใหญ่ และเป็นนักวัดผลชั้นยอดเยี่ยมอีกด้วย พระโสภณคณาภรณ์ กล่าวว่า "ใน

⁸⁴ สัมภาษณ์ สุมน อมรวิวัฒน์, 2 ตุลาคม 252๘.

การวิเคราะห์ผู้เรียนนั้น นอกจากพระองค์จะทรงศึกษาดังภูมิพิสัย วิเคราะห์เนื้อหา และวางรูปแบบวิธีการสอนที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนแล้ว พระองค์จะทรงประเมินผลที่จะเกิดขึ้นด้วยว่าหลังจากทรงแสดงธรรมแก่คนเหล่านั้นแล้ว จะได้ผลอย่างไร แล้วทรงสรุปผลในตอนท้าย โดยคุณผลที่เกิดขึ้นจากการฟังธรรม"⁸⁵ การประเมินผลเช่นนี้ เป็นการประเมินผลผู้เรียนหลังจากได้เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ นั้นไปแล้ว นอกจากนี้อาจประเมินผลในระหว่างการเรียนการสอน เช่น "ในการสนทนาทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน จะปล่อยให้ผู้ฟังได้แสดงความคิดเห็นของตนบ้าง ถ้าถูกต้องก็สนับสนุน ถ้ายังไม่ถูกต้องก็จะทรงเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ขึ้น"⁸⁶

จากกระบวนการสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ครูยังเป็นผู้มีบทบาทในการวัดผลและประเมินผลผู้เรียน เพราะครูจะต้องคอยประเมินผลความก้าวหน้าของการเรียนการสอนอยู่เสมอ แล้วปรับปรุงแก้ไขวิธีสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น หรืออาจต้องใช้กลวิธีอื่น ๆ เข้าช่วย เพื่อให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียน

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การวัดผลและประเมินผล ควรมีทั้งการวัดผลและประเมินผลโดยตนเอง ร่วมกับการวัดผลและประเมินผลโดยครูหรือผู้อื่น

จากข้อสรุปสารัตถ์พุทธปรัชญาการศึกษาจากยูเซียวซาอุที่ได้นำเสนอแล้วนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พุทธปรัชญาการศึกษาทั้ง 13 ด้าน ยึดหลักความสอดคล้องกับธรรมชาติเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ถือเป็นรู้ในสังขารมกันำความรู้นี้มาเป็นแนวทางการปฏิบัติให้สอดคล้องกับเหตุปัจจัย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นการจัดการศึกษาคตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาจึงมีความสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ จุดหมายสูงสุดของการศึกษา คือ การพัฒนาชีวิตผู้เรียนให้เข้าสู่ภาวะที่พึ่งพา หลุดพ้นจากความทุกข์ใด สิ่งที่เห็นเด่นชัดได้แก่กระบวนการของการศึกษาที่มุ่งการพัฒนา คำนึงจิตใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ จิตใจที่ได้รับการพัฒนาในระดับสูง จะเกิดปัญญา รู้ความจริงของสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นอย่างจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิต ปัญญาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่นำไปสู่

⁸⁵ พระโสภณคณาภรณ์, เอกสารประกอบการบรรยายวิชาพุทธปรัชญาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, หน้า 25.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

ความสามารถในการแก้ปัญหาชีวิตได้ นอกจากนี้จะเกิดคุณธรรมที่ตามมาคือ กรุณา ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีจิตใจที่พร้อมจะเชื่อและช่วยเหลือผู้อื่น บุคคลเช่นนี้ย่อมจะสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมได้ และน่าจะเป็นบุคคลอันพึงประสงค์ของสังคมไทย

2. อภิปรายผลการวิจัยที่ได้จากการสำรวจ

2.1 แนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

2.1.1 ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมทิ แก้วประสพ ที่วิจัยพบว่าปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา ระดับมัธยมศึกษา มีแนวโน้มไปทางลัทธิพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดในระดับชาติ⁸⁷ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของประภาพร อินทร์คัน ที่วิจัยพบว่าปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูในสหวิทยาลัยอำนาจและพุทธชินราช เมื่อพิจารณาารวมทุกระดับการศึกษา มีแนวโน้มไปทางลัทธิพุทธปรัชญาการศึกษา ในระดับชาติ⁸⁸

การที่ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด อาจเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการดังต่อไปนี้ คือ

⁸⁷ มทิ แก้วประสพ "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา" หน้าบทคัดย่อ.

⁸⁸ ประภาพร อินทร์คัน "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูสหวิทยาลัยอำนาจและสหวิทยาลัยพุทธชินราช" หน้า บทคัดย่อ.

ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน จึงเป็นธรรมชาติที่อิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาจะซึมซาบเข้าไปในวัฒนธรรม ประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการศึกษา ซึ่งสมัยก่อนคนไทยส่วนมากเรียนหนังสือกับพระที่วัด ปรัชญาการศึกษาของไทยจึงเป็นปรัชญาที่อิงอยู่กับพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก⁸⁹

วิทย์ วิศทเวทย์ กล่าวว่า "การศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไปซึ่งจัดที่วัดนั้นมีแม่แบบซึ่งมาจากหลักคำสอนของศาสนาพุทธ การศึกษาคือการปั้นคนทุกคนให้เป็นไปตามแม่แบบจากพุทธธรรม ถึงแม้ในสมัยต่อมาการศึกษาไม่ได้ละทิ้งความคิดที่จะสร้าง "ชาวพุทธที่ดี" จึงเห็นได้ว่าหลักคำสอนของศาสนาพุทธปรากฏอยู่ในหลักสูตรเสมอมา"⁹⁰

พุทธปรัชญาการศึกษามุ่งแก้ปัญหาให้ผู้เรียนเข้าถึงชีวิตที่ถูกคองและคังามให้มีปัญญาสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ ซึ่งเป็นความคองการของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา และคววมมุ่งหมายคังกล่าว มีความสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ ระวี ภาวิไล อธิบายว่า "พุทธธรรมมุ่งสอนให้มนุษย์เห็นสภาพแห่งชีวิตและโลกตามความเป็นจริงและให้ปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในตัวคนหรืออุปาทานและเข้าสู่ชีวิตอันปราศจากทุกข์ในโลกนี้ การบำเพ็ญธรรมในพุทธศาสนา จึงเป็นการมุ่งทำลายธรรมชาติค้านมืค และค้านร้ายของชีวิต มีโซการทำลายธรรมชาติอันแท้จริงของชีวิต แต่เป็นการสละวางสิ่งที่ไม่ประโยชน์ก่อโทษ เพื่อเข้าสู่ชีวิตอันถูกคองสมบูรณ์"⁹¹ พุทธปรัชญาการศึกษาทุกค้านล้วนมีหลักการและวิธีค้ำเนินการที่สอดคล้องกับหลักของพระพุทธศาสนาโดยคัลลอก จึงเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมะแก่ผู้เรียนไปในตัว (ดูการอภิปรายข้อ 1.1-

⁸⁹ ศักค้ำ ปรวงค้ประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน หน้า 153.

⁹⁰ วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาการศึกษาไทย 2411 - 2475 (กรุงเทพฯ มหานคร: หางหุ้นส่วนจำกัดคันทันท์มืคชชิ่ง, 2526), หน้า 109.

⁹¹ ระวี ภาวิไล, "พุทธธรรมกับสภาพชีวิตและการศึกษาปัจจุบัน," วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 5 (กันยายน 2513): 7 - 11.

1.13 ประกอบ) ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า "การศึกษาธรรมะนี้ เป็นการทำให้การศึกษาของเราสมบูรณ์ เราจะมีธรรมะเพื่อความเป็นมนุษย์ ธรรมะจะทำให้ชีวิตไม่เป็นทุกข์ จะคอยประคับประคองให้ชีวิตเดินถูกทาง และมีความสุขตลอดไป"⁹²

เมื่อพิจารณาถึงนโยบายในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ที่กล่าวว่า "รัฐพึงจัดให้สาระและกระบวนการเรียนครบถ้วนและกลมกลืนกันระหว่างความเจริญของงานทางคุณธรรมจริยธรรมและปัญญา กับความเจริญทางวัตถุและระหว่างความเจริญของงานทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา"⁹³ นโยบายนี้มีความสอดคล้องกับกระบวนการการศึกษาแบบไตรสิกขาโดยจะพัฒนาผู้เรียนให้มีความประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพ และมีปัญญา

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงสภาพการณ์ของสังคมในปัจจุบัน จะพบว่าปัญหาค่านิยมของคนในชาติ นับวันจะบังเกิดความรุนแรงยิ่งขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะ "การไหลบ่าเข้ามาอย่างรุนแรงและรวดเร็วของค่านิยมและเทคโนโลยีจากต่างชาติ การยอมรับความรู้โดยกระบวนการเรียนการสอนในสถานศึกษาทุกระดับ เจริญก้าวหน้าอย่างกว้างขวางยิ่งกว่ายุคสมัยใดในประวัติศาสตร์ของชาติ แต่มีข้อสังเกตที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป คือการยอมรับ ความดีและความงามย่อหย่อนไปมาก"⁹⁴ นอกจากนี้วัฒนธรรมจากตะวันตกยังมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาไทย ท่านพุทธทาสภิกขุ แสดงทัศนะว่า "การศึกษาแผนปัจจุบันของโลก ส่วนใหญ่เดินตามแผนของพวกฝรั่ง พวกนี้เอาเรื่องของศีลธรรมและศาสนาออกไปจากปทานุกรมยิ่งขึ้นทุกที มีแต่เรื่องของวัตถุ ระบบการศึกษาไทยจึงอยู่ในสภาพที่เป็นหางของวัตถุนิยม

⁹² พุทธทาสภิกขุ, ธรรมะเป็นคู่วิถี, (กรุงเทพมหานคร: พลพันธ์การพิมพ์, 2529), หน้า 2 - 16.

⁹³ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ในเค็ดโปรดักชั่น, 2520), หน้า 6.

⁹⁴ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, หน้า คำนำ.

หันหลังให้กับบรรพชน หวความสงบไม่ได้ และอาจเรียกได้ว่าการศึกษานำบุคคลไปสู่ความวิบัติ⁹⁵ สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมมีผลกระทบต่อนความมั่นคงของชาติและมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์ต้องการที่จะให้การศึกษาที่เน้นด้านศีลธรรมจริยธรรมและฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยในกลุ่มเยาวชนมากยิ่งขึ้น

สืบเนื่องจากปัญหาดังกล่าว รัฐบาลจึงได้กำหนดให้มีการเร่งฟื้นฟูวัฒนธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ลงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อันเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศ โดยในแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 ได้กำหนดให้

1. เร่งทำนุบำรุงส่งเสริมศาสนาให้เป็นที่ยึดมั่นทางใจ
2. พัฒนาจิตใจในกลุ่มข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ กลุ่มครอบครัวผู้บริหารการศึกษาและครู ผู้นำศาสนา และสื่อมวลชน
3. เร่งส่งเสริมการศึกษาของเยาวชน โดยให้มีการเรียนธรรมศึกษาทุกระดับ และเร่งส่งเสริมให้เยาวชนประกอบกิจกรรมทางศาสนา
4. ส่งเสริมให้เยาวชนและข้าราชการประกอบกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนาประจำสัปดาห์
5. ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนจริยธรรมในโรงเรียนและสถาบันศาสนา⁹⁶

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ยังคงมีเป้าหมายในการใช้ศาสนธรรมเป็นหลักในการพัฒนาจิตใจ ส่งเสริมการปลูกฝังศีลธรรมจริยธรรม ค่านิยมอันดีงามของไทย ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศ⁹⁷ ซึ่งมีความสอดคล้องกับพุทธปรัชญาการศึกษา

⁹⁵ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, หน้า 43 - 126.

⁹⁶ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 2525-2529 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2524), หน้า 219-321.

⁹⁷ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 2530-2534 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ในเค็ดโปรดักชั่น, 2529), หน้า 71-92.

จากนโยบายดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการ จึงดำเนินการให้มีการเพิ่มเติมหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาโดยจัดให้เป็นวิชาบังคับเรียนทุกระดับชั้น นอกจากนี้ "ยังมีมาตรการกวาดล้างให้ครูที่สอนทุกวิชาทุกระดับและประเภทการศึกษา จัดการสอนให้บังเกิดผลในค่านิยมธรรม น่าใจ พร้อมกันไปกับค่านิยมที่สะท้อนความลักษณะวิชาที่สอน และสอดคล้องการอบรมนักเรียนให้มีความดี" ⁹⁸ และในส่วนองแผนงานหลักคุณภาพการศึกษาของกรมสามัญศึกษาก็มีโครงการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียน ⁹⁹ โรงเรียนต่าง ๆ จึงได้จัดให้มีกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยครูและนักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่วัด ในค่านิยมกิจกรรมไปฟังเทศน์ฟังธรรมในวันพระ บางโรงเรียนมีการนิมนต์พระภิกษุมาช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา และมาเทศน์ในวันสำคัญ ๆ ของโรงเรียน จากนโยบายและกิจกรรมดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงการรณรงค์ที่จะนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ปี พ.ศ. 2530 นี้ เป็นปีมหามงคล เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันจะเจริญพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ หน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจ และประชาชนทั่วประเทศจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมในค่านิยมธรรมกันมาก รวมทั้งมีการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนให้ปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรมกันเป็นพิเศษ จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นปีทองแห่งคุณธรรม บรรยากาศ เช่นนี้มีผลต่อแนวคิดและการปฏิบัติของผู้บริหารและอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษาด้วย ในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการ ได้มีนโยบายส่งเสริมคุณภาพและคุณธรรมแก่นักเรียน โดยนายมารุต มุนาภา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวว่า "ปีนี้ เป็นปีแห่งคุณภาพและคุณธรรม เนื่องในวันโรกาสที่

⁹⁸ กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวง, ทิศทางการพัฒนาการศึกษาศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) ของกระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพฯ: ศูนย์คำขวัญวิทยาดัชฎ์เพชรบุรี, 2528), หน้า 57.

⁹⁹ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) (กรุงเทพฯ: รัฐมนตรีว่าการศึกษาธิการ, 2529), หน้า 207.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ กระทรวงศึกษาธิการได้ย้าแก่ผู้บริหารโรงเรียนและได้มีการอบรมผู้บริหารโรงเรียนล่วงหน้าเพื่อเตรียมพร้อมในการปฏิบัติให้เกิดคุณภาพและคุณธรรม"¹⁰⁰ นโยบายนี้จึงช่วยเสริมสร้างให้มีการนำขรรมะ มาปฏิบัติในด้านการศึกษามากขึ้น

จากเหตุผลทั้งหมดดังกล่าวแล้ว จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติโน้มนำไปทางพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด

2.1.2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาลัทธิพัฒนาการนิยม เป็นอันคับรองลงมา อาจอธิบายได้ดังนี้

แนวคิดในการจัดการศึกษาแบบพัฒนาการนิยมได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาไทยตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยสหรัฐอเมริกาได้ให้การสนับสนุนการพัฒนาการศึกษาไทยในลักษณะของเครื่องมือ อุปกรณ์ ผู้เชี่ยวชาญ และให้ทุนไปศึกษาต่อทำงานในประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้สำเร็จการศึกษา ได้รับแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากประเทศที่ตนเรียนมา¹⁰¹ และนำมาเผยแพร่ "จึงเป็นเหตุให้ปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการนิยมเข้ามามีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาไทยทุกระดับ"¹⁰²

ลัทธิพัฒนาการนิยมเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการศึกษาไทยตั้งแต่ในช่วงแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ¹⁰³ โดยมีการทดลองใช้และปรับปรุงหลักสูตรที่มุ่ง

¹⁰⁰ มารุค มุขนาค, แดงข่าววิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย, 18 พฤษภาคม 2530.

¹⁰¹ สุคใจ เหล่าสุนทร, ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: เคสส์โคไทย, 2517), หน้า 97.

¹⁰² จิตรกร ตั้งเกษมสุข, "วิทยาลัยครูกับการเป็นสถาบันอุดมศึกษา," วารสารครูศาสตร์ 12 (มกราคม - มีนาคม 2527): 108.

¹⁰³ วุฒิชัย มูลศิลป์, "สองศตวรรษของการศึกษาไทย," วารสารสภาการศึกษา 4 (เมษายน - พฤษภาคม 2525): 32.

ดำเนินการตามหลักการศึกษาระบบพัฒนาการเรื่อยมา แต่ไม่มีการประกาศใช้อย่างจริงจัง
ต่อมาจนถึงแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503¹⁰⁴

เมื่อพิจารณาจากความมุ่งหมายของการศึกษาและแนวการจัดการศึกษา ในแผน
การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 จะพบว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดแบบพัฒนาการนิยม
โดยความมุ่งหมายของการศึกษาของแผนการศึกษานี้ กล่าวว่า รัฐมีความมุ่งหมายให้
พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่โอกาส เพื่อให้พลเมืองดี.....มีจิตใจเป็นประ
ชาธิปไตย มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และ
ในการจัดการศึกษานั้น ให้จัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของสังคมและบุคคลโดยสอดคล้อง
กับแผนเศรษฐกิจและแผนการปกครองประเทศ¹⁰⁵ นอกจากนี้ ความมุ่งหมายของหลัก
สูตรประโยคมัธยมศึกษา "มุ่งให้เป็นพลเมืองดี มีทัศนคติที่พึงปรารถนา สามารถอยู่และทำ
งานร่วมกับหมู่คณะได้ด้วยดี"¹⁰⁶ และการจัดโรงเรียนมัธยมแบบประสม ได้สะท้อนให้เห็น
ถึงแนวคิดแบบพัฒนาการนิยมได้เป็นอย่างดี¹⁰⁷

เมื่อพิจารณาความมุ่งหมายของการศึกษาจากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520
จะพบว่ามีส่วนที่สอดคล้องกับแนวคิดของลัทธิพัฒนาการนิยม โดยกล่าวว่า "การศึกษาเป็น
กระบวนการต่อเนื่องกันตลอดชีวิตเพื่อมุ่งเสริมสร้างคุณภาพของพลเมืองให้สามารถดำรง

¹⁰⁴ ทัศนีย์ หันนาคินทร์, การศึกษาของไทย (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2521), หน้า 49.

¹⁰⁵ ทวงเคื่อน ทิศาลบุตร, ประวัติการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชา
สารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 158.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164.

¹⁰⁷ อภัสสรีย์ ไชยคุงา, "การเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาระหว่าง
อาจารย์ นักศึกษาและครูประจำการที่เข้ารับการอบรมบุคลากรทางการศึกษาในวิทยาลัยครู
กลุ่มภาคเหนือ" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 104.

ชีวิตและทำประโยชน์แก่สังคม โดยเน้นการศึกษาเพื่อสร้างเสริมความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคงและความผาสุกร่วมกันในสังคมไทย เป็นประการสำคัญ¹⁰⁸ นอกจากนี้ ในหลักสูตรยังให้โอกาสนักเรียนมีงานนอกสถานที่อีกด้วย ซึ่งอยู่ในขอบข่ายของแนวคิดแบบพัฒนาการนิยม

สิ่งดังกล่าวมาแต่ผู้ทั้งหมด อาจนำมาเป็นคำอธิบายว่าทำไมผู้บริหารและอาจารย์จึงมีแนวคิดโน้มมาทางลัทธิพัฒนาการ เป็นอันดับที่สอง

นอกจากนี้ลัทธิพัฒนาการนิยม ยังมีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา โดยที่ "พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย"¹⁰⁹ แนวคิดในศาสนาพุทธจึงมีอิทธิพลต่อคนไทย เมื่อลัทธิพัฒนาการนิยมมีแนวคิดบางประการที่สอดคล้องกับหลักของพระพุทธศาสนา จึงอาจ เป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดโน้มมาทางพัฒนาการนิยมด้วย พระพุทธศาสนาเชื่อว่า "สรรพสิ่งทั้งหลายนั้นมีความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่คงที่ มีความเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย และอาจเปลี่ยนแปลงไปในทางเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงได้ จึงไม่มีตัวตนที่แท้จริง"¹¹⁰ ลัทธิพัฒนาการนิยมก็มีความเชื่อที่สอดคล้องกันคือ เชื่อว่า ความเป็นจริง เป็นเรื่องของธรรมชาติและมนุษย์ โดยทั่วไปความเป็นจริง เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้¹¹¹ ซึ่งจะแปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม¹¹²

อีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนามุ่งการปฏิบัติ "การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้า ทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้....ให้ทุกคนมีโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถของตนอย่างดีที่สุด....ทุกคนจะต้องกระทำด้วยตนเอง"¹¹³

¹⁰⁸ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520, หน้า 4.

¹⁰⁹ พระราชวรมุนี, สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, หน้า 260.

¹¹¹ พระราชวรมุนี, พุทธธรรม, หน้า 67-68.

¹¹¹ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, ปรัชญาชนเส้นทางของการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2530), หน้า 50.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

¹¹³ พระราชวรมุนี, พุทธธรรม, หน้า 6.

ในขณะที่ลัทธิพัฒนาการนิยมก็เชื่อว่า "ประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติจริง จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ถูกต้อง"¹¹⁴

นอกจากนั้น พระพุทธศาสนา ยังมุ่งสอนให้บุคคลรู้จักแก้ปัญหาด้วยการใช้ปัญญา ความหลักอริยสัจ 4¹¹⁵ ในขณะที่ลัทธิพัฒนาการนิยมก็ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหา โดยใช้ปัญญาไตร่ตรอง ด้วยวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Method)¹¹⁶ ความสอดคล้องกันระหว่างพระพุทธศาสนากับแนวคิดของลัทธิพัฒนาการนิยมดังกล่าว จึงอาจมีส่วนให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดโน้มมาทางลัทธิพัฒนาการนิยม

2.1.3 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาลัทธิรัตนตรนิยม เป็นอันดับรองลงมา อาจเป็นเพราะ ในปัจจุบันมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมหลายอย่างในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ ๆ หลายเมือง แม้จะได้สร้างความเจริญทางวัตถุ แต่ก็ก่อให้เกิดปัญหาสังคม ผู้คนต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอดเป็นผลให้เกิดความเห็นแก่ตัว คีลธรรมเสื่อมลง เกิดปัญหาค่านิยม สุขาพหิต ยาเสพติด คคืออาชญากรรมสูงขึ้น¹¹⁷ นอกจากนี้เด็กและเยาวชนทอดทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณี หันไปนิยมวัฒนธรรมต่างชาติ ที่ไม่เหมาะสมมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่มีการศึกษาส่วนใหญ่จะมีความหลงใหลและผูกพันกับวัฒนธรรมต่างชาติ มากกว่ากลุ่มอื่น เนื่องจากขาดการสืบทอดวัฒนธรรมระหว่างสมาชิกในครอบครัวอย่างถูกต้อง¹¹⁸ และขาดความรู้ความเข้าใจที่ควร ปัญหาดังกล่าวย่อมเป็นอุปสรรคประการ

¹¹⁴ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, ปรัชญาบนเส้นทางของการศึกษา, หน้า 77.

¹¹⁵ พระราชวรมนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 187.

¹¹⁶ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, เรื่องเดิม, หน้า 52.

¹¹⁷ สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาศึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529, หน้า 5-8.

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 315.

หนึ่งคือการพัฒนาประเทศ ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร จึงต้องการที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงาม ต้องการพัฒนาศักยภาพให้เยาวชนเป็นผู้มีเหตุผลและเพื่อแก้ไขปัญหาศีลธรรมให้ดีขึ้น ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวอยู่ในขอบข่ายของลัทธิวินัยนิยม

นอกจากนี้ลัทธิวินัยนิยมยังมีแนวคิดที่สอดคล้องกับพุทธปรัชญา ซึ่งอาจมีส่วนทำให้ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติในแนวทางลัทธิวินัยนิยม กล่าวคือ

พุทธปรัชญาส่งเสริมการพัฒนาทั้งสติปัญญาและจริยธรรม เพราะทั้ง 2 ด้านนี้เป็นแกนสำคัญของพุทธธรรม พระราชวรมุนีแสดงทัศนะว่า "ถ้าแยกพุทธธรรมออกเป็น 2 ส่วน ก็คือส่วนของสัจธรรม กับจริยธรรม เราคงไม่รู้สัจธรรม อันเป็นตัวธรรมคา เหตุปัจจัยที่มีอยู่ของมันไปคามธรรมชาตแล้ว ส่วนนี้เป็นการพัฒนาปัญญา เมื่อมีปัญญาเข้าถึงสัจธรรมแล้ว ก็นำมาวางวิธีดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับเหตุปัจจัยเพื่อให้เกิดประโยชน์ ส่วนนี้คือจริยธรรม"¹¹⁹ ดังนั้นในการพัฒนาบุคคลให้สามารถดำเนินชีวิตที่ค้ำประกัน จึงต้องพัฒนาทั้งสติปัญญาและจริยธรรมควบคู่กันไป โดยเน้นไปที่การพัฒนาตัวปัญญาก่อนเพื่อให้สามารถวางจริยธรรมให้ถูกต้องได้ ในขณะที่ลัทธิวินัยนิยม "มีเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาจริยธรรมควบคู่กับการพัฒนาปัญญาและเชื่อว่า อันที่จริงทั้ง 2 ประการนี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์ เพียงแค่การศึกษาจะต้องหาวิธีการพัฒนาให้ปรากฏเด่นชัดขึ้น จนทั้งสองเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม"¹²⁰

ทัศนะพุทธยังเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาได้เต็มที่ ในขณะที่ลัทธิวินัยนิยมก็เชื่อว่า "นักเรียนเป็นผู้มีสติปัญญา มีศักยภาพในตนเองแต่ยังไม่ได้รับการพัฒนา"¹²¹

¹¹⁹ พระราชวรมุนี, เอกสารประกอบบรรยายวิชาพื้นฐานการศึกษาทางศาสนา และจริยธรรม ตอนพระพุทธศาสนา, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 6.

¹²⁰ ศักดิ์ชัย นิธิพิสุทธิ์, ปรัชญาบนเส้นทางการศึกษา, หน้า 77.

¹²¹ ไพฑูรย์ สินดารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 74.

นอกจากนี้วิธีสอนตามแนวพุทธ เน้นให้ผู้เรียนใช้โยนิโสมนสิการ รู้จักคิดในเชิง เหตุผลและเชิงคุณธรรม ในขณะที่ลัทธิรัตนคณินิยม "มุ่งการเรียนรู้การสอนโดยยึดหลัก สมรรถภาพในการคิดอย่างมีเหตุผล"¹²²

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า จากสภาพความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม และปัญหาค่านิยม จริยธรรมในสังคม รวมทั้งความสอดคล้องกันของพุทธปรัชญากับลัทธิรัตนคณินิยม น่าจะเป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร มีการปฏิบัติในอันคัมภรลงมาในลัทธิรัตนคณินิยม

2.1.4 การที่ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิด และการปฏิบัติสูงสุดสอดคล้องกันโดยโน้มไปทางพุทธปรัชญาการศึกษา ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ค่านิยม และค่านิยมของการศึกษานั้นอาจเนื่องมาจากสภาพของปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอย่างมากมาในปัจจุบันทั้งด้านวัฒนธรรม ค่านิยม จริยธรรมที่เสื่อมลง ทำให้เยาวชนบางส่วนมีคุณภาพตกต่ำลง ผู้บริหารและอาจารย์เห็นว่าการให้ความใกล้ชิด ดูแลเอาใจใส่ ชี้แนะแนวทางที่ถูกคองให้แก่แก่นักเรียน เป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุดที่ควรปฏิบัติ และการเสริมสร้างการพัฒนาทางค่านิยม ประพฤติ จิตใจ และสติปัญญา ความแนวทางของพระพุทธศาสนา จะนำไปสู่การแก้ปัญหาดังกล่าวได้ ซึ่งความต้องการดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับพุทธปรัชญาการศึกษา ค่านิยม ค่านิยมความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และค่านิยมของการศึกษาเป็นอย่างมาก (ดูการอภิปรายข้อ 1.5, 1.8, 1.9 ประกอบ) จึงอาจทำให้ผู้บริหารและอาจารย์ มีแนวคิดและการปฏิบัติสอดคล้องกันในพุทธปรัชญาการศึกษา ค่านิยม ค่านิยมความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และค่านิยมของการศึกษาสูงสุด

การที่ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและมีการปฏิบัติ เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาในอันคัมภรลงไปไม่สอดคล้องกัน กล่าวคือในค่านิยมโดยโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยม แต่ในค่านิยมปฏิบัติโน้มไปทางลัทธิรัตนคณินิยม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทั้งปรัชญาการศึกษา ลัทธิพัฒนาการนิยม และลัทธิรัตนคณินิยม เป็นปรัชญาจากต่างประเทศ ผู้บริหารและอาจารย์

¹²²บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 163.

ยังมีความเข้าใจไม่ถ่องแท้หรือยังสับสน เกี่ยวกับแนวคิด หลักการ และการปฏิบัติ ของปรัชญาคังคฉาว ประกอบกับปรัชญาจากต่างประเทศนั้นมีความเหมาะสมกับสังคมของต่างประเทศ เมื่อนำมาใช้ในประเทศไทย อาจจะไม่มีความกลมกลืนกับพื้นฐานทางสังคมของไทยไม่เพียงพอ รวมทั้งสภาพของสังคมไทยปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีความซับซ้อนมากขึ้น จนทำให้ผู้บริหารและอาจารย์ต้องปรับตัวอยู่เสมอ ทำให้เกิดความไม่แน่ใจต่อแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษา จึงอาจเป็นเหตุให้ทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและมีการปฏิบัติไม่สอดคล้องกัน

แต่อย่างไรก็ตามทั้งผู้บริหารและอาจารย์ก็มีแนวคิดและมีการปฏิบัติเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาในอันดับสูงสุดสอดคล้องกันคือ ไน้มาทางพุทธปรัชญาการศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพุทธปรัชญาศึกษานั้น อิงหลักพระพุทธศาสนา และ

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของศิลปวัฒนธรรมไทย ได้สร้างคุณธรรม และเอกลักษณ์อันดีงามให้แก่คนไทย หลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้ใช้เป็นหลักในการบริหารประเทศ ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และในการดำเนินชีวิต ทำให้ประเทศไทยสามารถดำรงความเป็นเอกราช ความมั่นคงปลอดภัย และทำให้คนไทยอยู่ด้วยความสะดวกสบาย พุทธศาสนากับชาติไทยจึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน¹²³

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า พุทธปรัชญาการศึกษามีความกลมกลืนกับวิถีชีวิตของคนไทย จึงอาจเป็นเหตุให้ทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและมีการปฏิบัติสอดคล้องกัน

2.2 แนวคิดและการปฏิบัติเฉพาะพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร

2.2.1 ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุด สอดคล้องกันในค่านโรงเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ "การจัดการศึกษาในโรงเรียนแผนใหม่

¹²³ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, ประมวลสุนทรพจน์ พ.ศ. 2527 ของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิคคอรี่เพาเวอร์พอยท์ จำกัด, 252๗), หน้า 47.

ได้ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการศึกษาหลายประการ สะท้อนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เกิดปัญหาภาวะจิตที่เครียดรุนแรงวิปริต ปัญหาความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ ทางวัดดูมากกว่าความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่"¹²⁴ และอาจเป็นเพราะ "โรงเรียนยังจัดการเรียนการสอนที่ขัดแย้งกับหลักธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ ทำให้ผู้เรียนไม่ได้สัมผัสกับบรรยากาศชีวิตที่แท้จริง มีวิธีการในระบบการศึกษาเป็นธรรมชาติ"¹²⁵ ผู้บริหารและอาจารย์ได้มองเห็นความสำคัญของปัญหานี้และเห็นความสำคัญของการจัดโรงเรียน ซึ่งเป็นศูนย์รวมของการปฏิบัติงาน การศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ จึงมีความสอดคล้องกันว่าการจัดโรงเรียนตามแนวพุทธ "จะช่วยชุบชีวิตให้เยาวชนสามารถแข่งขันกับเงื่อนไขต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง เอาชนะปัญหาต่าง ๆ ได้"¹²⁶ ทำให้พึ่งตนเองได้และเป็นที่กำลังสำคัญของชาติต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงอาจทำให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดสูงสุดสอดคล้องกันในค่านิยมโรงเรียน

2.2.2 ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดในด้านความหมายของการศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารต้องดูแลควบคุมการดำเนินงานภายในโรงเรียนให้เป็นไปตามนโยบายของการศึกษาคำที่รัฐกำหนด จึงจำเป็นต้องเข้าใจความหมายและนโยบายของการศึกษาอย่างแจ่มแจ้งจึงจะสามารถวางแผนการปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง และนโยบายการจัดการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ใจกว้างว่า "รัฐพึงจัดให้สาระและกระบวนการเรียนรู้ครบถ้วน และกลมกลืนกัน ระหว่างความเจริญ

¹²⁴ วัลลา คังคณารักษ์, "บทบรรณาธิการ," วารสารครูศาสตร์ 15 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2529): บทบรรณาธิการ

¹²⁵ ระพี สาคริก, อ้างถึงในชนิตา รัชพลเมืองและคณะ, (รายงานการประชุมวิชาการแบบซิมโปเซียม เรื่องการศึกษากับการพัฒนาสังคมไทยเนื่องในการเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี), หน้า 23.

¹²⁶ สุนน อมรวิวัฒน์, "สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย," วารสารครูศาสตร์ 15 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2529): 15.

องคกรทางคุณธรรม จริยธรรม และปัญญา กับความเจริญทางวัตถุ และระหว่างความ
เจริญงอกงามทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์..."¹²⁷ นโยบาย
นี้สอดคล้องกับข้อสรุปความหมายของการศึกษาคามแนวพุทธ ที่มุ่งฝึกฝนอบรมพัฒนาชีวิต
ผู้เรียนให้ตั้งงามทุกด้าน นอกจากนี้ผู้บริหารอาจเห็นว่า การจัดการศึกษาในปัจจุบันส่วนใหญ่
ยังมีความบกพร่องบางประการ เช่น เน้นการพัฒนาเฉพาะวัดดูมาก เป็นเหตุให้เกิดปัญหา
และความทุกข์ในสังคม การปฏิบัติทางสังคมความหมายของการศึกษาคามแนวพุทธอาจ
จะช่วยแก้ปัญหานี้ได้ ค้วยเหตุคงกล่าวแล้ว จึงอาจเป็นเหตุให้ ผู้บริหารมีการปฏิบัติสูงสุด
ในค่านความหมายของการศึกษา

2.2.3 ผลการวิจัยพบว่าอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด
กรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาสูงสุดในค่าน
วิธีสอน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก อาจารย์ส่วนใหญ่มีหน้าที่ในการสอนโดยตรง จึงให้ความสำคัญ
แก่ค่านวิธีสอนเป็นอันมาก และวิธีสอนคามแนวพุทธ จะสามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของ
การคิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา¹²⁸ ดังระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520
วิธีสอนคามแนวพุทธ ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้โยนิโสมนสิการ การรู้จักคิดโดยแยกกาย ซึ่งจะ
ทำให้ผู้เรียนเกิดปัญญาสามารถแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ได้ จึงอาจเป็นเหตุให้อาจารย์มีการปฏิบัติ
สูงสุดในค่านวิธีสอน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้
ในอนาคคของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพ
มหานคร

2.3.1 ผลการวิจัยพบว่าทั้งผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยม
ศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาใน
อุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก

¹²⁷ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520, หน้า 6.

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

ผู้บริหาร อาจารย์ และผู้เชี่ยวชาญ ต่างก็เป็นคนไทยด้วยกัน และเป็นชาวพุทธด้วยกัน วัฒนธรรมไทยมีรากฐานอยู่ที่พระพุทธศาสนา ดังนั้น คนไทยจึงมีความคุ้นเคยกับหลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนา และได้ถือเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันมาตั้งแต่โบราณกาล จนถึงปัจจุบัน ผู้บริหารและอาจารย์จึงย่อมมีความคุ้นเคยกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเข้าใจกันในสาระของพุทธปรัชญาการศึกษาโดยส่วนรวมได้อย่างถูกต้อง และประกอบกับกลุ่มอาจารย์ส่วนใหญ่สังกัดคณะวิชาสังคมศึกษา (ดูตารางที่ 10 ประกอบ) ซึ่งต้องรับผิดชอบในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว อาจมีความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาดีขึ้น นอกจากนั้นผู้บริหารและอาจารย์ยังมีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาทั่วไป จากการเล่าเรียนปกติในโรงเรียนมาแล้ว จึงอาจเป็นส่วนช่วยเสริมให้ผู้บริหารและอาจารย์สามารถเลือกตัวเลือกที่มีข้อความสมบูรณ์ มีความสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญได้มากขึ้น รวมทั้งเหตุผลในการอภิปรายข้อ 2.1.1 จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติ และแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ

2.3.2 ผลการวิจัยพบว่าทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตตรงกันและสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญสูงสุดในค่านิยมระชาคิของมนุษย์ ค่านิยมการของการศึกษา ค่านิยมการสอน และค่านิยมหลักสูตร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ทั้ง 4 ค่านิยมดังกล่าวนี้ มีความสำคัญค่อนข้างมาก เพราะจะเป็นพื้นฐานและวิธีการปฏิบัติไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาอันพึงประสงค์ได้ คือจะทำให้ให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถมีสติปัญญา มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ความว่า

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติและคุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษาคิดแกเยาวชน โดยอย่างครบถ้วนเหมาะสมแก่กับทุก ๆ คน สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถช่วยรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยตลอด.... 129

¹²⁹พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พุทธศักราช 2524, หน้า 234.

....การศึกษาโดยความหมายรวบยอด หมายถึงการช่วยให้บุคคลค้นพบ
 วิถีดำเนินชีวิตที่ไปสู่ความเจริญและความสุข ผู้สอนมีหน้าที่หาความรู้และ
 วิธีการดำเนินชีวิตที่ดีมาให้ศิษย์ เพื่อให้สามารถเรียนรู้ให้ก้าวหน้า และ
 ดำเนินชีวิตต่อไปด้วย จนบรรลุจุดหมาย.... 130

จากพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ครอบคลุม
 ครอบคลุมสาระของกระบวนการของการศึกษาทั้ง 4 ด้าน ข้างต้นและครอบคลุมถึงเป้าหมาย
 ของการจัดการศึกษาคือความก้าวหน้า อันเป็นสิ่งที่ผู้บริหารและอาจารย์ควรจะปฏิบัติให้
 สำเร็จ ดังนั้นจึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการ
 ศึกษาในอุดมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคตรวมกันและสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ
 สูงสุดในค่านิยมชาตินิยม ค่านิยมของกระบวนการของการศึกษา ค่านิยมสอน และค่านิยม
 หลักสูตร

2.4 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญา
 การศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ใน
 กรุงเทพมหานคร

2.4.1 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิด
 เกี่ยวกับสารัตถพุทธปรัชญาการศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา และค่านิยมนักเรียน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่าง
 กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทั้งนี้อาจ เนื่องมาจากการที่ผู้บริหารและอาจารย์มีหน้าที่หลักที่คงปฏิบัติแตกต่างกัน คือผู้บริหารส่วนใหญ่เป็นผู้วางแผนหรือวางนโยบาย ในขณะที่อาจารย์เป็นผู้สอน จึงอาจทำให้มีโลกทัศน์คอดีสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันได้ ดังปรากฏว่าผู้บริหารและอาจารย์ที่ปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตนุศาสตร์มหาวิทยาลัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ดูตารางที่ 36) นอกจากนี้ยังอาจพิจารณาเฉพาะด้านได้ดังนี้

ด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ดังได้อภิปรายไว้ในข้อ 1.2 ว่าความมุ่งหมายของการศึกษา คือการมุ่งพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ และความหมายของคนที่มีสมบูรณ์นั้น มีความหมายในรายละเอียดได้หลายประการดังที่ได้นำเสนอไว้ เช่นเป็นผู้ที่มีอิสรภาพ อยู่เหนือภาวะที่ถูกบีบคั้นต่าง ๆ หรือเป็นผู้ที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใด และรู้จักทำหน้าที่อย่างถูกต้อง หรือเป็นผู้รู้คุณค่า เบิกบานแจ่มใสตลอดเวลา ตลอดจนผู้ที่ปราศจากกิเลสและมัจฉาปฏิรูป เมื่อรายละเอียดของคนที่มีสมบูรณ์มีหลายประการเช่นนี้ จึงอาจทำให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดในด้านความมุ่งหมายของการศึกษาแตกต่างกัน

ด้านนักเรียน สืบเนื่องมาจากการที่ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดด้านความมุ่งหมายของการศึกษาแตกต่างกัน จึงอาจมีผลให้มีแนวคิดในด้านนักเรียนแตกต่างกันด้วย เพราะถ้ามีแนวคิดที่คนที่มีสมบูรณ์เป็นอย่างไร ย่อมต้องการให้นักเรียนเป็นเช่นนั้นด้วย และอีกประการหนึ่ง อาจเป็นเพราะผู้บริหารนั้นมิได้ทำหน้าที่สอน จึงไม่ใกล้ชิดกับนักเรียนเท่าอาจารย์ ซึ่งต้องมีหน้าที่สอนนักเรียนโดยตรงและมีความใกล้ชิดกับนักเรียนมากกว่า ผู้บริหารจึงอาจมีแนวคิดด้านนักเรียนในภาพรวมแบบกว้าง ๆ ในขณะที่อาจารย์มีแนวคิดด้านนักเรียนในรายละเอียดจึงอาจ เป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในด้านนักเรียน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.4.2 ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสาร์คดีทฤษฎีปรัชญาการศึกษา ในทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ โกลเศศ ค่วงอินทร์ เรื่อง "ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครูและนักเรียน เกี่ยวกับการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" ที่พบว่าผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียนมีความคิดเห็นต่อวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05¹³¹ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุเนื่องมาจาก ผู้บริหารและอาจารย์มีความตระหนักถึงปัญหาที่มีมากมายในสังคม โดยเฉพาะปัญหาเยาวชน ดังปรากฏว่า "เด็กและเยาวชนมีวุ่นวายและยุ่งเหยิงมากขึ้น และมีปัญหาการศึกษาเสถียรภาพ ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาโสเภณีวัยรุ่นจำนวนมากสูงขึ้น สภาพเหล่านี้ จะเห็นชัดเจนพอสมควรว่าเด็กและเยาวชนไทยปัจจุบันอยู่ในสภาพปัญหาที่ฉายภาพลบค่อนข้างมากของประเทศเป็นอย่างมาก"¹³² จึงควรช่วยกันแก้ไขปัญหานี้ และการปฏิบัติตามแนวทางของทฤษฎีปรัชญาการศึกษาจะทำให้เยาวชนรู้จักแสวงหาความรู้ สัจธรรม จริยธรรม เพื่อเข้าสู่ชีวิตที่ดีงาม นอกจากนี้ทฤษฎีปรัชญาการศึกษา ยังมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงอาจเป็นเหตุให้ทั้งผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสาร์คดีทฤษฎีปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกัน

¹³¹ โกลเศศ ค่วงอินทร์, "ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน เกี่ยวกับการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสาร์คดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้าบทคัดย่อ.

¹³² ไพฑูรย์ สินลารัตน์, "เด็กและเยาวชนไทย: ภาพฉายสู่ออนาคต" วารสารครุศาสตร์ 14 (กรกฎาคม - กันยายน 2528): 11

2.5 เปรียบเทียบแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภาคัดพุทธปรัชญา
การศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ จำแนกตามเพศ อายุ วุฒิทางการศึกษา ประสบ
การณ์ในการทำงาน ชั้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา หมวดวิชาที่สังกัด

2.5.1 เพศ

1) ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารเพศชายและเพศหญิง มีแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภาคัดพุทธปรัชญาการศึกษาในทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับการวิจัยของ ชวนชม ชินะคังกูร เรื่อง "การเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียนระหว่าง ครูใหญ่เพศชายกับครูใหญ่เพศหญิง จากความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุง เทพมหานคร" ที่พบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารโรงเรียนของครูใหญ่เพศหญิง (ใน เขตกรุงเทพมหานคร) ไม่แตกต่างจากครูใหญ่เพศชาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05¹³³ และอาจเนื่องมาจาก

ปัจจุบันค่านิยมของสตรีไทยในสถานแรงงาน การทำงานด้านต่าง ๆ ทัดเทียมกับชาย บทบาทสตรีที่ได้รับการยกย่องมากในขณะนี้ก็คือการที่ได้มีโอกาสทำงาน ในระดับสูง¹³⁴ สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สตรีและบุรุษมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น นั้นอาจจะมาจากผลการจัดให้มีปีสตรีสากลระหว่างประเทศในปี พ.ศ. 2518 ที่นคร เม็กซิโก เป็นต้นมา ผลของการประชุมทำให้มีการวางแผนปฏิบัติงานเพื่อความเสมอภาค และพัฒนาสันติสุขของสตรีทั่วโลก โดยได้กำหนดให้แต่ละประเทศดำเนินการในสถานต่าง ๆ อาทิ ให้สตรีรู้หนังสือมากขึ้น เปิดสถานวิชาชีพ ให้สิทธิแก่เด็กหญิงได้เรียนหนังสือเท่า เทียมเด็กชาย และให้สตรีได้มีตำแหน่งหน้าที่ในการวางแผนนโยบายการบริหารต่าง ๆ

¹³³ ชวนชม ชินะคังกูร, "การเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหาร โรงเรียน ระหว่างครูใหญ่เพศชายกับครูใหญ่เพศหญิง จากความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" วารสารชาวสารวิจัยการศึกษา 3 (กันยายน - ตุลาคม 2523): 17

¹³⁴ อุดูด วิเชียรเจริญ, "ค่านิยมของสังคมไทย," วารสารธรรมศาสตร์ 2 (มิถุนายน - ตุลาคม 2515): 152

เป็นคน¹³⁵ และยังพบว่าสตรีไทยในระดับผู้บริหารส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ภายในหน่วยงานได้ดี เป็นผู้มีเหตุผล¹³⁶

นอกจากนี้ยังพบว่า ความสามารถของผู้บริหารโรงเรียนสตรี ในระดับมัธยมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ปรากฏชัดเจนในระยะที่ยานมา และเป็นที่ยกย่องขวัญถึงมากที่สุดคือการได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้บริหารดีเด่นและโรงเรียนดีเด่น เช่นในปี พ.ศ. 2526 มีโรงเรียนดีเด่นที่ผู้บริหารเป็นสตรี 7 ใน 10 แห่ง ปี พ.ศ. 2527 โรงเรียนดีเด่นประจำปีล้วนแต่เป็นโรงเรียนที่มีผู้บริหารเป็นสตรีทั้งสิ้น¹³⁷ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีภาวะผู้นำที่เท่าเทียมกันระหว่างสตรีและบุรุษ นอกจากการมีภาวะผู้นำที่เท่าเทียมกันแล้ว โดยสาระของพุทธปรัชญาการศึกษาเองก็มีความกลมกลืนกับวิถีชีวิตของคนไทยดั้งเดิมไปเรียบร้อยแล้ว จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารเพศชายและเพศหญิง มีแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในทุกด้านไม่แตกต่างกัน

2) ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์เพศชายและเพศหญิงมีแนวคิดเกี่ยวกับสัจพจน์พุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ด้านการวัดผลและประเมินผล นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพบว่าอาจารย์เพศต่างกัน มีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านครู นอกนั้นไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากอิทธิพลของค่านิยมและวัฒนธรรมในสังคมไทยที่ถือว่าผู้ชายเป็นผู้นำผู้หญิงเป็นผู้ตาม ส่งผลให้มีการอบรมเด็กชายและหญิงแตกต่างกัน สถาบันในสังคมโดยเฉพาะสถาบันครอบครัวได้อบรมและสร้างค่านิยมให้ชายมีอิสระ มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง กล้าคิด กล้าทำ และกล้าแสดงออกมากกว่าหญิง ส่วนหญิงไทยได้รับการอบรมให้มีความสงบเสงี่ยม เรียบร้อย อ่อนหวาน ประพฤติอยู่ในกรอบของ

¹³⁵ พิชรี จันทรัตน์, "การประชุมระดับโลก เรื่องปีสตรีสากลระหว่างประเทศ," วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสพประชาชาติ 17 (เมษายน 2528): 65-66.

¹³⁶ บวร ประพฤติดีและคณะ, สตรีไทย: บทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 202.

¹³⁷ วรียพร แสงนภาบวร, "ผู้บริหารหญิง: บทพิสูจน์ความสามารถสตรี," วารสารครูปริทัศน์ 11 (มีนาคม 2529): 38 - 39.

ประเพณี¹³⁸ การยอมรับจากสถาบันครอบครัวดังกล่าว อาจเป็นตัวกำหนดทัศนคติและ
 กระทบความเป็นชายหญิงให้ต่างกัน "เช่นพบว่า ผู้หญิง มีความเกรงกลัวต่อการเปลี่ยน
 แปลงทางสังคมมากกว่าผู้ชาย"¹³⁹ ผู้ชาย เป็นเพศที่รอบคอบด้านมากกว่ายอมรับ และ
 สนใจที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น¹⁴⁰ นอกจากนี้วัฒนธรรมไทยไม่นิยมให้ชายและหญิงมีความ
 สัมพันธ์สนิทสนมกันมากถึงวัฒนธรรมตะวันตก ดังนั้น ค่านิยม การยอมรับ และวัฒนธรรม
 ไทยอาจมีส่วนให้อาจารย์เพศชาย และหญิง มีแนวคิดด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับ
 นักเรียน ค่านการวัดผลแตกต่างกัน และส่งผลมาถึงการปฏิบัติในชั้นครู แตกต่างกัน
 อีกด้วย

2.5.2 อายุ

1) ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีอายุน้อยกว่า 40 ปี กับผู้บริหารและอาจารย์ที่มีอายุมากกว่า 40 ปี มีแนวคิดเกี่ยวกับสารัตถ
 พุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมี
 แนวคิดแตกต่างกันในชั้นครู ส่วนอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในชั้น ความสัมพันธ์ระหว่าง
 ครูกับนักเรียน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพุ
 ทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ค่านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ส่วนอาจารย์
 ที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการ
 วัดผลและประเมินผล นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

¹³⁸ วิรุฒ วิเชียรโชติ, "สังคมไม่ศรีสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศ;" วารสาร
 สมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย (พระนคร: สมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย, 2513):
 33-34.

¹³⁹ จำเนียร แสงสว่าง, "ทัศนคติต่อการเมืองและปัญหาสังคม เศรษฐกิจ:
 การศึกษาเปรียบเทียบนิสิตปีที่ 4 คณะรัฐศาสตร์และคณะวิศวกรรมศาสตร์" (วิทยานิพนธ์
 ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518),
 หน้า 169

¹⁴⁰ สุชา จันทรเฒ, "ความแตกต่างระหว่างชายกับหญิง;" วารสาร
 ศูนย์ศึกษา 4 (พฤศจิกายน 2511): 30

ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของสุรินทร์ รัชชาติ ที่พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ ที่พบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีอายุต่างกัน มีความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05¹⁴¹ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากอายุที่ต่างกัน จะทำให้มีการพัฒนาการทางอารมณ์ที่ต่างกัน "การพัฒนาทางอารมณ์ จะมีการพัฒนาไปเรื่อย ๆ ค่อย ๆ ไปตามระดับอายุ เป็นรากฐานที่สำคัญของบุคคล ทำให้มีการแสดงโคตบคอบคอบสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป"¹⁴² นอกจากนี้ผู้บริหารที่มีอายุต่างกันและอาจารย์ที่มีอายุต่างกัน ย่อมจะได้รับการศึกษาและมีประสบการณ์ที่ต่างกัน ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีอายุมากอาจได้รับการอบรมและแบบอย่างจากครูรุ่นเก่า เช่นการปฏิบัติตนเป็นปูชนียบุคคล ในขณะที่ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีอายุน้อยได้รับการศึกษาอบรมแบบสมัยใหม่และคุ้นเคยกับสังคมสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศทั้งในด้านค่านิยมและวัฒนธรรม จึงทำให้มีทัศนคติ ค่านิยม มุคตภาพ และพฤติกรรมแบบคนรุ่นใหม่ ซึ่งต่างจากผู้บริหารและอาจารย์ที่มีอายุมาก และอาจจะยังคงมีความเคยชินกับค่านิยมและวัฒนธรรมแบบเดิม สิ่งทั้งหมดคงกล่าวแล้วอาจมีส่วนคือแนวคิดของผู้บริหารและอาจารย์ จึงอาจ เป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีอายุต่างกัน มีแนวคิดในด้านครูต่างกัน และอาจารย์ที่มีอายุต่างกันมีแนวคิดในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนต่างกัน

นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว ความไม่แน่ใจในเป้าหมายของการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคมอย่างรวดเร็ว อาจส่งผลให้ผู้บริหารที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา และด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนแตกต่างกัน และอาจทำให้อาจารย์ที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติในด้านการวัดผลและประเมินผลต่างกัน

¹⁴¹ สุรินทร์ รัชชาติ, "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร", หน้า 159.

¹⁴² พยอม วงศ์สารศรี, จิตวิทยาการศึกษา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารเศรษฐ, 2526), หน้า 170

2.5.3 วุฒิทางการศึกษา

1) การที่ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตนพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการศึกษาที่จะเสริมสร้างบุคคลเข้าสู่อาชีพครูนั้น เป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระดับใด "ย่อมคงให้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กันไปด้วย พร้อมทั้งสอดแทรกคุณธรรมเพื่อปลูกฝังความเป็นครูอย่างสมบูรณ์แบบ"¹⁴³ ครูที่มีวุฒิทางการศึกษาแม้จะต่างระดับกันจึงมีบุคลิกภาพ ความนึกคิด ทักษะที่สอดคล้องกัน เพราะได้รับการพัฒนาในแนวทางเดียวกัน และประกอบกับสาระในพุทธปรัชญาการศึกษา มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตนพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกัน

2) ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีการปฏิบัติแตกต่างกันในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ส่วนอาจารย์มีการปฏิบัติแตกต่างกันในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารยังมีความเข้าใจที่แตกต่างกันในจุดหมายหลักของพระพุทธศาสนา คือเรื่องนิพพาน และคนที่สมบูรณ์ ความเข้าใจที่แตกต่างกันนี้อาจเนื่องมาจากพื้นฐานของวุฒิทางการศึกษาแตกต่างกัน ผู้ที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่า ย่อมมีโลกทัศน์กว้างไกล ได้ฝึกความคิดวิเคราะห์ วิจัย แก้ปัญหา เรื่องต่าง ๆ ที่มีความลึกซึ้งซับซ้อนกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า จึงเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีวุฒิทางการศึกษาต่างกันมีการปฏิบัติด้านความมุ่งหมายของการศึกษาต่างกัน

¹⁴³ เรวดี วงศ์พรหมเมฆ, "ถ้อยแถลง," จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารเศรษฐ, 2526), หน้า ถ้อยแถลง

ส่วนอาจารย์อาจจะมีความสับสนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของครูให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมปัจจุบัน ดังปรากฏว่าครูมักทำหน้าที่สืบทอดมากกว่าหน้าที่ของกัลยาณมิตร ทั้งนี้เพราะยังมีความเข้าใจหน้าที่ของกัลยาณมิตรไม่ชัดเจน (ดูการอภิปรายข้อ 1.9) หน้าที่ของกัลยาณมิตรหรือผู้ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง จะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีต่อกัน เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียน อาจารย์ที่มีการศึกษาสูงกว่า บ่อม มีประสบการณ์ในด้านนี้ลึกซึ้งกว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาในระดับต่ำกว่า เพราะกัลยาณมิตรเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาในระดับสูง ค่วยเหตุนี้อาจทำให้อาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนต่างกัน

2.5.4 ประสบการณ์ในการทำงาน

1) ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับสัทธิศัพทปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีแนวคิดแตกต่างกันในด้านโรงเรียน ส่วนอาจารย์มีแนวคิดแตกต่างกันในด้านความหมายของการศึกษา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน นอกจากนี้ไม่พบว่ามีแนวคิดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของประภาพร อินทรคัน ซึ่งพบว่า อาจารย์ในสหวิทยาลัยอานนาและสหวิทยชินราช ที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีความต้องการในปรัชญาการศึกษาในระดับภาคและในระดับชาติ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01¹⁴⁴ การที่ผู้บริหารมีแนวคิดในด้านโรงเรียนต่างกัน อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงานมาก มีอายุมาก และมีความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งการศึกษาในวัดเป็นตัวอย่าง อันดี การบริหารงานมานาน ย่อมเกิดการเรียนรู้ในด้านการจัดสภาพโรงเรียน การดำเนินการเรียนการสอน ตลอดจนถึงเทคนิควิธีการปฏิบัติงานที่แบบค้าย การได้รู้ได้เห็น

¹⁴⁴ ประภาพร อินทรคัน, "ปรัชญาการศึกษาคามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูสหวิทยาลัยอานนาและสหวิทยชินราช," หน้า 191.

ปัญหาและวิธีแก้ไขที่เกิดขึ้นหลายสมัย ย่อมทำให้มีโลกทัศน์ในค่านิยมโรงเรียนที่ลุ่มลึกและกว้างไกลกว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์การทำงานน้อย ซึ่งได้สัมผัสกับบรรยากาศโรงเรียนแบบสมัยใหม่ จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีแนวคิดเรื่องโรงเรียนแตกต่างกัน

นอกจากนี้อาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีแนวคิดที่ต่างกัน อาจเป็นเพราะอาจารย์ที่มีประสบการณ์มาก ย่อมมีความคุ้นเคยและเข้าใจธรรมชาติของนักเรียน เข้าใจธรรมชาติของการเรียนการสอน เข้าใจแก่นแท้ของการเป็นครูมากกว่าอาจารย์ที่มีประสบการณ์น้อย และประสบการณ์ที่ยานมาเป็นเวลานานย่อมทำให้อาจารย์มีความเข้าใจความหมายของการศึกษา ได้ดีกว่าผู้มีประสบการณ์น้อย จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ต่างกันมีแนวคิดต่างกันในด้านความหมายของการศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

2) การที่ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากได้มีการเสริมสร้างลักษณะของการเป็นผู้บริหารให้มีลักษณะเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาของ ชรรมรัตน์ ประเสริฐ พบว่า ผู้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารด้านการอบรมเตรียมผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ก่อนได้รับการแต่งตั้ง ร้อยละ 61.60¹⁴⁵ นอกจากนี้ผู้บริหารส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับเดียวกันคือ จบปริญญาตรี ร้อยละ 84.6 (ดูตารางที่ 8) และในการปฏิบัติงานต้องมีความสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมทั้งนโยบายจากกระทรวงศึกษาธิการ ในรูปแบบเดียวกัน ซึ่งทั้งหมดนี้มีความสอดคล้องกับพุทธปรัชญาการศึกษา ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ต่างกันมีการปฏิบัติที่ไม่แตกต่างกัน

¹⁴⁵ ชรรมรัตน์ ประเสริฐ, "ศึกษานุมิตหลังของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตการศึกษา 9" (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษามหาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้าหกค้อย

3) ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างก็มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถพหุปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านการวัดผล ความมุ่งหมายของการศึกษา กระบวนการของการศึกษา วิธีสอน นอกจากนี้ไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจ เนื่องจากอาจารย์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่สอนโดยตรง การทำหน้าที่สอนมานาน ย่อมเข้าใจกระบวนการของการศึกษา เข้าใจถึงวิธีสอน เข้าใจการวัดผลและประเมินผล และเกิดความชำนาญงานทางการศึกษามากกว่าอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อย การมีประสบการณ์มากย่อมเข้าใจจุดหมายปลายทางของการศึกษาได้ดี รวมทั้งรู้จักสำคัญ จุดบกพร่อง ได้ดีกว่าผู้มีประสบการณ์น้อย จึงอาจส่งผลให้มีการปฏิบัติที่แตกต่างกันอีกประการหนึ่ง ในด้านจุดมุ่งหมายของการศึกษา ด้านกระบวนการของการศึกษา ด้านวิธีสอน และด้านการวัดผลและประเมินผลตามแนวพุทธ ก็มีความซับซ้อนและความหลากหลายอยู่ในตัวเอง ด้วยสาเหตุดังกล่าวแล้ว จึงอาจ เป็นเหตุให้อาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างก็ มีการปฏิบัติงานในด้านดังกล่าวต่างกัน

2.5.5 พื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา (วุฒิ)

1) การที่ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนากับผู้บริหารและอาจารย์ที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดเกี่ยวกับสารัตถพหุปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจ เนื่องมาจากผู้บริหารและอาจารย์ที่มีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาต่างก็เป็นผู้ที่สังกัดอยู่ในสายหมวดวิชาด้วยกัน เช่น สังกัดหมวดศึกษาศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ สังคมศึกษา และพลานามัย เป็นต้น (ดูตารางที่ 10 ประกอบ) ในแต่ละหมวดวิชาย่อมต้องใช้วิธีสอนที่แตกต่างกันไปตาม

*ผู้บริหารและอาจารย์ที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนา ในที่นี้หมายถึงผู้ที่มิได้เรียนเรื่องพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ แต่คงมีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาทั่วไปจากการเล่าเรียนปกติในโรงเรียนและจากการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในสังคม

ลักษณะของวิชา เช่นหมวดวิชาภาษาไทย อาจต้องใช้วิธีสอนแบบอภิปราย แบบถามตอบ หมวดวิชาพลาณามัย อาจต้องใช้วิธีสอนแบบสวดิต หรือแบบปฏิบัติ จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดี ประกอบกับวิธีสอนตามแนวพุทธก็มีหลายวิธี จึงทำให้ผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับวิธีสอนกันไปในหลายแง่มุม และอาจเป็นสาเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีพื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนาต่างกัน มีแนวคิดในค่านิยมวิธีสอนที่แตกต่างกัน

2) ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารและอาจารย์ที่มีพื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนาและผู้ที่ไม่มีพื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนา มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพุทธปรัชญาการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย วัฒนธรรมไทย มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และผู้บริหารและอาจารย์ได้รับแนวคิดและการปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจากกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในสังคมจนเกิดความเคยชิน จึงอาจมีส่วนให้ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาไปในแนวทางเดียวกัน นอกจากนี้ผู้บริหารและอาจารย์ยังต้องปฏิบัติตามนโยบายของแผนการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งมีแนวโน้มที่สอดคล้องกับพุทธปรัชญาการศึกษาดังได้อภิปรายไว้ในข้อ 2.1.1 รวมทั้งผู้บริหารและอาจารย์อาจต้องการแก้ปัญหาด้านจริยธรรม ศีลธรรม และต้องการพัฒนาจิตใจเยาวชนตามหลักของพระพุทธศาสนา จึงอาจทำให้ผู้บริหารและอาจารย์ที่มีพื้นความรู้ทางพระพุทธศาสนาต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาไม่แตกต่างกัน

2.5.6 หมวดวิชาที่สังกัด

1) ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่สังกัดหมวดวิชาต่างกัน มีแนวคิดเกี่ยวกับสภารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารมีแนวคิดต่างกันในด้านธรรมชาติของมนุษย์ ด้านกระบวนการของการศึกษา ด้านพุทธญาณวิทยา ส่วนอาจารย์มีแนวคิดต่างกัน ในด้านธรรมชาติของมนุษย์ นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารและอาจารย์ที่สังกัดหมวดวิชาต่าง ๆ ย่อมจะมีความสนใจในสาขาวิชาที่ตนเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติอยู่ มีแนวคิดโน้มไปในเนื้อหาสาระ

กระบวนการเรียนการสอนของหมวดวิชานั้น ๆ วิชาต่าง ๆ ย่อมมีธรรมชาติของการเข้าถึงต่างกัน เช่น วิชาในหมวดวิทยาศาสตร์ ย่อมมีแนวโน้มที่จะพิสูจน์ค้นหาคำความจริง จึงมุ่งสู่กระบวนการของการทดลอง วิชาในหมวดภาษา ย่อมเน้นด้านการฝึกทักษะการอ่านออกเสียงหรือไวยากรณ์ตามแบบแผนที่มีอยู่ วิชาในหมวดศิลปะ เน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ วิชาในหมวดสังคมศึกษา เน้นความประหลาด การเสริมสร้างศีลธรรมจรรยา ส่งเสริมวัฒนธรรม เป็นต้น ความหลากหลายของกระบวนการวิธีแต่ละหมวดวิชาเช่นนี้ อาจทำให้ผู้บริหาร และอาจารย์มีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในหลายแง่มุมต่างกันไป จึงอาจเป็นเหตุให้ผู้บริหารมีแนวคิดต่างกันในด้านธรรมชาติของมนุษย์ ด้านกระบวนการของการศึกษา ด้านพุทธพจนานุกรม และอาจารย์มีแนวคิดต่างกันในด้านธรรมชาติของมนุษย์

2) การที่ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ที่สังกัดหมวดวิชาต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านวิธีสอน นอกนั้นไม่พบว่ามี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อาจเป็นเพราะลักษณะวิชาในหมวดต่าง ๆ มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จึงต้องมีวิธีสอนและศิลปการสอนที่เป็นลักษณะเฉพาะเพื่อให้เหมาะสมแก่การเรียนรู้ในวิชานั้น ๆ เช่น วิชาต่าง ๆ ในหมวดวิชาสามัญ อาจต้องใช้วิธีสอนแบบอภิปรายหรือแบบถาม-ตอบ หรือแบบบรรยาย จึงจะได้ผลดี วิชาต่าง ๆ ในหมวดวิชาชีพ อาจจะต้องใช้วิธีสอนแบบสาธิต หรือการลงมือปฏิบัติจึงจะได้ผลดี เป็นต้น จึงทำให้การสอนในหมวดวิชาต่าง ๆ แตกต่างกัน และอาจเป็นสาเหตุให้ผู้บริหารและอาจารย์มีการปฏิบัติในด้านวิธีสอนตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ปัจจุบันทิศทางของการศึกษาไทยมีแนวโน้มมาทางพุทธปรัชญาการศึกษามากขึ้น จึงเป็นที่คาดหวังว่าในอนาคตอาจจะมีการนำพุทธปรัชญาการศึกษามาเป็นแกนในการจัดการศึกษาทุกระดับ

พุทธปรัชญาศึกษานั้นมีความละเอียดลึกซึ้ง นักการศึกษาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การวางแผนการศึกษาระดับชาติ จึงควรจะมีการพิจารณาศึกษาอย่างถ่องแท้ทั้งใน

ค่านเนื้อหาของพุทธปรัชญาการศึกษา สภาพปัญหา แนวทางการปฏิบัติ รวมทั้งผลที่คาดว่าจะได้รับ การศึกษาพิจารณาในเรื่องนี้อาจกระทำได้หลายวิธี เช่น จัดประชุม สัมมนา อดิปราย วิจัยแบบต่าง ๆ จัดตั้งกลุ่มทำงานเฉพาะกิจ การทดลองปฏิบัติ และการเตรียมการล่วงหน้าก่อนการนำมาใช้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

1. ควรจะได้มีการศึกษาแนวคิดและการปฏิบัติ เกี่ยวกับสภารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในส่วนภูมิภาค และในระดับอื่นทุกระดับการศึกษาในทุกภูมิภาค เพื่อจะได้ทราบว่าผู้บริหารและอาจารย์มีแนวคิดและการปฏิบัติไหมไปในลักษณะใด
2. ควรจะได้มีการศึกษาเกี่ยวกับสภารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาเฉพาะด้านอย่างละเอียดลึกซึ้ง ทุกๆ ด้าน เพื่อความชัดเจนในการนำไปสู่ภาคปฏิบัติ
3. ควรจะได้มีการวิจัยเชิงทดลอง เกี่ยวกับสภารัตถพุทธปรัชญาการศึกษาในค่านใดค่านหนึ่ง หรือหลายค่าน เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหา แนวทางการปฏิบัติ ตลอดจนผลที่ได้รับ เพื่อเป็นพื้นฐานของการนำไปสู่การปฏิบัติจริง

ศูนย์วิทย์ทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวง. ทิศทางแผนพัฒนาการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม
ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ของกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร:
ศูนย์ตำราวิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2528.
- ก้อ สวัสดิ์พาณิชย์. การมัธยมศึกษา การวางแผนกำลังคนและการศึกษาในประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2509.
- กิติมา ปรีดีคิลก. ปรัชญาการศึกษาเล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, 2523.
- เกียรติวรณ อมาตยกุล. วิธีแห่งพุทธะ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์,
2530.
- ชัคคิยา กรรณสูต และคณะ. สะท้อนภาพสตรีไทย. โครงการปีสาถระหว่างประเทศ
สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2518.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน สำนักราชบัณฑิตยสถาน. แผนพัฒนาการศึกษา
แห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534). กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรือง
สาส์นการพิมพ์, 2529.
- คณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาจิตใจ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรม
ราชูปถัมภ์. มติใหม่ของการพัฒนาจิตใจ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ประทีปวิทย, 2528.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร: กราฟิการ์, 2526.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 2525-2529. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหกรณ์
การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2524.

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 2530-2534. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, 2529.

จิตรกร กิ่งเกษมสุข. พุทธปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2525.

ดวงเดือน พิศาลบุตร. ประวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดวงรัษฎ์ ศคะนาวิน. ความรอยพระบรมครู. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2513.

บวร ประพฤติดีและคณะ. สตรีไทย: บทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

บรรจง จันทรส. ปรัชญากับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2522.

บุญมี แทนแก้วและคณะ. วิชาปรัชญา 103 (พุทธศาสตร์). กรุงเทพมหานคร: โอเคียนสโตร์, 2522.

ประคอง กรรณสุต. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2525.

_____. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. ปทุมธานี: บริษัทศูนย์หนังสือศรีสง่า จำกัด, 2528.

ประเวศ วะสี. พุทธธรรมกับสังคม. กรุงเทพมหานคร: เอชเออนการพิมพ์จำกัด, 2528.

ประสาน ทองภักดี. ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร: คำรงการพิมพ์, 2520.

เปรม คิณสุदानนท์, พลเอก. ประมวลสุนทรพจน์ พ.ศ. 2527 ของ ๗พญา พลเอกเปรม คิณสุदानนท์ นายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิคคอรี่เพาเวอร์พอยท์จำกัด, 2529.

พยอม วงศ์สารศรี. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สารเศรษฐ
2526.

พระธรรมญาณมุนี. ธรรมญาณนิพนธ์. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์การพิมพ์, 2528.

พระราชวรมนี. เทคโนโลยีกับศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง
2530.

_____. ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร: 2527. (พิมพ์แจกเป็นธรรมทานอุทิศ
กุศลแก่ พันโท จวง ภักดีชุมพล มีนาคม 2527.

_____. ปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2528.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: คำนสุชาการ
พิมพ์, 2528.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: คำนสุชาการพิมพ์
2528.

_____. พัฒนาคน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประทีปวิทย์, 2528.

_____. พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขกายใจ, 2528.

_____. มองอเมริกาแก้ปัญหาไทย. กรุงเทพมหานคร: คำนสุชาการพิมพ์, 2528.

_____. สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2527.

พระครูวิจิตรธรรมคุณ (วาสน์ นิลประภา). ทิศ 6 หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก,
กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ). มองเรามองเขา. กรุงเทพมหานคร: ห้าง
หุ้นส่วนจำกัดศิวัตร, 2528.

_____. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ศิวัตร, 2529.

พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาคืออะไร. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2527.

พุทธทาสภิกขุ. แถลงการณ์ส่วนโมกข์ 50 ปี. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทยจำกัด,
2525.

_____ . ธรรมะที่ควรเคมลงในชีวิต. กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, 2527.

_____ . ธรรมะเป็นคู่ชีวิต. กรุงเทพมหานคร: พลพิมพ์การพิมพ์, 252๘.

_____ . ธรรมะสำหรับครู. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศึกษา, 2527.

_____ . บรมธรรม. กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์, 2526.

_____ . เป้าหมายของชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2528.

_____ . มหาวิทยาลัยคอตทางสุนัช (คอน 3-4-5-6). กรุงเทพมหานคร: สมชาย
การพิมพ์, 2526.

_____ . หลักธรรมสำหรับนักศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2527.

พนัส หันนาคินทร์. การศึกษาของไทย. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2521.

พันธุสุรย์ ลดาวัลย์และคณะ. ทางเลือกในอนาคตของสังคมไทยในทัศนะของนักวิชาการ.
เชียงใหม่: ชนบรรณการพิมพ์, 2527.

พิรุณ มลิวัลย์. พระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน คอน 1. กรุงเทพมหานคร: กระหวง
ศึกษาธิการ, 2527.

ไพฑูรย์ สีนสารกัน. ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2524.

ปิฎุ โฉม สาขร. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
2526.

ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ประมวลพระราชดำรัสและพระบรม
ราโชวาท พุทธศักราช 2522. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร,
2524.

_____ . ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท. พุทธศักราช 2523.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แผนที่ทหาร, 2524.

- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ประมวลพระคำรัสและพระบรม
ราโชวาท พุทธศักราช 2524. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร
2525.
- เมธี ดันชนานนท์. ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช,
2523.
- ระวี ภาวิไล. หัวใจพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, 2528.
- เอกวิทย์ ฃ กลาง. คุณภาพและประสิทธิภาพของการศึกษาไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพ
มหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- วไลพร ภานุคานนท์ ฃ มหาสารคาม. จิตวิทยาพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร.
เรือนแก้วการพิมพ์, 2527.
- วศิน อินทสระ. พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษาามกุฎราช
วิทยาลัย, 2524.
- วิทย์ วิศทเวทย์. ปรัชญาการศึกษาไทย 2411-2475. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้น
ส่วนจำกัดพิมพ์บลิซซิ่ง, 2526.
- ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาของการศึกษาไทย. กรุงเทพ
มหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. ปรัชญาชนเส้นทางของการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษา
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530.
- ศักดิ์คา ปรางค์ประทานพร. ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร:
โอเคียนสโตร์, 2526.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. แผนการศึกษาฉบับพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
ยูไนเต็คโปรดักชั่น, 2520.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. นวโกวาท. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มามกุฎราชวิทยาลัย, 2527.

- สมเด็จพระญาณสังวร. ลักษณะพระพุทธรูปศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิ
ราชวิทยาลัย, 2529.
- สาโรช บัวศรี. ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: อรุณสภา
2512.
- สุชีพ ปุณฺณานุกาต. คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธรูปศาสนา. กรุงเทพมหานคร: เรืองแสง
การพิมพ์ 2528.
- สมน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. กรุงเทพมหานคร:
ศรีธรรมสาร, 2528.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. วรรณไวทยาการ. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราสังคมศาสตร์
2514.
- สุกิจ เหล่าสุนทร. ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.
2517.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ใหญ่ย์. พุทธศาสน์. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2519.
- อนันต์ ศรีโสภณ. หลักการวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2529.
- อมร โสภณวิเศษรุ่งวงศ์. ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักนายทง, 2514.
- อัมพร พงษ์ษา. แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาไทย เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: ศึกษา
ศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

บทความ

- ประกอบ คุปรัตน์. "วิกฤตการณ์การศึกษาไทย." วารสารครูศาสตร์ 15 (กรกฎาคม
ธันวาคม 2529): 2.
- จิตรกร ตั้งเกษมสุข. "วิทยาลัยครูกับการเป็นสถาบันอุดมศึกษา." วารสารครูศาสตร์
12 (มกราคม - มีนาคม 2527): 108.
- ชวนชม ชินะตั้งกร. "การเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียนระหว่างครูใหญ่
เพศชายกับครูใหญ่เพศหญิงจากความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาใน
กรุงเทพมหานคร." วารสารข่าวสารวิจัยการศึกษา 3 (กันยายน - ตุลาคม
2523): 17.

- คณีย์ เทียนพุด. "ปรัชญาการศึกษาไทยถึงเวลาแล้วที่จะใช้...พุทธปรัชญา." วารสาร
พัฒนาหลักสูตร อดันต์ที่ 24 (กันยายน 2526): 20
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, มล. "การศึกษาตามพุทธวิธีจะมีได้หรือไม่ ในสมัยปัจจุบัน." วารสารวัฒนธรรมไทย 20 (เมษายน 2524): 14 - 22.
- พระราชวรมณี. "การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา." วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์
3(3/2530): 40-41
- พรชุตี อาชวอำรุง. "ปรัชญาการศึกษาของ Existentialism ." วารสารครุศาสตร์
4 (มิถุนายน - กรกฎาคม 2517): 66
- พัชรี จันรัตน์. "การประชุมระดับโลกเรื่องปีสครีสาครระหว่างประเทศ" วารสาร
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสหประชาชาติ 17 (เมษายน
2518): 65 -66.
- ไพฑูริย์ สินดารัตน์. "เด็กและเยาวชนไทย. ภาพฉายสู่อนาคต" วารสารครุศาสตร์
14 (กรกฎาคม - กันยายน 2528) : 11
- ระวี ภาวิไล. "พุทธธรรมกับสภาพชีวิตและการศึกษาปัจจุบัน." วารสารสภาการศึกษา
แห่งชาติ 5 (กันยายน 2513): 7-11
- วัลลา กิ่งคพานุรักษ์. "บทบรรณาธิการ." วารสารครุศาสตร์ 15 (กรกฎาคม - ธันวาคม
2529): บทบรรณาธิการ.
- วีรยุทธ วิเชียรโชติ. "สังคมไมตรีสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศ." วารสารสมาคม
จิตวิทยาแห่งประเทศไทย (พระนคร. สมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย,
2513): 33-34
- วุฒิชัย มูลศิลป์. "สองศตวรรษของการศึกษาไทย." วารสารสภาการศึกษา 4 (เมษายน
พฤษภาคม 2525): 32
- สวโรช บัวศรี. "ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทย." วารสารคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ 7 (ตุลาคม 2515): 27
- สุชา จันทรเอม. "ความแตกต่างระหว่างชายกับหญิง." วารสารศูนย์ศึกษา
4 (พฤศจิกายน 2511): 30

สุมน อมรวิวัฒน์. "สมบัติพิเศษของการศึกษาไทย." วารสารครุศาสตร์ 15 (กรกฎาคม
ธันวาคม 2529): 14

อคุศล วิเชียรเจริญ. "ค่านิยมของสังคมไทย." วารสารธรรมศาสตร์ 2 (มิถุนายน
ตุลาคม 2515): 152

เอกวิทย์ พ.กลาง. "อันอาจจะนำไปสู่ปรัชญาการศึกษาที่เป็นของเราเอง." วารสาร
ศูนย์ศึกษา 16 (กรกฎาคม - สิงหาคม 2512): 14 - 15.

เอกสารอื่น ๆ

โกเศศ คังอินทร์ "ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียนเกี่ยวกับการ
ปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ใน
กรุงเทพมหานคร" วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถ
ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528

จำเนียร แสงสว่าง "ทัศนคติต่อการเมืองและปัญหาสังคม เศรษฐกิจ: การศึกษา
เปรียบเทียบนิสิตปีที่ 4 คณะรัฐศาสตร์และคณะวิศวกรรมศาสตร์" วิทยานิพนธ์
ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2518.

ชนิตา รัชพลเมืองและคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องแนวโน้มการศึกษาในระบบโรงเรียน
ในช่วงระยะแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และ 7. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

ศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ธรรมรัตน์ ประเสริฐ "ศึกษานูมิหลังของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตการศึกษา 9" วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525
- ชญ แสงศักดิ์ อ้างถึงใน กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. เอกสารการอบรมวิจัยปฏิบัติการครั้งที่ 7, 2526 หน้า 214 - 217.
- ประภาพร อินทรรัตน์ "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยสหวิทยาลัยอำนาจและสหวิทยาลัยพุทธชินราช" วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- พระราชวรมนี. "พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม." กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528 (อัครสำเนา)
- พระโสภณคณาภรณ์. "พุทธปรัชญาการศึกษา." กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528. (อัครสำเนา)
- พรทิพย์ สิงห์โตทอง "การวิเคราะห์และประเมินหนังสือเรียนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เรื่องพระพุทธศาสนา" วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528
- ภิญโญ สาธร. "วิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาไทย." เอกสารประกอบการบรรยายวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525 (อัครสำเนา)
- มณี แก้วประสพ "ปรัชญาการศึกษาตามความต้องการของอาจารย์วิทยาลัยครูสหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์และสหวิทยาลัยศรีอยุธยา" วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ระพี สาคริก อ้างถึงใน ชนิตา รัตนพอลเมืองและคณะ "รายงานการประชุมวิชาการแบบขิมโปเขียนเรื่องการศึกษากับการพัฒนาสังคมไทย เนื่องในการเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี" จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526

- วนิดา ชนศุภานุเวช "มนุษย์คามทรคนะของพุทธปรัชญา" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษร
ศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2523
- วิจิตร เกกวิศิษฐ์ "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" วิทยานิพนธ์
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2520
- วีระ อ่ำพันธุ์ "การประยุกต์พุทธธรรมในการบริหารการศึกษาค้นคว้า" วิทยานิพนธ์
ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย, 2517
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และปราณี ฐิติวัฒนา. รายงานการวิจัยเรื่องศาสนาและความเชื่อ
ในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526
- สุภาพร สิวโรจน์ "ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการบริหารงานของกลุ่ม
โรงเรียนมัธยมศึกษาในสวนกลาง" วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527
- สุรินทร์ รัชชาติ "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาระหว่างผู้บริหาร
อาจารย์ และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2529
- ณิชา พันธุเสน. "การศึกษาเกี่ยวกับการยอมรับทางเศรษฐกิจของประเทศ" พัฒนาศึกษา
กับการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528
- อาทิตย์ ไชยคุณา "การเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาระหว่างอาจารย์
นักศึกษา และครูประจำการที่เข้ารับการอบรมบุคลากรทางการศึกษาใน
วิทยาลัยครูกลุ่มภาคเหนือ" วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
สารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527

สัมภาษณ์

- ประสาน ทองภักดี. อาจารย์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2529.
- พระราชวรมนี. วัดพระเทพรัตน. สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2529.
- พระโสภณคณาภรณ์. วัดบวรนิเวศวิหาร. สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2529.
- พุทธทาสภิกขุ. สวนโมกขพลาราม. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2529.
- ระวี ภาวิไล. ศาสตราจารย์ ภาควิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2529.
- วิญจวน อินทรกำแหง. สวนโมกขพลาราม. สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2529.
- วศิน อินทสระ. อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 5 กันยายน 2529.
- วิจิตร เกศวิสิษฐ์. รองศาสตราจารย์ ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2529.
- วิทย์ วิศทเวทย์. ศาสตราจารย์ ภาควิชาปรัชญาการศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2529.
- สมเด็จพระญาณสังวร. วัดบวรนิเวศวิหาร. สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2529.
- สุมน อมรวิวัฒน์. ศาสตราจารย์ ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2529.
- สุนทร พ รังษี. รองศาสตราจารย์ ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม 2529.

ภาษาอังกฤษ

Arthur K. Ellis, et al. The Foundation of Education. Englewood cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1981.

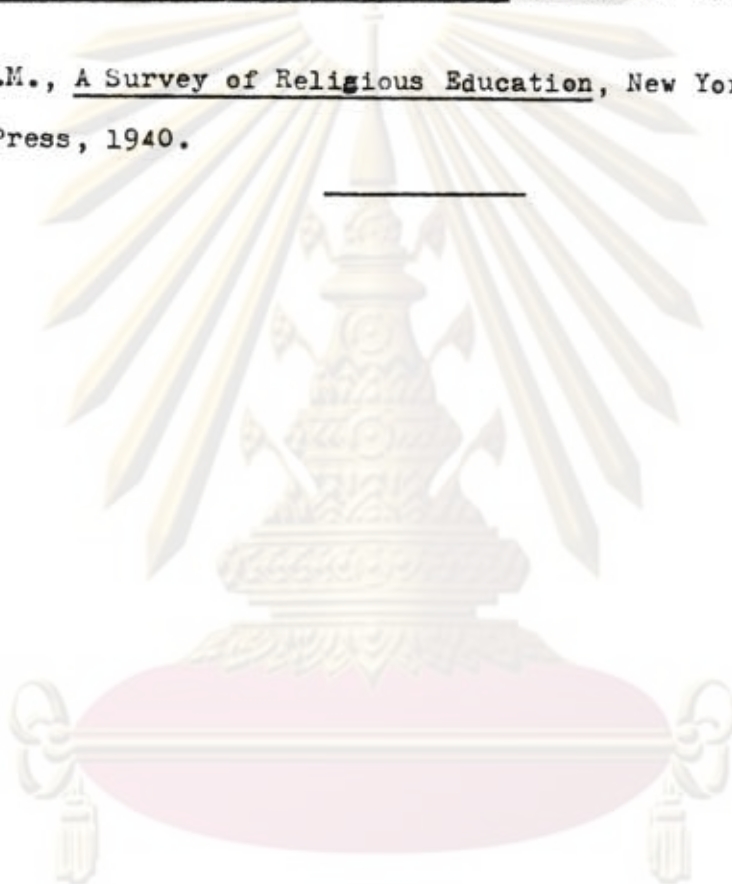
As Quoted in Jame R. Hamilton, et al. Reading for an Introduction to Philosophy of Education. New York: Macmillan Publishing Co., 1976.

Christopher J. Lucas. What is Philosophy of Education. New York:
Macmillan Company, 1956.

Krejcic, Robert U., and Morgan, Daryle W. Educational and Psychological Measurement. n.p. 1960

Peter M. Ollings. "The Philosophy of Teaching Philosophy." Improvement
College and University Teaching (4 Autumn 1975): 282-283.

Price, J.M., A Survey of Religious Education, New York: The Ronald
Press, 1940.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.
แบบสอบถามที่ใช้ในการสำรวจ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ.....บัณฑิตวิทยาลัย แผนกมาตรฐานการศึกษา โทร.2150895-9

ที่ ทม 0309/130๒๕๕ วันที่ 17 ธันวาคม 2529

เรื่อง.....ขอความร่วมมือในการวิจัย

เรียน

เนื่องด้วย นางสมพิศ โพล้งน้อย นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา กำลัง
ดำเนินการวิจัยเพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารัตถศึกษา
การศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร"
โดยมี อาจารย์ ดร.จุมพล ทูลภัทรชีวิน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนั้นนิตินจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูล
ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยการขอเรียนสัมภาษณ์ท่านและหาข้อสรุปทางพฤกษศาสตร์การศึกษา

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดอนุญาตให้ นางสมพิศ โพล้งน้อย
ได้เข้าพบและเรียนสัมภาษณ์ท่านดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง

(ศาสตราจารย์ ดร.ดาวรร วัชรภักย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ ทบ ๐๓๐๘/๑๐๖๖

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10500

3๐ มกราคม 253๐

เรื่อง ขอความร่วมมือในการวิจัย

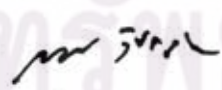
เรียน อธิการบดีมหาวิทยาลัย

- สิ่งที่ส่งมาด้วย
1. โครงร่างวิทยานิพนธ์
 2. แบบสอบถาม แบบสำรวจความคิดเห็น
 3. รายชื่อโรงเรียน

เนื่องด้วย นางสาวสมพิศ โพล้งน้อย นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาสารคดีศึกษา กำลังดำเนินการวิจัยเพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์เรื่อง "การสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารคดีพุทธปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" โดยมี อาจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยการแจกแบบสอบถามและแบบสำรวจความคิดเห็นแก่ผู้บริหารและอาจารย์ของโรงเรียนต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ในสังกัดของกรมสามัญศึกษา

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดอนุญาตให้ นางสาวสมพิศ โพล้งน้อย ได้เก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทางวิชาการด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรวิทย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

แผนกมาตรฐานการศึกษา

โทร. 215๐895-๙

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

16 กุมภาพันธ์ 2530

เรื่อง ขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

เรียน อาจารย์ผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่าน

ข้าพเจ้า นางสมพิศ โพล้งน้อย นิสิตปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาสารคดีศึกษา กำลังดำเนินการวิจัยเพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสารคดีทฤษฎีปรัชญาการศึกษา ของผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตร ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต จึงใคร่ขอความกรุณาจากท่านโปรดพิจารณาและตอบแบบสอบถาม ให้ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของท่าน คำตอบของท่านทุกข้อ เป็นสิ่งที่มีค่ายิ่งในอันที่จะ ช่วยให้งานวิจัยครั้งนี้สมบูรณ์ ผลการตอบและผลการวิจัยจะไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อท่าน แต่อย่างใด

ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความกรุณาจากท่านเป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(นางสมพิศ โพล้งน้อย)

นิสิตปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาสารคดีศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิจัย "การสำรวจแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสภารัตนพิพิธภัณฑสถานศึกษาของ
ผู้บริหารและอาจารย์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ใน
กรุงเทพมหานคร"

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน

- ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม
 ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติงานการศึกษาในปัจจุบัน
 ตอนที่ 3 แบบสอบถามแนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานศึกษาในอุดมคติ และ
 แนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต

แบบสอบถามตอนที่ 1

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย ลงในรูป หน้าข้อความที่เป็นจริงเกี่ยวกับ
ตัวท่านเอง

สำหรับเจ้าหน้าที่

เลขที่แบบสอบถาม.....

บัตรที่.....

1	2	3	4
---	---	---	---

5

(1) ท่านทำหน้าที่.....

- 1 ผู้อำนวยการหรืออาจารย์ใหญ่
 2 ผู้ช่วยผู้อำนวยการหรือผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่
 3 หัวหน้าหมวดวิชา
 4 อาจารย์ผู้สอน

6

(2) เพศ.....

- 1 ชาย
 2 หญิง

7

สำหรับเจ้าหน้าที่

(3) อายุ.....

1	☐	ต่ำกว่า 20 ปี	5	☐	36-40 ปี
2	☐	20-25 ปี	6	☐	41-45 ปี
3	☐	26-30 ปี	7	☐	46-50 ปี
4	☐	31-35 ปี	8	☐	51 ปีขึ้นไป

8

(4) วุฒิการศึกษา.....

1	☐	ต่ำกว่าปริญญาตรี
2	☐	ปริญญาตรี
3	☐	ปริญญาโท
4	☐	สูงกว่าปริญญาโท

9

(5) ประสบการณ์การทำงาน.....

1	☐	ต่ำกว่า 1 ปี
2	☐	1-5 ปี
3	☐	6-10 ปี
4	☐	11-15 ปี
5	☐	16-20 ปี
6	☐	21 ปีขึ้นไป

10

(6) สังกัดหมวดวิชา.....

1	☐	สังคมศึกษา
2	☐	ภาษาไทย
3	☐	ภาษาอังกฤษ
4	☐	วิทยาศาสตร์
5	☐	คณิตศาสตร์
6	☐	พลานามัย
7	☐	การงานอาชีพ
8	☐	อื่น ๆ

11

ศูนย์พัฒนาศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(7) พื้นฐานความรู้ทางศาสนา.....

1 นักธรรมตรี

2 นักธรรมโท

3 นักธรรมเอก

4 เปรียญตรี

5 เปรียญโท

6 เปรียญเอก

7 อื่น ๆ

12

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามตอนที่ 2

แนวคิดและการปฏิบัติงานการศึกษาในปัจจุบัน

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย ลงในรูป หน้าข้อความที่เป็นจริงเกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติงานการศึกษาในปัจจุบันของท่าน เพียงข้อละ 1 ตัวเลือก

ความหมายของการศึกษา

สำหรับเจ้าหน้าที่

(1) ท่านคิดว่าการศึกษา คืออะไร

- 1 การศึกษา คือการพัฒนาชีวิตและสร้างสังคมใหม่ด้วยการจัดประสบการณ์ใหญ่เรียนรู้ได้แก้ปัญหาและสร้างสรรค์สังคม
- 2 การศึกษา คือการพัฒนาชีวิตให้ดีที่สุดในปัจจุบันด้วยการมีเสรีภาพในการตัดสินใจ เลือกทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง
- 3 การศึกษา คือการ เตรียมตัวเด็กเพื่อให้พร้อมที่จะเผชิญกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
- 4 การศึกษา คือกระบวนการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมที่คงมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง
- 5 การศึกษา คือกระบวนการสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ด้วยเหตุผล คุณธรรมและสติปัญญา
- 6 การศึกษา คือการฝึกฝนอบรมโดยการพัฒนาชีวิตด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ให้ความเจริญด้วยคุณลักษณะที่คงามทุกชั้นตอน ตลอดถึงการพบความสุขที่แท้จริง

13

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(2) ท่านมีแนวปฏิบัติอย่างไร เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาตาม
ความหมายของการศึกษาที่ท่านคิดว่าควรจะเป็น

- 1 ให้ผู้เรียนคิดและปฏิบัติงานอย่างมีเหตุผล
- 2 ผู้เรียนต้องเรียนตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร
- 3 ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และให้ลงมือกระทำ
- 4 ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาสังคม
- 5 ให้ผู้เรียนรู้จักคิดในเชิงเหตุผลและเชิงคุณธรรมพร้อม
กับการฝึกปฏิบัติ
- 6 มีความยืดหยุ่น ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนตามความ
ถนัดได้อย่างเสรี

สำหรับเจ้าหน้าที่

26

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

(3) ท่านคิดว่าการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายอย่างไร

- 1 มุ่งให้ผู้เรียนมีความเจริญทุกชั้นตอน ทั้งด้านความ
ประพฤติกิจใจ ปัญญา เป็นคนทันสมัย
- 2 มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักและทำความเข้าใจกับตนเองมากที่สุด
โดยเฉพาะในเรื่องเหตุผลและสติปัญญา
- 3 มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักใช้เสรีภาพในการเลือก และมีความ
รับผิดชอบต่อความคิดจิตใจของตนเอง
- 4 มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับปรุงตนเอง ตระหนักในสภาพความ
เป็นจริงของสังคมดำเนินชีวิตได้
- 5 มุ่งให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของสังคม สามารถช่วยแก้
ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่ และพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น
- 6 มุ่งที่จะถ่ายทอดคตินิยมทางวัฒนธรรมอันดีงาม และมุ่ง
พัฒนาความมีระเบียบวินัย สติปัญญาของมนุษย์ให้มีความ
เฉลียวฉลาดและมีความประพฤติดีงาม

14

- (4) ท่านปฏิบัติในข้อใดต่อไปนี้ เพื่อให้บรรลุจุดหมายของการศึกษา สำหรับเจ้าหน้าที่
- 1 ปักผู้เรียนรู้จักคิดพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยปัญญาให้
ประพฤติกมี จิตใจดี มีความรอบรู้
 - 2 ปรับปรุงวิธีการทางการศึกษาให้สอดคล้องกับการ
เวลา และภาวะแวดล้อมอยู่เสมอ
 - 3 เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกแนวทาง เข้าใจตนเอง
สามารถเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้
 - 4 ปักให้ใช้ความคิดหาเหตุผลโดยอาศัยหลักวิชาที่เรียน
รู้ไว้แล้วเป็นแนวทางพื้นฐานแห่งความคิด
 - 5 ปักการวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนและ
อภิปรายความคิดเห็นระหว่างกันมองเห็นความสำคัญ
ของสังคม
 - 6 ถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธาต่าง ๆ เป็น
ระบบโดยครูลำดับเนื้อหาวิชา เพื่อความเป็นเลิศ
ทางวิชาการ

27

ธรรมชาติของมนุษย์

- (5) ท่านคิดว่าธรรมชาติของมนุษย์มีลักษณะอย่างไร

- 1 ชอบการพิสูจน์ทดลอง
- 2 มีการใช้เหตุผลเสมอ
- 3 รักที่จะอนุรักษ์ของเก่า
- 4 ใช้ความคิดเห็นคนเป็นใหญ่
- 5 มีความทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลง
- 6 มีศักยภาพที่จะพัฒนาให้มีความเจริญได้เต็มที่

15

พยาบาล

- (7) ท่านคิดว่ามนุษย์ควรจะได้รับความรู้ด้วยวิธีใด
- 1 ทำตามแบบอย่างและกฎเกณฑ์ที่วางไว้
 - 2 ควบคู่การสังเกต พิจารณา หาเหตุผลอยู่เสมอ
 - 3 ควบคู่การศึกษา ค้นคว้า ฝึกฝน ศึกษาค้นคว้า และกระทำ ควบคู่ตนเอง
 - 4 ตามประสาหมัสมัสนี้ทั้ง 5 และควบคู่การพิสูจน์ทดลอง
 - 5 รู้จักคิดสร้างสรรค์และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ
 - 6 ตามประสาหมัสมัสนี้ทั้ง 5 และจิตใจ รู้ลึก จดจำ และคิดโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำ

16

- (8) ปัจจุบันนักเรียนของท่านได้รับความรู้ด้วยวิธีใดเป็นส่วนใหญ่
- 1 ฝึกปฏิบัติในห้องปฏิบัติการ
 - 2 ศึกษาด้วยตนเองจากโปรแกรมสำเร็จรูป
 - 3 ใช้สถานการณ์จำลองในการแก้ปัญหาต่าง ๆ
 - 4 ใช้กรณีศึกษาต่าง ๆ พร้อมกับอภิปรายสนทนา
 - 5 รับความรู้จากครูผู้สอน ทองคำจากตำราและเอกสารต่าง ๆ
 - 6 ได้รับความรู้และแบบอย่างจากครู ได้บรรยากาศ แลกเปลี่ยนทัศนคติ พิจารณาจากสิ่งที่เป็นจริงในชีวิต

29

กระบวนการของการศึกษา

- (9) ท่านคิดว่าในปัจจุบันนี้กระบวนการของการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาดำเนินการอย่างไร
- 1 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม
 - 2 เน้นเนื้อหาวิชา และยึดครูเป็นศูนย์กลาง
 - 3 ให้อิสระแก่ผู้เรียนในการเลือกเรียนอย่างเต็มที่
 - 4 ให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งความประพฤติ จิตใจ และปัญญา
 - 5 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไว้
 - 6 ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และให้โอกาสได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

17

(10) ปัจจุบันท่านได้สอนให้ เป็นไปตามกระบวนการของการศึกษา สำหรับเจ้าหน้าที่

ในระดับมัธยมศึกษาในลักษณะใด

- 1 ให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเอง ทำในสิ่งที่ตนเลือก
- 2 ดึงเอาความรู้ที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนออกมาพัฒนา
- 3 ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน เน้นทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ
- 4 ให้ผู้เรียนกระทำด้วยตนเองควยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
- 5 ให้ผู้เรียนคิด และฝึกฝนปฏิบัติเสมอ ๆ ในด้านความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน
- 6 ให้ผู้เรียนมองเห็นปัญหา และเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ โดยด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้การแก้ปัญหาของตนเองและสังคม

30

โรงเรียน

(11) ท่านคิดว่าโรงเรียนของท่านควรทำหน้าที่อะไรในปัจจุบัน

- 1 สร้างความนิยมในวัฒนธรรมที่ดีงามในอดีตแล้วสืบต่อรักษาไว้
- 2 ใช้ความรู้ ถ่ายทอดวัฒนธรรมและรักษาไว้เพื่อความสงบสุขของสังคม
- 3 ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสังคมใหม่ที่มีความเท่าเทียมกันมีความยุติธรรมในสังคม
- 4 ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองให้เป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง
- 5 ให้ได้ฝึกฝนการมีชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตามระบอบประชาธิปไตย
- 6 เป็นที่อบรมให้เป็นคนดี มีศีลธรรม มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อชีวิตและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

18

ศูนย์วิจัยและพัฒนาสุขภาพ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(12) โรงเรียนของท่านจัดสภาพแวดล้อมอย่างไร

สำหรับเจ้าหน้าที่

- 1 มีสภาพที่จำลองแบบอย่างที่ดีงามของชีวิตและจิต
ประสบการณ์ที่ดีและเหมาะสม
- 2 มีสภาพที่ให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ
และทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง
- 3 มีสภาพที่ส่งเสริมและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ในอนาคค
ที่มีความเท่าเทียมกัน มีความยุติธรรม
- 4 มีสภาพที่เอื้อต่อการที่จะฝึกฝนเตรียมผู้เรียนเป็นคนที่
มีเหตุผล มีจริยธรรมและความคิดที่ดีงาม
- 5 มีบรรยากาศที่เกื้อหนุนความสัมพันธ์ที่ดีเป็นทอปรวม
ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อชีวิต ไม่ห่างธรรมชาติ
เปิดกว้างสูบ้าน วัด ชุมชน
- 6 มีสภาพแห่งความรัก ความห่วงใย ด้วยการวางกฎ
ระเบียบวินัย และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน

31

ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา

(13) ท่านคิดว่าผู้บริหารโรงเรียนที่ดีควรเป็นอย่างไร

- 1 มีความเข้มแข็ง เกรงครีกคอกกฎระเบียบต่าง ๆ
- 2 มีความเป็นตัวของตัวเอง และเชื่อมั่นในความคิดเห็น
ของตนเอง
- 3 มีความคิดกว้างไกล เป็นนักปฏิรูป ชอบปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
อยู่เสมอ
- 4 เป็นคนคมีเหตุผล มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใด ๆ
ด้วยความมีเหตุผล
- 5 มีความประพฤติกดี มีคุณธรรม ยุติธรรม ยินดีช่วยเหลือ
ผู้อื่น เสียสละ เป็นนักประชาธิปไตย
- 6 เป็นคนดี ถือหลักประชาธิปไตย ให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมแสดง
ความคิดเห็นและรวมในการบริหาร

19

(14) ผู้บริหารโรงเรียนของท่านมีลักษณะอย่างไร

- 1 เป็นผู้ยึดหลักเหตุผล เห็นสิ่งอื่นใด
- 2 เป็นผู้เคร่งครัดรักษากฎ ระเบียบ วินัย
- 3 เป็นนักปฏิรูป ชอบปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
- 4 ยึดถือความคิดเห็นของคนเอง เป็นใหญ่แบบเผด็จการ
- 5 เป็นคนดี มีคุณธรรม ยึดหลักพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4
- 6 ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการบริหาร

สำหรับเจ้าหน้าที่

32

ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

(15) ท่านคิดว่าครูและนักเรียนมัธยมศึกษาควรมีความสัมพันธ์ในรูปแบบใด

- 1 แนะนำสิ่งที่ถูกต้องให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม
- 2 มีส่วนร่วมกันคิดสร้างสรรค์ เพื่อการพัฒนาสังคม
- 3 แบบสหชนาแฉกเปลี่ยนความคิดกันอย่างมีเหตุผล
- 4 ให้อิสระภาพทางวิชาการ และการทำงานด้วยตนเอง
- 5 ทำงานในรูปแบบของประชาธิปไตย เน้นความเสมอภาค
- 6 มีความใกล้ชิด เอาใจใส่ รับผิดชอบ มีความเข้าใจต่อกันตลอดเวลา

20

(16) ท่านปฏิบัติในข้อใดต่อไปนี้ เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับนักเรียน

- 1 วางตนเป็นผู้ใหญ่ เพื่อให้ให้นักเรียนเคารพยำเกรง
- 2 ทำความคุ้นเคย และให้ความร่วมมือกับนักเรียนในการพัฒนาชุมชน
- 3 ให้ความเสมอภาคในการตัดสินใจและเลือกด้วยตัวของนักเรียนเอง
- 4 ให้ความเป็นกันเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในฐานะครูกับนักเรียน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 5 ให้ความสนับสนุนในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมประเพณี
และวัฒนธรรม
- 6 ให้ความใกล้ชิด เอาใจใส่ รับผิดชอบ เข้าใจซึ่งกัน
และกันทั้งในและนอกห้องเรียน

ครู

- (17) ท่านคิดว่าครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาควรมีลักษณะอย่างไร
- 1 เป็นคนที่มีเหตุผล มีความจริงใจ และเป็นแบบอย่างที่ดี
- 2 มีความรู้ดี สอนเก่ง และศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ เพื่อ
ความก้าวหน้าทางวิชาการ
- 3 มีความทันสมัย สนใจ ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ เพื่อ
ความก้าวหน้าในชีวิตการทำงาน
- 4 เคารพความคิดเห็นของผู้อื่นและของนักเรียน พร้อม
ที่จะให้ความร่วมมือ สนับสนุน
- 5 มีความเสียสละในการทำงานเพื่อพัฒนาสังคม และ
ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม
- 6 เป็นคนดี มีความเป็นกัลยาณมิตร ให้คำแนะนำช่วย
เหลือยกย่องศิษย์และสอนอย่างไม่มีคัมภีร์

21

- (18) ท่านมักจะปฏิบัติหน้าที่ใดอยู่เสมอ

- 1 สอนให้ยูเรียน เป็นเลิศทางวิชาการ
- 2 คอยดูแลและให้คำปรึกษาเมื่อนักเรียนมีปัญหา
- 3 ประพฤติและปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีในทางจริยธรรม
- 4 คอยกระตุ้นให้นักเรียนคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง
- 5 ตั้งใจสอนและอบรมให้นักเรียนเป็นคนดี มีเมตตา
มีสติปัญญา หากคนเป็นกัลยาณมิตร
- 6 คอยกระตุ้นให้นักเรียนเห็นประโยชน์ส่วนรวม และ
ช่วยพัฒนาสังคม

34

นักเรียน

สำหรับเจ้าหน้าที่

- (19) ท่านคิดว่าปัจจุบันนักเรียนมัธยมศึกษาควรมีลักษณะอย่างไร
- 1 ควรเป็นผู้มีจิตใจดี คิดทำในสิ่งที่ดี มีเหตุผล
 - 2 ควรจะยึดมั่นในการรักษาและสืบทอดค่านิยมของสังคมไว้
 - 3 ควรเป็นผู้รู้จักตนเอง มีจริยธรรม เลือกวิถีการปฏิบัติด้วยตนเอง
 - 4 ควรเป็นผู้มีความสำนึก และพร้อมที่จะปฏิบัติทุกอย่างเพื่อสังคมส่วนรวม
 - 5 ควรมีความเคารพ เชื่อฟัง ตั้งใจเรียน รับผิดชอบต่อสังคม รับแบบอย่างที่ดีจากครู
 - 6 เป็นคนใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นใหม่ ๆ และเต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงทำสิ่งที่ดีขึ้น

22

- (20) นักเรียนในโรงเรียนของท่านมีลักษณะอย่างไร

- 1 เป็นคนมีเหตุผลในการประพฤติปฏิบัติ
- 2 เคารพเชื่อฟัง ตั้งใจเรียน รับผิดชอบต่อสังคม รับแบบอย่างที่ดีจากครู
- 3 เป็นคนมีวินัย ยึดมั่นในการรักษาและสืบทอดค่านิยมของสังคม
- 4 มีความคิดใหม่ ๆ ช่วยปรับปรุงแก้ไขปัญหาสังคมเป็นผู้นำสังคม
- 5 มีความเป็นตัวของตัวเอง รู้จักเลือกสรรความรู้ด้วยตนเอง
- 6 แสวงหาความรู้และประสบการณ์ใหม่ พร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน

35

ศูนย์วิจัยทรัพยากรบุคคล
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิธีสอน

สำหรับเจ้าหน้าที่

(21) ท่านคิดว่าวิธีสอนในระดับมัธยมศึกษาควรจะเน้นในข้อใด

- 1 ให้คิดในเชิงเหตุผลและเชิงคุณธรรม
- 2 ให้คิดอย่างมีหลักการและเหตุผล
- 3 การทำงานร่วมกัน การวางแผนและแก้ปัญหา
- 4 มีการวางแผนทำงาน และตัดสินใจด้วยตนเอง
- 5 ให้ความรู้และดูประสบการณ์เดิมของนักเรียน
- 6 ให้ความรู้ในเนื้อหาสาระ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

23

(22) ในปัจจุบันท่านมักจะสอนนักเรียนของท่านด้วยวิธีใด

- 1 บรรยายเป็นพิเศษ โดยเน้นทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ
- 2 ให้นักเรียนค้นคว้าด้วยตนเอง และใช้โปรแกรมการเรียน
- 3 ให้องมือปฏิบัติจริง ใช้แก้ปัญหาตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
- 4 ให้นักเรียนรู้จักคิด เช่น ในเชิงเหตุผล ใช้วิถีถาม-ตอบ ปฏิบัติและวิธีบรรยาย เป็นต้น
- 5 อภิปรายและเน้นเป้าหมาย เหตุผล ความถูกต้อง โดยครูเป็นผู้ควบคุมระเบียบวินัย
- 7 ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีวางโครงการ และวิธีแก้ปัญหา เน้นในเรื่องของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

24

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หลักสูตร

สำหรับเจ้าหน้าที่

- (23) ท่านคิดว่าหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาในปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร
- 1 เน้นกิจกรรมและการแก้ปัญหาตามสภาพสังคม
 - 2 หลักสูตร เน้นทางด้านสติปัญญา การมีเหตุผล
 - 3 เน้นความประพฤติ มีใจที่เป็นสุข ควบคู่กับวิชาการ
 - 4 ให้โอกาสเลือกเรียนตามความต้องการ ความสามารถและความถนัดมากที่สุด
 - 5 เน้นเนื้อหาวิชาความรู้ต่าง ๆ เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ
 - 6 หลักสูตรจัดประสบการณ์แบบกว้าง เน้นความยืดหยุ่น เปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม
- (24) โรงเรียนของท่านได้จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างไร
- 1 ให้นักเรียนเลือกกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง
 - 2 ส่งเสริมกิจกรรมที่ทำประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นพิเศษ
 - 3 ให้นักเรียนค้นคว้าทดลอง ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง
 - 4 จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการ วิชาชีพ และศีลธรรม
 - 5 ส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีเป็นพิเศษ
 - 6 จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมวิชาการมาก โดยครูเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรม

24

37

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวัดและประเมินผล

สำหรับเจ้าหน้าที่

(25) ในปัจจุบันนี้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาควรวัดผลและประเมินผลอย่างไร

25

- 1 ควรวัดและประเมินผลโดยผู้สอน ผู้อื่น และผู้เรียนเองทุกด้าน
- 2 ผู้สอนควรวัดและประเมินผลผู้เรียนด้วยวิชาการเป็นสำคัญ
- 3 ผู้สอนควรวัดและประเมินผลผู้เรียนโดยเน้นภาคปฏิบัติเป็นสำคัญ
- 4 ผู้สอนควรวัดและประเมินผลผู้เรียน เน้นด้านความมีเหตุผล
- 5 ผู้สอนควร เป็นผู้วัดและประเมินผลผู้เรียนด้านการพัฒนาและความคิดสร้างสรรค์
- 6 ควรให้ผู้เรียนวัดและประเมินผลความก้าวหน้าและความสำเร็จของตนเอง

(26) ในโรงเรียนของท่านมีการวัดและประเมินผลนักเรียนอย่างไร

38

- 1 นักเรียน เป็นผู้วัดและประเมินผลตนเองทุกด้าน
- 2 ครูผู้สอนเป็นผู้วัดและประเมินผลผู้เรียนโดยเน้นการปฏิบัติใ้ถูกต้อง
- 3 ครูผู้สอนเป็นผู้วัดและประเมินผลนักเรียนโดยเน้นทางด้านวิชาการ
- 4 ครูผู้สอนเป็นผู้วัดและประเมินผลนักเรียนทั้งด้านวิชาการและการปฏิบัติอย่างมีเหตุผล
- 5 ครูผู้สอนวัดและประเมินผลผู้เรียน เน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- 6 ครูผู้สอน เพื่อนครู เพื่อนนักเรียน ร่วมกันวัดและประเมินผลทั้งด้านวิชาการ ทักษะคิด การปฏิบัติ และความประพฤติ

ศูนย์พัฒนาศึกษาสุขภาพ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามตอนที่ 3

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาในอุคมคติและแนวคิดที่เป็นไปได้ในอนาคต

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย ✓ ลงในรูป ของหมายเลข 1,2,3 หรือ 4 ในช่องแนวคิดในอุคมคติ และในช่องสิ่งที่ท่านคิดว่าเป็นไปได้ในอนาคต ช่องละ 1 ตัวเลือก ในแต่ละข้อคำถาม

แนวคิดในอุคมคติ หมายถึง แนวคิดที่ท่านต้องการให้เกิดขึ้น ซึ่งอาจเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ก็

สิ่งที่เป็นไปได้ในอนาคต หมายถึง สิ่งที่ท่านคิดว่าจะเกิดขึ้นแน่นอนในอนาคต ซึ่งสิ่งนั้นอาจจะเป็นสิ่งที่ท่านต้องการหรือไม่ต้องการก็ได้

ตัวอย่างเช่น

พุทธปรัชญาการศึกษา	แนวคิด ในอุคมคติ	สิ่งที่เป็นไปได้ ในอนาคต	สำหรับเจ้าหน้าที่
<u>นักเรียนมัธยมศึกษา</u>			
(10) นักเรียนควรมีลักษณะอย่างไร			☐ 10 ☐ 23
1 ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ	1 ☐	1 ☐	
2 ฉลาด รอบรู้ ทันเหตุการณ์	2 ☐	2 ☐	
3 เป็นตัวของตัวเอง รู้จักใช้ปัญญา หาเหตุผลก่อนเชื่อสิ่งใด ๆ	3 ☐	3 ☐	
4 มีปัญญา มีเหตุผล มีคุณธรรมใน การดำเนินชีวิตและอยู่ในสังคม อย่างมีความสุข	4 ☐	4 ☐	

จากตัวอย่าง แสดงว่า

ผู้ตอบเลือกข้อ 2 ในช่องแนวคิดในอุคมคติ หมายความว่าผู้ตอบต้องการให้นักเรียนมัศึกษามีลักษณะที่เป็นคนฉลาด รอบรู้ ทันเหตุการณ์

ผู้ตอบเลือกข้อ 1 ในช่องสิ่งที่เป็นไปได้ในอนาคต หมายความว่าผู้ตอบคิดว่าสิ่งที่จะเป็นไปได้ในอนาคตนั้น นักเรียนมัธยมศึกษาจะเป็นผู้ใฝ่หาความรู้
อยู่เสมอ

ต่อไปขอให้ท่านทำเครื่องหมาย ลงในรูป ตามความคิดเห็นของท่าน

พุทธปรัชญาการศึกษา	แนวคิด ในอุดมคติ	สิ่งที่เป็นไปได้ ในอนาคต	สำหรับเจ้าหน้าที่	
<u>ความหมายของการศึกษา</u>				
(1) การศึกษาคืออะไร				
1 การศึกษาคือ การพัฒนาสติปัญญา ความคิด ความมีเหตุผล	1 ☐	1 ☐	☐	☐
2 การศึกษาคือ การพัฒนาชีวิตใหม่ ความพร้อมเพื่อชีวิตที่ สมบูรณ์ ไร้คุณค่าของชีวิต	2 ☐	2 ☐	39	52
3 การศึกษาคือ การพัฒนาคน ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ให้รู้ ถึงความจริงของชีวิต เพื่อดำรง ชีวิตอย่างรู้เท่าทัน	3 ☐	3 ☐		
4 การศึกษาคือ การเปิดนอบรมโดย การพัฒนาชีวิตด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ให้มีความเจริญด้วยคุณ - ลักษณะ ที่งดงามทุกชั้นตอน ตลอด ถึงพบความสุขที่แท้จริง	4 ☐	4 ☐		

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธปรัชญาการศึกษา	แนวคิด ในอุคมคติ	สิ่งที่เป็นไปได้ ในอนาคต	สำหรับเจ้าหน้าที่
<u>จุดมุ่งหมายของการศึกษา</u>			
(2) การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาที่มีจุดมุ่ง หมายอย่างไร			☐ 40 ☐ 53
1 เพื่อให้ผู้เรียนมีความงอกงาม มี ความคิดความรู้ลึกซึ้งถูกต้อง มี จิตใจสูง	1 ☐	1 ☐	
2 เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ไปแก้ปัญหาชีวิตได้ มีความรับผิดชอบ ต่อตนเองและผู้อื่น	2 ☐	2 ☐	
3 เพื่อให้ผู้เรียนมีความเจริญทุกชั้นก่อน ทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ ปัญญา เป็นคนที่มีสมบูรณ์	3 ☐	3 ☐	
4 เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ มีปัญหา พิจารณา เพื่อให้มีอิสระภาพจาก อำนาจครอบงำทางวัตถุ สิ่งแวดล้อม	4 ☐	4 ☐	
<u>ธรรมชาติของมนุษย์</u>			
(3) ท่านคิดว่าโดยธรรมชาติ มนุษย์ควรมี ลักษณะอย่างไร			☐ 41 ☐ 54
1 มนุษย์มีชีวิตที่ประกอบด้วยกายและจิต	1 ☐	1 ☐	
2 มนุษย์มีวิวัฒนาการ สามารถที่จะ เรียนรู้ด้วยตนเองได้	2 ☐	2 ☐	
3 มนุษย์ประกอบด้วยกาย และจิต มี ศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้อย่าง เต็มที่	3 ☐	3 ☐	
4 มีกิเลส กรรม และปัญญามาแต่ กำเนิด ซึ่งสามารถขัดเกลาได้ด้วย การศึกษา	4 ☐	4 ☐	

พุทธปรัชญาการศึกษา	แนวคิด ในอุดมคติ	สิ่งที่เป็นไปได้ ในอนาคค	สำหรับเจ้าหน้าที่	
<u>พุทธญาวิทยา</u>				
(4) ความรู้แท้จริงเกิดขึ้นได้อย่างไร			☐	☐
1 โดยการรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ	1 ☐	1 ☐	42	55
2 เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล และลงมือปฏิบัติ	2 ☐	2 ☐		
3 จากการกำหนดหมาย จดจำ และ การคิด เกิดความรู้แท้จริงอย่าง ที่มันเป็น เช่น อริยสัจจ 4	3 ☐	3 ☐		
4 โดยการรับรู้ทางประสาทสัมผัส 5 และจิตใจ มีความรู้สึก จดจำ และ คิด ถ้าไม่ถูกกิเลสครอบงำก็จะได้ ความรู้แท้จริง	4 ☐	4 ☐		
<u>กระบวนการของการศึกษา</u>				
(5) กระบวนการของการศึกษาในระดับมัธยม ศึกษาควรดำเนินการอย่างไร			☐	☐
1 ให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพในตัวเอง อย่างเป็นระบบ	1 ☐	1 ☐	43	56
2 ให้ผู้เรียนรู้จักฟัง จำ ทบทวน คิด เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง	2 ☐	2 ☐		
3 ให้ผู้เรียนทำความเข้าใจอย่างแท้ เข้าใจปัญหา สาเหตุ และวิธีการ แก้ปัญหา	3 ☐	3 ☐		
4 ให้ผู้เรียนรู้จักคิด และฝึกฝนปฏิบัติ เสมอ ๆ พร้อมกัน ทั้งความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญา	4 ☐	4 ☐		

พุทธปรัชญาการศึกษา	แนวคิด	สิ่งที่เป็นไปได้	สำหรับเจ้าหน้าที่	
	ในอุดมคติ	ในอนาคค		
<u>โรงเรียนมัธยมศึกษา</u>				
(6) โรงเรียนที่ควรจะมีลักษณะอย่างไร			☐	☐
1 เสริมสร้างความใกล้ชิดระหว่าง ผู้เรียน ผู้สอน และเปิดกว้างสู่บ้าน และชุมชน	1 ☐	1 ☐	44	47
2 เน้นความเป็นธรรมชาติ จัดการเรียน การสอนไปตามจุดมุ่งหมายของการ ศึกษา เปิดกว้างสู่บ้านและชุมชน	2 ☐	2 ☐		
3 มีบรรยากาศที่เกื้อกูลความสัมพันธ์ ที่ดี เป็นที่อบรมให้ความรู้พื้นฐานที่ จำเป็นต่อชีวิต และเปิดกว้างสู่บ้าน วัด และชุมชน	3 ☐	3 ☐		
4 มีบรรยากาศที่เสริมสร้างคุณลักษณะ ที่ดีแก่นักเรียนในการถ่ายทอดสิ่งที่ งานและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข	4 ☐	4 ☐		
<u>ผู้บริหาร</u>				
(7) ผู้บริหารโรงเรียนที่ควรจะมีลักษณะอย่างไร			☐	☐
1 เป็นคนดี มีคุณธรรมซื่อสัตย์สุจริต เป็นที่ตั้ง	1 ☐	1 ☐	45	58
2 มีความรู้ดี ความคิดดี ความสามารถ ดี มีความยุติธรรมเป็นสำคัญ	2 ☐	2 ☐		
3 ต้องเป็นนักประชาธิปไตยที่แท้จริง และบริหารงานตามหลักประชาธิปไตย	3 ☐	3 ☐		
4 มีความประพฤติดี มีเมตตากรุณา ยินดี ต่อผู้อื่น มีใจเป็นกลาง ซื่อสัตย์ - ยุติธรรม เป็นประชาธิปไตย	4 ☐	4 ☐		

พุทธปรัชญาการศึกษา	แนวคิด ในอุดมคติ	สิ่งที่เป็นไปได้ ในอนาคค	สำหรับเจ้าหน้าที่
<u>ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน</u>			
(8) ท่านคิดว่าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาควรมีลักษณะใด			☐ 46 ☐ 59
1 ให้ความใกล้ชิด รับผิดชอบต่อกัน ช่วยเหลือกันสม่ำเสมอ	1 ☐	1 ☐	
2 ให้ความจริงใจต่อกัน ให้ความร่วมมือ อย่างใกล้ชิดในการทำกิจกรรมต่าง ๆ	2 ☐	2 ☐	
3 ให้ความใกล้ชิด เอาใจใส่ รับผิดชอบ มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งใน และนอกห้องเรียน	3 ☐	3 ☐	
4 ให้ความใกล้ชิดกัน เอาใจใส่ รับผิดชอบ มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ในการเรียนการสอน	4 ☐	4 ☐	
<u>ครู</u>			
(9) ครูควรมีลักษณะอย่างไร			☐ 47 ☐ 60
1 เป็นคนดี มีความเป็นกัลยาณมิตร สอนดี	1 ☐	1 ☐	
2 ครูต้องเป็นคนดี มีความยุติธรรม	2 ☐	2 ☐	
3 มีคุณธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดี ความรู้ดี	3 ☐	3 ☐	
4 มีความรู้ความสามารถ ความ ประพฤติดี	4 ☐	4 ☐	

พุทธปรัชญาการศึกษา	แนวคิด ในอุดมคติ	สิ่งที่เป็นไปได้ สำหรับเจ้าหน้าที่ ในอนาคต	☐ 48	☐ 60
นักเรียน				
(10) ท่านคิดว่านักเรียนควรมีลักษณะอย่างไร			☐	☐
1 เคารพ เชื่อฟัง สุภาพอ่อนน้อมต่อครูอยู่เสมอ	1 ☐	1 ☐		
2 ควรฝึกตนเป็นพหูสูต ออกทน ขยันหมั่นเพียรตั้งใจเรียน	2 ☐	2 ☐		
3 เคารพเชื่อฟัง ตั้งใจเรียน รับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ จากครู	3 ☐	3 ☐		
4 สนใจวิทยาการใหม่ ๆ ค้นคว้าใน การแสวงหาความรู้อยู่เสมอ มีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามหลักศีลธรรม	4 ☐	4 ☐		
วิธีสอน				
(11) ท่านคิดว่าวิธีสอนในระดับมัธยมศึกษา ควรดำเนินการอย่างไร			☐	☐
1 ใหม้ลักษณะเป็น เหตุเป็นผลต่อกัน	1 ☐	1 ☐		
2 สอนอย่างมีเหตุผล ใ้ผู้เรียนรู้คุณค่าของสิ่งที่ได้เรียน	2 ☐	2 ☐		
3 วิเคราะห์ผู้เรียน เลือกวิธีสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน	3 ☐	3 ☐		
4 ควรเน้นใ้ผู้เรียนรู้จักคิดในเชิงเหตุผลและเชิงคุณธรรม สามารถปฏิบัติได้	4 ☐	4 ☐		

พุทธปรัชญการศึกษา	แนวคิด ในอุดมคติ	สิ่งที่เป็นไปได้ ในอนาคค	สำหรับเจ้าหน้าที่	
<u>หลักสูตร</u>			☐	☐
(12) หลักสูตรที่ควรมีลักษณะอย่างไร			50	63
1 มีเนื้อหาวิชาที่ปลูกฝังความตั้งใจ ในทางจิตใจ	1 ☐	1 ☐		
2 มีเนื้อหาวิชาพื้นฐานที่จำเป็นต่อ การดำรงชีวิต	2 ☐	2 ☐		
3 มีความรู้ทางจริยธรรม และวิทยา การสมัยใหม่	3 ☐	3 ☐		
4 มีความรู้ทางศิลปศาสตร์ วิชาชีพ ศีลธรรม เน้นความประพฤติดี มี จิตใจเป็นสุข ควบคู่กับวิชาการ	4 ☐	4 ☐		
<u>การวัดผลและประเมินผล</u>				
(13) ความมีการวัดผลและประเมินผลใน ระดับมัธยมศึกษาอย่างไร			☐	☐
1 ครูผู้สอนและผู้เรียนร่วมกัน ประเมินผลทุกด้าน	1 ☐	1 ☐	51	64
2 ผู้เรียนวัดและประเมินผลตนเอง ในด้านการปฏิบัติได้	2 ☐	2 ☐		
3 ควรวัดและประเมินผลโดยตนเอง ผู้สอน และผู้อื่น ทุกด้าน	3 ☐	3 ☐		
4 ผู้เรียนประเมินผลตนเอง ในด้าน ความก้าวหน้าและความสำเร็จ	4 ☐	4 ☐		

ภาคผนวก ข
แบบสอบถามที่ใหญ่ให้ยูซีเยาวชนแสดงความคิดเห็นในรอบที่ 2

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสรุปให้สัมภาษณ์และการค้นคว้าจากเอกสาร เรื่อง พุทธปรัชญาการศึกษา
รวม 13 ท่าน ได้แสดงความถี่ของความคิดเห็นในเนื้อหาแต่ละเรื่อง เพื่อนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ
แสดงความคิดเห็นเป็นการย้ำความถูกต้องของเนื้อหา (รอบที่ 2) ดังนี้

ความหมายของการศึกษา

รวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 ท่าน จากเอกสาร 14 ท่าน

ความหมายของการศึกษา	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- นิพพาน ชัยพุทธชัย	9	-	-	2	8	4	
- วิเคราะห์ตนเอง (ศึกษา ชมรม ศึกษานาน ประชุมรูปร่างตนเอง)	8	-	2	-	4	8	
- ศึกษานาน	7	-	1	3	2	8	
- ศึกษานานที่มีความเจริญทุกชั้นตอน มีความมั่งคั่งงาม	7	-	-	2	3	9	
- ศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา	6	-	-	2	2	8	
- รู้ทางโลกและทางธรรม	6	-	-	4	4	4	
- ชั้นที่ 5	2	1	4	5	3	1	
- ปฏิบัติ ปฏิบัติ ปฏิบัติ	2	1	-	7	2	2	
- อริยสัจ 4	1	-	3	4	3	2	
- เจริญชีวิต	1	2	4	4	1	1	

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความหมายของการศึกษา	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- ปีกงูเห่ากรม	1	3	1	5	4	-	
- วิวัฒน์ วัฒนศิริสมบัติทอหน้าที	1	1	4	5	2	1	
- ยี่สิบธรรมะเบ็ดเตล็ด ไม่นับรวม	1	-	-	-	-	1	
- หลักปฏิบัติในการค้าเงินชีวิต	1	-	-	-	-	1	
- วิทยุโทรคมนาคมการเปลี่ยนแปลง	1	1	2	3	5	2	
- หัสนากาย สังคม สติปัญญา จิตสาธารณะ	1	-	-	-	-	5	
- หัสนาคณะศึกษาระดับที่ทำงาน	1	-	-	-	5	-	
- หัสนาคณะเอง สังคม มวลมนุษยชาติ	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความมุ่งหมายของการศึกษา

รวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน จากเอกสาร 12 ท่าน

จุดมุ่งหมายของการศึกษา	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- วิเคราะห์ทุกข้อ ที่ถูกต้อง	7	1	-	1	3	8	
- แก้ไขข้อผิดพลาด	6	-	-	1	5	7	
- เป็นคนที่มีมนุษยธรรม มีจิตใจสูง (ถ้าสายวิชาชีพด้านอบบางสัตว์)	5	-	-	1	5	8	
- หลีกเลี่ยง (มีสิทธิการ) จากอำนาจ ครอบงำทางวัตถุ สิ่งแวดล้อม	4	-	3	2	5	1	
- นำความรู้ไปแก้ไขข้อบกพร่อง	4	-	-	3	3	4	
- แทนความตั้งใจ	3	-	-	2	8	3	
- วิเคราะห์ปัญหา	3	-	3	1	2	0	
- เกิดความรอบรู้ มีปัญญา	2	2	1	2	7	1	
- มีความรู้เพียงซึ่งใด	1	3	5	2	2	-	
- มีความซื่อสัตย์ มีความคิด สร้างสรรค์อันดีของ	1	-	-	3	8	2	
- รู้จักหน้าที่ เพื่อหน้าที่	1	-	2	4	4	2	
- แทนความการ ระหัดดีเป็นหลัก	1	-	-	-	-	1	
- เล็งรู้เห็นผู้แห่งการ เรียนรู้ อเนกประการ	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณชาติของมณเฑาะ

รวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 12 ท่าน จากเอกสาร - ท่าน

บรรณชาติของมณเฑาะ	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- การศึกษามีส่วนช่วยพัฒนา มณเฑาะ	6	-	1	2	1	10	
- มีการเปลี่ยนแปลงไปตาม บรรณชาติ	4	1	2	6	1	3	
- มณเฑาะประกอบด้วย รูปและนาม	3	-	-	2	6	3	
- มีศิลปะและกรรม	3	-	-	2	6	4	
- มณเฑาะมีวิวัฒนาการ	2	-	-	1	3	6	
- มีศักยภาพที่จะเติบโต	1	-	-	-	4	9	
- มีอยู่มาตั้งแต่เกิด	1	2	3	3	3	1	
- การศึกษาช่วยในรู้เท่าทันการ เปลี่ยนแปลง	1	2	1	3	5	2	
- วัตถุประสงค์งานตามบรรณชาติ	1	-	-	-	-	1	
- มีใจสูงด้วยคุณธรรม	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธศาสนวิทยา

รวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 8 ท่าน จากเอกสาร - ท่าน

พุทธศาสนวิทยา	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- ควบวิธีสัง คิค เหตุผล ปีกฝน	4	-	-	3	3	6	
- หนังส 5	2	-	3	2	8	1	
- ไตรลักษณ์	1	-	1	3	8	2	
- อริยสัจ 4	1	-	-	2	3	9	
- ปฏิจสงฆภาพ	1	-	-	3	8	2	
- มีศรัทธาที่จะหาความรู้	1	-	2	4	3	4	
- ปฏิบัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ	1	1	2	4	2	4	
- ทำใจให้สงบจนหมดกิเลส	1	3	2	3	2	3	
- ควบปรัชญากำหนดครูอัสคิ อมาคค และปัจจุัน	1	-	-	-	-	1	
- ควบปรัชญาแห่งอริยสัจ และกิจ ที่ทำแล้วในอริยสัจ	1	-	-	-	-	1	

หมายเหตุ : เนื่องจากข้อมูลเบื้องต้นไม่สมบูรณ์ จึงได้เพิ่มเติมเนื้อหาบางส่วน โดยการสัมภาษณ์พระภิกษุสงฆ์
และท่านไกรฤบาทตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาอีกครั้งหนึ่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กระบวนการของการศึกษา

รวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 ท่าน จากเอกสาร 4 ท่าน

กระบวนการของการศึกษา	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- คือ สมมติ ปัญหา	5	-	-	1	2	9	
- ทั้ง จำ เหตุผล คิด เข้าใจ ถูกต้อง	3	-	1	4	5	3	
- การแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง เริ่มสร้างปัญหา	2	-	-	2	5	5	
- อธิบาย 4	1	-	3	4	4	2	
- ศึกษาความแตกต่างระหว่าง บุคคล	1	4	3	2	2	1	
- มีการศึกษากฎเกณฑ์	1	-	1	3	7	2	
- กระทำต่อเนื่องเป็นระบบ	1	1	3	3	5	-	
- วิเคราะห์ผู้เรียนก่อน	1	-	3	6	5	-	
- จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม	1	1	5	5	2	-	
- ศึกษาเรื่อง รูปเวทนา สี เสียง สังขาร และวิญญาณ	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รวมความถี่เห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 ท่าน จากเอกสาร 1 ท่าน

โรงเรียน	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- มีความสงบ ร่มรื่น เน้นความ เป็นธรรมชาติ	7	-	-	2	2	9	
- มีบรรยากาศและสภาพแวดล้อม ในโรงเรียนที่ดี	4	-	-	1	8	4	
- มีความใกล้ชิดระหว่างผู้เรียน และครูสอน	2	-	-	1	5	8	
- ให้ความรู้พื้นฐานอันจำเป็นต่อ ชีวิต	1	1	-	3	6	3	
- ให้ความรู้ทางวิชาการและวิชาชีพ	1	1	1	5	3	3	
- เป็นที่อบรมเยาวชนให้เป็นคนดี ใจหลักธรรมะ	1	-	-	3	6	4	
- แคมป์โตโต้ เป็นที่สร้างความรู้ และศีลธรรม	1	-	4	3	2	5	
- โรงเรียนควรเปิดกว้างสู่บ้าน และชุมชน	1	-	1	2	2	9	
- เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการ ศึกษา	1	1	-	4	6	2	
- มีอาคารเรียนเป็นสัดส่วนและ มีบรรยากาศที่ร่มรื่น	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 8 ท่าน จากเอกสาร 1 ท่าน

ผู้บริหารโรงเรียน	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- มีคุณธรรม	5	-	-	1	3	10	
- ภาระบริหาร 4	5	-	-	-	3	11	
- เป็นคนดี ความประพฤติดี	3	-	-	-	8	6	
- เป็นประชาธิปไตย	2	-	-	4	2	8	
- บริหารตนเอง	1	-	-	6	5	2	
- มีความรู้ดี	1	-	-	4	8	2	
- มีความซื่อสัตย์	1	-	-	3	8	3	
- มีความสามารถดี	1	-	-	1	4	8	
- ยึดหลักสังคหวัตถุ	1	-	-	2	4	6	
- ยึดหลักธรรมาภิบาล	1	-	-	2	5	6	
- สามารถยกสถานะทางวิชาการ ของเขาวรรณ	1	-	-	4	6	4	
- ใจกว้าง	1	-	-	3	5	6	
- สุจริต ยุติธรรม	1	-	1	2	6	4	
- รักเด็ก สนใจเด็ก	1	-	-	-	-	1	
- มีทศพิธราชธรรม	1	-	-	-	-	1	
- นลาภในวิถีจัดการงาน	1	-	-	-	-	1	
- รู้จักกาลเทศะ	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

รวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 ท่าน จากเอกสาร - ท่าน

ความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้เรียนกับผู้สอน	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- มีความรับผิดชอบต่อกัน	4	-	-	-	2	11	
- เอาใจใส่ซึ่งกันและกัน	3	-	-	-	8	6	
- มีเวลาใกล้ชิดกัน	3	-	-	1	8	5	
- เป็นกัลยาณมิตร	2	-	-	-	3	11	
- ใช้หลักทศ 6	2	-	-	1	4	8	
- เห็นดีเห็นงามกัน	2	-	-	2	5	6	
- ทำความเข้าใจกัน	1	-	-	4	6	3	
- ไม่เกี่ยวข้องกันและกัน	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รวมความถี่เห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 11 ท่าน จากเอกสาร 10 ท่าน

ครู	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- เป็นคนดี ประพฤติดี	12	-	-	-	1	13	
- ความรู้ดี (ความสามารถดี)	9	-	-	-	4	10	
- โหม่งแนะนำในทางชั่ว	8	-	-	1	4	9	
- สอนยากให้เป็นง่าย	7	-	-	2	8	3	
- อุดหนุน	7	-	-	1	8	4	
- กล้าหาญเมิพร	6	-	-	1	2	10	
- พิศ 6	5	-	-	-	5	8	
- มีเมตตาทางครูฯ	4	-	-	-	8	5	
- มีคุณธรรม	2	-	-	1	8	5	
- ชำนาญเทคโนโลยี	2	-	-	5	5	3	
- ปัก/นอกรวมตนเอง	2	-	-	2	8	3	
- ยกสถานะทางวิชาชีพ	2	1	-	-	8	3	
- มีความรอบคอบ	2	-	2	2	8	2	
- เน้นบุคลากร	1	1	-	5	5	2	
- ยกย่องศิษย์	1	-	1	4	6	2	
- สว่างศรีวิชา	1	-	-	2	7	4	
- รู้จักนักเรียน	1	-	-	4	8	2	
- มีความยุติธรรม	1	-	-	2	8	4	
- เป็นผู้นำนิยมบุคคล	1	-	-	1	8	5	
- สืบไปหายาก	1	1	-	3	8	2	
- เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองรายให้แก่ศิษย์	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นักเขียน

รวมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 ท่าน จากเอกสาร 6 ท่าน

นักเขียน	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- พศ. 6	8	-	-	-	4	9	
- ทนุสทิ	2	-	1	1	9	2	
- อธิวิบาท	2	-	-	-	6	8	
- ชู.จ.ป.อ.	1	-	-	1	7	4	
- เว็บบอร์ด ศษยศ เพื่อนศ	1	-	-	2	5	7	
- ตั้งใจศึกษาเอาเว็บนี้.คอม เคาว์	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รวมความถี่เห็นของครูเชี่ยวชาญ จำนวน 8 ท่าน จากเอกสาร 14 ท่าน

วิธีสอน	ความถี่	ระดับของความถี่เห็น					หมายเหตุ
		เห็นท่ว นอยที่สุด	เห็นท่ว นอย	เห็นท่ว ปานกลาง	เห็นท่ว มาก	เห็นท่ว มากที่สุด	
<u>วิธีสอน</u>							
- แบบบรรยาย	12	-	-	2	3	9	
- แบบปฏิบัติ	11	-	-	1	4	9	
- แบบถาม - ทอม	8	-	-	1	5	8	
- แบบเปรียบเทียบ	6	-	-	2	8	4	
- อภิปราย 4	5	-	-	1	5	8	
- อภิปราย	5	-	-	2	4	8	
- การสาธิต	3	-	-	3	8	2	
- แบบนิพนธ์ สมมติการ	2	-	-	2	3	8	
- แบบรายบุคคล	1	-	-	3	8	3	
- แบบสืบสวนสอบสวน	1	1	1	2	8	2	
<u>ขั้นตอนการสอน</u>							
- ท่องรู้จักผู้เรียน	13	-	-	-	3	10	
- สอนจากง่าย - ยาก							
รู้ - ไม่รู้, รูป - นาม	9	-	-	1	3	9	
- สอนอย่างมีเหตุผลผู้เรียนรู้คุณค่า	5	-	-	-	4	9	
- สรางบรรยายจากใจเป็นกันเอง	4	-	-	1	8	4	

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิธีสอน	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- ใช้อุปกรณ์และมีหลักฐานอ้างอิง	4	-	-	-	5	8	
- สอนสิ่งใหม่เรียนสนใจ	2	1	1	4	6	2	
- ใ้มองวิชาการ ให้เน้นวิทยาศาสตร์	2	1	-	1	8	2	
- ใ้มีความคิดสร้างสรรค์	1	-	-	-	6	8	
- สอนจากส่วนรวมไม่หาส่วนย่อย	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รวมความถี่เห็นของยูริเยวชาญ จำนวน 8 หาน จากเอกสาร 8 หาน

หลักสูตร	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- เน้นความประพฤติกติ	5	-	-	2	8	4	
- แพร่กระจายธรรมทุกวิชา	5	-	-	1	4	6	
- จีวีวิชาอุทกศาสตร์	4	-	-	1	8	5	
- อภิบาล 4	13	-	1	2	8	3	
- โภครักษา	2	-	-	1	8	5	
- เน้นจิตใจ จริยธรรม	2	-	-	2	8	4	
- ชั้น 5	2	-	1	3	5	4	
- อภิบาล	1	-	-	4	8	2	
- ปฏิบัติสมุทสาคร	1	-	-	1	8	5	
- โภครักษา	1	-	2	2	8	2	
- มัชฌิมปฏิปทา	1	-	-	1	8	4	
- หลักสูตรเกี่ยวกับศรัทธา	1	2	-	4	4	2	
- หลักสูตรที่ช่วยแก้ปัญหาชีวิต	1	-	1	-	6	3	
- กิ๋น ทนตรี ศิลปะ	1	-	-	3	8	3	
- ศิลปะศาสตร์ วิชาอื่น และศีลธรรม	1	1	-	-	5	2	
- ไม่จำกัดเนื้อหา	1	5	3	3	-	1	
- เน้นระดับการดูแลชีวิต	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิทยพัทธยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยและการประเมินผล

รวมความถี่เห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน จากเอกสาร 1 ท่าน

การวิจัยและการประเมินผล	ความถี่	ระดับของความเห็นด้วย					หมายเหตุ
		เห็นด้วย น้อยที่สุด	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย มากที่สุด	
- วัตถุประสงค์	5	1	-	1	2	9	
- ระยะเวลา 10	2	1	2	1	7	1	
- วัตถุประสงค์ของยูเรเนียน	1	-	2	6	4	1	
- วัตถุประสงค์	1	6	1	4	1	-	
- ทำความเข้าใจยูเรเนียน	1	-	-	3	6	3	
- เน้นการปฏิบัติที่ ความประพฤติ สำคัญ	1	-	1	2	2	8	
- วัตถุประสงค์ความสามารถทาง สมอง อารมณ์ และเจตคติ	1	-	-	-	-	1	

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

นางสมทิศ โพล้งน้อย เกิดวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ที่ตำบล
หนองโชน อำเภอนหนองโชน จังหวัดสระบุรี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลป-
ศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2517 ปัจจุบันรับราชการ
ในตำแหน่ง อาจารย์ 2 โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย